STAATS- EN BURGERRECHTERLIJKE BIJDRAGEN

Nicolaas Frederik Nooten

KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK
0297 9158

STAATS- EN BURGERRECHTELIJKE

BIJDRAGEN.

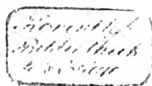
STAATS- EN BURGERRECHTELIJKE

BIJDRAGEN

VAN

Mr. N. F. VAN NOOTEN,

Advocaat en Oud-Raadsheer in het voormalig Provinciaal Gerechtshof
te Utrecht.

LEIDEN. — A. W. SIJTHOFF.

1880.

INHOUD.

Blz.

VERKORTINGEN.

A. B. en Alg. Bep. = Algemeene Bepalingen der Wetgeving van het Koningrijk.

A. W. = Aangehaald Werk.

B. R. = Burgerlijk Recht.

B. W. = Burgerlijk Wetboek.

B. R. V. = Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering.

Gm. W. = Gemeentewet.

Gr. W. = Grondwet.

H. R. = Hooge Raad.

K. H. = Wetboek van Koophandel.

O. M. = Openbaar Ministerie.

Wet op den O. = Wet op den Overgang van de vroegere tot de nieuwe wetgeving.

Ib. en Ibid. = Ibidem.

M. a. W. = Met andere woorden.

M. i. = Mijns inziens.

Nl. = Namelijk.

N. R. = Nederlandsche Rechtspraak.

O. a. = Onder anderen.

O. i. = Onzes inziens.

R. B. = Rechtsgeleerd Bijblad.

R. O. = Wet op de Rechterlijke Organisatie en het Beleid der Justitie.

R. V. = Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering.

S. = Schrijver,

Stbl. = Staatsblad.

S. r. = Salva reverentia.

W. v. h. R. = Weekblad van het Regt.

INLEIDING.

De Bijdragen, in dit boek bijeenverzameld, zijn op verschillende tijden ontworpen, en met den tegenwoordigen stand der wetgeving in overeenstemming gebracht; mijn hooggeachte vriend, de Heer A. W. SIJTHOFF, had de goedheid de uitgave van deze verzameling op zich te nemen; ik ben hem erkentelijk voor de vele zorgen aan de uitvoering daarvan besteed; in de hoop dat vooral de rechtsgeleerden eenig belang zullen stellen in dezen arbeid, welke berust op de lessen der wetenschap en de ondervinding, gedurende tal van jaren, in onderscheidene betrekkingen, verkregen; rust daarvan genietende was het mij eene aangename verpoozing deze te herlezen, te amendeeren, en, zoo veel ik vermocht, op bevattelijke wijze voor te stellen: de rechtspunten van onderscheiden aard, welke daarin behandeld zijn.

Eene geheel nieuwe Bijdrage, in het laatst verloopen jaar bearbeid, is de schets eener Staats- en Rechtsgeschiedenis van het Land van Lek en IJssel, *Pagus Lake et Isla;* de aloude benaming van de landen, omgeven door de rivieren de Lek en den Hollandschen IJssel, de *Lopiker-* en *Crimpenerwaarden* genaamd; aanleiding hiertoe heb ik gevonden in den giftbrief van deze landstreek, verkregen door het voormalig Kapittel van *Sint Maria*, een der vroegere vijf Kapittelen in

de stad Utrecht, van Koning Otto op 17 Juli 944, door Keizer Hendrik den Tweeden op 26 Mei 1122, en sedert onderscheidene malen, bevestigd; de goederen van welke Kapittelen zijn overgegaan aan de Domeinen van den Staat der Nederlanden, ingevolge Keizerlijk Decreet van 27 Februari 1811; nadat een groot gedeelte daarvan door de Kapittelen geheel of ten deele waren vervreemd, ten deele in erfpacht, of onder beding van cijns of thynsrecht, uitgegeven; een onderwerp hoogst moeielijk; omdat feiten moesten worden opgespoord uit een ver verleden, waarvan schier geene oirconden aanwezig zijn, en waarvan de schrijver vertrouwt dat de lezer hem de gebreken zal ten goede houden.

Ieder deel van Nederland heeft in de oude voormalige rechtsinstellingen zijne eigenaardigheden; het is wenschelijk, dat anderen, meer bekend in andere gewesten, ook van deze de staats- en rechtsgeschiedenis trachten te schetsen, waaraan nog zoo veel hier te lande ontbreekt; dan zullen de verschillende schetsen van de staats- en rechtsgeschiedenis der onderscheidene gewesten een goed geheel kunnen vormen, en bijdragen tot meerdere kennis van het gewoonterecht, door den wetgever in 1838 in stand gehouden in de gevallen, in welke bij de wet op gewoonte wordt verwezen.

Mr. N. F. VAN NOOTEN.

UTRECHT,
29 November 1879.

De rechterlijke macht is bevoegd en verplicht [1]) de met de wet strijdige plaatselijke verordening buiten toepassing te houden [2]).

Eene wet kan alleen door eene latere wet, voor het geheel of gedeeltelijk, hare kracht verliezen.

Sedert de invoering der rechterlijke organisatie van het jaar 1838 is de vraag, of de rechtelijke macht gehouden is de plaatselijke verordening toe te passen ook dan, wanneer zij is in strijd met de wet, meermalen zoowel in geschriften behandeld als aan 's rechters beslissing onderworpen. Vrij algemeen werd het gevoelen gedeeld, dat de rechterlijke macht daartoe niet was gehouden; menig arrest van den Hoogen Raad sprak hetzelfde gevoelen uit.

De grondwet van 1848 komt tot stand; bij art. 138—144 bevat zij voorschriften met betrekking tot de gemeente-

---

[1]) Het tegendeel wordt beweerd door Mr. J. H. G. Boissevain Wkbl. v. h. R. N°. 2777, 2779, 29 Maart, 2 April 1865.

In tegengestelden zin besliste het Hof in Gelderland 27 Maart 1866, Wkbl. N°. 2781; zie ook aant. Wkbl. N°. 2782. Men beweert daar, dat de voorstanders van het andere stelsel ook een stap verder zouden willen gaan en beweren, dat de rechter ook te beslissen heeft over de grondwettigheid eener wet.

[2]) In gelijken zin zie Arr. Hof in Friesland 20 Maart 1866, Wkbl. N°. 2787; Hooge Raad, 31 Juli 1866, Wkbl. N°. 2820 en Wkbl. N°. 2818 bl. 4.

besturen; ingevolge art. 138 wordt de samenstelling, inrichting en bevoegdheid dezer besturen bij de wet van 29 Juni 1851 geregeld; art. 150—160 dezer wet houden voorschriften in met betrekking tot de plaatselijke verordeningen; art. 150, 151 en 153 bakenen meer bepaald het terrein af, waarop zij zich kunnen bewegen.

Heeft deze wet ten opzichte van voormelde rechterlijke bevoegdheid verandering te weeg gebracht? hebben hare voorschriften ten gevolge, dat de rechter elke plaatselijke verordening zal eerbiedigen, al is zij ook in dadelijken strijd met eene bestaande wet, zelfs al ware zij in strijd met de Grondwet van den Staat?

Er zijn er die het beweren: reeds in 1853 trad de bekwame rechtsgeleerde Mr. A. de Pinto op als verdediger dezer leer [1]); zij werd bestreden door Mr. G. Diephuis [2]); in het breede daarentegen werd in het jaar 1860 het gevoelen, door Mr. de Pinto voorgestaan, door Mr. A. A. Weve verdedigd [3]), niet slechts ten opzichte van plaatselijke, maar ook van provinciale verordeningen. Meermalen werd de rechterlijke macht geroepen de betwiste vraag te beslissen; zij werd in verschillenden zin uitgewezen [4]).

Werd nu en dan de bedoelde vraag aan de beslissing van den Hoogen Raad onderworpen; daar het voornamelijk politieverordeningen geldt, was het steeds de kamer van strafzaken, wier gevoelen werd ingeroepen; slechts eenmaal, het was op 20 October 1854 [5]), sprak de kamer van burgerlijke zaken in een geschil van plaatselijke belasting, als het ware ter loops,

---

[1]) Over de onbevoegdheid van den rechter, om de wettigheid en de onverbindbaarheid van plaatselijke verordeningen te beoordeelen. *Themis, Rechtsk. Tijdsch.* dl. XIV, bl. 1—2.

[2]) Opmerk. en Meded. betr. het Ned. Recht. Jaarg. IX,, bl. 145 en volg.

[3]) Deze Bijdragen, bl. IV, bl. 171 en volgg.

[4]) Men zie o. a. de beslissingen aangehaald door Mr. A. J. van Deinse, strafwetten 1e en 2e stuk in voce *gemeentebesturen* op art. 150 en volg. der Gemeentewet.

[5]) Van der Honert, Gem. Zaken dl. 13 bl. 75, Wkbl. N°. 1945.

haar gevoelen uit, dat, hoezeer bij art. 153—156 der Gemeentewet en art. 140 der Grondwet aan den Koning alleen is toegekend het vermogen, om *casu quo* de plaatselijke verordeningen te schorsen of te vernietigen, daaruit voorzeker niet kan worden afgeleid, dat de rechter zoude verplicht zijn om recht te doen op eene plaatselijke verordening, welke naar zijn oordeel met de wet in strijd is. Mocht niettegenstaande deze uitspraak, het nog onzeker schijnen of de burgerlijke kamer van dit college, meer bepaaldelijk tot de beslissing der vraag geroepen, bij haar in gemeld arrest uitgedrukt gevoelen zou volharden, het arrest van 2 December 1864 [1]) hief alle onzekerheid op; de Hooge Raad, kamer van burgerlijke zaken, besliste dat de rechter ongehouden is eene plaatselijke verordening toe te passen, welke is in strijd met de wet, bepaaldelijk met de Grondwet.

Deze uitspraak werd in een geacht orgaan, dat sedert 1838 de rechtspraak mededeelt en somtijds beoordeelt, als met een pennestreek veroordeeld [2]); de Redactie van het *Weekblad van het Regt*, de beslissing voorloopig mededeelende zegt: »Wij berusten voor het oogenblik in deze, naar onze meening, niet minder treurige dan onjuiste beslissing. Wij vragen alleen of in een constitutioneel land die contrôle van de ééne zelfstandige staatsmacht, gesteld dat zij in eene slechte wet geschreven staat, op den duur mag blijven bestaan; en of nu niet het oogenblik gekomen is voor de wet om tusschen beide te treden, ten einde een onheil op te heffen, dat zonder gevaar niet kan behouden blijven? — Wij doen die vraag te meer, omdat het thans gebleken is, dat omtrent een zoo gewichtig beginsel verschil van gevoelen en daardoor verschil van rechtspraak bestaat tusschen de beide kamers van den Hoogen Raad." [3]).

---

[1]) Weekbl. v. h. R. N°. 2646.

[2]) Weekbl. v. h. R. N°. 2640, bl. 4.

[3]) Zie over dit onderwerp Weekbl. v. h. R. van 5 Juni 1865 N°. 2692, bl. 4 k. 3. Bij Arr. van 27 Febr. 1866 Wkbl. N°. 2784, besliste de H. R., dat de rechter niet is bevoegd te beoordeelen, of eenige verordening ligt binnen de gren-

Zonderlinge klacht; de onjuistheid der treurige beslissing werd niet nader aangetoond; maar 't is alsof door de gegeven uitspraak onze staatsinstellingen in hare grondvesten zijn geschokt, alsof het evenwicht tusschen het rechterlijk gezag en het uitvoerende is verbroken, en of meer dan ooit de tijd gekomen schijnt om geschillen tusschen twee staats-

---

zen van de verordenende autoriteit, dat de plaatsing van eenen weg op den legger ligt binnen de grenzen van de bevoegdheid van de administratieve macht: die voorschriften zijn eene zuivere administratieve regeling ten dienste van het beheer en toezicht op de openbare wegen: deze handeling, geschied overeenkomstig de voorschriften der verordening, gaat de bevoegdheid van de administratieve macht niet te boven.

In gelijken zin zegt Mr. Th. Roger, *Étude critique de la jurisprudence administrative et judiciaire*, Revue critique de la législation et jurisprudence, Juillet 1865 p. 37—50, p. 38: „Quant aux jurisconsultes la jurisprudence doit être de leur part l'objet d'une constante méditation, car elle est la loi vivante."

„Cependant si l'on parcourt les monuments de la jurisprudence administrative et judiciaire, toute illusion cesse bientôt. L'administration y apparait avec de tels pouvoirs de protection pour elle-même et de tutelle pour la société, qu' elle tend à absorber, dans son intérêt exclusif tous les droits de l'individu et toutes les garanties données à ces droits," „Constitution du 3 Sept. 1791;" voorts p. 41: „Pourquoi ces interdictions: Établissent-elles une prédominance d'une autorité sur une autre? En aucune façon. Elles n'ont d'autre objet et d'autre but que de maintenir les différents pouvoirs dans la sphère de leurs attributions. Dans l'étendue de cette sphère chaque pouvoir a droit à une liberté d'action entière parcequ' à ce compte seulement la garantie des droits peut exister et par suite un pays avoir une constitution: Juridiction administrative art. 4 de la loi de 28 Pluviôse an VIII; verder p. 45: „Il nous serait facile de suivre à l'occasion d'autres matières, dans les monuments de la jurisprudence, une application aux faits sociaux chaque jour plus légale et plus juste du principe de la séparation des pouvoirs, par suite d'une idée plus exacte sur la nature de ce principe à mésure qu' on s'éloigne de l'époque à laquelle il a été proclamé. V. Revue de jurispr. livr. de févr. 1863.

„En étudiant le principe de la séparation des pouvoirs dans son origine et dans quelques-unes de ses applications, nous avons pu en pénétrer le véritable esprit. Nous avons vu que la juridiction administrative, conséquence de la séparation des pouvoirs, tend avec le temps à se renfermer strictement et scrupuleusement dans l'appréciation des faits qui appartiennent exclusivement au domaine administratif tel qu'il est établi par la loi."

machten te regelen op de wijze bij art. 150 der Grondwet bedoeld [1]).

Wil men dan den rechter bij de toepassing der wetten binden aan het gareel van plaatselijke verordeningen, en wil men eene wet in 't leven roepen die eens en voor goed den rechter dien band oplegt? — het is niet de bedoeling van art. 150 der Grondwet, dat geschillen over de verbindbaarheid van plaatselijke of provinciale verordeningen, als geschillen van onbevoegdheid zouden worden aangemerkt, als waarvan in dit art. sprake is; de grondwetgever had op het oog geschillen, waarbij het de vraag is: of het onderwerp van het geschil dat eener burgerlijke vordering voor den rechter kan zijn, dan wel of het behoort tot de beslissing van eene andere macht in den Staat, bepaaldelijk zoodanige onderwerpen, welke onder eene vroegere orde van zaken tot het beruchte conflicten-stelsel hadden geleid. Het is ons oogmerk niet de vraag, welke geschillen art. 150 der Grondwet bedoelt, hier nader te onderzoeken; zij is in het aangehaalde opstel [2]) ook niet behandeld; — de voorziening toch welke daar verlangd wordt, heeft meer bepaaldelijk betrekking tot gedingen, aan welker uitsluitend privaat-rechtelijke natuur wordt getwijfeld: de schrijver legt echter in 't algemeen veel bezorgdheid aan den dag, dat geene staatsmacht, ook niet de rechterlijke, ooit de grenzen harer wettige bevoegdheid overschrijde. Waar het de vraag geldt: of een voorschrift van eene plaatselijke verordening al dan niet met de wet is in strijd, zal volgens ons staatsrecht het steeds de rechter moeten zijn die haar te beslissen heeft; want zelfs al wilde men eene wet in 't leven roepen, die, gelijk in *het Weekblad van het Regt* N°. 2660 wordt verlangd, aan den Staatsraad de beslissing *of de verordening wettig verbindend is*, zou opdragen, de plaatselijke verordening zal eene plaatselijke verordening blijven en door de uitspraak van den Staatsraad, die geene andere is dan eene van het administratief gezag, geens-

[1]) Weekbl. N°. 2660. [2]) Weekbl. N°. 2660.

zins tot wet worden verheven; de verwarring zou des te grooter zijn; alsdan toch zou er strijd bestaan tusschen twee machten in den Staat, indien de rechterlijke macht, met terzijdestelling van de beslissing van den Staatsraad, mocht goedvinden eene naar zijn oordeel met de wet strijdige verordening buiten toepassing te laten.

Sprak de Hooge Raad bij het arrest van 2 December 1864 als zijn gevoelen uit, dat de rechter ongehouden is eene plaatselijke politie-verordening toe te passen, welke hij acht in strijd met de wet; bij zijn arrest van 27 Januari 1865 [1]) besliste hij, even als op 20 October 1854, in gelijken zin, waar het gold eene verordening van plaatselijke belasting, al was deze ook, volgens het voorschrift der wet, door den Koning goedgekeurd. In een tijd, waarin de burgerlijke kamer van den Hoogen Raad bij herhaling deze beslissing geeft, in strijd met het eenstemmig gevoelen van de leden van het Openbaar Ministerie bij hetzelfde rechterlijk college, is het eene gewichtige vraag: was de beslissing in overeenstemming met de wet en rustte zij op juiste gronden; bestaat er, gelijk beweerd wordt, verschil van gevoelen ten aanzien van een zoo gewichtig beginsel tusschen de beide kamers van den Hoogen Raad, met name heeft de kamer van strafzaken bij dit college de vraag in anderen zin beslist; is het oogenblik gekomen om een onheil op te heffen, dat zonder gevaar niet kan behouden blijven?

Alvorens tot het onderzoek dezer vraagpunten over te gaan, zij kortelijk herinnerd het geschil, dat het arrest van 2 December 1864 heeft ten gevolge gehad.

Bij art. 34 der verordening van den gemeenteraad te Rotterdam van 1 Mei 1857 is bepaald, dat niet alleen verboden is pothuizen, luifels en schuttingen daar te stellen, maar tevens dat de reeds bestaande ten allen tijde op last van Burgemeester en Wethouders moeten worden veranderd of weggeruimd. De eigenaar van een pothuis, gelast dit weg

---

[1]) Weekbl. N°. 2664.

te ruimen, had daaraan niet voldaan; de wegruiming had plaats op last van Burgemeester en Wethouders. De huurder van het huis, waarvan het pothuis een gedeelte uitmaakte, stelde eene rechtsvordering in tegen de Gemeente Rotterdam tot vergoeding van de schade hem toegebracht door de afbraak van het pothuis; deze vordering werd hem ontzegd bij vonnis der Arr.-Rechtbank te Rotterdam van 1 September 1862 [1]), in hooger beroep echter werd zij toegewezen bij arrest van het Hof in Zuid-Holland van 4 April 1864 [2]); de voorziening in cassatie tegen dit arrest werd verworpen bij het arrest van den Hoogen Raad van 2 December 1864.

Zoowel het Hof in Zuid-Holland als de Hooge Raad heeft beslist, dat de wegruiming van het pothuis was eene *onteigening;* er was hier alzoo inbreuk gemaakt op de onteigeningswet van 28 Augustus 1851 (Stbl. N°. 125), art. 625 van het Burg. Wetb. en art. 147 der Grondwet.

Volgens het arrest van den Hoogen Raad, waarbij de voorziening in cassatie werd verworpen, moest art. 34 der plaatselijke verordening van Rotterdam, als in strijd met de wet geschreven, buiten toepassing blijven.

Wij zullen ons niet bezighouden met de vraag of de wegruiming van het pothuis was onteigening; overeenkomstig het gevoelen van den Hoogen Raad nemen wij aan dat in deze door de wegruiming van een pothuis, uit krachte van art. 34 der Verordening, werkelijk eene onteigening heeft plaats gehad in strijd met de wet. De vraag, waarop het aankomt, is: heeft de rechter zich in een onderzoek mogen begeven, of het voorschrift der verordening was verbindend, en heeft hij door dit te doen gehandeld in strijd met art. 11 der Alg. Bep. van wetg. en art. 150, 151, 153 en 156 der gemeente-wet, wier schending was beweerd?

De Hooge Raad verwerpt het aangevoerde middel van cassatie op de navolgende gronden:

---

1) Weekbl. N°. 2425. 2) Weekbl. N°. 2593.

»Overwegende, dat volgens art. 29 der wet op de Rechterl. Org. de rechter in de eerste plaats is verplicht tot nakoming der Grondwet, en dat hij, naar art. 11 der aangehaalde wet, volgens de wet moet rechtspreken, en dat daaruit volgt, dat hij, bij strijd tusschen eene plaatselijke verordening met eene wet en bepaaldelijk met de Grondwet, zoodanige verordening niet mag toepassen;

Overwegende, dat dit beginsel niet is in strijd met het verbod van het aangehaalde art. 11, dat de rechter in geen geval de innerlijke waarde of billijkheid der wet mag beoordeelen; dat immers, al ware onaannemelijk de bij het beklaagde arrest aangenomen uitlegging van dit voorschrift, volgens welke *wet* in dit artikel tot de wetten, van den rijks- of algemeenen wetgever afkomstig, zoude moeten worden beperkt, — dan nog de toetsing eener plaatselijke verordening aan de wet niet is begrepen onder de beoordeeling van hare innerlijke waarde, dat is hare deugdelijkheid, hare gepastheid en hare billijkheid;

Overwegende, dat het evenmin in strijd is met de aangehaalde artikelen der Gemeente-wet; dat immers die bepalingen alleen betreffen de wijze van vernietiging van plaatselijke verordeningen door de administratieve macht, vanwege strijd met de wet en hare voorloopige handhaving tot hare wettige vernietiging, geenszins den rechter verbieden eene plaatselijke verordening voor elk geval aan de wet te toetsen, en, dat door zoodanige niet-toepassing de verordening niet wordt vernietigd, maar alleen in een bepaald geval buiten toepassing blijft."

De gedachte, welke aan 's Raads beslissing ten grondslag ligt, is blijkbaar: de wet, bepaaldelijk de Grondwet, staat boven de plaatselijke verordening, zelfs al ware de laatste in ruimeren zin eene *wet* te noemen; waar alzoo eene plaatselijke verordening in strijd met de wet is geschreven, moet zij wijken voor de kracht der wet; de rechter begeeft zich door haar ter zijde te stellen niet in een onderzoek naar de innerlijke waarde der verordening door haar aan de wet te toetsen en, bij bevonden strijd met de wet, haar buiten toepassing te houden.

Mogen deze gronden bondig in het arrest uitgedrukt overredend voorkomen, het verdient opmerking dat de Hooge Raad het woord *wet* in art. 11 der Alg. Bep. in ruimeren zin opvat dan het Hof in Zuid-Holland; volgens het gevoelen van dit Hof [1]) kan de verplichting des rechters om plaatselijke verordeningen toe te passen, die hem blijken met de wetten strijdig te wezen, niet worden afgeleid uit art. 11 der Alg. Bep. van wetg., vermits dit artikel, even als de slotbepaling van art. 115 der Grondwet, enkel betreft de wetten van den rijks- of algemeenen wetgever afkomstig, die volgens art. 5 der Alg. Bep. alleen door eene latere wet kracht kunnen verliezen, en dus niet de verordeningen van gemeente-besturen, wier bevoegdheid bij die wetten is omschreven en beperkt, en welker verordeningen, blijkens art. 153, 155 en de laatste zinsnede van 156 der Gemeente-wet, ook zelfs nadat die reeds zijn afgekondigd en in werking gesteld, kunnen worden geschorst of vernietigd bij Koninklijk besluit.

Het moge aannemelijk zijn dat de wetgever bij de vaststelling van de Algemeene Bepalingen van wetgeving, voornamelijk hebbe het oog gehad op eigenlijk gezegde *wetten*, door het wetgevend gezag overeenkomstig de Grondwet vastgesteld, hij moet geacht worden aan verordeningen, voor zoo verre deze met de wetten in overeenstemming en volgens de wettelijke voorschriften zijn vastgesteld en afgekondigd, niet minder verbindende kracht te hebben toegekend; trouwens bij art. 8 der Alg. Bep. is voorgeschreven: »De strafwetten en de verordeningen van politie zijn verbindende, voor allen, die zich op het grondgebied van het Koninkrijk bevinden."

Is de rechter gehouden overeenkomstig de wetten recht te spreken, het is niet aannemelijk dat de verordeningen daarvan zouden zijn uitgesloten, met het gevolg, zoo als het Hof in Zuid-Holland heeft beslist, dat art. 11 der Alg. Bep. bij de toepassing van plaatselijke verordeningen buiten aanmerking zou moeten blijven.

---

[1]) Arr. van 4 April 1864, Weekbl. N°. 2593.

Waar de Hooge Raad zegt: de rechter is verplicht in elk geval de plaatselijke verordening aan de wet, bepaaldelijk aan de Grondwet, te toetsen, daar rust deze beschouwing op de overweging, dat de Grondwet en de wetten aan een hooger wetgevend gezag haren oorsprong ontleenen; dat gevolgelijk waar de wet een voorschrift bevat, waarmede dat eener plaatselijke verordening niet is overeen te brengen, de bepaling der verordening moet wijken voor de kracht der wet. Onze wetgeving bevat een voorschrift, waarin dit beginsel met juistheid is afgebakend; wij vinden het in art. 5 der Alg. Bep. »*Eene wet kan alleen door eene latere wet, voor het geheel of gedeeltelijk, hare kracht verliezen.*" Geen plaatselijke, geen provinciale verordening, geen algemeene maatregel van inwendig bestuur heeft het vermogen de verbindende kracht der wet op te heffen, te wijzigen of te verminderen. Hoezeer de Algemeene Bepalingen van wetgeving alleen voor de sedert 1 October 1838 in werking gekomen of de nader vast te stellen burgerlijke en strafwetgeving geschreven zijn, de beginselen, op welke deze voorschriften rusten, zijn niet minder op de staatswetten toepasselijk.

Deze beschouwing blijft even waar, hetzij men het woord *wet* in art. 5 in beperkten, hetzij men het in ruimen zin opvatte en daaronder ook *elke volgens de wet vastgestelde verordening* begrijpe. Al spreekt men zelfs in overdrachtelijken zin van wetgevende macht van plaatselijke en provinciale besturen, en al wil men hunne verordeningen in ruimen zin *wetten* noemen, al is de rechter gehouden deze als wetten toe te passen, het beginsel zal altoos gelden: dat de kracht der wet moet beoordeeld worden naar den maatstaf der bevoegdheid van het gezag, dat haar in het leven riep. — De grondwet wordt niet gewijzigd dan door het gezag, dat haar heeft vastgesteld; de wet in engeren zin niet anders dan door de vereenigde macht des Konings en der Staten-Generaal; de algemeene maatregel van inwendig bestuur kan gewijzigd of ingetrokken worden bij een anderen maatregel van inwendig bestuur; de provinciale, de plaatselijke verordening door eene andere verordening van hetzelfde bestuur,

dat haar heeft vastgesteld, behoudens de bevoegdheid tot vernietiging of schorsing der verordening, bij de wet aan den Koning toegekend. Omgekeerd: de plaatselijke verordening moet wijken voor eene provinciale, een maatregel van bestuur voor eene wet; even zeer als de provinciale verordening voor eenen maatregel van algemeen bestuur of voor eene wet moet wijken; zelfs de wetten worden dáár gewijzigd, waar de Grondwet anders bepaalt, en het in werking treden der wijziging niet van eene wet afhankelijk stelt.

De wet, door de wetgevende macht overeenkomstig de Grondwet vastgesteld, wordt alzoo niet ingetrokken, noch geheel, noch ten deele, gewijzigd dan door eene wet; zij kan noch voor het geheel, noch ten deele, hare kracht verliezen dan door eene latere wet. De bepaling eener verordening heeft niet het vermogen het voorschrift eener wet te wijzigen; zij blijft op de kracht der wet buiten invloed.

Wij vinden dit gevoelen, dat, naar ons inzien, het geschil beslist, aangeroerd in het arrest van het Hof van Zuid-Holland; het is echter slechts een nevengrond van 's rechters beslissing, in verband met de beperkte beteekenis daarbij aan het woord *wet* in art. 11 der Alg. Bep. gegeven; met veel juistheid echter wordt daarbij overwogen: dat eene plaatselijke verordening zoo weinig de kracht eener wet bezit, dat zij zelfs, na reeds te zijn afgekondigd en in werking getreden, bij Koninklijk besluit kan worden geschorst of vernietigd.

Door het groote beginsel, dat eene wet alleen door eene latere wet voor het geheel of ten deele hare kracht kan verliezen, bij de beoordeeling van de verbindbaarheid der plaatselijke verordening in toepassing te brengen, vervalt alle twijfel: of de rechter zich begeeft in een onderzoek naar de innerlijke waarde der verordening, in geval hij haar toetst aan de wet; want de rechter laat de bepaling der verordening, welke aan het voorschrift der wet zou derogeeren, buiten toepassing.

De leden van het Openbaar Ministerie bij den Hoogen Raad, het is bij monde van den toenmaligen Heer Advocaat-Generaal

Mr. Gregory gezegd [1]), waren destijds eenstemmig van gevoelen, dat aan de rechterlijke macht de bevoegdheid niet is gegeven te onderzoeken, of eene plaatselijke verordening met de wet in strijd is, ja zelfs dat haar zulks bij art. 11 der Alg. Bep. uitdrukkelijk is ontzegd; de bedenking aan art. 11 ontleend is door ons, naar wij vermeenen, genoegzaam wederlegd; de rechter begeeft zich, gelijk de Hooge Raad het duidelijk uitdrukt, niet in eene beoordeeling van hare deugdelijkheid en gepastheid of van hare billijkheid; wij voegen er bij: de rechter onderzoekt wat rechtens is volgens de wet, hij onderzoekt of het voorschrift der verordening daarmede is overeen te brengen; vindt hij die overeenstemming niet, maar een strijd, die inbreuk maakt op de bepaling der wet, het met de wet strijdige gedeelte der verordening houdt hij buiten toepassing; het zou de kracht der wet verkorten.

Hoewel door het Openbaar Ministerie bij den Hoogen Raad het voorschreven gevoelen wordt voorgestaan, verdient het echter opmerking, dat de heer Gregory bij zijne conclusie in eene zaak betrekkelijk de wettige verbindbaarheid eener polderkeur, vermeld bij het arrest van den Hoogen Raad van 13 Mei 1864 [2]), eene zienswijze heeft uitgesproken, welke tot de onze overhelt.

De Advocaat-Generaal houdt ook daar het gevoelen vol: dat de vraag, of de keur met de wetten of het algemeen belang strijdt, niet staat ter beoordeeling van den rechter, vermits deze de innerlijke waarde der wet niet mag beoordeelen, maar alleen van den Koning; hij laat, minder overeenkomstig met deze beschouwing, volgen; »Intusschen zou het mogelijk kunnen zijn, dat zij bepalingen inhield, welke reeds in eene verordening van eenen hoogeren wetgever voorkomen, en wel op zoodanige wijze, dat beide die voorschriften niet met en nevens elkander bestaanbaar waren. Was dit het geval, dan zouden de bepalingen van

[1]) Weekbl. N°. 2646. [2]) Weekbl. N°. 2589.

den lageren wetgever buiten toepassing moeten worden gelaten, omdat aan de verordeningen eens hoogeren wetgevers door die eens lageren niet kan worden gederogeerd."

Wij vinden alzoo het door ons voorgestane gevoelen hier ter plaatse door den heer Gregory als het ware erkend, alleen met die uitzondering, dat hij het dan alleen in toepassing wil gebracht zien, wanneer de bepaling der verordening op zoodanige wijze is geschreven, dat zij nevens het voorschrift van den hoogeren wetgever niet bestaanbaar is. Indien wij het gevoelen van den heer Gregory wel begrijpen, zou de bepaling der verordening, om buiten toepassing te kunnen worden gelaten, eene volkomen derogatie aan de verordening van den hoogeren wetgever moeten inhouden. Reeds dadelijk merken wij op, dat deze wijze van voorstelling eene geheele afwijking bevat van de vooropgezette stelling, dat de rechter de wettigheid der verordening niet mag onderzoeken; hij zal het volgens dit gevoelen wel kunnen doen, als er volstrekte tegenstrijdigheid bestaat; alleen in dit geval zal de verordening van den lageren wetgever voor die van den hoogeren wetgever moeten wijken. Wij vragen: welke reden is er nu voor het onderscheid tusschen eene volstrekte dan wel eene gedeeltelijke tegenstrijdigheid van de verordening des lageren wetgevers met die van den hoogeren wetgever? Zoodanige onderscheiding wordt door de woorden van art. 5 der Alg. Bep. ten eenenmale gewraakt. Eene wet kan alleen door eene latere wet, voor het geheel of *gedeeltelijk*, hare kracht verliezen. Houdt alzoo eene verordening een voorschrift in, dat met eene wet of eene verordening van eenen hoogeren wetgever niet is overeen te brengen, dit voorschrift zal, zoo als de Hooge Raad, zoo als de heer Gregory zich uitdrukt, *buiten toepassing* moeten blijven.

De gemeente-raad van Rotterdam beveelt de wegruiming van alle pothuizen; de Hooge Raad beslist: dit voorschrift heeft onteigening ten gevolge, maar eene onteigening in strijd met de wet; moest het voorschrift der verordening worden toegepast, art. 147 der Grondwet, art. 625 van het B. Wetb., de voorschriften der wet op de onteigening ten

algemeenen nutte, zullen in de gemeente R. voor een gedeelte hare kracht verliezen. Het zal toch wel niets ter zake doen, dat het slechts een bepaald voorwerp van eigendom betreft, waarvan de eigenaar of waarvan de huurder wordt ontzet; het blijft even waar, dat die ontzetting van den eigendom geschiedt tegen den wil van den eigenaar, tegen den wil van den huurder, met terzijdestelling van de voorschriften der wet, welke de onschendbaarheid van het eigendomsrecht waarborgen. Die voorschriften verliezen voor een gedeelte hare kracht, indien de bepaling der verordening wordt toegepast; deze behoort alzoo buiten toepassing te blijven.

Wij meenen te hebben aangetoond, dat de besproken voorschriften der wet, wel verre van 's rechters bevoegdheid tot beoordeeling van de wettigheid der plaatselijke verordening uit te sluiten, integendeel den rechter verplichten deze buiten toepassing te laten, voor zoo verre eenig voorschrift geheel of ten deele met de wet in strijd wordt bevonden.

Ook in de Fransche jurisprudentie worden plaatselijke verordeningen, die met de wet strijden als onwettig en niet verbindend aangemerkt; arrest van het hof van cassatie van 1 Mei 1863, *Pasicrisie Française* T. 1, p. 318.

In België vinden wij gelijke beslissing; vonnis van het Tribunal de simple police de Boussu van 17 Juni 1855, *la Belgique Judiciaire* van 6 Août 1865 N°. 63, p. 1006—1008: »Est illégale la disposition d'un règlement communal qui défend à toute une catégorie de marchands de sonner ou frapper aux portes et de s'introduire dans les habitations pour offrir de leurs marchandises."

Deze beslissing berust op art. 107 der Belgische constitutie. De Rechtbank gaf het navolgend vonnis:

Jugement: »Attendu que la disposition de l'art. 78 de la loi communale du 30 Mars 1836 confère aux conseils communaux le droit de faire les règlements communaux d'administration intérieure et les ordonnances de police communale, en stipulant toutefois que ces règlements et ordonnances ne peuvent être contraires aux lois ni aux règlements d'administration générale ou provinciale;

Attendu que l'art. 107 de la constitution dispose que les cours et tribunaux n'appliqueront les arrêtés et règlements généraux, provinciaux et locaux, qu' autant qu'ils seront conformes aux lois;

Attendu que pour définir l'étendue des pouvoirs communaux et interpréter sainement l'art. 78 de la loi précitée, on doit en référer à la loi de 1790 et aux lois spéciales qui ont attribué aux communes un pouvoir règlementaire;

Attendu que les art. 3 titre XI de la loi du 16—24 Août 1790 et 41, titre 1er, de la loi des 19—22 Juillet 1791 déterminent l'étendue des pouvoirs communaux en précisant nettement les objets confiés à leur autorité et à leur vigilance;

Attendu, etc."

Onderzoeken wij thans: of de wetgever bij de Gemeentewet voorschriften heeft gegeven, welke ten gevolge zouden hebben, dat de rechter zich van de beoordeeling van de wettigheid der verordening behoort te onthouden?

Bij art. 140 der Grondwet is aan den Raad de regeling en het bestuur van de huishouding der gemeente overgelaten; uit krachte van dit voorschrift is bij art. 135 der Gemeentewet bepaald: »Aan hem (den raad) behoort het maken van de verordeningen, die in het belang der openbare orde, zedelijkheid en gezondheid worden vereischt, en van andere betreffende de huishouding der gemeente." Zijne verordeningen bepalen zich alzoo uitsluitend tot de huishouding der gemeente, en treden niet in hetgeen van algemeen Rijks- of Provinciaal belang is; art. 150 derzelfde wet. De vraag: of hetgeen bij de verordening is geregeld, in stede van tot de huishouding der gemeente, zou behooren tot het algemeen Rijks- of Provinciaal *belang*, staat niet ter beoordeeling van den rechter; want zelfs bij twijfel, of eene verordening in gemeld opzicht de grenzen der gemeente-huishouding heeft overschreden, *verbindt zij*, volgens de slotbepaling van art. 150, tot dat art. 153 is toegepast. Is bij dit artikel, in verband met art. 140 en 133 der Grondwet alleen aan den Koning de macht gegeven om de plaatselijke verordeningen, die met de wetten of het algemeen belang

strijdig zijn, te schorsen of te vernietigen; hieruit volgt, dat dit vermogen aan geen andere macht in den staat, ook niet aan de rechterlijke, is toegekend; maar het voorschrift van art. 150, dat zelfs de verordening, bij twijfel of zij is getreden in hetgeen van algemeen Rijks- of Provinciaal belang is, *verbindend* verklaart, tot dat zij door den Koning is geschorst of vernietigd, heeft geenerlei betrekking op het geval, dat de verordening voorschriften bevat *in strijd met de wet.* De hoofdgrond, waarom de rechter zich van een oordeel of de verordening is getreden in hetgeen van algemeen Rijks- of Provinciaal belang is, moet onthouden, is dat hij zich zou begeven in eene beoordeeling van de *innerlijke waarde* der wet, hem bij art. 11 der Alg. Bep. verboden; de neven-grond is, dat de wet de verordening in dit geval verbindend verklaart, tot dat zij door den Koning is geschorst of vernietigd.

Zoowel onder de werking van de vroegere reglementen van bestuur, als sedert de invoering der Gemeentewet, was de leer der schrijvers over dit onderwerp vrij eenstemmig met de jurisprudentie: dat de rechterlijke macht zich, op grond van art. 11 der Alg. Bep., van het oordeel, of de verordening bepalingen inhoudt in strijd met het algemeen belang, behoort te onthouden.

Hoewel het voorschrift van ons art. 150 tot gelijke beslissing leidt, volgt daaruit echter in geenen deele, dat de rechter ook dan zich van het oordeel over de verbindbaarheid der plaatselijke verordening behoort te onthouden, als hij haar met de wet in strijd of onvereenigbaar acht; in art. 150 toch is van strijd eener verordening met de wet geen sprake; en, wanneer in de slotbepaling op art. 153 wordt verwezen, kan die verwijzing op strijdigheid der verordening met de wet geen betrekking hebben. Daarenboven het voorschrift van art. 153 kent wel de macht van *vernietiging* alléén aan den Koning toe, doch dit is, gelijk de Hooge Raad te recht heeft beslist, eene handeling van het administratief gezag, welker gevolgen bij de wet zijn geregeld. Vindt deze handeling plaats, de verordening houdt op te bestaan. Zoolang

geene schorsing of vernietiging heeft plaats gevonden en de verordening bestaat, wordt het bij art. 150—153, noch elders, den rechter verboden te onderzoeken of de verordening is strijdig met de wet. Ware zulks bepaald, de verordening zou, zoolang geene toepassing van art. 153 mocht hebben plaats gevonden, de wet beheerschen en overheerschen, in volkomen strijd met het rechtsbeginsel, dat eene wet alleen door eene latere wet, voor het geheel of ten deele, hare kracht verliest.

De wetgever heeft echter zoodanige bepaling niet geschreven; hij heeft die beperking van de rechterlijke bevoegdheid niet gewild noch kunnen willen; hij zou de kracht der wet hebben opgeofferd aan gemeentelijk alvermogen aan de eene, aan staatsalvermogen aan de andere zijde; hij zou zijn gezag om de wet te wijzigen of te veranderen voor een deel hebben overgedragen aan de gemeente-besturen, onder de voogdij van het administratief gezag.

De wetgever heeft niet gewild, dat de gemeente-verordening eenigen inbreuk op eene wet zou kunnen maken; integendeel bij art. 151 der Gemeente-wet heeft hij de kracht der wet tegenover de verordening van den raad der gemeente uitdrukkelijk gehandhaafd.

Art. 151 bepaalt: De plaatselijke verordeningen, in wier onderwerp door eene wet, een algemeene maatregel van inwendig bestuur of eene provinciale verordening wordt voorzien, houden van rechtswege op te gelden." Dit is de toepassing van het beginsel, hierboven door ons ontwikkeld: de verordening van den lageren wetgever wordt ten gevolge van voorschriften van den hoogeren wetgever gewijzigd; waar die van den hoogeren wetgever anders hebben bepaald, houdt de verordening van den lageren wetgever op te gelden. In overeenstemming met hetzelfde beginsel is art. 142 der Provinciale wet geschreven. De woorden der wet behoeven geene verklaring. Zij betreffen alleen zoodanige wetten, zoodanige algemeene maatregelen van inwendig bestuur, zoodanige verordeningen als welke *na* het in werking komen eener plaatselijke of eener provinciale verordening zijn vastgesteld. Het tegendeel, dat de verordening niet geldt dáár,

waar de wet, de maatregel van bestuur, of de provinciale verordening anders bepaalt, is door den wetgever niet voorgeschreven, omdat dit beginsel voor eens en voor goed is vastgesteld bij art. 5 der Alg. Bep., hetwelk de wetgever geenszins heeft behoeven te herhalen.

Volgens hen, die beweren dat het den rechter niet vrijstaat de plaatselijke verordening, welke met de wet strijdig is, ter zijde te stellen, mag hij zulks wél in het geval, bij art. 151 der Gemeente-wet en bij art. 142 der Provinciale wet voorzien. Men vrage: welke reden is er om in het tegenovergestelde geval den rechter die bevoegdheid te betwisten; zij is er niet; die bevoegdheid des rechters staat boven redelijken twijfel vast; door overeenkomstig zijn plicht de verordening aan de wet te toetsen en bij bevonden strijd de kracht der wet te handhaven, maakt hij geen inbreuk op het recht tot vernietiging der verordening aan den Koning toegekend, hij laat eenvoudiglijk de verordening buiten toepassing, die als zoodanig blijft bestaan tot dat zij bij besluit des Konings is geschorst of vernietigd.

Is de bedoelde bevoegdheid der rechtelijke macht aan te nemen ten aanzien van de wettigheid van plaatselijke verordeningen in het algemeen, en de plaatselijke politie-verordeningen in 't bijzonder, zij is niet minder aanwezig dáár, waar het geldt verordeningen van plaatselijke belasting; ook deze zullen, indien en voor zoo verre zij strijden met de voorschriften der wet, buiten toepassing moeten blijven; al wordt ook tot de rechtsgeldigheid dezer verordeningen de medewerking der Gedeputeerde Staten en de goedkeuring des Konings gevorderd op het raadsbesluit, dat eene plaatselijke belasting invoert, wijzigt of afschaft, deze medewerking der Staten, deze goedkeuring des Konings, heeft niet het gevolg dat met de wet strijdige bepalingen der verordening tot wet worden verheven: integendeel art. 236 der Gemeentewet beveelt: dat de door den raad vastgestelde en *door den Koning goedgekeurde* bepalingen, betreffende plaatselijke belastingen, zoo zij met de wetten of het algemeen belang strijdig zijn, op dezelfde wijze, waarop zij zijn gemaakt, onverwijld wor-

den ingetrokken. Juist op grond van den strijd met de wet zou de rechter, tot hare toepassing geroepen, deze moeten weigeren; het is, om voor de gemeente nadeelige, gevolgen te voorkomen, dat de wet voorschriften bevat, op welke wijze de met de wetten of het algemeen belang strijdige verordening behoort te worden ingetrokken.

Het liet zich voorzien, dat na de afkeuring des Konings een gemeenteraad weigerachtig zou kunnen worden bevonden tot de bevolen intrekking mede te werken; voor dit geval heeft de wet in het tweede lid van art. 236 bepaald, dat, »bij gebreke der intrekking door den raad, de verordening door eene wet, die tevens, zoo noodig, de gevolgen regelt, »zal worden geschorst of vernietigd."

Met dit voorschrift heeft de wetgever geenszins bedoeld, dat bij gebreke dezer schorsing of vernietiging de verordening als wet zal gelden. Ware dit door hem gewild, hij zou hebben voorgeschreven: dat de plaatselijke belastingen, even als de provinciale, (art. 129 der Grondwet, en art. 116 Provinciale wet,) bij de wet zouden moeten zijn bekrachtigd; dan zeer zeker zou de rechtelijke macht de wettigheid der verordening niet kunnen beoordeelen, omdat, volgens art. 115 der Grondwet, de wetten onschendbaar zijn [1]).

---

[1]) Mr. A. F. Jongstra Wkbl. n⁰. 2785 bl. 4 (*) beweert dat de rechterlijke macht bevoegd is te beslissen of eene wet in strijd is met de grondwet, op grond van art. 196 Grw. en art. 29 R. O.

Dit stelsel komt mij geheel onjuist voor; het gebied der wetgevende macht is afgescheiden van dat der rechterlijke, die de wetten uitvoert en toepast; bovendien art. 115 Grw. sluit dit uit.

Besluiten van prov. staten, gemeenteraden, waterschappen behooren niet tot het gebied van het wetgevend gezag; het zijn administratieve verordeningen, welke de verbindende kracht der wetten niet verhinderen. Bij arrest van den Hoogen Raad van 21 Februari 1868, v. den Honert, *Burg. Recht*, dl. 32 bl. 224 is dan ook beslist, dat het den rechter niet vrijstaat te onderzoeken: of de inhoud eener

---

(*) Volgens de opmerking van de Red. van het Wkbl. behoort de vraag door den Heer Jongstra gesteld „tot de ondenkbare zaken."

De burgerlijke kamer van den Hoogen Raad heeft, gelijk wij hierboven hebben vermeld, zoowel met betrekking tot politie-verordingen als ten aanzien van belastingverordeningen beslist, dat de rechter ze buiten toepassing kan houden, als hij haar in strijd met de wet acht. Heeft nu de Kamer van Strafzaken een ander gevoelen uitgesproken, en meermalen het tegendeel beslist? Wij zouden het moeten gelooven, waar de Redactie van *het Weekblad van het Recht* dit opmerkt [1], eenstemmig met den heer Advocaat-Generaal Gregory, die in zijne conclusie [2] o. a. zegt: »dat de Kamer van Strafzaken in den laatsten tijd het hier besproken rechtspunt meermalen heeft behandeld, en daaromtrent tot een vast besluit is gekomen, en meermalen heeft uitgemaakt, dat de rechtelijke macht niet doen mag, hetgeen het Hof in Zuid-Holland in deze gedaan heeft": tot staving van dit gezegde wordt in eene noot verwezen naar de menigvuldige arrresten, bij de pleidooien aangehaald.

De dagteekening van geen dier arresten wordt vermeld: in het *Weekblad*, n°. 2647, van 29 December 1864, wordt door den heer v. A. beweerd, dat de voorstelling der Redactie in n°. 2640 onjuist is: hij zegt tot de Redactie: »om dat aan te toonen, zal het genoeg zijn, u naar één enkel arrest van de strafkamer te wijzen. Het is dat van 10 Nov. 1863, opgenomen in uw *Weekblad*, n°. 2548, en in de *Nederl. Rechtspraak*, LXXV, § 16. De Hooge Raad zegt aldaar: » »dat bij plaatselijke verordening aan de bepalingen der wet niet kan worden gederogeerd, en dat noch art. 153 der gemeentewet, noch art. 11 der Alg. Bep. verhinderen, dat de rechter, geroepen in de eerste plaats tot handhaving en toepassing

---

wet is in overeenstemming met de Grondwet. Dat wetten, bij welke provinciale belastingen zijn bekrachtigd, door den rechter niet kunnen worden ter zijde gesteld, is ook beslist bij het bekende arrest van den Hoogen Raad van 23 April 1878, *Rechtsg. Bijblad* 1878. Afd. D. bl. 86—88.

[1]) Weekbl. N°. 2640, bl. 4.

[2]) Weekbl. N°. 2646.

der onschendbare wet, buiten toepassing late de bepaling eener plaatselijke verordening, welke met de wet in bepaalden strijd mocht zijn."”

Wij hebben de moeite gedaan, ons in een onderzoek te begeven, of er arresten van de Kamer van Strafzaken van den Hoogen Raad bestaan in den zin, door den Heer Adv.-Generaal en door de Redactie van het Weekblad bedoeld; dit onderzoek leidde slechts tot negatieve resultaten. Wij namen de toevlucht tot het Register van den heer van Deinse [1]) in voce *gemeente-besturen;* onder de arresten op art. 150—153 der gemeentewet, daar vermeld, is, zelfs bij nalezing der arresten in de opgegeven werken geen enkel te vinden, waarbij de Kamer van Strafzaken aan de rechterlijke macht het oordeel ontzegt, of de verordening met de wet is in strijd.

De Kamer van Strafzaken van den Hoogen Raad ontzegt aan de rechterlijke macht die bevoegdheid in één geval; het is door ons hierboven ontwikkeld: de rechter begeeft zich in een oordeel over de innerlijke waarde der plaatselijke verordening, wanneer hij onderzoekt, of het onderwerp bij de verordening geregeld, behoort tot de huishouding der gemeente dan wel tot het algemeen Rijks- of Provinciaal belang; in dezen zin besliste de Kamer van Strafzaken op 22 December 1857, 8 Februari 1859, 5 en 26 Juni, 17 December 1861, 11 Februari, 25 Maart 1862 en 3 Februari 1863 [2]). In dit geval mag blijkens gemelde beslissingen de rechter de toepassing der verordening niet weigeren; zij is ook voor hem verbindend totdat zij door den Koning is geschorst of vernietigd.

Men verwarre hiermede echter niet het geval, waarin de plaatselijke verordening eenig voorschrift bevat *in strijd met de wet, eene provinciale verordening of een algemeenen maatregel van inwendig bestuur;* onderscheidene arresten van de Kamer

---

[1]) Mr. A. J. van Deinse, *Strafwetten* enz., 2e stuk, Middelburg 1864.

[2]) Van den Honert, *Gemengde zaken*, dl. 14 bl. 305, dl. 16 bl. 62, dl. 18, bl. 244, 293 en 459, dl. 19 bl. 66 en 133, dl. 20 bl. 81.

van Strafzaken berusten op het beginsel dat de rechter in dit geval bevoegd is de verordening buiten toepassing te laten. Bij arrest van 15 Mei 1855 [1]) besliste zij, dat, zoolang het Kon. besluit van 31 Januari 1824 (*Staatsbl.* n°. 19) grondwettig bestaat, niet is verbindend de verordening van een gemeentebestuur, waarbij, zonder eenig voorafgaand onderzoek, sedert een zeker tijdstip, een verbod van alle particuliere slagerijen wordt gegeven; door het Openbaar Ministerie bij monde van wijlen den Adv.-Gen. Arntzenius was beweerd, dat de rechterlijke macht niet bevoegd was de verordening uit dien hoofde niet toe te passen [2]).

Merkwaardig is in dit opzicht ook het arrest van 11 Januari 1859 [3]); de Hooge Raad besliste daarbij: dat eene plaatselijke verordening van de gemeente Lekkerkerk van 10 December 1857, gewijzigd den 10den April 1858, niet is in strijd met een provinciaal reglement van Zuid-Holland, goedgekeurd bij Kon. besluit van 26 Nov. 1852, n°. 75; de rechter onderzocht dus in deze au fond de wettigheid der verordening.

Beide beslissingen berusten echter o. i. op eene minder juiste opvatting van art. 151 der gemeentewet. Gelijk wij boven zagen, heeft art. 151 slechts betrekking op zoodanige verordeningen, in wier onderwerp, *na de vaststelling der verordening*, door eene wet, een algemeenen maatregel van bestuur of eene provinciale verordening wordt voorzien.

De verordening te 's Bosch *op het slachten van vee* van 10 October 1852 had bepaald: dat geen vee zou mogen geslacht worden buiten het algemeen slachthuis der gemeente; de Hooge Raad besliste dat dit verbod was in strijd met het Kon. besluit van 31 Januari 1824, dat hier bij gevolg bestond het geval voorzien bij art. 151 der gemeentewet; deze beslissing rustte o. a. op de navolgende gronden:

---

[1]) Van den Honert, *Strafr.*, 1855 dl. I, bl. 171.

[2]) Het Kon. besluit van 31 Januari 1824 is sedert vervangen door de Wet van 2 Juni 1875 (S. b. n°. 95), *tot regeling van het toezicht bij inrichtingen, welke gevaar, schade of hinder kunnen veroorzaken.*

[3]) Van den Honert, *Gem. zaken*, dl. 16, bl 22.

»O., dat tegen de onbevoegdheid van het plaatselijk bestuur, om bij plaatselijke verordening zoodanig algemeen verbod te geven, niet kan afdoen het beweren, dat de thans bestaande staatsinstellingen de regeling van het onderwerp in geschil zouden hebben opgedragen aan de plaatselijke besturen, omdat, al-ware dit ook aan te nemen, de vraag hier eeniglijk is, of in het onderwerp door een algemeenen maatregel van inwendig bestuur is voorzien, en dit in voege voormeld bevestigend moet worden beantwoord;"

»O., dat evenmin kan opgaan het beweren, dat bij art. 151 der Gemeentewet alleen zouden zijn bedoeld maatregelen van inwendig bestuur, die na de invoering dier wet zouden worden uitgevaardigd, omdat dit beweren ten eenenmale in strijd is met de woorden der wetsbepaling, die tusschen vroegere en latere maatregelen, evenmin als tusschen vroegere en latere wetten, eenig onderscheid te kennen geven of zelfs toelaten."

Te recht zeide de Adv.-Gen. Arntzenius, de woorden van art. 151 *»wordt voorzien"* verklarende: »dat werkt dus voor de toekomst... dit stringeert te meer bij de rechtskundige uitlegging eener wet, die in werking komt en dus alleen voor het vervolg werkt."

Bij het arrest van 11 Januari 1859 bleef de Hooge Raad zijne beslissing nog gronden op art. 151, als hij eene plaatselijke verordening toetste aan een provinciaal reglement van vroegere dagteekening, doch helde een weinig tot een ander gevoelen over als hij zeide:

»O., dat, zoo deze bepaling naar de letter wellicht in eenen zoo beperkten zin zou kunnen worden opgevat, dat eene plaatselijke verordening alleen *dan* hare verbindende kracht zou verliezen, wanneer in het daarbij geregelde onderwerp, o. a. door eene provinciale verordening van latere dagteekening mocht worden voorzien, daarentegen de bekende beweegreden en bedoeling des wetgevers eene ruimere opvatting toelaten, volgens welke in de woorden, waarin de wetgever zich in bedoeld art. 151 heeft uitgedrukt, tevens kennelijk ligt opgesloten, dat ook een bereids bij provinciale verorde-

ning voorzien onderwerp door den Gemeente-wetgever niet meer kon worden geregeld."

Deze uitlegging is weinig overeen te brengen met de verklaring door de regeering bij de toelichting van dit artikel gegeven: »Het *houden van rechtswege op te gelden.*" zegt zij, »beteekent hier als in art. 142 der Provinciale wet: verliezen hare kracht op het oogenblik, waarop de wet of maatregel van bestuur, of provinciale verordening in werking treedt." Bij de toelichting van art. 142 der Provinciale wet gaf de Regeering te kennen: dat het voorschrift van dit art. het eenig middel aanbiedt ter vermijding van botsing tusschen *provinciale* en *algemeene* verordeningen; wel wordt daarbij gezegd, — en dit bewijst des te meer, dat de wetgever van de stelling is uitgegaan, dat de verordeningen van den lageren wetgever niet aan die van den hoogeren wetgever kunnen derogeeren: — »tegen hetgeen de wet eenmaal heeft bepaald zullen de Staten weinig vermogen;" maar de Regeering voegt er bij:

»Wanneer de onderwerpen, waartoe sommige bepalingen eener provinciale verordening betrekking hebben, later door de wet of eenen algemeenen maatregel van bestuur worden geregeld, behooren alleen *die* bepalingen, niet de *gansche* verordening waarin zij voorkomen hare kracht te verliezen [1])."

Het gebezigde woord *later* toont duidelijk aan, dat de wetgever slechts wetten en algemeene verordeningen van latere dagteekening heeft op het oog gehad; dit geldt dus ook van artikel 151 der Gemeentewet; dit neemt niet weg dat de wetgever voor het tegenovergestelde geval geene uitdrukkelijke bepaling in de Gemeentewet heeft geschreven; hij liet dit na, omdat hij zulks niet behoefde te verordenen; in dit opzicht achten wij het laatste gedeelte der voormelde overweging van het arrest van den Hoogen Raad volkomen juist.

Bij een arrest van 11 Februari 1862 [2]) komt de Hooge

[1]) Mr. J. H. G. Boissevain, *Staatsrecht in Nederland* op deze wets-artikelen. Zie over art. 151 der gemeentewet Jhr. Mr. C. de Jonge, *Bijdragen tot de kennis van het Staats-, Provinciaal- en Gemeentebestuur in Nederland* dl. VII, bl. 32 en volg. en Mr. H. P. van Karnebeek t. a. p. bl. 304 volg.

[2]) V. d. Honert, *Gem. Zaken*, Dl. 19 bl. 66, volgg.

Raad van zijne uitlegging, aan art. 151 bij de gemelde arresten gegeven, terug en verklaart, o. i. overeenkomstig de ware bedoeling van het artikel, dat het »alleen betrekking heeft op wetten enz. van *latere dagteekening* dan de verordening in geschil, gelijk blijkt zoo uit den daarbij gebezigden tegenwoordigen tijd, als uit het aangewezen gevolg, dat de plaatselijke verordeningen alsdan van rechtswege *ophouden* te gelden, terwijl, wat vroegere wetten enz. betreft, de rechter alleen bij stellige tegenstrijdigheid met deze, de verordening buiten toepassing zoude moeten laten."

In gelijken zin art. 151 verklarende, gaf de Hooge Raad op 3 Februari 1863 [1]) eene beslissing, waarbij nog stelliger dan bij de slotperiode van het arrest van 11 Febr. 1862 werd uitgemaakt, dat de rechter aan eene gemeente-verordening geene verbindende kracht kan ontzeggen, dan alleen voor zooveel hare bepalingen zoodanig in strijd mochten zijn met die door eenen hoogeren wetgever vastgesteld,... dat deze laatste daardoor hare kracht en uitwerking zouden missen, in welk geval die bepalingen der gemeente-verordeningen buiten toepassing zouden moeten worden gelaten, *om het beginsel, hetwelk ook in art. 5 Alg. Bep. ligt opgesloten*; dat AAN DE VERORDENINGEN EENS HOOGEREN WETGEVERS DOOR DIE EENS LAGEREN WETGEVERS NIET KAN WORDEN GEDEROGEERD.

Na de mededeeling van dit arrest, even als de overige betrekkelijk de toepassing van art. 151 geciteerd, *gewezen door de Kamer van Strafzaken* van den Hoogen Raad, meenen wij te mogen vragen: wanneer zijn er dan arresten door de strafkamer gewezen, waarbij een ander beginsel is aangenomen dan hetwelk de burgerlijke kamer van dit college bij herhaling in toepassing bracht? Wij mogen niet meer twijfelen, vooral met het oog op het door den heer v. A. aangehaald arrest der Strafkamer van 10 November 1863, waarbij is beslist, dat de rechter, geroepen in de eerste plaats tot handhaving en toepassing der onschend-

[1]) V. d. Honert, *Gem. Zaken*, Dl. 20 bl. 30, volgg.

bare wet, buiten toepassing late de bepaling eener plaatselijke verordening, welke met de wet in bepaalden strijd mocht zijn.

Die korte aanteekening toch van den heer van A. is niet wederlegd; en wie de moeite wil nemen den ganschen jaargang van het *Weekblad van het recht* van 1864 na te slaan, hij zal er geen enkel arrest vinden, waarbij de Kamer van Strafzaken van den Hoogen Raad een ander beginsel als het hare heeft aangenomen.

Het arrest van 13 Mei 1864 [1]) wordt vooraf gegaan door de conclusie, waarop de heer Gregory in de zaak, beslist op 2 December 1864, heeft gewezen; van de conclusie spraken wij reeds boven; de Raad besliste: dat de keur niet was in strijd met het Keizerlijk Decreet van 2 November 1810, omdat bij de keur een ander belang van den polder was geregeld; geen ander arrest is in den jaargang van 1864 aanwezig, waarbij de besproken vraag een punt van beslissing bij de Kamer van Strafzaken heeft uitgemaakt.

Behoudens bewijs van het tegendeel mogen wij aannemen: dat ten aanzien van het besproken beginsel geen verschil van gevoelen bestaat tusschen de beide kamers van den Hoogen Raad; is er één onderscheid tusschen beider beslissing aanwezig, dan is het dat de burgerlijke kamer hare zienswijze voornamelijk grondt op art. 11 der Alg. Bep., terwijl de Strafkamer uitdrukkelijk hare beslissing ten laatste heeft gegrond op het door ons voorgestane beginsel, dat de wet alleen door eene latere wet voor het geheel of ten deele hare kracht kan verliezen.

Men zal toch wel niet beweren: er bestaat verschil van zienswijze tusschen de beide kamers; want de burgerlijke kamer laat toe de verordening buiten toepassing te laten bij bevonden strijd met de wet, terwijl de Strafkamer hetzelfde beginsel wil toegepast zien alleen bij bepaalden, bij stelligen strijd met de wet of de verordening van een hoogeren wet-

---

[1]) Weekblad, N°. 2589.

gever; — tusschen *strijd* en *bepaalde* of *stellige strijd* valt niet te onderscheiden. Er is strijd of er is geen strijd; in het laatste geval is er overeenstemming tusschen de verordening van den lageren en die van den hoogeren wetgever, de eerste vermag de kracht der laatste niet te verminderen; de wet kan zelfs niet ten deele hare kracht verliezen dan door eene latere wet [1]).

De wet, die zulke beginselen ten grondslag heeft, die den rechter veroorlooft de met de wet strijdige plaatselijke verordening ter zijde te stellen, wordt door de Redactie van het *Weekblad van het regt* eene *slechte* wet geheeten; zij zegt: dit mag zoo niet blijven; die contrôle van de eene zelfstandige staatsmacht behoort niet te huis in een constitutioneel land; — wij integendeel verheugen ons dat er zulk eene wet bestaat, en hopen, dat de tijd voor den wetgever nimmer komen zal, om als onheil op te heffen hetgeen wij, en gewis velen met ons, als een heil voor den vrijen Nederlandschen Staat beschouwen.

Het geschil hier besproken behoort, naar ons inzien, niet tot die bij art. 150 der Grondwet bedoeld. Eene verordening, die geene wet is, kan alleen eene wet worden door tusschenkomst van den wetgever zelven; de wetgevende macht zou

---

[1]) Uit dit oogpunt is niet onbelangrijk een arrest van den Hoogen Raad van 17 Januari 1865 Weekbl. N°. 2667, waarbij buiten toepassing wordt gelaten de bepaling van eene Keur van het Groot Waterschap Woerden, welke sommige gronden of panden uitsluitend heeft bezwaard met een last tot onderhoud van werken buiten die eigendommen gelegen; de Raad besliste, dat dit niet is eene eenvoudige beperking van het eigendomsgebruik, maar het, ten bate hetzij der gemeenschap, hetzij des eigenaars van die werken, opleggen van eenen reëelen last op de eigendommen van anderen, en alzoo een inbreuk maken op en verkorten van het eigendomsrecht zelfs *in strijd* met art. 625, in verband met art. 627 van het Burg. Wetb. — Het was de *Strafkamer* van den Raad, die deze beslissing wees, welke in beginsel zeer zeker niet in het minste afwijkt van die der Burgerlijke Kamer van 2 December 1864. Het Openbaar Ministerie, in deze vertegenwoordigd door den toenmaligen Adv. Gen., den heer Mr. Römer, stond het gevoelen voor, dat aan de bepaling der Keur verbindende kracht moest worden toegekend.

de bevoegdheid om te beslissen, of er strijd bestaat tusschen de verordening en de wet, aan geen andere staatsmacht kunnen opdragen zonder inbreuk te maken op haar eigen gezag, en de wet door de verordening des lageren wetgevers hare kracht te doen verliezen. Reeds uit dien hoofde zou het niet aangaan de beslissing aan den Staatsraad op te dragen; langs dezen weg toch zou de wetgever zijne bevoegdheid toevertrouwen aan de uitvoerende macht; maar het zou daarenboven in strijd zijn met art. 72 der Grondwet, alwaar is bepaald: »De Koning neemt... de gedachte van den Raad van State in over alle Zaken van algemeen of bijzonder belang, waarin hij zulks noodig oordeelt."

»De Koning alleen besluit, en geeft telkens van zijn genomen besluit kennis aan den Raad." Vereenigt de verantwoordelijke Minister zich niet met het gevoelen van den Raad van Stàte, de Koning is niet gehouden de zienswijze van den Raad te volgen; het gevolg is, dat de beslissing of de verordening gelijke kracht als de onschendbare wet heeft, zou berusten bij de uitvoerende macht.

Het zou een stelsel zijn, waarmede niet slechts aan art. 5 der Alg. Bep. van wetgeving, maar aan elke wet hare kracht zou worden ontnomen.

Laat ons die wetten, welke men gelieft slecht te noemen, maar behouden, en der wetgevende macht niet de moeite aandoen, dat zij aan haar eigen gezag en aan dat der rechterlijke macht een gewichtig deel onzer vrijheden ontneme om dit onder bescherming te stellen van de uitvoerende macht!

Sedert dit opstel geschreven is zijn eenige jaren verloopen, het gevolg hiervan is, dat het op enkele plaatsen eenige wijziging heeft ondergaan. Onderscheidene arresten zijn na dien tijd gewezen, bij welke de beide Kamers van den Hoogen Raad aan hare rechtsleer zijn getrouw gebleven; zoo besliste de Kamer van Strafzaken bij arrest van 27 April 1866 [1]): dat

[1]) V. d. Honert *G. Z.* dl. 22 bl. 236.

onverminderd en behoudens hetgeen bij eenige verordening van hooger gezag is bepaald, elk gemeentebestuur in het huishoudelijk belang der gemeente over de wateren binnen haar grondgebied gelegen politie-verordeningen kan vaststellen, en met het oog op art. 150 der Grondwet, of op art. 625 van het Burg. Wetb., of anderzins daaraan geen verbindende kracht kan worden ontzegd; bij arrest van 30 Januari 1866, dat politie-verordeningen, als zijnde *iuris publici* zoowel reeds bestaande als later tot stand komende zaken kunnen betreffen, [1]) bij arrest van 16 Juni 1869, dat de algemeene regeling der armenzorg, al mogen sommige onderwerpen tot het armwezen betrekking hebbende behooren tot de gemeentehuishouding, volgens de Grondwet aan eigene bepalingen moeten worden onderworpen; dat een gemeentebestuur niet bevoegd is, de weigering tot het aannemen der betrekking van armvoogd na ongegrondbevinding der redenen van verschooning met straf te bedreigen, en de strafbepaling daarvan is in strijd met de wet [2]); bij arrest van 10 Febr. 1871, dat de rechter, voor wien naar art. 115 der Grondwet alleen de wet onschendbaar is, eene plaatselijke verordening niet mag toepassen, ook dan wanneer zij, naar zijn oordeel is strijdende met de wet, evenwel krachtens art. 153 der Gemeentewet door den Koning nog niet als zoodanig is geschorst of vernietigd [3]); bij arrest van 8 Maart 1870, dat de rechter, wanneer hij tot de toepassing eener verordening geroepen wordt, moet onderzoeken of die toepassing aanleiding zou kunnen geven tot schending van de Grondwet of van de wet, en zulks doende, in geen beoordeeling treedt van de innerlijke waarde der verordening; dat de rechter, indien hij tot de overtuiging komt, dat de toepassing der verordening tot wet- of grondwetschennis zou leiden, niet kan gezegd wor-

---

[1]) Ib. G. Z. dl. 23, bl. 39.

[2]) Ib. G. Z. dl. 24, bl. 470.

[3]) Ib. B. R. dl. 35, bl. 467, (alwaar achter de laatste vraag staat: *ja*, in plaats van: *neen*).

den daardoor die verordening te vernietigen dan wel haar in een bepaald geval buiten toepassing te laten [1]; bij arrest van 2 April 1872, dat eene onwettige bepaling in eene verordening ook de wettigheid der daarin voorkomende bepalingen niet krachteloos kan maken [2]; bij arrest van 24 Sept. 1872, dat de artt. 365, 366 en 367 der Algemeene Politie-Verordening te 's Gravenhage van 19 Sept. 1871 niet zijn in strijd met art. 147 der Grondwet en art. 625 B. W. [3]; bij arrest van 8 December 1873, dat eene gemeenteverordening, straf bedreigende op het nalaten van een bevel tot dooden van honden, zoo dit door B. en W. wordt noodig geacht in het belang der openbare orde, is in strijd met de wettelijke bevoegdheid van het gemeentebestuur [4]; bij arrest van 6 Maart 1874, dat het tot de bevoegdheid van de rechterlijke macht behoort te onderzoeken of een verordening, die op wettige wijze is tot stand gebracht, strijdt met de Grondwet of de wet [5]. Bij arrest van den Hoogen Raad van 6 Dec. 1872 werd beslist, dat art. 1 der Gemeenteverordening op het havengeld te Rotterdam, goedgekeurd bij Kon. besluit van 4 Dec. 1868, waarbij onder den naam van havengeld eene belasting geheven wordt van de schepen, die op stroom, binnen het grondgebied der gemeente Rotterdam laden of lossen, in strijd is met de artt. 238 en 240 der Gemeentewet [6]; bij arrest van 27 Juni 1873 [7], oordeelde de Hooge Raad, dat door het hof van Gelderland terecht was beslist, dat de artt. 135, 150, 151 en 153 der Gemeentewet den Raad geenszins het recht geven om door zijn verordeningen verkregen rechten op te heffen.

Uit het privaat-rechtelijk karakter van het recht van zestigjarige burgers der stad Nijmegen ingevolge het Raadsignaat van 1769, volgt niet dat het ook onder latere staats-

---

[1]) Ib. G. Z. dl. 25, bl. 144.
[2]) Ib. G. Z. dl. 26, bl. 228.
[3]) Ib. G. Z. dl. 26, bl. 371.
[4]) Ib. G. Z. dl. 27, bl. 336.
[5]) Ib. G. Z. dl. 28, bl. 67.
[6]) Ib. B. R. dl. 37, bl. 496.
[7]) Ib. B. R. dl. 38, bl. 353.

inrichtingen is blijven bestaan, tenzij het mocht zijn afgeschaft, waarvan ten deze het bewijs niet is geleverd; bij arrest van 7 Maart 1873 [1]), dat de kaden en daarbij behoorende werken, waarvan de eischer heeft gebruik gemaakt, en ten gerieve der scheepvaart daargesteld, gemeentewerk zijn; bij arrest van 6 Maart 1874 [2]), besliste de Hooge Raad dat de artt. 9 en volgg. der verordening op het bouwen te Dordrecht van 14 Januari 1865 en 24 Nov. 1868, als behelzende een voorschrift tot gedwongen onteigening of ontzetting van eigendom ter zake van bouwvalligheid, zonder eenige formaliteiten of rechterlijke tusschenkomst, zijn in strijd met de artt. 147 en 148 der Grondwet en met art. 625 Burg. Wetb., dat hier de rede is van onteigening, niet slechts van beperking van eigendom door het politierecht.

De jurisprudentie van het hoogste rechterlijk college kan alzoo betrekkelijk de rechtsvraag in dit opstel besproken als gevestigd worden aangemerkt. Indien de grenzen der wetgevende bevoegdheid bij de Grondwet omschreven door de verschillende administratieve besturen bij het vaststellen van verordeningen worden in acht genomen, en de rechterlijke macht zich houdt bij hare beslissingen binnen de perken, haar bij de Grondwet en de wet op de Rechterlijke Organisatie en het beleid der justitie aangewezen, dan is er geen gevaar, dat de eene macht inbreuk make op de bevoegdheid van eene andere macht in den staat, en bestaat er des te minder behoefte aan de speciale wet, bedoeld bij art. 150 al. 2 der Grondwet, regelende de wijze, waarop geschillen over onbevoegdheid, tusschen de administratieve en de rechterlijke macht ontstaan, worden beslist.

[1]) Ib. bl. 131. [2]) Ib. *B. R.* dl. 39, bl. 221.

Beschikking van Gemeenteraden op verzoekschriften van ingezetenen. Publiek recht en Burgerlijk recht.

Onder het opschrift »Politie-recht en Burgerlijk recht" vinden wij bl. 255 en volgg. dl. XIII der *Bijdragen tot de kennis van het Staats-, Provinciaal- en Gemeentebestuur in Nederland* een opstel van den heer Mr. P. Baron van Rijckevorsel van Rijsenburg, vergezeld van eenige bijlagen. Het is belangrijk genoeg om er nader de aandacht op te vestigen; er komen stellingen in voor, die aan bedenking onderhevig schijnen; het verslag eener raadscommissie van de gemeente Utrecht wordt door den druk bekend gemaakt, tegen welks inhoud eenige bedenkingen worden opgeworpen, welke, niet medegedeeld aan den raad, wel eenige nadere overweging verdienen.

Met den geachten S. nemen wij gaarne aan, dat de grondwetsherziening van 1848 aan alle burgers de gelegenheid heeft geopend om zich zoowel met de zaken van den staat, als met die van de provincie en van de gemeente bekend te maken, en wij gelooven met hem dat deze kennis zal leiden tot onderzoek, en dit onderzoek tot toetsing van de feiten aan het recht. Of echter gemeenteraden gehouden zijn op alle mogelijke klachten en verzoeken van ingezetenen te antwoorden in al den omvang, waarin de S. zulks schijnt te verlangen, mag worden betwijfeld: dáár, waar het geldt de algemeene aangelegenheden der gemeente, staat het voorzeker aan ieder ingezeten vrij verzoekschriften aan den raad te richten, die bij de behandeling van het onderwerp, waartoe het verzoek betrekking heeft, acht kan slaan op de inlichtingen daarbij gegeven; niet op ieder verzoekschrift van dezen aard behoeft eene beslissing te volgen; in dezen zin besliste de raad der gemeente Utrecht in zijne vergadering van 6 Juni 1867, toen met betrekking tot een adres van den kerkeraad der Nederduitsche Hervormde Gemeente aldaar, houdende verzoek dat ook dit jaar de kermis mocht achterwege blij-

ven, tot eene eenvoudige nederlegging ter secretarie werd besloten [1]).

Geldt het evenwel daden van gemeenteambtenaren in hunne betrekking als zoodanig, en wordt aan de rechtmatigheid van deze getwijfeld door eenig ingezeten, wiens persoonlijk belang daarbij is betrokken, het behoort hem vrij te staan zijne grieven aan den raad der gemeente kenbaar te maken; de raad, die verplicht is de belangen der ingezetenen te behartigen, mag, voor zooverre het onderwerp tot zijne bevoegdheid behoort [2]), gehouden geacht worden de gegrondheid der grieven te onderzoeken en op het verzoekschrift eene beslissing te nemen.

De uitoefening van het eigendomsrecht der ingezetenen wordt beperkt door plaatselijke verordeningen; veelmalen zal het gebeuren, dat ingezetenen door de toepassing eener verordening zullen vermeenen in hunne rechten verkort te zijn: zij brengen hunne klachten tot den Raad en vragen herstel van het vermeend onrecht te hunnen aanzien gepleegd; zal de raad in ieder bijzonder geval bevoegd zijn te beslissen of de verordening al dan niet naar behooren is uitgevoerd? Wij gelooven het niet: de verordening geldt als wet en is voor alle ingezetenen der gemeente verbindend; de raad kan niet in elk bijzonder geval tusschen beide treden en zijne beslissing geven; daardoor zou ongelijkheid in de toepassing

---

[1]) Handelingen bl. 88 en 89.

[2]) In zijn vergadering van 26 Juli 1865 verklaarde de Raad der gemeente Utrecht zich onbevoegd om kennis te nemen van de bezwaren door een ingezeten ingebracht tegen een besluit van Burgemeester en Wethouders, waarbij de wegruiming zijner in 1852 volgens art. 3 van het Kon. besl. van 31 Januari 1824 ingewilligde huidenzouterij was bevolen. Handelingen van 1865, bl. 89—90. Het besluit van B. en W. werd gehandhaafd door Ged. Staten van Utrecht bij resolutie van 6 December 1864, N°. 27. Hiertegen werd beroep ingesteld bij den Koning, de behandeling der zaak voor den Raad van State had plaats op 8 Mei 1867. Zie verslag der Afdeeling Geschillen van Bestuur, dl. VI bl. 103—119. Bij Kon. besluit van 16 November 1867 werd beslist, dat het bevel tot opruiming niet had kunnen plaats hebben, vermits het voorschrift van art. 6 van het Kon. besluit van 31 Januari 1824, door B. en W. niet was opgevolgd.

der verordeningen worden geboren; de uitvoering der verordeningen is aan Burgemeester en Wethouders verbleven, niet aan den Raad; de rechterlijke macht alleen zal kunnen beslissen of de verordening in een gegeven geval toepasselijk is, en of hare voorschriften zijn overtreden.

De Raad is niet bevoegd te verklaren of de plaatselijke verordening door Burgemeester en Wethouders naar behooren is uitgevoerd; door zoodanige beslissing te nemen zou hij in strijd handelen met art. 179 litt. *a* en *b* der gemeentewet [1]). In dezen zin besliste de gemeenteraad te Utrecht op 9 Mei 1867 met betrekking tot een verzoek, waarbij een ingezeten herstel zijner vermeende rechten verzocht tegen de uitvoering van eene plaatselijke verordening door Burgemeester en Wethouders gegeven; deze beslissing werd genomen overeenkomstig het advies der commissie van rechtskundig onderzoek, hetwelk als bijlage hierachter wordt gevoegd [2]).

Hier was eene klacht van een ingezeten; de Raad verklaarde zich onbevoegd daarover te beslissen; wij gelooven terecht; het is niet op ieder verzoek, op iedere klachte, dat de Raad der gemeente gehouden is eene beslissing te nemen, maar slechts dan, wanneer de zaak tot zijne bevoegdheid behoort en de aard en het belang van het onderwerp de noodzakelijkheid eener beslissing vereischten.

Dit was het geval met de zaak door den geachten S. besproken; hier werd uit krachte van eene plaatselijke verordening eene geldelijke praestatie van een ingezeten gevorderd; deze deed bij verzoekschrift zijne bezwaren tegen deze vordering aan den Raad kennen; de Raad stelde het verzoek in handen der commissie van rechtskundig onderzoek, welke in haar advies de gronden uiteenzette, waarop de vordering berustte; de Raad besloot overeenkomstig het advies, met bepaling dat dit bij afschrift aan den verzoeker zou worden medegedeeld [1]). Er was geen bezwaar om de gronden dezer

---

[1]) Men zie over dit onderwerp het vertoog van Mr. P. F. Hubrecht, dl. I der gemelde Bijdragen, bl. 8, volgg.

[2]) Handelingen van 1867, bl. 56 en 77.

beslissing mede te deelen; want, zelfs al ware door hem, van wien de geldelijke praestatie wegens door de gemeente verstrekte diensten werd gevorderd, daarin niet berust, het voor en tegen zou toch in rechten moeten zijn besproken.

De S. komt in het aangehaald opstel nader op dit onderwerp terug en stelt voorop: »De vraag, waarop 't hoofdzakelijk aankomt, is deze, of de gemeente-wetgever door eene plaatselijke verordening het burgerlijk recht kan wijzigen." De S. beantwoordt deze vraag ontkennend, daarbij opmerkende, dat uit inzage van art. 625 B. W. de tegenwerping zou zijn te maken, dat het recht van eigendom kan worden beperkt door openbare verordeningen, mits deze slechts door de bevoegde macht zijn gemaakt. Naar ons inzien kan het de vraag niet zijn of het burgerlijk recht door eene plaatselijke verordening kan worden gewijzigd, en geeft zelfs art. 625 B. W. geen de minste aanleiding tot dit beweren. Burgerlijk recht toch en publiek recht zijn van elkander in aard en wezen geheel onderscheiden; ieder voorschrift van burgerlijk recht kan slechts door een ander voorschrift van burgerlijk recht worden vervangen of gewijzigd; waar het geldt het recht van eigendom, het bestaat en blijft bestaan, onafhankelijk van de voorschriften van het publieke recht; daarentegen is het *de uitoefening* van het recht van eigendom, welke wordt beperkt door openbare verordeningen, vastgesteld door de daartoe bevoegde macht. Niet anders is het begrepen in de 2e Kamer der Staten-Generaal, toen art. 625 van het B. W. werd behandeld; de bedenking was gemaakt »dat bij de definitie van den eigendom niet had behooren gewaagd te worden van *openbare verordeningen*, of dat men althans had behooren uit te drukken, *welke soort van openbare verordeningen* daarbij bedoeld werden, ten einde het recht van eigendom niet aan willekeur bloot te stellen;" hierop werd door de Regeering geantwoord: »Dat nu het vrije *gebruik* van ieders eigendom (want te dezen is alleen de rede van *gebruik* en van niets anders), niet alleen door *wetten*, maar

[1]) Handelingen van 1867, bl. 21.

ook door *openbare verordeningen* van de daartoe bevoegde macht *kan*, en zelfs in eene beschaafde maatschappij ten nutte van allen *behoort* beperkt te worden, zal wel boven allen twijfel zijn en bijzonder in dit Koningrijk, welks Grondwet respectivelijk bij art. 73, 146 en 155 aan den Koning de macht heeft toegekend tot het nemen van algemeene maatregelen van inwendig bestuur van den Staat, en de Provinciale Staten en Plaatselijke Besturen heeft bevoegd verklaard, om bij verordeningen te voorzien in hetgeen de huishoudelijke belangen, politie en oeconomie der provinciën en gemeenten aangaat [1])."

Evenzoo begreep het Beelaerts van Blokland [2]), en in gelijken zin werd de wetsvoordracht toegelicht door Nicolaï, vooral waar hij zeide: »les effets d'un règlement sont ici circonscrits par la disposition précise de la loi; ils se bornent non à restreindre l'exercice du *droit radical de propriété* mais seulement à en modifier le *simple usage* [3]).

Uit art. 625 van het B. W. is alzoo niet af te leiden, dat het recht van eigendom zelf door verordeningen kan worden gewijzigd. De S., die het er ook niet in schijnt te willen lezen, vermeldt de onderscheiding van burgerlijk recht en politierecht van Mr. Olivier »Proeve over de beperkingen van den eigendom door het politierecht" bl. 12, die leert, dat het recht van eigendom tegenover het politierecht te niet gaat. Reeds elders, tijdens de belangrijke verhandeling van Mr. W. C. D. Olivier in het licht was verschenen, werd zijne omschrijving van het recht van eigendom door ons bestreden [4]); wij blijven het gevoelen toegedaan dat die omschrijving onjuist moet worden geheeten, daar zij het recht van eigendom in het onzekere laat tusschen de wisselvallige grenzen van het publiek- en privaat-recht, welke beide laatsten het recht van eigendom zouden beheerschen en over-

---

[1]) Voorduin, Gesch. en beg. van het Burg. Wetb. dl. III. bl. 390—392.

[2]) Ibid. bl. 393—395. [3]) Ibid. bl. 406.

[4]) Algemeen Letterlievend Maandschrift. Jaargang 1848: Boekbeoordeelingen, bl. 622—924.

heerschen. De definitie van Mr. Olivier, volgens welke het recht van eigendom voor het politierecht te niet gaat, had, o. i., den S. niet tot uitgangspunt zijner beschouwingen moeten dienen; de gezonde woorden van Nicolaï geven den zin van art. 625 veel helderder terug, dan de raadselachtige heerschappij der politievoorschriften, welke eerstgenoemde huldigt.

Waar de wet van 29 Juni 1851 (Stbl. n⁰. 85) niet uitsluitend het politierecht der gemeente, maar de bevoegdheid der gemeenteraden tot het vaststellen van plaatselijke verordeningen omschrijft, is de wetgever binnen de grenzen gebleven door de Grondwet afgebakend, en is den gemeenteraden de bevoegdheid verleend om in het belang der openbare orde, zedelijkheid en gezondheid verordeningen vast te stellen. Deze verordeningen mogen niet in strijd zijn met de algemeene wetten, zeer zeker niet met het burgerlijk recht. Indien ten gevolge van eene plaatselijke verordening het recht van eigendom van een ingezeten wierd verkort, wij stemmen het den S. volkomen toe, het zou in strijd zijn met art. 147 der Grondwet.

Na de beginselen van het bijzonder en publiek recht te hebben vooropgezet, keert de S. tot zijn verzoekschrift terug; hij zegt te »ontwaren, dat daarbij niet de handhaving, maar de eerbiediging van het burgerlijk recht tegenover het politierecht gevraagd is, en ziet »in de beschikking van den Gemeenteraad de toepassing van eene bepaling van politierecht, alsof het de handhaving daarvan gold."

De S. doet hulde aan het besluit van den Raad, waarbij bepaald is, dat aan den verzoeker afschrift zoude worden gegeven van het bericht, dat door de raadscommissie voor rechtskundig onderzoek aan den raad was ingediend, waarmede de raad zich heeft vereenigd; doch het betoog, dat de gemeenteraad de toepassing van eene bepaling van politierecht zou hebben gegeven, alsof het de handhaving daarvan gold, blijft geheel achterwege.

Voor den lezer is het niet onbelangrijk, dat de S. zoowel den inhoud van het verzoekschrift, als het verslag der raads-

commissie benevens het raadsbesluit mededeelt; daardoor worden de feiten duidelijk in het licht gesteld; is het onderwerp echter van een zoo teederen aard, als de S. opmerkt, dan had men toch meer mogen verwachten dan eenige aanteekeningen in den vorm van noten op het advies. In deze aanteekeningen alsmede in het verzoekschrift worden sommige beweringen aangetroffen, die ons minder juist zijn voorgekomen; wij zullen trachten ze te wederleggen.

Vooraf echter meenen wij de feiten in herinnering te moeten brengen; zij zijn de navolgende:

De huizen aan de Oude-, Nieuwe- en Kromme Nieuwe grachten te Utrecht zijn grootendeels voorzien van overkluisde kelders, welke onder de openbare straat doorloopen tot den werfmuur, in welken deze kelders van deuren zijn voorzien, dienende tot toegang naar de werven nevens het water. Deze werfmuren, behooren even als de overkluisde kelders, aan de eigenaren der aangrenzende huizen; in vroeger jaren waren deze muren meer verheven, doch voor zoo ver dit niet reeds bevorens had plaats gevonden, zijn zij sedert het jaar 1828 verlaagd en op de bovenste steenlaag ijzeren baliën geplaatst; de gemeente heeft in de kosten van den aanleg dezer baliën bijgedragen [1]).

Voor den kelder van het huis aan de Kromme Nieuwe

---

[1]) Bij het Reglement wegens het onderhouden der *Werven*, met derzelver Beschoeiingen voor de *Huizen* en *Gebouwen*, gelegen aan de Grachten in de Gemeente Utrecht, vastgesteld door Burgemeester, Wethouderen en Raden dezer Stad den 2den Juni 1828 is te dezen opzichte bepaald in art. 6:

„De eigenaars van onderhuizen of kelders, welker opgaande muren boven de straten, langs dezer stads grachten uitkomen, worden uitgenoodigd, om dezelve te vervangen door dubbele ijzeren baliën, welker standaarten in hardsteenen neuten gevestigd zijn, die in eene rollaag behoorlijk zijn vastgemetseld, en zullen, in geval van afkeuring dier muren, wegens derzelver slechten toestand of bouwvalligheid, dezelve door zoodanige ijzeren baliën en standaarten moeten worden vervangen; terwijl aan de eigenaars, bij welke dit alsnog het geval niet mocht zijn, wordt vrijgelaten, om ter bekoming van eene redelijke tegemoetkoming (wanneer zij zulks verkiezen mochten) deze muren door baliën als voormeld te vervangen, zich aan de regeering te wenden."

gracht door den S. bedoeld, was herstel van den muur noodig geworden; deze herstelling had het opnemen van een gedeelte der straat, het weder bestraten en het plaatsen van twee lantaarns gedurende 13 nachten noodzakelijk gemaakt. Voor het opnemen van het gedeelte der straat en weder bestraten zijn van de eigenaresse van het huis de rechten gevorderd, bepaald bij art. 3, litt. *a* en art. 4 litt. *b* van het tarief, vastgesteld bij raadsbesluit van 27 Mei 1856, goedgekeurd bij Kon. besluit van 30 Januari 1857 n°. 32.

Tot het doen branden van twee lantaarns bij nacht was de eigenares verplicht, volgens art. 39 der verordening op de straatpolitie; de gemeente heeft deze lantaarns verstrekt voor 30 cents iederen nacht.

Tegen deze vordering zijn door den echtgenoot der eigenaresse van het bedoelde huis, bij het verzoekschrift vermeld in dl. XIII bl. 259 volgg. van gemeld Tijdschrift, bezwaren ingebracht, die bij het advies der raadscommissie, vermeld aldaar bl. 262 volgg. zijn beantwoord, en ongegrond geacht.

In den derden considerans van het verzoekschrift erkent de verzoeker, dat het eigendomsrecht zijner echtgenoote wordt beperkt door het recht der gemeente om de straat te leggen en te houden op het eigendom van des vertooners echtgenoote [1]), maar hij stelt voorop, dat uit gemelde beperking van 't eigendomsrecht zijner echtgenoote door het politierecht, geen meerdere noch zwaardere lasten kunnen ontstaan dan die, welke uit den aard der erfdienstbaarheid voortvloeien. Deze stelling is bij het advies betwist en o. i. terecht; het is eene dwaling, waarin velen vervallen door het *publicke*

---

[1]) Bij het advies is en kon worden in het midden gelaten, of de straat is gelegen op het eigendom van des verzoekers echtgenoote, dan wel of zij ligt op het eigendom der gemeente en of de eigenaresse van het huis slechts heeft eene kluis, leidende onder de straat tot den wal en naar de gracht. De steller van het advies heeft bij het schrijven der zinsnede, bedoeld bij aant. 7 bl. 267, niet in aanmerking genomen of de eigenaren der aangrenzende huizen aan de Kromme Nieuwe Gracht andere rechten op de werven hebben dan de eigenaren van huizen aan andere grachten, bijv. aan de Oude Gracht.

recht van weg van den staat, de provincie, de gemeente, of van een waterschap met *het burgerlijk recht van erfdienstbaarheid* te verwarren. Waar een regelmatige aanbouw van woningen plaats vindt, waar gedeelten van het grondgebied des rijks, eener provincie of eener gemeente, of van een waterschap worden verbonden door straten of wegen, geschiedt zulks onder toezicht of op last der besturen; de straten of de wegen worden tot openbaar gebruik van allen bestemd, zelfs al blijft de grond, waarover zij leiden, het bijzonder eigendom der aangrenzende eigenaren, en al worden deze met het onderhoud belast.

Op gelijke wijze zijn voorzeker reeds in overoude tijden de straten en wegen tot stand gekomen [1]). Maakt volgens art. 720 B. W. de verplichting tot onderhoud geen deel uit van het burgerlijk recht en is deze bij bijzondere wetten of verordeningen geregeld, zij behoort ook niet tot de erfdienstbaarheden, maar wordt door het publieke recht beheerscht [2]).

De S. beroept zich op Romeinsche wetten, welke over erfdienstbaarheden handelen, maar deze regelen slechts de betrekking tusschen de eigenaren van aangrenzende eigendommen en bewegen zich louter op het privaat-recht. Hier vinden wij niet: welke de verplichtingen waren der eigenaren van aangrenzende erven met betrekking tot de openbare wegen en straten; en toch het onderwerp was den Romeinen volstrekt niet onbekend; men vindt de voorschriften hiertoe betrekkelijk niet in de titels, die over de *servitutes praediorum* handelen, maar in het XLIII[ste] Boek der Pandecten *de In-*

---

[1]) Over den aanleg van straten en wegen doet N. van der Monde, Gesch. en oudheidk. beschr. van de pleinen, straten, stegen, waterleidingen, enz. te Utrecht eenige geschiedkundige mededeelingen, vooral dl. I, bl. 74 en volgg.; zelfs al waren er straten en stegen door bijzondere personen aangelegd, het blijkt dat de Raad zich allengs de zorg er over heeft aangetrokken.

[2]) De verplichtingen, waarvan art 720 B. W. gewaagt, zijn lasten, die op den privaten eigendom drukken, maar geen servituten volgens de beginselen van het Burgerlijk Wetboek; zij vloeien voort uit het *publieke recht*, en moeten naar de beginselen van dat recht worden *beoordeeld;* zie Mr. J. Telting, Pleitrede over de aardberging bij vaartslatting. 's Hage, 1860, bl. 12 en volgg.

terdictis (sive extraordinariis actionibus, quae pro his competunt.) Men leze van dit Boek de titels VII—XV; ieder eigenaar was met het onderhoud van den weg of de straat nevens zijn huis belast; het was hem verboden in den weg te graven of daarop iets te bouwen. Men zie o. a. van titel X *De via publica et si quid in ea factum esse dicatur* de lex 1 § 2: »Curant (aediles) autem, ut nullus effodiat vias, neque subruat, neque construat, in viis aliquid, etc. § 3: Construat autem vias publicas unusquisque secundum proprium domum: et aquaeductus purget, qui sub dio sunt (id est, coelo libero,) et construat ita ut non prohibeatur vehiculum transire." Over dit onderwerp zijn mede hoogst belangrijk de voorschriften van Tit. XI *de via publica et itinere publico reficiendo:* wij vinden daar de verplichtingen tot onderhoud en instandhouding der openbare wegen omschreven, en het beginsel uitgedrukt dat de staat zijne openbare wegen niet door verjaring kan verliezen; de Lex 2 zegt: »Viam publicam populus non utendo amittere non potest [1])."

Merkwaardig is hetgeen Labatut t. a. p. zegt: »L'entretien et la réparation des voies publiques était à la charge des particuliers; on leur imposait ce soin comme compensation de leur droit de jouissance. »*Exigere dicuntur viam magistratus*, dit Asconius (Ad. Verr. I, 59), cum vicinum *cogunt munire quam diligentiam sumptu facto.*" Une loi du Digeste motive ce règlement (L 2, 5, 22, *Ne quid in loco publico* XLIII, 8.) »La réparation des chemins, y est-il dit, est à la charge des particuliers, mais cela ne rend pas le chemin privé. La charge de l'entretien doit être commune car le chemin est fait pour l'utilité de tous."

Het is dus in strijd met de geschiedenis, als de S. bl. 257

---

[1]) Zie ook de L. 45. Dig. de Usurpationibus XLI, 4. Over de wegen bij de Romeinen, zoowel de openbare als de bijzondere, vinden wij een en ander bij Ferdinand Béchard, Droit municipal dans l'antiquité. Paris, 1860 bl. 374—376; vooral ook in het opstel van Edm. Labatut, L'administration des travaux publics à Rome in de Revue critique de législation et de jurisprudence Dec. 1867. XXXI, VIe Livraison bl. 259 volgg. vooral bl. 532—536.

zegt: men moet aan de vroege ontwikkeling van het privaatrecht toeschrijven, dat zijne beginselen aanvankelijk algemeen zijn toegepast en nog heden ten grondslag van alle recht strekken. Later bij 't ontstaan van andere behoeften heeft men het in het algemeen belang gewijzigd, en is het politierecht ontstaan." Deze opvatting moge juist zijn ten opzichte van het politierecht, zooals het door wetten en verordeningen is omschreven en daarop heden ten dage berust, het onderscheid tusschen hetgeen tot het publieke en het private recht ieder in het bijzonder behoort is niet uit de behoeften van lateren tijd geboren. De Romeinen toch, onze groote leermeesters in de beginselen van het recht, kenden het reeds [1]), en wijzen, bepaaldelijk bij het onderwerp der wegen en straten, de kenmerken van het onderscheid tusschen openbaren en bijzonderen eigendom aan, vooral waar het geldt de rechtsvorderingen, die, bij de openbare geheel verschillend van die betrekkelijk de bijzondere, uit dit onderscheid voortvloeien. Bij ons daarentegen wordt het zuiver begrip, wat openbaar, wat bijzonder eigendom is, wel eens uit het oog verloren.

Was in het geval door den S. behandeld sprake van de verplichtingen des eigenaars met betrekking tot den aangrenzenden openbaren eigendom der gemeente, de wettelijke voorschriften aangaande de erfdienstbaarheden, of de rechten en verplichtingen der eigenaren van naburige erven, zoo min van het Romeinsche als van het hedendaagsche recht, konden hier hunne toepassing vinden.

Zelfs al ware het, dat zoodanige toepassing van voorschriften van privaat-recht mocht kunnen worden ingeroepen, dan is door den S. niet gerechtvaardigd, dat zijne stelling op wettelijken grondslag rust. Hij beweert dat de gemeente als aangrenzend erf verplicht was op eigen kosten al zoodanige werken te doen aanleggen als het herstel van zijnen werfmuur en een gedeelte der kluis noodzakelijk maakte; hij

---

[1]) Zie ook Mr. H. van Loghem in de Bijdragen tot de kennis etc., dl. XIV, bl. 119.

geeft toe dat de Lex 8 pr. D. *Quemadmod. Servit. amitt.* abusievelijk door hem is ingeroepen, maar zegt in aant. 4, bl. 265 bedoeld te hebben de Lex 8 van den voorgaanden titel D. (VIII, 5) *Si servitus vindiceteur vel ad alium pertinere negetur:* zij luidt: Sicuti autem refectio parietis ad vicinum pertinet, ita fultura aedificiorum vicini, cui servitus debetur, quamdiu paries refecietur, ad inferiorem vicinum non debet pertinere; nam, si non vult superior fulcire, deponat; et restituet, cum paries fuerit restitutus. Et hic quoque sicut in caeteris servitutibus actio contraria dabitur; hoc est: ius tibi non esse me cogere."

Wij hebben hier een fragment van Ulpianus uit zijn 17e Boek ad Edictum; het handelt over het *servitus oneris ferendi* [1]); daarin is wel gelegen dat het lager gebouw den last van het hoogere te dragen heeft, en dat de nabuur, die verplicht is tot herstel van een muur die het hooger gelegen gebouw zijns nabuurs steunt, niet gehouden is het gebouw zijns buurmans te doen ondersteunen, indien de bedoelde muur herstelling vereischt; dat deze verplichting niet op hem rust, ligt in den aard van het servituut, hetwelk wel de verplichting medebrengt om een last te dragen, maar geenszins het recht van den eigenaar van het heerschend erf om den eigenaar van het dienstbare erf tot eenig werk te noodzaken. Ulpianus drukt dit uit in de laatste woorden van het fragment, welke de S. niet heeft afgeschreven: *ius tibi non esse me cogere.* Inderdaad het zijn de ware beginselen van het recht van erfdienstbaarheid, welke ook de Nederlandsche wetgever heeft gehuldigd; de eigenaar toch van het dienstbaar erf kan zich van den last ontslaan door afstand te doen van zijn eigendom voor zooverre de last er op rust, zooals bepaald is bij art. 736 van het B. W., geheel in overeenstemming met het fragment van Ulpianus, waarop de S. zich beroepen heeft.

Wat de geachte S. echter achterwege laat, het is het be-

---

[1]) Pothier *ad Pandectas* Lib VIII. Tit. V. art. 3 § 18—20.

toog der toepasselijkheid van voormeld rechtbeginsel in het gegeven geval. Hier was geen gebouw des aangrenzenden eigenaars te ondersteunen; het gebouw was in zijn geheel dat van het dienstbare erf, want zoowel de werfmuur als de kluis, waartegen deze muur rustte, waren het eigendom van het dienstbare erf; het afbreken van een gedeelte der kluis en het weder opbouwen kon niet geschieden, zonder den grond en de openbare straat, die er op rusten voor een gedeelte weg te nemen; de eigenaar van het heerschend erf noodzaakt hier tot niets; de eigenaar van het dienstbare moet herstellen datgene, zonder wegneming waarvan hij zijne kluis niet herstellen kon; want had hij dit kunnen doen, het opbreken der straat ware noodeloos geweest.

De hoofdgrond van het advies was: er kon hier geen sprake zijn van erfdienstbaarheid, maar van loonen die wegens verstrekte diensten door de gemeente waren gevorderd. De S. betwist aant. 6 bl. 266 de rechtsgeldigheid dezer gevorderde loonen; »hij behoefde" zooals hij, uitgaande van de onjuiste onderstelling dat hier sprake zou zijn van een recht van erfdienstbaarheid, herhaalt, »de straat niet te ondersteunen." Er is evenwel door den S. niet aangetoond, dat hij krachtens burgerlijk recht daartoe ongehouden was; de grondslag der vordering van de gemeente berustte niet op burgerlijk, maar op publiek recht; was bij de Romeinen ieder aangrenzend eigenaar verplicht tot onderhoud der straat, deze last van enkelen is door verloop van tijden de last van allen geworden, welke bij art. 231 der gemeentewet aan de gemeente is opgelegd, behoudens de bestaande wettige verplichtingen van anderen. Is dit een beginsel niet van burgerlijk, maar van publiek recht, het kan niet beoordeeld worden uit het burgerlijk recht van erfdienstbaarheid; de gemeente kan niet gehouden geacht worden lasten te dragen die op slechts één harer ingezetenen rusten; hij, die van deze diensten gebruik maakt, is verplicht de loonen te voldoen, bij verordening, ingevolge art. 238 der gemelde wet vastgesteld, hetzij, indien de straat moet worden opgebroken tot het plaatsen van steigers, hetzij in geval zulks noodig is tot herstel

van kluizen; het opbreken en herstellen der straat in het uitsluitend belang van den eigenaar van een aangrenzend gebouw mag geacht worden te behooren tot de diensten, welke de gemeente als zoodanig aan de ingezetenen verstrekt.

De huizen in de gemeente Utrecht zijn op sommige plaatsen zonderling in elkander gebouwd, waarvan de S. op bl. 267 aant. 7 een voorbeeld aangeeft; de eigendommen der aangrenzende eigenaren zijn in die gevallen zeer moeielijk te onderkennen; de S. deelt er een voorbeeld van mede uit een rechtsgeding voor het toen nog bestaande Prov. Gerechtshof te Utrecht gevoerd; de gronden der beslissing van dit Hof van den 5en Maart 1866 komen niet volkomen overeen met die, waarop de Arrond. Rechtbank te Utrecht bij vonnis van 1 Februari 1865 hare uitspraak grondde: dit onderwerp hier toe te lichten en aan te wijzen welke der beide beslissingen op de meest aannemelijke gronden rust, heeft geen genoegzaam verband tot het besproken onderwerp om hier nader te worden toegelicht; als van zuiver burgerlijken aard behoort het niet tot het administratieve recht. Hierin vooral behoort evenals bij het onderwerp, waaraan wij dit opstel wijdden, de onderscheiding tusschen openbaar en burgerlijk recht nauwkeurig te worden in het oog gehouden.

Nadat dit opstel bereids was afgeschreven, kwam ons in handen eene nadere mededeeling van den geachten schrijver over hetzelfde onderwerp in dl. XIV (Nieuwe Serie dl. I) afl. 3 der gemelde Bijdragen bl. 202—216. De S. merkt aldaar op twee bezwaren tegen zijne zienswijze te hebben hooren maken; bij de lezing daarvan zal blijken dat de S. zich meer en meer heeft geplaatst op het standpunt dat het geschil slechts uit gronden van burgerlijk recht en de eigendomstitels van het huis wijk F, n⁰. 388 behoort te worden verklaard. Het is eene zienswijze, welke wij getracht hebben te wederleggen. Belangrijk zijn de bijzonderheden van historischen aard, die de S. door een vlijtig onderzoek heeft aan het licht gebracht; het blijkt daaruit echter te meer, dat de

S. is afgedwaald van den weg, waarop hij zich in den aanvang van zijn eerste opstel had begeven, welke was de grenzen aan te wijzen tusschen politierecht en burgerlijk recht. Wij vermeenen hem, althans hier ter plaatse, niet te moeten volgen in zijn omvangrijk geschiedkundig onderzoek. Het geschil ontstaan tusschen de eigenaresse van het huis wijk F, n°. 388, was niet gerezen tusschen haar en de gemeente Utrecht als burgerrechtelijk eigenaresse der openbare straat over het burgerlijk recht van eigendom, maar daarentegen over het publieke recht der gemeente, waardoor het bijzonder eigendom van eerstgemelde was onderworpen aan de plaatselijke verordeningen, welke het gebruik van den eigendom beperken.

BIJLAGE.

Advies van de Commissie van Rechtskundig onderzoek op het request van P. d. G.

Op den 14den April 1867 heeft de Heer commissaris van politie Mr. S. H. V. van uit de schuur nevens de woning van P. d. G. hovenier, wonende aan den Kerkweg, wijk I, N°. 229 onder deze gemeente, doen wegvoeren drie varkens, welke naar de gemeentelijke veewaag zijn gebracht, alwaar zij ten koste des eigenaars worden onderhouden.

Deze wegvoering heeft plaats gehad op last van HH. burgemeester en wethouders dezer gemeente, uithoofde deze dieren naar hun oordeel in strijd met de voorschriften van de verordening van dezen raad van 15 September 1865 werden gehouden.

De requestrant heeft zich tot den raad gewend, op onderscheidene gronden, bij zijn verzoekschrift aangevoerd, beweerd dat deze wegvoering zijner varkens is onwettig, en verzocht

dat de raad zal gelasten de kostelooze teruggave zijner varkens en hem vergoeden de schade en kosten door de wegvoering en inbeslagneming bij hem geleden.

De commissie, in wier handen, krachtens besluit dezer vergadering van 25 April jl., het voormelde request is gesteld, heeft gemeend zich in geen beschouwingen te moeten begeven over de al of niet rechtmatigheid en deugdelijkheid der gronden, waarop het verzoek berust, daar deze naar haar oordeel niet aan de beslissing dezer vergadering kunnen worden onderworpen.

De requestrant beklaagt zich over de uitvoering door burgemeester en wethouders aan eene plaatselijke verordening gegeven, waarvan hij bij den raad herstel verzoekt.

Het is hem mitsdien te doen om van den raad de uitlegging te verkrijgen van eene door hem vastgestelde verordening, welke beslissing bij uitsluiting aan het rechterlijk gezag is verbleven; evenmin is de raad geroepen om een oordeel te vellen over de al of niet rechtmatigheid der uitvoering door B. en W. aan eene plaatselijke strafverordening gegeven; zij toch zijn volgens art. 179 der gemeentewet niet alleen met de uitvoering der verordeningen van den raad belast, maar beslissen zelfs de over die uitvoering gerezen geschillen, tenzij de beslissing aan anderen zij opgedragen. Krachtens art. 180 derzelfde wet behoort, onder uitvoering der verordeningen van den raad, de bevoegdheid tot het des noods ten koste der overtreders doen wegnemen, beletten of verrichten van hetgeen in strijd met de verordening wordt daargesteld, ondernomen of nagelaten. Het was op grond van deze bevoegdheid, dat B. en W. de varkens van den requestrant hebben doen wegnemen, nadat de belanghebbende ingevolge het laatste lid van art. 180, schriftelijk was gewaarschuwd.

De gemeentewet heeft evenmin als eenige andere wet aan den raad de bevoegdheid verleend om in een gegeven geval te beslissen of de door B. en W. aan de verordening gegeven uitvoering was wettig of onwettig. Het is een politie-maatregel, die zonder rechterlijk vonnis wordt genomen om de

dadelijke uitvoering der verordening te verzekeren; tot uitvoering van zijne verordening is de raad niet bevoegd; hij zou de perken van zijne grondwettelijke bevoegdheid tebuitengaan, indien hij over de uitvoering der verordening besliste en een bevel uitsprak als door den requestrant wordt verlangd, waardoor met de daad zoude worden vernietigd hetgeen door B. en W. uit kracht hunner wettelijke bevoegdheid is bevolen.

De commissie heeft mitsdien de eer aan den raad te adviseeren, dat hij verklare, dat de kennisneming en beslissing over het verzoek van den adressant niet tot de bevoegdheid van den raad behoort.

De bij de Grondwet voorgeschreven wettelijke regeling der rechtspraak aller belastingen.

Artikel 146 der Grondwet, geplaatst in de eerste Afdeeling van het Vijfde Hoofdstuk »van de Justitie" behelst een hoogst belangrijk voorschrift; het is een herinnering aan wetten, welke bestaan, het is een gebod om andere in het leven te roepen. De pogingen tot het laatste aangewend, waren tot dus verre meestal vergeefsch; nadat onder verschillende ministeriën betrekkelijk de samenstelling der rechterlijke macht ontwerpen waren voorgedragen, kwam eindelijk de wet van 31 Mei 1861 (Staatsblad n°. 49) tot stand; hare invoering, aanvankelijk bepaald op 1 Januari 1862, werd sedert onbepaald uitgesteld, een uitstel, dat meer en meer een afstel schijnt te worden [1]). De wet tot regeling

[1]) Bij de wet van 8 Juni 1864, (Stbl. n°. 69) is het eerste lid van art. 97 der wet van 31 Mei 1861 (Stbl. n°. 49) gewijzigd als volgt: „Deze wet treedt

van het rechtsgebied voor het krijgsvolk en de schutterijen laat zich wachten, hoe dringend noodzakelijk vooral de eerstgenoemde ook moge zijn; hetzelfde geldt van de wet, welke volgens het laatste lid van art. 146 de rechtspraak over geschillen en overtredingen aller belastingen moet regelen [1]).

Dit laatste voorschrift stel ik mij voor, naar mijn vermogen, kortelijk te bespreken; het is geen nieuwe bepaling van de Grondwet van 1848; slechts met geringe wijziging van redactie geeft zij die van artikel 187 der Grondwet van 1815, gelijkluidend aan die van art. 185 der Grondwet van 1840, terug, hetwelk bepaalt:

„De wet regelt de judicature wegens verschillen en overtredingen op het stuk van alle belastingen zonder onderscheid."

Met den heer Procureur-Generaal van Maanen in zijne belangrijke conclusie in een rechtsgeding over de verschuldigdheid van plaatselijke directe belasting in cassatie voor den Hoogen Raad gevoerd [2]), nemen wij aan, dat »rechtspraak" in ons art. 146 gelijke beteekenis heeft als »judica-

in werking op een nader door ons te bepalen tijdstip," de wet van den 27sten Juni 1863 (Staatsblad n°. 85) wordt ingetrokken." De wet van 29 Mei 1861 is echter nimmer, noch uitdrukkelijk, noch stilzwijgend ingetrokken; wel is waar is in 1873, toen Mr. G. de Vries Az. aan het Hoofd van het Departement van Justitie was geplaatst, een ontwerp van wet op de Rechterlijke Inrichting bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal in behandeling geweest, hetwelk, nadat de artikelen van dit ontwerp waren aangenomen, bij de eindstemming in zijn geheel is verworpen. Bij art. 114 van dit ontwerp, medegedeeld door Mr. L. Oldenhuis Gratama, Themis 1373 bl. 309, was bepaald: De wet van 31 Mei 1861 (Stbl. n°. 49) wordt ingetrokken." Deze bepaling, welke niet in werking is gekomen, is in de wetten van 10 November 1875 (Staatsblad n°. 202 en 204) en van 9 April 1877 (Staatsblad n°. 72—80) niet opgenomen; zij is sedert ook niet vastgesteld, zoodat het tijdstip van het in werking treden van deze wet alsnog door den Koning zou kunnen worden bepaald. De hoofdbeginselen toch, de instelling van vijf gerechtshoven en de plaatsen waar deze zijn gevestigd, zijn in de wet op de Rechterlijke Organisatie, zooals die bij laatstgemelde wetten gewijzigd is, behouden.

[1]) Zie de Bosch Kemper *Handleiding*, verm. uitg. bl. 787 volgg.

[2]) Van den Honert, *Gem. Zaken*, dl. XXI, bl. 371.

ture" in art. 187 der Grondwet van 1815. Bij de herziening der Grondwet in 1848 schijnt het zelfs geen wezenlijk punt van discussie te hebben uitgemaakt, of in dit artikel eenige wijziging of verandering noodzakelijk was; dit blijkt uit hetgeen Mr. J. R. Thorbecke in zijne *Bijdrage* bl. 91 heeft aangeteekend; nadat hij op bl. 79 en volgg. de door de commissie voor de herziening der Grondwet voorgestelde en later aangenomen bepaling had bestreden, waarbij de beslissing over politische rechten aan de rechterlijke macht werd opgedragen, merkt hij op: »Ten aanzien der rechtspraak over geschillen in zake van belastingen vergenoegt zich het ministerieële ontwerp, als dat der Commissie, eenvoudig te zeggen, dat zij door de wet zal worden geregeld [1]). Even min als te dier zake is het ten opzichte der politische rechten in het algemeen of der burgerschapsrechten in het bijzonder noodig of oorbaar den rechter bij de Grondwet zelve aan te wijzen."

Het voorschrift zelf vindt zijn oorsprong in art. 88 der Staatsregeling van 1801, luidende: »De wet bepaalt de Judicature in cas van fraude of contraventie der Gemeene Middelen en Belastingen."

Dezelfde bepaling werd overgenomen in art. 77 der Staatsregeling van 1805. Zij wordt ook gevonden in art. 11 der wet van 7 Augustus 1806 en mede in de grondwet van 1814 luidende: »De wet regelt de judicature van de overtredingen op het stuk van alle belastingen zonder onderscheid." Hadden deze voorschriften alleen betrekking tot de overtredingen, wij zien ze bij de grondwetten van 1815 en 1848 tot de *verschillen*, in de laatste *geschillen* genoemd, uitgebreid.

Uit het voorschrift van ons art. 146 volgt, dat de wet, welke de rechtspraak over geschillen en overtredingen aller belastingen zonder onderscheid zal regelen, betrekking behoort te hebben niet slechts tot de directe belastingen, als grondbelasting, personeel en patenten, maar ook tot de in-

---

[1]) Art. 145.

directe als de accijnsen, alle heffingen, welke met belastingen worden gelijk gesteld, alsmede de zegel-, registratie- en successierechten.

De wet, bedoeld bij de grondwetten van 1815, 1840 en 1848, welke de rechtspraak over geschillen en overtredingen in zake van alle belastingen zonder onderscheid behoort te regelen, bestaat tot dusverre niet, en slechts betrekkelijk de berechting van een en ander vinden wij hier en daar verspreide voorschriften, zonder verband, zonder genoegzame eenheid van rechtspleging. Wat hierbij opmerking verdient is, dat de vervolging en berechting van overtredingen meer in bijzonderheden geregeld is dan die der geschillen; wellicht vindt het daarin zijnen oorsprong, dat de vroegere staatsregelingen, zooals wij zagen, meer bepaaldelijk de regeling der rechtspraak van overtredingen ten doel hadden.

De eisch der grondwet is *wettelijke regeling der rechtspraak*, zoowel wat aangaat *de geschillen*, als wat aangaat *de overtredingen;* zij geeft geene definitie van deze ieder in 't bijzonder, wij vinden zelfs niet toegelicht wat zij er onder verstaat; wanneer wij eene omschrijving er van wagen, dan zijn wij van oordeel dat *geschillen* in die gevallen aanwezig zijn, waarin strijd bestaat of werkelijk belasting verschuldigd is en hoeveel haar bedrag; *overtredingen* daarentegen, waar het de vraag geldt of de bij de wet bedreigde straf op nietnakoming van hare voorschriften behoort te worden toegepast. Hieruit volgt tevens, dat beide gevallen kunnen samenloopen, waarin het de vraag geldt of werkelijk belasting is verschuldigd, en of de straf is beloopen, op de niet-inachtneming van het wettelijk voorschrift bedreigd.

Minder juist komt ons voor de aanteekening van Mr. J. R. Thorbecke op art. 185 der Grondwet van 1840, 2e Uitgave bl. 205 en 206, waar hij zegt: »De rechtspleging wegens *overtredingen*, waarop straf is gezet, valt van zelfs onder het bereik der rechterlijke macht, waarvan in art. 161 en 164 wordt gehandeld. [1]). Niet die wegens *verschillen* in het stuk

[1]) „Zie op Art. 164, bl. 160 en 161."

der belastingen. Uit dezen hoofde is het artikel, na de aangehaalde artt. 161 en 164 geenszins overtollig." Maar de Grondwet bepaalt niet dat de rechtspraak over *overtredingen* in zake van belastingen behoort aan de rechterlijke macht; zij kan er dus niet van zelve toebehooren, omdat ons art. 146, in overeenstemming met art. 185 der Grondwet van 1840, juist het tegendeel bepaalt en de wettelijke regeling *dezer* rechtspraak zoowel als die *over de geschillen* verordent. Het artikel is dus in dit opzicht niet overtollig zooals wijlen de geachte Staatsman heeft beweerd; sprak het uitsluitend van *geschillen*, niet van *overtredingen*, wij zouden met hem van oordeel zijn, dat laatstgenoemde door de Grondwet zelve aan de kennisneming der rechterlijke macht zijn onderworpen; veeleer achten wij juist, wat hij in zijne *Bijdrage* heeft geschreven; »het was niet in het bijzonder noodig of oorbaar den rechter bij de Grondwet zelve aan te wijzen."

Het valt gemakkelijk bij een grondwettelijk voorschrift te bepalen, dat een of ander onderwerp bij de wet zal worden geregeld, zelfs den termijn voor te schrijven, binnen welken de bedoelde regeling zal moeten plaats vinden; maar aan zoodanig grondwettig bevel uitvoering te geven, de wet samen te stellen, daaraan zijn zóóvele bezwaren verbonden, dat de uitvoering in vele gevallen schier onmogelijk schijnt. Dit mag ook wel gezegd worden van het voorschrift door ons besproken, dat zoo min onder de vroegere als onder de tegenwoordige Grondwet het vereischte gevolg heeft verkregen [1]).

Brengen wij de op dit onderwerp verspreide bepalingen in herinnering, dan vinden wij een besluit van den Souvereinen Vorst van 4 Januari 1814, (Staatsblad n°. 4); hierbij was de judicature in zaken, rakende de middelen te water en te lande, in eersten aanleg opgedragen aan de Commissarissen-Generaal en raden in de departementen, en voorts aan een algemeen college, onder de benaming van Hooggerechtshof

---

[1]) Zie De Bosch Kemper t. a. p.

voor de Financiën en Zeezaken; maar de Grondwet van 1814 kwam, zooals de heer Thorbecke zegt, in art. 114 tot den ouden eisch van de Staatsregelingen van 1801, 1805 en 1806 terug, om dit gewichtig onderwerp ter regeling aan te bevelen aan de wet.

De rechtspleging, bij voormeld Souverein besluit ingevoerd, werd opgeheven bij de wet van 24 December 1819, (Staatsblad n°. 59), uit hoofde sedert het bestaan der Grondwet van 1815 de wetten op de patenten van 21 Mei 1819, (Staatsblad n°. 34), op den ophef van de in- en uitgaande rechten en accijnsen van 12 Mei 1819, (Staatsblad n°. 20), de wet op het recht van successie van 27 December 1817, (Staatsblad n°. 37), waren vastgesteld, bij welke de kennisneming van een en ander aan den gewonen rechter was overgelaten; de considerans der wet van 24 December 1819 wijst zulks nader aan. De wet van 12 Mei 1819 werd vervangen door de thans nog geldende algemeene wet van 26 Augustus 1822, (Staatsblad n°. 38); deze wet draagt bij art. 246 en volgg. de berechting van alle louter civiele zaken op aan den gewonen burgerlijken rechter, en alle strafzaken aan den gewonen rechter in strafzaken. Zij geeft bovendien bij art. 290 en 291 aan de ontvangers in naam der administratie het recht van parate executie bij dwangbevel, waartegen het verzet bij den burgerlijken rechter wordt toegelaten. — Bij deze wet alzoo is de rechtspraak over geschillen en overtredingen zonder onderscheid opgedragen aan den gewonen rechter. Het verdient evenwel opmerking dat zij handelt »over de heffing der Rechten van In-, Uit- en Doorvoer en van de accijnsen, alsmede van het Tonnegeld der Zeeschepen," waaruit volgt dat de rechtspraak, welke zij heeft ingevoerd, slechts tot voorschreven onderwerpen is beperkt en niet tot andere belastingen kan worden uitgestrekt, zooals de grondbelasting, de patenten, het personeel, de provinciale, de plaatselijke [1]) en de indirecte belastingen.

---

[1]) Stemmen wij den heer Van Maanen toe l. l. bl. 372, dat men bij alle wetten, de belastingen betreffende, is uitgegaan van het beginsel, dat de geschillen

En wanneer wij nu het besluit van 4 Januari 1814, (Staatsblad n°. 4), inzien, dan bevinden wij ook daar aanwijzing van slechts speciale onderwerpen, welke tot de kennisneming van het Hoog Gerechtshof voor Zeezaken waren gebracht, in art. 2 omschreven, terwijl in parenthesi voorkomt: »de zoodanige uitgezonderd, welke provisioneel, gedurende het jaar 1814, op den, staande het Fransche bestuur, geusiteerden voet zullen blijven geheven worden, en waaromtrent de judicature mede, vooralsnog, op den bestaanden voet zal blijven."

Werd nu bij de wet van 19 December 1819 voormeld het Hoog Gerechtshof voor Zeezaken opgeheven, aan den gewonen rechter zou met 1 Januari 1820 overgaan de berechting en behandeling van alle zoodanige zaken, waarvan de judicature volgens de wet van 4 Januari 1814 aan hetzelve Gerechtshof en aan de Gedeputeerde Staten was verbleven. Een noodzakelijk gevolg hiervan was, dat de judicature des gewonen rechters tot de bij het besluit van 1814 genoemde onderwerpen beperkt bleef, en de uitzonderingen in stand bleven: grondbelasting, personeel, patent, provinciale en plaatselijke belastingen zijn er niet in begrepen, ten ware eene bijzondere

---

daarover, zoowel als zij meer van civiel-rechtelijken, als wanneer zij meer van strafrechtelijken aard zijn, behooren tot de kennisneming der rechterlijke macht; men gaat o. i. wel wat ver, door bij het stilzwijgen der wet betrekkelijk de bevoegdheid des rechters tot rechtspraak over eene terugvordering van plaatselijke directe belasting, den gewonen rechter even als bij verzet tegen een dwangbevel, bevoegd te achten, zie aldaar bl. 374; hier dient toch strengelijk te worden in het oog gehouden, welke rechtspraak bij iedere soort van belasting in het bijzonder door de wet is verordend. Eenigzins verder nog gaat de Hooge Raad (men zie bl. 381) bij zijn arrest van 24 Maart 1865 in dezelfde zaak, als hij met het oog op art. 1 R. O. het grondwettig voorschrift van art. 146, al. 3 slechts aanmerkt als eene beperking van den algemeenen en natuurlijken werkkring der rechterlijke macht, en dat daaruit derhalve niet kan worden afgeleid, dat, zoolang de door de Grondw. gewilde regeling der rechtspraak over geschillen in zake aller belastingen niet heeft plaats gehad, en het beperkende voorschrift der Grondwet mitsdien niet in het leven is getreden, de rechterlijke macht absoluut onbevoegd zoude zijn van die soort van geschillen kennis te nemen.

wet zij aan te wijzen, die de geschillen hier over aan de beslissing van den gewonen rechter onderwerpt.

Wat de toepassing van straffen aangaat, bij de belastingwetten bedreigd, zij behoort tot de kennisnemiug der rechterlijke macht; dit volgt niet uit de Grondwet, maar uit art. 2 in verband met art. 44 der wet op de Rechterl. Org.

In overeenstemming hiermede zijn de voorschriften betrekkelijk de vervolging van overtredingen bij art. 50 der wet van 29 Maart 1833, (Staatsblad n°. 4), op de personeele belasting, alsmede bij art. 40 der wet van 21 Mei 1819, (Staatsblad n°. 34), op de patenten, welke bepaling door art. 13 der wet van 6 April 1823, (Staatsblad n°. 14), in zoo verre is gewijzigd, dat de vervolgingen niet meer geschieden ambtshalve door het openbaar ministerie, maar door of in naam van het departement der ontvangsten, even als de strafvervolgingen, krachtens de wetten van 26 Augustus 1822 en 29 Maart 1833, alleen op last van den Minister van Financiën worden vervolgd, tenzij eene begane overtreding tevens tot het opleggen van gevangenisstraf aanleiding geeft, als wanneer de vervolging te dier zake door het openbaar ministerie wordt ingesteld. Volgens de voorschriften van het wetboek van strafvordering worden de belastingzaken mede als strafzaken behandeld, terwijl in bepaalde artikelen van dit wetboek als art. 222 n°. 2, 227 n°. 9, 230, 250 2e lid en 251 nog eenige speciale bepalingen hiertoe betrekkelijk voorkomen. Is de kennisneming van de overtredingen dezer wetten aan den gewonen rechter in strafzaken onderworpen, anders is het gelegen met de vervolgingen ter zake van overtredingen der wetten op de zegel-, registratie- en successie-rechten: deze geschieden door het Bestuur der Registratie op last van den Minister van Financiën; zij worden echter niet aan de kennisneming van den rechter in strafzaken, maar aan dien in burgerlijke zaken onderworpen, geheel op gelijke wijze als die der beslissing van geschillen over de toepassing dezer wetten. Deze rechtspleging vinden wij voorgeschreven bij art. 63—66 der wet van 22 Frimaire VIIe jaar.

In de wetten op de rechten van zegel en successie wordt

dezelfde procesvoering voor de invordering van rechten en boeten voorgeschreven, zooals in art. 35 der wet van 3 October 1843, (Staatsblad n°. 47), »*op het Recht van Zegel*"; in art. 62 der wet van 13 Mei 1859, (Staatsblad n°. 36), »*op het Recht van Successie en van Overgang*" is bepaald.

Is bij voormelde wetten de berechting zoowel van geschillen als van overtredingen geheel aan den burgerlijken rechter verbleven, anders is het gelegen met die van de geschillen en overtredingen der overige belastingwetten, welke laatste aan den strafrechter is opgedragen.

Van berechting van burgerlijke geschillen vinden wij alleen gewag gemaakt in de Algemeene wet, welke bij art. 246 voorschrijft dat de louter civiele zaken voor de gewone burgerlijke rechtbanken zullen worden behandeld; uit de woorden *louter civiele* zaken zou kunnen worden afgeleid, dat de wetgever alleen zoodanige vorderingen heeft bedoeld, welke op gronden van burgerlijk recht moeten worden beoordeeld en beslist; maar art. 291 dezer wet bevat een voorschrift van uitgebreider strekking, het geeft een recht van verzet tegen de dwangbevelen tot invordering der rechten uitgevaardigd; dit voorschrift is zonder eenige beperking en de burgerlijke rechter wordt er mede bevoegd verklaard te beslissen of de in elk bijzonder geval gevorderde rechten overeenkomstig de wet zijn geheven.

De wetgever schrijft alzoo hier voor rechtspraak over geschillen in zake van belastingen door den burgerlijken rechter; wij meenen evenwel niet zoo ver te mogen gaan als de heer Van Maanen in zijne voormelde conclusie [1]) om hieruit een grond te mogen afleiden, dat dit zelfde beginsel ook tot rechtspraak over geschillen betrekkelijk de personeele en plaatselijke belasting, grondbelasting en de patenten zou kunnen leiden; integendeel, daar de vordering van belasting, welke de Staat, de provincie of de gemeente tegen eenen aangeslagene uitoefent, haren grond niet heeft in het bur-

---

1) T. a. p. bl. 372.

gerlijke recht, maar in het recht tot heffing van belasting, alleen op wetten steunende, mogen wij de rechtspraak van den burgerlijken rechter betrekkelijk dit onderwerp nog niet aannemen, dan voor zooverre deze op een uitdrukkelijk voorschrift der wet berust. Wij hebben in dit opzicht geen ander dan art. 15 der wet van 22 Mei 1845, (Staatsblad n°. 22) *op de invordering van 's Rijks directe belastingen.* De invordering der directe belastingen geschiedt volgens deze wet als volgt: eerst waarschuwing en aanmaning art. 13, blijven deze vruchteloos, alsdan wordt tegen den weigerachtige uitgevaardigd een dwangbevel medebrengende het recht van parate executie, dat is, het recht om de roerende en onroerende goederen des schuldenaars zonder vonnis aan te tasten; tegen dit dwangbevel, uitgevaardigd in den vorm bij art. 14 voorgeschreven, wordt bij art. 15 gegeven het recht van verzet met dagvaarding voor de arrondissementsrechtbank, binnen welker rechtsgebied het kantoor van ontvangst gevestigd is; dit verzet met redenen bekleed, schorst de uitvoering van het dwangbevel; het kan nimmer gericht zijn tegen de *wettigheid* of *hoegrootheid* van den *aanslag*, noch gegrond zijn op de bewering, dat het aanslagbiljet, de *waarschuwing* of *aanmaning* niet zouden zijn ontvangen.

Hier vinden wij dus het geval aangewezen, waarin aan den burgerlijken rechter geschillen ter zake der directe belastingen zijn onderworpen; het is een voorschrift, dat ook op de plaatselijke belastingen van toepassing is, wier invordering volgens art. 260 der gemeentewet op gelijke wijze plaats vindt.

Het voorschrift heeft eene algemeene strekking, het is toegelaten voor alle gevallen, die niet onder uitzonderingen begrepen zijn; het is niet toegelaten tegen de *wettigheid* of *hoegrootheid* van den *aanslag*; deze woorden zijn niet zonder zwarigheid, hunne beteekenis is eenigzins onzeker. Verstaat men toch onder *wettigheid* of *hoegrootheid* van den *aanslag* de rechtskundige waardeering of deze op de wet berust, elk geschil over de wettigheid der heffing zal aan de beslissing des rechters onttrokken zijn, en de gevallen, waarin met

eenig gevolg het verzet zal kunnen worden beproefd, zullen slechts weinige zijn; verstaat men daarentegen onder bedoelde woorden slechts de inachtneming der wettige voorschriften *tot het vaststellen van den aanslag*, dan zal er uit volgen, dat het der rechterlijke macht niet vrijstaat te onderzoeken of door de administratieve macht de voorschriften zijn in acht genomen, door de wet gegeven om tot de vaststelling en executoir-verklaring der kohieren te geraken, maar dat *het aan haar is verbleven in elk bijzonder geval te onderzoeken of de aanslag zelve met de voorschriften der wet overeenkomstig is.* Bij deze laatste uitlegging van bedoelde woorden springt het in het oog, dat de rechterlijke macht het terrein der administratieve volkomen eerbiedigt, en slechts de vraag onderzoekt, of de wet tot heffing bestaat, en of de heffing op de wet berust.

Het valt alzoo niet te miskennen, dat gewichtige gronden voor het laatste gevoelen zijn aan te voeren, waartoe zelfs, naar mij voorkomt, de Hooge Raad bij zijn arrest van 5 Februari 1869 [1]) schijnt over te hellen, althans wanneer eene daarin voorkomende zinsnede op iedere directe belasting wordt van toepassing gemaakt; deze luidt: »Overwegende dat, volgens art. 15 der aangehaalde wet, geen verzet wordt toegelaten, gericht tegen de wettigheid of hoegrootheid van den aanslag, dat is, tegen de executoir-verklaarde en afgekondigde kohieren; doch dat bij die wetsbepaling het verzet tegen het dwangbevel, om andere dan in gezegd artikel opgenoemde redenen, en onder deze *de al of niet wettigheid der heffing zelve*, niet wordt uitgesloten" enz. De heffing toch zal evenzeer onwettig kunnen worden geheeten, als zij geschiedt in strijd met de voorschriften der wet, als in het geval dat eene plaatselijke verordening, waarop eene beweerde belasting berust, in strijd met de wet is vastgesteld, op welk geval het bedoelde arrest betrekking had.

Met betrekking tot de al of niet toepasselijkheid van eenig

---

[1]) Weekbl. v. h. Recht, nº. 3088 en V. d. Honert *Afd. Bel.* dl. 9, blz. 402.

voorschrift der rijkswetten, regelende de directe belastingen, [1]) werd nog nimmer de beslissing van den Hoogen Raad ingeroepen, zoodat wij de zienswijze van dit hoogste rechterlijk college nog niet kennen, ten aanzien van het besproken vraagpunt: het is slechts zijne overweging bij de beoordeeling van een geschil wat plaatselijke belasting is, en of deze op eene wettelijke bepaling berust, dat tot dus verre zijne rechtspraak bekend is.

Met de beslissing dat eene plaatselijke belasting onwettig moet worden geacht, wanneer zij niet bij eene wettige verordening is vastgesteld, kunnen wij ons volkomen vereenigen; eene andere vraag echter is het te beslissen of de belastingwet zelve van toepassing is; dan is er o. i. geen onderscheid te maken tusschen rijks- en plaatselijke directe belasting; de invordering daarvan wordt toch geregeld zoo voor de eene als voor de andere bij de wet van 22 Mei 1845.

Op den voorgrond behoort te worden gesteld, dat de bevoegdheid tot rechtspraak in belastingzaken slechts bij speciale wetten aan den burgerlijken rechter kan worden opgedragen, en alzoo behoort beperkt te blijven tot de bijzondere gevallen, waarvoor zij is toegelaten; wanneer wij nu in de onderscheidene wetten betrekkelijk de directe belastingen naar eene bepaling zoeken, waarbij rechtspraak aan den burgerlijken rechter gegeven is, dan zoeken wij te vergeefs [2]); integendeel bij de wet van 22 Mei 1845 schijnt de wetgever van het beginsel te zijn uitgegaan, dat zij behoort tot het college van Gedeputeerde Staten: dit blijkt uit de geschie-

---

[1]) Met betrekking tot een geschil over het bedrag van gevorderden suikeraccijns is een arrest door den Hoogen Raad gewezen op 18 April 1879, W. v. h. R. n°. 4375.

[2]) Minder juist komt ons voor het stelsel, door de Arr. Rechtbank te 's Hage aangenomen, bij haar vonnis van 9 Maart 1869 (Weekbl. v. h. Recht, n°. 3088) tot staving der bevoegdheid van den burgerlijken rechter, als zij zegt: „Overwegende dat de beoordeeling der vraag, wie volgens art. 245 der gemeentewet belastingschuldig is, bij geene wet aan de kennisneming des burgerlijken rechters is onttrokken, en hij mitsdien daarin competent is."

denis dezer wet en de wijze, waarop zij destijds door de regeering is toegelicht. Zien wij de memorie van toelichting van het eerst voorgedragen ontwerp in, dan lezen wij bl. 2 [1]: »Volgens de hoofdtrekken van het ontwerp, geschiedt de beschrijving en regeling der directe belastingen door finantiële ambtenaren; met medewerking der zetters en plaatselijke besturen, worden de kohieren door dezen afgekondigd, na door de Gouverneurs te zijn executoir verklaard, en wordt op de bezwaarschriften der belastingschuldigen tegen de hoegrootheid des aanslags, en de toepasselijkheid van de bepalingen der belastingwetten, door Gedeputeerde Staten der provincie uitspraak gedaan." Tegen dit beginsel is blijkens de memoriën van beantwoording geen bezwaar bij de Staten-Generaal gerezen; wij vinden evenwel noch in het ontwerp, noch in de bepalingen der wet, welke na eenige wijzigingen daaruit is voortgevloeid, eenig uitdrukkelijk voorschrift dat de in voege voormeld aangewezen rechtspraak bij Gedeputeerde Staten behoort, zoodat de wetgever moet geacht worden te dezen opzichte het bestaande te hebben bestendigd. In dezen zin springt de beteekenis der woorden, waardoor de beslissing over de wettigheid of hoegrootheid van den aanslag aan den burgerlijken rechter onthouden wordt, des te duidelijker in het oog; de toelichting welke door de regeering onmiddelijk na voormelde woorden aan art. 17 van het ontwerp, art. 15 der wet, is gegeven, doet zulks nog meer uitkomen; zij zegt toch: »De invordering geschiedt bij parate executie, bij dwangbevelen, door de ontvangers uitgevaardigd en door de kantonrechters executoir verklaard; de onregelmatigheden, welke de executie vervolgens in hare vormen mocht opleveren, behooren tot de kennisneming van den gewonen rechter." Het blijkt hieruit naar ons inzien, dat de wetgever de beslissing over de toepasselijkheid der wet aan den burgerlijken rechter heeft willen onthouden, hetgeen hij voldoende heeft uitgedrukt door de bepaling dat het verzet niet zal mogen worden gericht tegen de wettig-

[1] Gedrukte stukken der Staten-Generaal zitting 1844—1845.

heid of de hoegrootheid van den aanslag. Elk ander middel, dat niet onder gemelde uitsluiting is begrepen, zal alzoo door verzet mogen worden voorgedragen, niet slechts geschillen over de executie, maar ook die, welke de vordering voor het geheel of ten deele, hetzij tijdelijk, hetzij voor altijd vernietigen, zooals beroep op het feit, dat de termijn niet is verschenen, dat de vordering is betaald, dat zij is verjaard, en zoodanige andere middelen van verdediging als niet onder de uitsluiting zijn begrepen, daar het artikel 15 overigens het verzet in algemeene termen heeft toegelaten.

Wanneer wij de destijds bestaande wetten inzien, dan bevinden wij werkelijk ook, dat er voorschriften bestaan, volgens welke de aangeslagene de bezwaren tegen zijnen aanslag behoort in te dienen bij het College van Gedeputeerde Staten; dit is ten opzichte van het personeel bepaald bij art. 45 § 1 der wet van 1833, ten opzichte der patenten bij art. 28, 1e zinsnede der wet van 21 Mei 1819. Dit blijkt ook uit de nadere voorschriften, te dezen opzichte gegeven bij de wet van 4 April 1870 (Staatsblad n°. 60), *houdende nadere bepalingen betreffende de indiening en de behandeling van bezwaarschriften tegen de aanslagen voor de belasting op het personeel of het recht van patent.*

Wat de grondbelasting aangaat, deze berustte alsnog grootendeels op wetten en verordeningen van Franschen oorsprong, als die van 3 Frimaire en 2 Messidor VIIe jaar [1]), 26 Germinal XIe jaar [2]), 15 September 1807 [3]). Bij het arrêté van 24 Floréal VIIIe jaar [4]) werd de uitspraak op bezwaarschriften betrekkelijk de directe belastingen geregeld, zij geschiedde door de Conseils de Préfecture; de wetten, welke betrekking hebben tot de grondbelasting, waren alle, hetzij in haar geheel, hetzij ten deele in stand gehouden, krachtens art. 2 van het Besluit van den Souvereinen Vorst van 23 December 1813 (Stbl. n°. 17); de werkzaamheden van de Conseils de Préfecture waren daardoor op de Gedeputeerde Staten in de provinciën

[1]) Bull. des Lois, n°. 243 en 293.
[2]) Ibid. n°. 272.
[3]) Ibid. n°. 161.
[4]) Ibid. n°. 25.

overgegaan. Een overzicht van de verschillende verordeningen, zoo van Franschen als van Nederlandschen oorsprong, betrekkelijk de grondbelasting, is gegeven in de memorie van toelichting der regeering op het ontwerp van eene wet op de grondbelasting, hetwelk door haar bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal in het begin des jaars 1869 is ingezonden; welk ontwerp tot wet is verheven bij de wet van 26 Mei 1870 (Staatsblad n°. 82), *betrekkelijk de grondbelasting*, ten gevolge van art. 59 van welke wet is vastgesteld de wet van 22 Juli 1873 (Staatsblad n°. 116), *tot herziening van de belastbare opbrengst der gebouwde eigendommen.*

Wij hebben alzoo betrekkelijk de onderscheidene soorten van belastingen, ook onderscheidene vormen van rechtspraak bij ontstentenis eener wet, die ze allen zonder onderscheid regelt. Bij alle indirecte belastingen lijdt het geen twijfel of zij berust bij de rechterlijke macht, deels bij den burgerlijken, deels bij den strafrechter; bij de directe daarentegen is de strafrechter in het algemeen geroepen om over overtredingen recht te spreken; de burgerlijke rechter heeft geen rechtspraak dan voor zoo verre zij uit art. 15 der wet van 1845 voortvloeit, met uitsluiting van het onderzoek naar de wettigheid of hoegrootheid van den aanslag, hetwelk aan het College van Gedeputeerde Staten in iedere provincie is verbleven.

De regeering is er op bedacht geweest eene poging aan te wenden om in dezen stand van zaken verbetering aan te brengen; behalve het reeds genoemde ontwerp van wet tot regeling der grondbelasting, heeft zij in Februari 1869 bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal ingezonden onderscheidene ontwerpen tot de directe belastingen betrekkelijk als: een »regelende de instelling van colleges van zetters voor 's Rijks directe belastingen," een ander »houdende nadere bepalingen betreffende de indiening en de behandeling van bezwaarschriften tegen aanslagen voor de belasting op het personeel of het recht van patent;" en een derde »betreffende het hooger beroep bij den Raad van State op uitspraken van Gedeputeerde Staten in zake van 's Rijks directe belas-

tingen." Het eerstgenoemd ontwerp is tot wet verheven bij de wet van 5 April 1870 (Staatsblad n°. 63), *houdende instelling van collegiën van zetters voor 's Rijks directe belastingen;* het tweede bij de gemelde wet van 4 April 1870 (Staatsblad n°. 69), terwijl het derde door de regeering is ingetrokken, zoodat dit buiten verdere behandeling gebleven is.

De bij het laatstgemeld ontwerp bedoelde rechtspraak van den Staatsraad in het hoogste ressort zou, daar zij op alle directe belastingen van toepassing zou zijn, ook betreffen het hooger beroep van uitspraken van Gedeputeerde Staten in zake van grondbelasting, welke blijkens het ontwerp van wet over dit onderwerp mede aan dit College was opgedragen.

De bedoeling van deze onderscheidene wetsvoordrachten, waarvan de laatste gedaan werd naar aanleiding van art. 146 al. 3 der Grondwet, diende om de rechtspraak in zake directe belastingen te regelen, zooals de M. v. T. van het laatstgemelde ontwerp zegt, om aan het gemis aan eenheid bij de administratieve rechtspraak te gemoet te komen en met elkander strijdige beslissingen van den strafrechter en den administratieven rechter te keer te gaan.

De poging der regeering om in den verwarden toestand, waarin het onderwerp der rechtspraak in zake van directe belastingen verkeert, verbetering aan te brengen mocht allezins loffelijk worden geheeten; of echter de voorgedragen bepalingen zouden leiden tot wegruiming der bezwaren, welke uit den bestaanden toestand voortvloeien, mag worden betwijfeld. Bij art. 18 en 22 van het ontwerp van wet op de grondbelasting, was voorgeschreven dat Ged. Staten uitspraak doen bij een met redenen omkleed besluit; het eerste geval had betrekking op ingediende bezwaren tegen het bedrag van den aanslag, het laatste was van algemeene strekking; evenzoo werd bij art. 3 van het ontwerp »op de bezwaarschriften tegen aanslagen voor de belasting op het personeel en het recht van patent;" eene met redenen omkleede beslissing van dit College vereischt, terwijl blijkens de voorafgaande art. 1 en 2 van dit ontwerp overgegaan in art. 3 der

wet van 4 April 1870 (Stbl. n°. 60), de bezwaarschriften zoowel op de toepassing der wet, als op de hoegrootheid van den aanslag betrekking kunnen hebben, vermits naar art. 45 § 1 der wet op het personeel van 1833 en art. 28, 1e zinsnede der wet op het recht van patent van 21 Mei 1819 verwezen wordt; eindelijk volgens art. 1 van het ontwerp op het hooger beroep bij den Raad van State, zou de Minister van Financiën of de belanghebbende, die bezwaar heeft tegen eene uitspraak van Gedeputeerde Staten in zake van Rijks directe belastingen op grond van verkeerde toepassing of schending der wet, bevoegd zijn binnen dertig dagen, nadat die uitspraak is gevallen, daarvan in hooger beroep te komen bij de afdeeling van den Raad van State, welker samenstelling geregeld is in het tweede lid van art. 13 der wet van 21 December 1861 (*Staatsblad* n°. 129). — Uit deze verschillende bepalingen volgt alzoo dat de uitspraken van Ged. Staten betrekking zullen hebben zoowel op het bedrag of de hoegrootheid van den aanslag, als op de toepassing der wet, in welk laatste geval het beroep op de afdeeling van den Raad van State zou zijn toegelaten.

Het was uit deze voordrachten niet volkomen duidelijk, welk het verband zou zijn tusschen deze administratieve rechtspraak en die van den burgerlijken rechter, waarop art. 15 der wet van 22 Mei 1845 betrekking heeft; zou, als deze ontwerpen tot wet waren verheven, alle strijd met de rechtspraak van den burgerlijken rechter zijn voorgekomen? wij betwijfelen het: er was in geen der ontwerpen uitdrukkelijk bepaald, dat de verschillen over de toepassing der wet uitsluitend tot de bevoegdheid van een ander college dan de rechtelijke macht zouden behooren; bij de beperkte beteekenis aan de woorden »wettigheid en hoegrootheid van den aanslag" door sommige rechterlijke colleges gegeven, blijft het geval denkbaar, dat de burgerlijke rechter, hetzij bij verzet tegen het dwangbevel, hetzij bij eene terugvordering van beweerde onverschuldigde betaling, een onderscheid zal maken tusschen *heffing* en *aanslag*, en aan de wet toetsen of de heffing daarop al dan niet is gegrond. De wetgever zou thans, als

hij van de onderstelling uitging, dat de beslissing over de toepassing der wet bij Gedeputeerde Staten en in hooger beroep bij de afdeeling voor geschillen van bestuur bij den Raad van State behoorde, er op bedacht behooren te zijn geweest artikel 15 der wet van 1845 te verduidelijken in den zin, dat de burgerlijke rechter niet bevoegd zou zijn, te beoordeelen of de heffing der belasting op de wet is gegrond. — Het schijnt evenwel dat de regeering van de vooronderstelling is uitgegaan, dat de kennisneming van geschillen in zake van directe belasting niet tot de bevoegdheid van den burgerlijken rechter zou behooren; vooral uit de toelichting van art. 3 van het ontwerp, waar zij te kennen gaf, dat het in hare bedoeling lag om het beroep bij de afdeeling contentieus te doen behandelen, op de meest eenvoudige wijze, met de grootste spaarzaamheid van vormen, en zonder die menigvuldigheid van formaliteiten voor eene procedure bij den gewonen rechter voorgeschreven, doch waaraan deze administratieve rechtspleging in cassatie geen behoefte kan hebben: eene uitdrukkelijke uitsluiting van den gewonen burgerlijken rechter is in art. 3 evenmin als in art. 1 van het Ontwerp te vinden. Zij zou ook noodeloos zijn, omdat deze rechtspleging volgens de Grondwet niet aan den gewonen rechter behoort, maar art. 15 der wet van 1845, als in verschillenden zin op te vatten schijnt zulks noodzakelijk te maken.

Veeleer dan voor botsing met de rechtspraak van den burgerlijken rechter schijnt de regeering beducht te zijn geweest voor die met de beslissingen van den strafrechter; in het ontwerp op de bezwaarschriften heeft zij in twee gevallen, bij art. 4 aangewezen, zelfs uitdrukkelijk bepaald, dat, in geval eene strafvordering is of wordt ingesteld, de uitspraak van Gedep. Staten niet kan plaats hebben dan nadat het vonnis of arrest in kracht van gewijsde is gegaan en met inachtneming der rechterlijke uitspraak; deze gevallen betreffen de bezwaarschriften tegen aanslagen, gegrond: 1°. »op bekeuringen wegens den 5den of 6den grondslag der belasting op het personeel of wegens het recht van patent; 2°. op processen-

verbaal van schatting of telling, ingevolge art. 34 § 1 der wet van 1833 opgemaakt."

Wij vreezen dat dit zal leiden tot onregelmatigheid in de toepassing; wanneer de administratie der belastingen het beter vindt geene strafvervolging in te stellen, maar de voorkeur geeft aan een aanslag ambtshalve, dan zou de aangeslagene alleen zijn bezwaren voor Gedep. Staten en in hooger beroep voor de afdeeling contentieus van den Raad van State kunnen voordragen. Bovendien er ligt tegenstrijdigheid in, dat Gedep. Staten de rechtspraak van den strafrechter zouden moeten eerbiedigen, terwijl daarentegen in andere soortgelijke gevallen dan die van den aangeslagene, wiens het geschil het betreft, Ged. Staten en de Staatsraad eene andere beslissing zouden kunnen geven, zoodat het beoogde doel, nl. éénheid van beslissing in gelijksoortige gevallen, nog niet zou worden bereikt. [1]).

Het mag bovendien anomalie worden geheeten, dat aan den burgerlijken rechter zou worden ontzegd, hetgeen aan den strafrechter zou zijn veroorloofd, nl. de beslissing over de toepasselijkheid der fiscale wet.

Wij hebben gemeend slechts de hoofdbeginselen dezer wets-ontwerpen te moeten bestrijden, en ons niet te moeten begeven in een onderzoek naar de doelmatigheid van hare bijzondere bepalingen; genoeg, naar ons oordeel, om te doen zien, dat daarmede niet aan het voorschrift van art. 146, al. 3 der Grondwet werd voldaan; dit voorschrift vordert wettelijke regeling, het is geplaatst in het Hoofdstuk *van de Justitie*, en toch zagen wij de wets-ontwerpen, ook voor zooveel deze dit onderwerp betreffen, niet uitgegaan van het departement van Justitie, maar van dat van Financiën, als gold het slechts voorschriften van gedeeltelijke regeling van het belastingstelsel. Voor dat gedeelte van het beleid der regeering, wat de justitie aangaat, wat de rechtspraak be-

---

[1]) Men zie het geschrift van Mr. W. A. C. De Jonge, Lid van den Raad van State, in de Bijdragen voor het Staats-, Prov.- en Gemeente-bestuur in Nederland, dl. XIV, N. R. dl. I., bl. 289 vvlgg.

treft, hetzij die van den gewonen rechter, hetzij die van den rechter voor het fiscaal recht, bij de grondwet gevorderd, is meer in 't bijzonder het hoofd van het departement van Justitie verantwoordelijk. Deze onderscheiding, naar ons inzien, op het wezen onzer constitutioneele instellingen gegrond, is en wordt meermalen uit het oog verloren: zoo is de wet van 28 Augustus 1851 (Staatsblad n°. 125), *regelende de onteigening ten algemeenen nutte* uitgegaan van het departement van Binnenlandsche Zaken, evenals alle wetten van onteigening, die uit krachte dezer wet zijn tot stand gebracht, en toch art. 147 der Grondwet schijnt bij dit voor de ingezetenen zoo belangrijk onderwerp meer uitsluitend de medewerking van het departement van Justitie te vorderen. De wet op de onteigening eischt in het publiek belang vormen van rechtspleging, die de blijken dragen, dat de steller der wet met de waarborgen van eene voor de belangen der ingezetenen vereischte rechtspleging niet genoegzaam vertrouwd schijnt te zijn geweest: het met een grondig onderzoek en kennis der zaak beslissen van geschillen in zóó beperkte termijnen als dáár is voorgeschreven mag schier ondoenlijk worden geheeten. Het behoort niet tot dit onderwerp deze wet te bespreken, maar het feit dat hare voorschriften niet zijn, noch worden bearbeid bij het departement, waartoe zij grondwettig behoort, is voldoende om aan te toonen, dat bij de regeling der rechtspraak in zake van belastingen niet gelijke fout behoort te worden begaan als waarin de regeering bij de wet op de onteigening is vervallen.

De Grondwet, welke wettelijke regeling der rechtspraak wegens geschillen en overtredingen aller belastingen beveelt, eischt zooveel mogelijk eenheid van rechtspleging; het valt echter niet te miskennen dat de aard der onderscheidene belastingen te veel van elkander is onderscheiden om één en denzelfden vorm van rechtspraak voor alle in te voeren: zij behoort niet van rechtswege aan den gewonen rechter; volgens art. 1 der wet op de Rechterl. Organis., is zij de zoodanige, welke aan andere Colleges kan zijn opgedragen. Gelijk wij zagen behooren onderscheidene deelen van

rechtspraak in belastingzaken tot de kennisneming van den gewonen rechter, slechts ten opzichte van die betrekkelijk geschillen in zake van directe belastingen zien wij bij de bestaande wetten, zoowel als bij het toen voorgedragen wetsvoorstel eene uitzondering gemaakt. Men mag vragen, welke reden er is, die in het belang van den Staat of van de ingezetenen deze uitzondering rechtvaardigt: de regeering was er op bedacht eene zeer eenvoudige en onkostbare rechtspleging in te voeren; zij gaf daarom de voorkeur aan die van een administratief College. Was dit het eenige en voorname bezwaar, het was onzes inziens niet onoverkomelijk; even als ingevolge art. 148 der Grondwet aan de rechterlijke macht, behoudens de uitzonderingen door de wet te bepalen, de beslissing over burgerschaps-rechten behoort, welke bij art. 15 en volgg. der kieswet met betrekking tot de beslissingen van gemeenteraden ten opzichte van de lijsten der kiesgerechtigden, en bij art. 82 dezelfde wet, ten opzichte van beslissingen van Gedep. Staten op bezwaarschriften tegen de lijsten van hoogst aangeslagenen, is verordend; op gelijke wijze zou, met de afwijkingen welke de aard van het onderwerp medebrengt, eene rechtspleging voor den burgerlijken rechter kunnen worden ingevoerd; niet in den vorm van hooger beroep, maar, bij verzoekschrift tegen de beslissing van Gedeputeerde Staten, zou de eenvoudige rechtspleging kunnen worden gevolgd, welke bij art. 15 en volgende der kieswet is ingevoerd, die nog voor meer vereenvoudiging vatbaar schijnt te zijn. Even als dáár zou van de beslissingen der Rechtbanken voorziening in cassatie op den Hoogen Raad kunnen worden toegelaten, wederom met de meest eenvoudige vormen. De meer omslachtige en kostbare wijze van rechtspleging voor den gewonen rechter mag alzoo geen ernstig bezwaar opleveren, zij is voor vereenvoudiging vatbaar. Even als de regeering het beroep op de afdeeling van den Raad van State slechts wilde toelaten in geval van schending of verkeerde toepassing der wet, zoo zou ook het inroepen van de beslissing des burgerlijken rechters slechts in dit geval moeten kunnen plaats heb-

ben [1]); mocht de beslissing afhankelijk zijn van feiten, die bij de behandeling voor Gedeputeerde Staten niet voldoende tot klaarheid zijn gebracht, de rechter zou in dit geval, even als in art. 4 van het regeerings-ontwerp voorkomt, de zaak moeten verzenden naar Gedeputeerde Staten ten einde de feiten tot klaarheid te brengen; daarmede zou de omslachtige vorm van het getuigen-verhoor voor den burgerlijken rechter kunnen worden vermeden. — Indien deze uitsluitend geroepen ware om uitspraak te doen over de toepassing der wet, dan zou daarmede van zelf het onderzoek naar de hoegrootheid van den aanslag als van feitelijken aard aan zijne kennisneming zijn onttrokken:

---

[1]) De heer Staatsraad de Jonge schijnt, blijkens het gezegde t. a. p. bl. 266 van gevoelen te zijn, dat deze rechtspraak van nature bij de administratie behoort; wij meenen de voorkeur te mogen geven aan dat van den Hoogen Raad, die bij arrest van 24 Maart 1865 van oordeel was, dat zij van nature tot de kennisneming van den gewonen rechter behoort, ofschoon wij, bij gemis eener wet, die haar regelt, nog niet tot de bevoegdheid des burgerlijken rechters meenen te mogen besluiten; daarmede vervalt het argument van den heer De Jonge bl. 267, dat de geschillen over de toepassing der wet in zake der directe belastingen meer vatbaar zouden zijn om door den *administratieven* rechter uit een administratief oogpunt aan de wet te worden getoetst; het blijft toch altijd een oordeel over de toepassing der wet, een rechtspraak, die volgens de G.W. meer tot de *justitie* dan de *administratie* behoort; waarom de administratieve rechter helderder zou kunnen zien, is ons niet duidelijk.

Op bl. 287 beweert de heer De Jonge, en te recht, dat zelfs bij hoogste rechtspraak door den Hoogen Raad, strijd van beslissing zal kunnen blijven bestaan: „Tegenstrijdige rechtspraak tusschen 's Hoogen Raads *burgerlijke* kamer, die over de *reclame* en 's Raads *strafkamer*, die in cassatie over de *strafactie*, in dezelfde zaak, zou oordeelen." De rechtspraak des gewonen rechters zou dit bezwaar evenals in andere zaken opleveren, waar uit hetzelfde feit eene strafactie en eene burgerlijke actie wordt geboren: de wet zou behoedmiddelen kunnen voorschrijven om in dit bezwaar te voorzien; men zou er zelfs toe kunnen overgaan, om te bepalen, da alle boeten even als de belasting zelve bij dwangbevel zullen worden ingevorderd, behoudens het recht om daartegen in verzet te komen, op gelijke wijze als in zake van registratie-, zegel- en successierechten wordt geprocedeerd: — de boeten toch zijn tot een vast bedrag bedreigd, de rechter mist de bevoegdheid om ze door toepassing van verzachtende omstandigheden te verminderen. Zij kunnen volgens art. 8 der wet van 22 April 1864, Staatsblad n°. 29, in geval van wanbetaling, ook niet door gevangenisstraf worden vervangen.

hij zou daarover slechts mogen oordeelen in zooverre het bedrag aan wettelijke voorschriften behoort te worden getoetst.

Wierd deze weg ingeslagen, er zou, naar ons inzien, meer eenheid in het stelsel van rechtspraak worden verkregen.

De administratieve rechtspraak van den Raad van State, zou het groote bezwaar opleveren, dat strijd van beslissing van de afdeeling contentieus van dit lichaam en den gewonen rechter moeielijk zou kunnen worden vermeden.

Het mag eindelijk worden betwijfeld of de bedoelde rechtspraak aan eene afdeeling van den Raad van State zoude kunnen worden opgedragen: deze Raad toch is volgens den aard zijner instelling een adviseerend lichaam, dat als zoodanig nevens de verantwoordelijke ministers den Koning ter zijde staat; de afdeelingen van dezen Raad hebben geen ander karakter dan het geheel; de afdeeling zou worden geplaatst in strijd met den aard en het wezen harer instelling, als zij tusschen de verantwoordelijke ministers en de ingezetenen in bijzondere gevallen uitspraak zou moeten doen en eene van partijen in het ongelijk stellen. Iedere afdeeling toch van den Raad staat, volgens art. 13 der wet, in betrekking tot een of meer ministeriëele departementen, in voege als bij algemeenen maatregel van inwendig bestuur zou worden bepaald, zooals dan ook is geschied bij art. 31 van het Kon. Besl. van 4 September 1862, (Stbl. n⁰. 174), gewijzigd bij die van 29 Maart 1875 (Stbl. n⁰. 32) en van 8 December 1877 (Stbl. n⁰. 201).

Men behoeft de wet van 21 December 1861, waarbij de bevoegdheid van den Raad van State, volgens art. 71 der Grondwet geregeld is, slechts in te zien of men zal ontwaren, dat onderscheidene harer voorschriften zijn vastgesteld met kennelijke bedoeling om deze bevoegdheid als die van adviseerend lichaam te regelen; het gaat niet aan, om zonder wijziging, zonder herziening van onderscheidene voorschriften dezer wet, aan eene afdeeling van den Raad van State eene bevoegdheid van rechtspraak toe te kennen in strijd met de beginselen der wet, waarop deze instelling, overeenkomstig de grondwettelijke bepaling, het aanzijn verkregen heeft.

Het destijds door de regeering gevolgde stelsel, dat aan eene afdeeling van den Raad van State onafhankelijke beslissing van administratieve geschillen en rechtspraak in belastingzaken kan worden opgedragen, is verdedigd door den Staatsraad de Jonge; [1]) deze beweert, dat in de grondwet geen verbod is te vinden, dat den Raad niet de bevoegdheid van een *rechtsprekend* lichaam zou kunnen worden toegekend: de gronden voor dit stelsel door den geachten schrijver aangevoerd komen ons niet overwegend voor; het beroep op art. 42 en 47 der Grondwet betreft een geheel speciaal geval, waaruit geen gevolgtrekking tot andere is af te leiden; al ware niet reeds de naam van *Raad* van State voldoende om dit lichaam alleen als *adviseerend* te kenmerken, dit grondwettig karakter spreekt te duidelijk uit art. 72 der Gw., dan dat daarvan bij wettelijke voorschriften zou kunnen worden afgeweken; wél zegt art. 71 dat de samenstelling en bevoegdheid van den Raad van State door de wet zal worden geregeld, doch deze regeling staat met het voorschrift van art. 72 in een innig verband; de bevoegdheid van den Raad kan niet worden uitgebreid buiten de grenzen, waarin zij bij dit artikel is omschreven; uit dit verband der beide artikelen vloeit o. i. onmiskenbaar voort, dat de Koning is Voorzitter van den Raad, dat *Hij alleen* besluit, en telkens aan den Raad kennis geeft van het besluit door Hem genomen. Wij stemmen volkomen in met hetgeen mr. Boissevain op art. 72 laatste lid [2]) heeft aangeteekend: »Deze laatste bepaling, welke belet dat de staatsraad immer iets meer of iets anders zij dan een bloot *raadgevend* college, maakt het onbestaanbaar, dat Hem eene administratieve *rechtspraak* worde opgedragen."

De hierboven besproken ontwerpen zijn, met uitzondering van het laatste, tot wet verheven; de op bl. 61 vermelde wetten en verordeningen van Franschen oorsprong zijn vervallen ten gevolge van de wet van 26 Mei 1870 (Staatsblad n°. 82), *betrekkelijk de grondbelasting*, als welke bij het 1e en

[1]) T. a. p. bl. 280.

[2]) Bl. 105.

2e lid van art. 66 bepaalt: »Deze wet treedt in werking op den 1en Januari 1871."

»Behoudens de bepalingen van de artt. 60 tot 65 dezer wet, en die, vervat in de wet van 22 Mei 1845 (Staatsblad n°. 22) en van 15 Juli 1869 (Staatsblad n°. 133), vervallen alle vroegere wettelijke verordeningen en wetten betreffende de grondbelasting." Bij de wet van 22 Juli 1873 (Staatsblad n°. 116), *tot herziening van de belastbare opbrengst van de gebouwde eigendommen* zijn de regelen daarvoor vastgesteld, bedoeld bij art. 59 van eerstgemelde wet; alsmede bij de wet van 4 April 1870 (Stbl. n°. 60), *houdende nadere bepalingen betreffende de indiening en de behandeling van bezwaarschriften tegen aanslagen voor de belasting op het personeel of het recht van patent*, en het koninklijk besluit van 13 Mei 1870 (Staatsblad n°. 76), houdende aanwijzing van den Rijksambtenaar, op wiens voorstel besluiten of handelingen van *de colleges van zetters voor 's Rijks directe belastingen kunnen worden nietig verklaard.*

Voorts hebben tot de uitvoering dezer wet betrekking het koninklijk besluit van 26 Augustus 1870 (Staatsblad n°. 158), *tot regeling der vergoeding voor bureaukosten* aan de colleges van zetters voor 's Rijks directe belastingen en der presentiegelden aan de leden van die colleges, waarvan art. 3 is gewijzigd bij het koninklijk besluit van 3 Februari 1873 (Stbl. n°. 26), nadat het gewijzigd was bij dat van 29 Mei 1872 (Stbl. n°. 53), *voor zooveel betreft het aan het college van zetters voor 's Rijks directe belastingen te Amsterdam toe te kennen bedrag als vergoeding voor bureaukosten;* het koninklijk besluit van 23 Augustus 1870 (Stbl. n°. 157), *tot vaststelling der modellen van aangifte voor de gebouwde en ongebouwde eigendommen*, bedoeld bij art. 38 der wet op de grondbelasting van den 26 Mei 1870 (Staatsblad n°. 82); het koninklijk besluit van 7 December 1873 (Staatsblad n°. 182), tot vaststelling van het formulier, verklaring of biljet, bedoeld in art. 9, 2de lid der wet van den 22sten Juli 1873 (Staatsblad n°. 116), *betrekkelijk de herziening van de belastbare opbrengst der gebouwde eigendommen*, welke wet is herzien bij de wet van 25 April 1879 (Staats-

blad n⁰. 89), dat van 19 December 1873 (Staatsblad n⁰. 186), *tot regeling van de belooning der leden en plaatsvervangende leden van de commissiën voor de herziening der belastbare opbrengst van de gebouwde eigendommen en van de kosten van herstelling;* dat van 5 December 1875 (Staatsblad n⁰. 238), *houdende organisatie van de dienst van het kadaster en van de daarmede in verband staande werkzaamheden voor de heffing der grondbelasting*, dat van 29 Maart 1876 (Staatsblad n⁰. 56), *tot verdaging van het tijdstip, waarop laatstgemeld besluit in werking treedt*, dat van 2 Mei 1877 (Staatsblad n⁰. 96), *tot nadere regeling der kringen van de kantoren der hypotheken en van het kadaster en van de plaatsen, waar die kantoren gevestigd zijn;* dat van 23 October 1877 (Staatsblad n⁰. 190), *houdende vaststelling van een tarief van rechten, verschuldigd voor het gebruik van kadastrale stukken;* verder behoort tot dit onderwerp de wet van 9 December 1877 (Staatsblad n⁰. 214), *tot toekenning eener vergoeding aan de leden der colleges van zetters voor 's Rijks directe belastingen wegens de schatting van gebouwde of ongebouwde eigendommen;* het koninklijk besluit van 12 April 1878 (Staatsblad n⁰. 24), *tot toekenning eener vergoeding aan de leden der colleges van zetters voor 's Rijks directe belastingen wegens de opneming en schatting van gebouwde en ongebouwde eigendommen.*

Bij artt. 16—44 der wet van 26 Mei 1870 is geregeld de wijze, op welke de belanghebbenden tegen de schattingen der colleges van zetters hunne bezwaren bij het college van Gedeputeerde Staten kunnen doen gelden in zake van grondbelasting, en bij de wet van 4 April 1870, op welke wijze zij deze kunnen indienen en doen behandelen in zake van aanslagen voor de belasting op het personeel of het recht van patent; maar geen dezer wetten houdt voorschriften in met betrekking tot de vraag of zij tegen de uitspraken van Gedeputeerde Staten in beroep kunnen komen bij den Koning; om deze reden zijn er, die twijfelen of dit beroep rechtens kan worden ingesteld; het komt mij voor dat dit aan geen redelijken twijfel onderhevig is, vermits art. 166 der provinciale wet bepaalt, dat de besluiten der Staten en Gedepu-

teerde Staten, die met de wetten of het algemeen belang strijdig zijn, door den Koning kunnen worden geschorst of vernietigd, en art. 168, dat de uitspraken van Gedeputeerde Staten over geschillen van bestuur of *andere, wier beslissing hun niet door bijzondere wetten is opgedragen, worden geschorst of vernietigd op de wijze en met de gevolgen in die wetten omschreven.* Al zijn nu de wijze, waarop en de gevolgen van de vernietiging van besluiten van Gedeputeerde Staten op bezwaarschriften in zake van grond-, personeele- en patentbelasting niet bij de wet omschreven, het hoofdbeginsel, vervat in het voorschrift van art. 165 der Provinciale wet, staat vast, en heeft het gevolg, dat wanneer deze besluiten in strijd met de wet genomen zijn, deze nadat de Raad van State gehoord is, door den Koning kunnen worden geschorst of vernietigd; dit voorschrift toch berust op art. 133 der Grondwet, hetwelk bepaalt: »De Koning heeft het vermogen de besluiten der Staten, die met de wetten of het algemeen belang strijdig zijn, te schorsen of te vernietigen." De wet regelt de gevolgen.

De voorschriften betrekkelijk de tenuitvoerlegging van vonnissen en authentieke acten, in een vreemd land gewezen of verleden, vastgesteld bij het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering en bij den Code de Procédure Civile, vergeleken met die van het Ontwerp van een Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering, hoofdzakelijk de voorgestelde regeling bij tractaat.

Onder de voorschriften van het Ontwerp van een Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering, hetwelk door de Regeering aan de overwegingen van den Raad van State is onderworpen geweest, zijn hoogstbelangrijk die, welke de tenuitvoerlegging regelen van vonnissen en authentieke acten,

in een vreemd land gewezen of verleden. Het territoriaal beginsel, volgens hetwelk de macht van den Souverein, en derhalve ook het gezag zijner rechters, zich niet verder uitstrekt dan de grenzen van zijn grondgebied, zou, streng genomen, ten gevolge hebben, dat aan geen vonnis of authentieke acte in een vreemd land gewezen of verleden, eenige kracht van tenuitvoerlegging in een anderen staat zou kunnen worden toegekend. De onderlinge betrekkingen echter tusschen de onderscheidene volken, vooral de belangen van den handel, maken uitzonderingen op dezen regel wenschelijk. Zoodra eenig deel van dit onderwerp van wetgeving van den algemeenen regel wordt uitgezonderd, en aan de kennisneming des rechters, onder welks gebied de tenuitvoerlegging behoort plaats te vinden, onttrokken, dan is daarmede ook de bevoegdheid van den buitenlandschen rechter beslist; het is dus niet slechts eene afwijking van het territoriaal beginsel, maar de uitzonderingen zullen ook ten gevolge hebben dat de ingezetenen van hun dagelijkschen rechter worden afgetrokken [1]). Is in de rechtspraak van eigen rechters een groote waarborg voor de ingezetenen gelegen, de wetgever behoort met omzichtigheid te werk te gaan, wanneer hij eene regeling van dit onderwerp overeenkomstig de belangen van handel en verkeer wil in het leven roepen.

De vraag, welke rechtskracht aan de buitenlandsche rechtspraak behoort te worden toegekend, is eene tijdvraag geworden, welke reeds bij herhaling op de samenkomsten van de Internationale Vereeniging tot bevordering der Sociale Wetenschappen is besproken; met name had dit plaats te Amsterdam in het jaar 1864, alwaar door de in het voorafgegane jaar benoemde Commissie verslag werd uitgebracht bij monde van den heer Lelièvre [2]).

Twee beginselen staan hier lijnrecht tegenover elkander;

---

[1]) Zie antwoord der Regeering bij J. van den Honert. *Handb. voor de Burg. Rechtsv.*, bl. 455. Zie daarentegen Mr. A. Oudeman, *Het Ned. Wetb. van B. R. V.*, dl. II, bl. 94.

[2]) *Annales de l'Association Internationale pour le progrès des sciences sociales, 3me Session, Congrès d'Amsterdam*, Ire Livr., p. 198 volgg.

het eene is dat van aan vreemde rechtspraak en acten alle rechtskracht te ontzeggen, het andere dat van ze onvoorwaardelijk toe te laten, als waren zij afkomstig van rechters en ambtenaren van het eigen land. Is het eerste een stelsel van afzondering, dat in het internationale verkeer de grootste belemmeringen zou opleveren, het laatste, al te vrijgevig, zou den grootsten inbreuk maken op de belangen der ingezetenen; te meer, daar het van zelf spreekt, dat zij niet gelijke bevoegdheid in het buitenland zouden bezitten.

Het was, gelijk door genoemde Commissie op den voorgrond wordt gesteld, een politieke afzondering, welke vroeger tusschen de onderscheidene staten bestond, die ieder hun eigen burgerrecht, *ius civium*, hadden, hetwelk door vreemdelingen niet kon worden ingeroepen, dan voor zoo verre het bij eene uitdrukkelijke bepaling was toegestaan: van daar zoowel de beperkingen van het erfrecht als die van de tenuitvoerlegging van vonnissen en acten, in den vreemde gewezen of verleden; maar vooral ook wordt terecht een groote waarborg voor de ingezetenen gevonden in de rechtspraak van hunne eigene rechters, in hunne rechterlijke instellingen en rechtspleging. Naarmate deze laatste in verschillende landen tot elkander naderen of voldoende waarborgen opleveren voor eene behoorlijke rechtsbedeeling; naarmate de afstanden door spoorbanen en telegraaflijnen worden verkort, ontstaat eene toenadering tusschen de onderscheidene volken, die allengskens de slagboomen zal wegruimen, welke de eerbiediging van elkanders rechtspraak belemmeren.

De bedoelde Commissie, op 17 Sept. 1863 te Gent benoemd, bestond uit de Heeren Desmarest, Advocaat bij het toenmalig Keizerlijk Gerechtshof, Deken der Orde van Advocaten te Parijs, en Herold, Advocaat bij het Hof van Cassatie en den Raad van State, voor Frankrijk, Jolles, Raadsheer in den Hoogen Raad der Nederlanden, en T. M. C. Asser, Advocaat en Hoogleeraar in de rechten te Amsterdam, voor Nederland, Westlake, Secretaris der Intern. Ver. tot bev. der Sociale Wetensch. voor Engeland, Lelièvre, President van de Rechtbank van eersten aanleg te Gend., Geldolf, Lid van den Senaat, Waelbroeck, Hoogleeraar in de rechten aan de Universiteit te Gend, en Dognée-Devillers, Advocaat bij het Hof van Appel te Luik voor België.

Indien wij onze handelsbetrekkingen met het buitenland willen bevorderen en ons vertrouwen bevestigen, dan is het niet meer mogelijk kracht van uitvoering te ontzeggen aan acten, buiten de grenzen van ons grondgebied verleden; maar daarenboven de zorg voor eene goede rechtsbedeeling leeft bij alle beschaafde volken; alle streven naar bevordering van recht en waarheid, de kracht van het rechterlijk gewijsde wordt erkend en geërbiedigd; er is reden te meer om die erkenning niet uitsluitend binnen de grenzen van ieder grondgebied beperkt te houden.

Het beginsel van wederkeerige erkenning van de rechtskracht der buitenlandsche rechtspraak, van de executoire kracht der vreemde vonnissen en acten is in onzen tijd eene noodzakelijkheid geworden; het treedt des te krachtiger te voorschijn, wanneer wij het door der zake kundige mannen van onderscheidene landen zien erkend en uitgesproken.

Nog echter is de tijd niet aangebroken, waarop eene onvoorwaardelijke erkenning van dit beginsel kan worden in toepassing gebracht. De rechterlijke instellingen in de onderscheidene landen, de vormen van rechtspleging wijken te veel van elkander af om de rechterlijke uitspraken in iederen staat als waarheid te doen aanmerken.

Bij het nieuwe ontwerp van een Nederlandsch Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering, *uitgegeven onder toezicht van Mr. A. A. de Pinto*, 's Gravenhage, Gebr. Belinfante 1865, is eene regeling van dit onderwerp overeenkomstig de eischen des tijds beproefd: of zij tot wet zal worden verheven, hetzij tot uitvoering der bij herhaling uitgestelde en nimmer ingetrokken Wet van 31 Mei 1861, (Stbl. n°. 49), hetzij van eenige andere wet op de rechterlijke inrichting, mag in de tegenwoordige tijdsomstandigheden een raadsel zijn; de voorschriften van het ontwerp zijn belangrijk genoeg om ze te bespreken, vooral met het oog op de vraag of de belangen van de ingezetenen daarbij voldoende zijn verzekerd.

De vraag welke de rechtskracht van buitenlandsche vonnissen is, in haren geheelen omvang te behandelen, kan het doel van dit opstel niet zijn; het zou ook een overbodige

arbeid wezen na het belangrijk academisch proefschrift van den heer Freseman Viëtor [1]); ons doel is hoofdzakelijk na te gaan, of de bij het nieuwe ontwerp voorgestelde regeling bij tractaat als aannemelijk is aan te merken, met een terugblik op het bestaande wetboek en den Code de Procédure Civile, waarbij wij tevens op een tractaat betrekkelijk dit onderwerp zullen wijzen, dat hier te lande nog een gewichtigen invloed op een gedeelte der rechtspleging uitoefent.

Wanneer wij de bepalingen van ons Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering, welke de executoire kracht van vreemde vonnissen en authentieke acten hier te lande regelen, inzien, dan valt het reeds dadelijk in het oog, dat de wetgever huiverig is geweest de belangen der ingezetenen in de rechtspraak bij hunne eigene rechters te krenken. De kracht toch, welke hij aan vreemde vonnissen en acten heeft toegekend, is zóó uiterst gering, dat uitzonderingen schier geen naam als zoodanig verdienen.

Terwijl art. 430 1e en 2e alinea van gemeld wetboek bepaalt: »De grossen van vonnissen in de Nederlanden gewezen, zullen kunnen worden ten uitvoer gelegd in het geheele rijk. Zij moeten aan het hoofd voeren de woorden: *In naam des Konings;*" laat art. 431 er op volgen: »Behalve in de gevallen uitdrukkelijk bij de wet bepaald, kunnen geene vonnissen door vreemde rechters of rechtbanken gewezen binnen het koninkrijk worden ten uitvoer gelegd."

»In de hierboven gemelde uitgezonderde gevallen wordt het vonnis van vreemde rechters of rechtbanken, niet in dit rijk ten uitvoer gelegd dan na een op verzoekschrift verkregen verlof van executie, in den vorm bij het voorgaande artikel gemeld, van de rechtbank van het arrondissement, in hetwelk zoodanig vonnis moet worden ten uitvoer gelegd."

---

[1]) *De Kracht van buitenlandsche Vonnissen,* Groningen, 1865. Eene beoordeeling van dit proefschrift en van een ander van Mr. J. R. Voûte, *Bijdr. tot het vraagstuk der buitenl. Vonnissen, aant. op art.* 431 *Wb. v. B. R. V.*, 's Gravenhage 1865, is geleverd door Mr. A. A. de Pinto, *Themis*, 1866, bl. 151 vv.

»Bij het verzoeken en verleenen van dit verlof, wordt de zaak zelve niet aan een nieuw onderzoek onderworpen."

Is in art. 9 der Algemeene Bepalingen van wetgeving geschreven: »Het burgerlijk recht van het Koninkrijk is hetzelfde voor vreemdelingen als voor Nederlanders, zoolang de wet niet bepaald het tegendeel vaststelt;" hier vinden wij een belangrijke afwijking van dezen regel, eene afwijking die slechts weinige uitzonderingen toelaat. Zij zijn evenwel niet zóó weinig als de Internationale Commissie in haar rapport heeft opgemerkt [1]). Het is toch niet slechts de avarijgros, welke bij verdeeling der gemeene avarij, buiten 's lands door de bevoegde macht opgemaakt, volgens art. 724 van het Wetboek van Koophandel, ook hier te lande voor partijen verbindend zal wezen; ook bij de bijzondere avarij kan het geval zich voordoen, dat de schade buiten 's lands moet worden opgemaakt, en behooren, blijkens art. 711 van gezegd wetboek daarin te worden gevolgd de aldaar bestaande wetten of plaats hebbende gebruiken. Art. 658 van hetzelfde wetboek bevat nog eene uitzondering: »Een vonnis van een buitenlandschen rechter, waarbij schepen of goederen, welke als bepaald onzijdig eigendom zijn verzekerd, verklaard worden geen onzijdig eigendom te zijn, en daarom te zijn prijs verklaard, is niet voldoende om den verzekeraar van het betalen der schade vrij te spreken, bijaldien de verzekerde bewijst dat het verzekerde waarlijk onzijdig eigendom is geweest, en dat hij bij den rechter, die het vonnis heeft uitgesproken, alle middelen aangewend en alle bewijsstukken ingediend heeft, om zoodanige prijsverklaring af te weren." Er wordt in dit geval aan het buitenlandsche vonnis bewijskracht hier te lande toegekend, behoudens het tegenbewijs aan den verzekerde opgelegd; bij dit voorschrift wordt alzoo ten gunste van den zeehandel aan een buitenlandsch vonnis *eenige kracht* toegekend [2]).

---

[1]) T. a. p. bl. 201.

[2]) Asser c. s., *Wetb. van Koophandel met aant.*, bl. 244, en 2de druk, bl. 268, de Pinto, *Handl.* II, § 477.

Bij art. 436 *Wetb. van B. R. V.* wordt de bepaling van het eerste lid van art. 431 ook van toepassing verklaard op de tenuitvoerlegging van de grossen van authentieke acten; zijn deze voor openbare ambtenaren in het buitenland verleden, zij zullen in dit koningrijk niet kunnen worden ten uitvoer gelegd dan in de gevallen uitdrukkelijk bij de wet vermeld. Een geval van dezen aard vinden wij in art. 1218 van het *Burg. Wetb.:* »Uit kracht van eene overeenkomst in een vreemd land verleden, kan geene hypotheek worden ingeschreven op goederen binnen het koninkrijk gelegen, ten ware het tegendeel bij tractaten mogt zijn bepaald [1]."

Het is ons niet bekend of sedert de invoering der Nederlandsche wetgeving eenig tractaat van dezen aard met eene vreemde mogendheid is gesloten. Dit is de eenige afwijking van den regel, welke de wet toelaat; de authentieke acte zal in de niet-uitgezonderde gevallen geenszins nietig zijn; al geldt zij niet als executoriale titel, zij kan dienen als bewijsmiddel om daarop eene rechtsvordering te bouwen.

De aangehaalde voorbeelden hebben aangewezen, dat zoo met betrekking tot de vreemde vonnissen als de authentieke acten uitzonderingen in de Nederlandsche wetten zeer schaars te vinden zijn.

In den regel zal dus hij, die een in het buitenland verkregen vonnis in dit koningrijk wil ten uitvoer leggen, zijne wederpartij voor den bevoegden Nederlandschen rechter moeten doen dagvaarden en de zaak, bij het vonnis des buitenlandschen rechters beslist, in haren geheelen omvang op nieuw aan de beslissing des rechters moeten onderwerpen.

In de weinige uitgezonderde gevallen zal hij zich bij verzoekschrift wenden tot de rechtbank, binnen welker ressort het vonnis moet worden ten uitvoer gelegd, ten einde de executoir-verklaring daarvan worde uitgesproken; in dit geval mag de rechter zich niet meer begeven in een onderzoek,

---

[1]) De koloniën van het rijk behooren niet als vreemd land te worden beschouwd.

of het vonnis zoo *in facto* als *in iure* op juiste gronden rust; hij heeft alleen te onderzoeken of dit *quoad formam* aan de uiterlijke vereischten als zoodanig voldoet volgens de wet van het land, alwaar het gewezen is. Hetzelfde geldt betrekkelijk de authentieke acten; is er geen uitgezonderd geval, hij die de grosse bezit eener acte voor een openbaren ambtenaar in het buitenland in den vereischten vorm verleden, zal deze niet in Nederland kunnen tenuitvoerleggen. Wil hij zijne rechten uit krachte van zoodanig stuk in Nederland doen gelden, hij moet zijne wederpartij, die zich bij die acte verbonden heeft, voor haren gewonen rechter doen dagvaarden, ten einde een vonnis van veroordeeling te kunnen verkrijgen; de acte dient hem alsdan, niet als executoriale titel, maar als bewijsmiddel.

De vraag rijst: is een vonnis in de koloniën van den staat gewezen een buitenlandsch vonnis, en is wederkeerig een vonnis in Nederland gewezen ten opzichte van zijne koloniën als een buitenlandsch vonnis aan te merken?

Bij het onderzoek van voorschreven wettelijke bepaling is werkelijk deze vraag in de Staten-Generaal gedaan. Volgens het verslag der centrale afdeeling heeft de zevende afdeeling herinnerd aan het door haar verlangde, dat de vonnissen, in de koloniën geslagen, in het geheele koningrijk zullen kunnen ten uitvoer gelegd worden en eveneens in de koloniën die, welke in het koningrijk zijn geslagen. Daarbij volhardende merkte de afdeeling aan, dat zoo er redenen tegen bestonden, men die had behooren aan te voeren [1]).

Bij van den Honert, die deze bedenkingen mededeelt, vinden wij het antwoord der regeering niet vermeld; volgens de Geer, *Antecedenten*, bl. 83, noot 2, zou door haar op de bedenkingen der afdeelingen, rakende het ontwerp van wet, ingekomen den 14en November 1825, zijn geantwoord: »die bezittingen zijn een gedeelte van het Rijk; dit ligt in den aard der zaak, en wordt; zoo veel des noods, bevestigd door art. 58 der *Grondwet*. De koloniën toch zijn niet uitsluitend

[1]) Van den Honert, *Handboek voor de Burg. Rechtsv.*, bl. 455.

domeinen van den staat, zij maken een deel en wel het grootste deel uit van den staat [1])."

Volgens van den Honert is bij de nieuwe behandeling in 1827 op de gemaakte bedenking door de Regeering niet geantwoord, en is het artikel bij art. 3 der wet van 29 Maart 1828 vastgesteld, en bij die van 10 Mei 1837 vervangen door de tegenwoordige bepalingen.

Het schijnt dus niet twijfelachtig of de vonnissen, in de koloniën gewezen, moeten als Nederlandsche vonnissen worden aangemerkt; zoodat, hetzij zij gewezen zijn in Nederland, hetzij in het grondgebied van den staat buiten Europa, zij wederkeerig in ieder gedeelte des Rijks kunnen worden ten uitvoer gelegd [2]). Geldt dit ten opzichte van vonnissen, hetzelfde zal gelden ten opzichte van de authentieke acten, in de koloniën van den staat en hier te lande verleden; zij zullen wederkeerig in de verschillende deelen des Rijks kunnen worden tenuitvoergelegd. Dit was ook de zienswijze der regeering bij de toelichting van het ontwerp van art. 1218 *B. W.*, zoo als wij hierboven hebben vermeld.

Dit is dan ook vastgesteld bij art. 104 der wet van 2 September 1854 (Stbl. nº. 129), *houdende vaststelling van het Reglement op het beleid der regeering van Nederlandsch Indië*, bepalende:

»Vonnissen, door den rechter in Nederland gewezen, en bevelen doorhem uitgevaardigd, mitsgaders grossen van authentieke acten aldaar verleden kunnen in Nederlandsch Indië worden ten uitvoer gelegd."

Zoo ook kunnen vonnissen en bevelen, door den rechter in Nederlandsch Indië gewezen of uitgevaardigd, alsmede grossen van authentieke acten, aldaar ten overstaan van Europesche openbare ambtenaren verleden, aan welke gelijke kracht als aan de vonnissen is toegekend, in Nederland ten uitvoer gelegd worden."

---

[1]) Mr. J. R. Thorbecke, *Aant. op de Grondwet*, Dl. I, bl. 9, 2e uitg.

[2]) Mr. A. Oudeman, *Het Nederl. Wb. van Burg. Rechtsv.*, Dl. II, bl. 98 en 99.

Gelijke bepaling is vastgesteld bij art. 140 der wet van 31 Mei 1865 (Stbl. n°. 55), *houdende vaststelling van het reglement op het beleid der regeering in de kolonie Suriname;* alsmede bij art. 161 der wet van 31 Mei 1865 (Stbl. n°. 56), *houdende vaststelling van het reglement op het beleid der regeering in de kolonie Curaçao.*

In gelijken zin is bij art. 7 der wet van 25 Juli 1871, (Stbl. n°. 91), *houdende regeling van de bevoegdheid der consulaire ambtenaren tot het opmaken van burgerlijke acten en van de consulaire rechtsmacht* bepaald:

»De grossen van uitspraken en van acten, krachtens deze wet gedaan of verleden voeren aan het hoofd de woorden: »In naam des Konings."

»Deze grossen, mits in behoorlijken vorm opgemaakt en van de vereischte legalisatie voorzien, zijn uitvoerbaar in het koningrijk en in zijne koloniën en bezittingen in andere werelddeelen."

De Nederlandsche wetgever nam, bij art. 431 van voormeld wetboek, hetwelk op 1 October 1838 den Franschen Code de Procédure Civile, welke sedert 1 Maart 1811 gegolden had, heeft vervangen, een geheel ander beginsel aan dan daarbij was gevolgd. Dit beginsel was vrijgeviger dan het onze van art. 431, waarbij aan dengene, die in het buitenland een vonnis heeft verkregen, de last wordt opgelegd, van op nieuw over dezelfde zaak een rechtsgeding voor den Nederlandschen rechter te voeren; een maatregel, die zeer kostbaar is, welken de wetgever kan voorkomen, indien zulks met de belangen van de ingezetenen des rijks is overeen te brengen. Daarenboven, niet zelden zal het gebeuren, dat een vreemdeling buiten 's lands tegen een vreemdeling een vonnis heeft verkregen, hetwelk hij hier te lande wil doen tenuitvoerleggen op den persoon of op de goederen van zijne tegenpartij, welke in het ongelijk is gesteld. Zelfs dan zal hij in het Nederlandsche stelsel hier te lande een nieuw proces tegen zijne partij moeten aanvangen, op het gevaar af dat deze door tal van exceptieve middelen van verdediging hem afmatte en in het verkrijgen van zijn recht belemmere.

De voorschriften der Fransche wetgeving tot dit onderwerp betrekkelijk vinden wij in art. 546 van den *Code de Procédure Civile*, in verband met de artt. 2123 en 2128 van den *Code Civil*. Bij art. 546 *C. de P. C.* is bepaald: »Les jugements rendus pas les tribunaux étrangers et les »actes reçus par les officiers étrangers ne seront susceptibles d'exécution en France, que de la manière et dans les cas prévus par les articles 2123 et 2128 du *Code Civil*."

Deze beide artikelen bepalen, art. 2123, alinea 3: »L'hypothèque ne peut résulter des jugements rendus en pays étranger, qu'autant qu'ils ont été déclarés exécutoires par un tribunal français; sans préjudice des dispositions contraires qui peuvent être dans les lois politiques ou dans les traités; art. 2128: »Les contrats passés en pays étranger ne peuvent donner d'hypothèque sur les biens de France, 's il n'y a des dispositions contraires à ce principe dans les lois politiqu̕es ou dans les traités." Deze voorschriften zijn in overeenstemming met art. 11 van den *Code Civil*, waarbij bepaald is: »L'étranger jouira en France des mêmes droits civiques que ceux qui sont ou seront accordés aux Français par les traités de la nation à laquelle cet étranger appartiendra."

Krachtens het eerste lid van voormeld artikel 2123 heeft degene, die een vonnis tegen zijne wederpartij heeft verkregen, het recht om uit krachte van zoodanig vonnis eene hypothecaire inschrijving op hare vaste goederen te nemen. Het laatste lid van dit artikel geeft deze bevoegdheid niet uit krachte van een vonnis, in het buitenland gewezen, dan in geval bij politieke wet of bij tractaat het tegendeel is bepaald. Artikel 2128 maakt hetzelfde beginsel op de tenuitvoerlegging van authentieke acten van toepassing.

Uit vergelijking van art. 546 *C. de P. C.* met deze beide artikelen volgt, dat een vonnis, in het buitenland gewezen, in Frankrijk niet kan worden ten uitvoer gelegd, dan in geval bij politieke wetten of bij tractaten het tegendeel is bepaald.

Deze voorschriften gewagen niet van een verplicht nieuw

onderzoek der zaak, en in Frankrijk is het een betwist vraagpunt, of dergelijk nieuw onderzoek al dan niet noodzakelijk is. Een der uitleggers van den Code de Procédure Civile, Boitaird [1]) is van oordeel, dat slechts eene uitvoerbaar-verklaring door den Franschen rechter wordt gevorderd, zonder een nieuw voorafgaand onderzoek; hij zet dit gevoelen uiteen in de navolgende woorden: »Quant aux jugements étrangers, il est clair que la première exception, celle résultant des des traités, existe. Supposez, par exemple, qu'une partie se présente en France munie d'un jugement rendu, dans les formes voulues, par un tribunal étranger; il est évident que ce jugement pourra être exécuté en France de prime abord, sans aucun détour, lorsqu'un traité spécial aura donné cette force aux jugements émanés des tribunaux de la nation avec laquelle un traité aura été passé [2]); c'est le cas déja cité par l'article 2128 pour les conventions; c'est également celui indiqué par l'article 2123 pour les jugements: L'hypothèque ne peut pareillement résulter des jugements rendus en pays étrangers, qu'autant, qu'ils ont été déclarés exécutoires par un tribunal français (voila le cas exceptionnel).

»Mais à l'égard des jugements, l'article 2123, combiné avec l'article 546, contient une seconde exception: ce n'est pas seulement en vertu d'une loi politique, en vertu d'un traité que le jugement étranger pourra être exécuté chez nous; ce sera aussi même en l'absence de toute convention politique, lorsque ce jugement étranger aura été déclaré exécutoire par un tribunal français; c'est ce qui résulte clairement de la première partie du paragraphe cité de l'art. 2123."

Dit gevoelen van Boitard, waarmede de heer Fresemann Viëtor zich vereenigt [3]), is evenwel door anderen bestreden,

---

[1]) Men zie de Aant. bij Carré door Chauveau, Bruss. uitgave ad art. 546.

[2]) „*Voy. à cet égard un arrêt de la Cour de Cassation de France du* 14 Juillet 1825 (Jur. du XIXe S., 1826, I, 378)."

[3]) T. a. p. bl. 27 volgg.

als Touillier, Delvincourt, Chauveau; het is ook in strijd met de Fransche jurisprudentie sedert een arrest van het Hof van cassatie van 19 April 1819, hetwelk even als gemelde schrijvers in elk geval een nieuw onderzoek noodzakelijk acht; Merlin daarentegen maakt uit krachte van art. 121 der ordonnantie van 1629, welke door sommigen in Frankrijk nog wordt van kracht gerekend, de onderscheiding of het vonnis, waarvan de uitvoerbaar-verklaring gevraagd wordt, tegen een Franschman dan wel tegen een vreemdeling is gewezen, en acht in het eerste geval eene *revisie* noodzakelijk, in het tweede een bloot *exequatur*, zonder nieuw onderzoek *au fond* voldoende [1]).

Eenstemmig met de Fransche jurisprudentie is het gevoelen van Carré [2]), die, na uitéénzetting der gronden tot verdediging van zijn stelsel, het aldus samenvat: »Or, indépendamment des raisons déjà données la volonté du législateur apparait bien manifestement: 1°. Il ne s'agit pas ici d'un simple exécutoire délivré par le président du tribunal, comme en matière arbitrale, et taxativement à raison des sentences de cette nature; c'est le tribunal tout entier qui décide: c'est un jugement qu'exige la loi; 2°. Ce n'est pas un jugement sans contrôle; les termes mêmes de l'article supposent que les tribunaux peuvent admettre ou rejeter." Het arrest van het Hof van Cassatie van 1819 is hiermede overeenkomstig.

Hetzelfde gevoelen wordt ontwikkeld door Chauveau *supplément aux lois de Procédure Civile de G. L. J. Carré*, Bruxelles 1867, bl. 435—437, n°. 1899—1904. In noot 1 op art. 546 bl. 435 wordt echter opgemerkt, dat dit geen vereischte is ten opzichte van vonnissen betrekkelijk den staat en de bevoegdheid van personen. »Ainsi l'époux contre lequel la séparation de biens a été prononcée par un jugement

---

1) Mr. A. A. de Pinto, *Wetb. van Burg. Rechtsv., Ontwerp met Memorie van Toelichting, Boek IV en V*, bl. 155.

2) *Lois de Procéd. Civ.*, n°. 1899.

rendu en France, peut l'invoquer devant les tribunaux belges afin de justifier sa qualité. Bruxelles, 25 Mars 1861 (Pas. 1862. 180).

Eischt het tegenwoordig Wetboek van Rechtsvordering, zoo als wij zagen, in den regel een nieuw onderzoek der zaak voor den Nederlandschen rechter; laat daarentegen de Fransche wetgeving uitzonderingen toe bij politieke wetten en tractaten; bij het *Ontwerp van een Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering* is dit laatste beginsel, hetwelk vóór 1 October 1838 ook hier te lande heeft gegolden, gevolgd.

De 2e Titel van het Ve Boek van dit Ontwerp heeft tot opschrift [1]: »*Van de tenuitvoerlegging van vonnissen, gewezen, en van authentieke akten, verleden in een vreemd land.*" Bij art. 1 en volgg. zijn voorschriften gegeven betrekkelijk de uitvoering van vonnissen, bij art. 6 betrekkelijk die van authentieke acten.

Art. 1 bepaalt: »Vonnissen in een vreemd land gewezen kunnen in het rijk niet ten uitvoer worden gelegd zonder een nieuw onderzoek der zaak, volgens het Nederlandsche recht, tenzij bij de wet of bij tractaat anders is bepaald." De redenen, die tot het voordragen dezer bepaling hebben geleid, worden omschreven in de Memorie van Toelichting bl. 154 en 155.

Het ontwerp bepaalt alzoo uitdrukkelijk, dat in de niet uitgezonderde gevallen een nieuw onderzoek der zaak voor den Nederlandschen rechter wordt gevorderd, en omschrijft in art. 2—4 de wijze, waarop in de uitgezonderde gevallen behoort te worden geprocedeerd; een en ander was in de Fransche wet niet omschreven.

Of vonnissen, in de koloniën des rijks gewezen, als Nederlandsche moeten worden aangemerkt, wordt bij het ontwerp niet bepaald, en evenmin bij de Memorie van Toelichting besproken; het werd zeer zeker niet aan twijfel onderhevig geacht, te minder nu bij de Grondwet van 1848 meer be-

[1]) Mr. A. A. de Pinto, bl. 37.

paald dan bij die van 1815 de bezittingen des rijks in andere werelddeelen als deel van het grondgebied van den Nederlandschen staat worden aangemerkt, (art. 57, al. 3 in verband met art. 1 der Grondwet). Dit beginsel is dan ook, gelijk wij hierboven bl. 83 opmerkten bij de wetten op het beleid der regeering in de koloniën gevolgd.

Bij art. 6 wordt hetzelfde beginsel voorgesteld betrekkelijk de tenuitvoerlegging van authentieke acten in een vreemd land verleden: zij kunnen in dit rijk niet ten uitvoer worden gelegd, tenzij bij tractaat anders is bepaald.

Wordt het ontwerp tot wet verheven, het zal veroorloofd zijn bij tractaten het nieuwe onderzoek bij den Nederlandschen rechter uit te sluiten. De vraag rijst: behooren deze tractaten, alvorens zij door den Koning worden bekrachtigd, door de Staten-Generaal te zijn goedgekeurd? Het ontwerp zwijgt hiervan, evenzeer als de Mem. van Toel.; Art. 57 der *Grondwet* geeft o. i. het antwoord; al. 1 bepaalt: »De Koning bekrachtigt vredes- en andere verdragen met vreemde mogendheden." Bij al. 3 wordt in bepaalde gevallen de goedkeuring der Staten-Generaal gevorderd: »Verdragen, welke, hetzij afstand of ruiling van eenig grondgebied des rijks in Europa of in andere werelddeelen, hetzij *eenige andere bepaling of verandering, wettelijke rechten betreffende*, inhouden, worden door den Koning niet bekrachtigd, dan nadat de Staten-Generaal die bepaling of verandering hebben goedgekeurd."

De woorden »eenige bepaling of verandering wettelijke rechten betreffende," kwamen niet voor in de Grondwetten van 1814 en 1815; volgens de schets van van Hogendorp moest het bekrachtigen van alle tractaten hoegenaamd worden opgedragen aan den Souvereinen Vorst; zulks deed de Grondwet van 1814 in art. 38, *behoudens de kennisgeving aan de Staten-Generaal*. Het beginsel om het aangaan van verdragen, zoo van vrede als van alle andere, aan de Kroon onvoorwaardelijk toe te laten, heeft in 1815 sterkere tegenspraak ontmoet dan zelfs het oorlogsrecht. Bij tractaten toch wordt het geheele rijk als door eene wet verbonden, kunnen

zijne rechten worden opgeofferd, kan zijn grondgebied worden afgestaan, ja zelfs zijne onafhankelijkheid worden prijsgegeven [1]). Het geopperde bezwaar werd evenwel niet geheel opgeheven, het had slechts ten gevolge, dat ten opzichte van ruiling van grondgebied de even vermelde uitzondering werd gemaakt. Bij de Grondwet van 1848 werd aan de in 1815 reeds gemaakte bedenking gevolg gegeven, de uitzondering werd nu ook tot iedere bepaling of verandering, wettelijke rechten betreffende, uitgebreid; het doel van dit voorschrift was, zoo als de regeering verklaarde, het weren van allen inbreuk op het *recht der wetgevende macht in haren geheelen omvang.*

Toen de Fransche wetgeving hier te lande gold, werd de goedkeuring der Staten-Generaal op de bij deze wet bedoelde tractaten niet vereischt, daar de bepalingen der Grondwetten van 1814 en 1815 zulks niet medebrachten; waar thans evenwel wordt voorgesteld van een regel van burgerlijke wetgeving bij tractaat af te wijken, schijnt in elk geval de goedkeuring van zoodanige afwijking bij tractaat door de Staten-Generaal noodzakelijk te zijn. De Mem. van Toel. van art. 1 van het Ontwerp vangt aan met, door een beroep op art. 145 der *Grondwet*, aan te wijzen, dat de rechtspraak is een uitvloeisel van de souvereiniteit van het hoogste gezag in den staat, en de rechtsmacht uit dien hoofde is territoriaal, in hare volheid alleen van kracht binnen de grenzen van den staat, waarin zij wordt uitgeoefend. Hieruit volgt de wettelijke regel, dat geen vonnis van een buitenlandschen rechter hier te lande kracht heeft dan in de gevallen, welke de wet aanwijst; wordt het veroorloofd bij tractaat van dien regel af te wijken, dan zal in elk geval, waarin zulks plaats vindt, het verdrag te dezen opzichte bepalingen, wettelijke rechten betreffende, inhouden. De wetgevende macht kan niet als bij voorraad verklaren: zoodanige verdragen behoeven

---

[1]) Mr. J. R. Thorbecke, *Aant. op de Grondwet,* 2e uitg, Dl. I, bl. 119 en 120.

niet door de Staten-Generaal te worden goedgekeurd; de Grondwet toch vordert in elk geval in 't bijzonder de goedkeuring der verdragen, alvorens zij door den Koning worden bekrachtigd.

Om allen twijfel te vermijden, ware het wenschelijk, dat aan de artt. 1 en 6 van het ontwerp eene bepaling wierd toegevoegd, dat de daar bedoelde tractaten de goedkeuring der Staten-Generaal behoeven, overeenkomstig art. 57 der *Grondwet*.

In zoodanige bepaling zou een waarborg zijn gelegen voor de ingezetenen des rijks, dat het wettelijk voorschrift niet naar willekeur zal worden uitgebreid, b. v. door het afwijken van den wettelijken regel bij verdragen met vreemde mogendheden, wier wetten en rechterlijke instellingen niet gelijke zekerheid voor eene goede rechtsbedeeling opleveren als die, welke de ingezetenen des rijks in hunne eigene wetten en rechtelijke inrichting bezitten. Men verlieze hierbij vooral niet uit het oog, dat wanneer, bij verdrag met een vreemden staat, wierd uitgesloten het bij de wet in beginsel vereischte nieuwe onderzoek en de beslissing van de zaak zelve in haar geheelen omvang, de bevoegdheid van den buitenlandschen rechter daarmede zou zijn beslist, en dat wanneer door dezen bij een in kracht van gewijsde gegaan vonnis het geschil ware uitgemaakt, de rechten van partijen onherroepelijk zouden zijn gevestigd. Het zou voor den Nederlandschen rechter, bij wien de uitvoerbaar-verklaring gevraagd wordt, slechts de vraag zijn of het vonnis *quoad formam* als een zoodanig behoort te worden aangemerkt. De ontwerper heeft echter terecht begrepen, dat het niet voldoende is dat het vonnis kracht van gewijsde heeft verkregen, het behoort ook door den bevoegden rechter te zijn gewezen; beide vereischten zal de Nederlandsche rechter te onderzoeken hebben. De bevoegdheid des buitenlandschen rechters echter zal door den Nederlandschen niet kunnen worden beoordeeld naar de gewone regelen der wet; integendeel, de regelen van bevoegdheid in het tractaat geschreven zullen behooren te zijn opgevolgd om het vonnis uitvoerbaar te doen verklaren; M. v. T., p. 158.

Dat het tractaat behoort in te houden, in welke gevallen de buitenlandsche rechter bevoegd zal zijn recht te spreken in geschillen met ingezetenen van den staat, met welken het verdrag wordt gesloten, begreep ook de Internationale Commissie, toen zij bij haar verslag een ontwerp van zoodanig tractaat voordroeg. Het is het ontwerp van een verdrag tusschen Frankrijk en België en tusschen België en de Nederlanden: in art. 2 worden de gevallen der wederkeerige rechterlijke bevoegdheid omschreven [1]), terwijl bij art. 7 van

[1]) Dit artikel luidt:

„Sera réputé compétent dans les affaires litigieuses, soit entre Belges et Français, soit entre Belges," etc.

1°. „En matière personelle, mobiliaire ou commerciale, le tribunal dans l'arrondissement duquel le défendeur a son domicile ou sa résidence.

„En outre en matière commerciale:

a). Le tribunal dans l'arrondissement duquel la promesse a été faite et la marchandise livrée;

„*b*). Celui dans l'arrondissement duquel le paiement devait être effectué;

2°. En matière immobiliaire le tribunal dans l'arrondissement duquel est situé l'objet litigieux;

3°. En matière mixte le tribunal de la situation de l'objet, ou celui du domicile du défendeur;

4°. En matière de garantie, le tribunal ou la demande originaire sera pendente;

5°. En matière de succession, le tribunal du lieu ou la succession est ouverte;

6°. En matière de faillite, le tribunal du domicile du failli;

7°. En matière de société, quand il s'agit de contestations entre associés, ou d'actions dictées par des tiers contre la société, le tribunal dans l'arrondissement duquel elle est établie;

8°. Le Tribunal dans l'arrondissement duquel les parties ont élu domicile pour l'excécution d'un acte;

9°. Le tribunal devant lequel les parties se sont engagées à discuter leurs différends;

10°. Le Français (ou Hollandais), même non résidant en Belgique pourra être cité devant les tribunaux belges pour l'exécution des obligations par lui contractées en Belgique avec un Belge;

Il pourra être traduit devant les tribunaux de Belgique pour les obligations par lui contractées en pays étranger envers des Belges;

Il en sera de même du Belge qui, dans les mêmes conditions, aurait contracté des obligations envers un Français (ou un Hollandais)."

het ontwerp is bepaald, dat de rechtbanken o. a. de executoir-verklaring zullen weigeren, in geval de rechtbank, die het vonnis heeft gewezen, daarbij de perken harer bij art. 2 bepaalde bevoegdheid heeft overschreden.

In het tractaat den 16den April 1846 tusschen Frankrijk en het Groothertogdom Baden gesloten [1]) vinden wij, ofschoon minder volledig, in art. 2 de regelen der rechterlijke bevoegdheid bepaald.

Is een tractaat, als bij de internationale regeling van dit onderwerp vereischt wordt, ondenkbaar zonder omschrijving en nauwkeurige bepaling van de gevallen der wederkeerige rechterlijke bevoegdheid, het valt te meer in het oog, dat het verdrag in elk geval bepalingen zal inhouden wettelijke rechten betreffende, en alzoo nimmer tot stand zal kunnen komen zonder goedkeuring van de Staten-Generaal.

Bij het bepalen dier regelen behoort de regeering met de meeste omzichtigheid te werk te gaan, en te waken dat in de uitgezonderde gevallen een rechtspleging worde verzekerd, welke geen mindere waarborgen voor een goede rechtsbedeeling oplevert dan die van den rechter van het eigen grondgebied.

Laten de bepalingen der Fransche wetgeving de uitzondering bij politieke wetten en tractaten toe, ten tijde van het bestaan dezer wetgeving werd slechts één verdrag gesloten, hetwelk bepalingen van dezen aard inhoudt en nog tot heden van toepassing is gebleven.

Bij dit verdrag, waarvan ook de Heer Fresemann Viëtor melding maakt [2]), wordt betrekkelijk een speciaal onderwerp de rechter aangewezen, die, met uitzondering van den gewonen rechter, bevoegd wordt verklaard om over gerezen geschillen recht te spreken, en wordt tevens de wederzijdsche uitvoerbaar-verklaring der rechterlijke beslissingen geregeld. Het is de overeenkomst tusschen *de Oeverstaten van den Rijn en Reglement betrekkelijk de vaart op gezegden stroom*, vastge-

---

[1]) Fresemann Viëtor, bl. 90. [2]) Bl. 91.

steld tusschen den Koning der Nederlanden en de overige Rijnoeverstaten, (Frankrijk, Beijeren, Pruisen, Baden, Hessen en Nassau, gesloten te Mainz den 31sten Maart 1831, in werking gekomen den 17den Juli deszelfden jaars, krachtens Koninklijk Besluit van 28 Juni 1831, (*Staatsblad* nº. 19), *bepalende de invoering van het Reglement voor de vaart op den Rijn.*

Deze overeenkomst is gesloten op grond van de artikelen 8 en 9 betrekkelijk de Rijnvaart, op 24 Maart 1815 te Weenen vastgesteld [1]), en moet alzoo worden gerekend tot de politieke wetten en tractaten te behooren, bij art. 2123 en 2128 van den *Code Civil* bedoeld. Het tractaat hield echter met de invoering der Nederlandsche wetgeving niet op te bestaan, want het was gesloten, uit krachte van de Grondwet van 1815 ten tijde toen de Koning daartoe de bevoegdheid had; daarenboven de Nederlandsche Regeering was tot het sluiten van dit verdrag verplicht, zoowel overeenkomstig het Vredestractaat van Parijs van 30 Mei 1814, art. 5, waarbij de vrije scheepvaart op den Rijn is gehandhaafd, als volgens het verdrag gesloten te Weenen den 31sten Mei 1815, welke nader bij de Weener-Congres-acte van 9 Juni 1815 en de daarbij behoorende Bijzondere artikelen, betrekkelijk de Rijnvaart, is geregeld [2]). De voorschriften der gemelde acte, voor zoo verre zij tot dit onderwerp in dadelijk verband staan, benevens het 8e en 9e der Bijzondere Artikelen, welke ook zijn opgenomen nevens het Koninklijk Besluit van 9 Juli 1831 (Stbl. nº. 22), worden hierachter door ons vermeld onder Bijlage I.

---

[1]) Betrekkelijk deze overeenkomst is zeer belangrijk het academisch proefschrift van den Heer J. L. Wolterbeek Dz., *Proeve eener Geschiedenis van de Scheepvaartwetgeving op den Rijn*, Amst. 1854, vooral Hoofdstuk III, *Over de Mentzer-Conventie, haar ontstaan en hare wijzigingen*, bl. 57—113.

[2]) De Martens, *Nouveau Recueil des Traités*, T. II, bl. 327—332.

[3]) De Martens, Ibid., T. II, bl. 379 volgg. Men zie ook de *Verdragen* bij Wolterbeek, Bijlagen I—XIII, bl. 130 volgg., waarbij de bij de Weener-Congres-acte behoorende *Reglementen op de vrije riviervaart* in hun geheel zijn afgedrukt.

Wel is bij art. 108 en volgende van dit tractaat meer sprake van de regeling der vrije vaart op alle bevaarbare rivieren, welke de onderscheidene staten scheiden of doorstroomen, van de scheepvaartrechten, de politie en de lijnpaden, maar art. 117 is van ruimeren omvang; het verleent aan de Bijzondere Artikelen gelijke kracht, als waren zij in het tractaat uitdrukkelijk geschreven.

Het tractaat en zijne voorschriften, bevattende de grondslagen der regeling van de bijzondere rechtsmacht, ook in burgerlijke zaken aan speciale rechters opgedragen, zijn politieke wetten, waarbij de Nederlandsche staat als zoodanig is erkend; het tractaat heeft met de bepalingen betrekkelijk de Rijnvaart alzoo gelijke kracht als de Grondwet zelve.

In een geschil over eene aanvaring, welke op 19 Februari 1840 op den Rijn nabij Milligen plaats vond, voor de Arrondissements-Rechtbank te Rotterdam aangebracht, heeft de verweerder, op grond van art. 81 van het Reglement op de Rijnvaart, de onbevoegdheid der gemelde Rechtbank beweerd; de Rechtbank verwierp deze exceptie bij vonnis van 27 April 1840, doch op het hooger beroep van den verweerder, heeft het voormalig Provinciaal Gerechtshof in Holland bij arrest van den 18den November 1840 het appel en voormeld vonnis te niet gedaan, en de exceptie van incompetentie geadmitteerd [1]). Op de tegen dit arrest ingestelde voorziening in cassatie is deze, overeenkomstig de conclusie van den Procureur-Generaal, verworpen bij arrest van den Hoogen Raad van 25 Juni 1841 [2]). Wel werd door den Proc.-Gen. erkend, dat de overeenkomst menige bepaling inhoudt, welke van de Grondwet afwijkt, doch ook hij was van oordeel, dat zij »het uitvloeisel en noodzakelijk gevolg was van de acte van het Weener-Congres, anterieur aan onze Grondwet en, als con-

---

[1]) Dit arrest vinden wij medegedeeld in een opstel: „Iets over de competentie der Rijnvaart-Rechtbanken," *Themis*, Dl. II, bl. 282 volgg.; zoowel de bepalingen van het Reglement op de Rijnvaart, als hare toepasselijkheid op het geval, waartoe de vordering betrekking had, worden bij dit opstel verdedigd.

[2]) Van den Honert, *Gemengde Zaken*, Dl. II, bl. 29 volgg.

stitutieve titel voor het aanwezen van het Rijk der Nederlanden, die Grondwet dominerende." De Hooge Raad oordeelde evenzeer de overeenkomst als wettig verbindend, overeenkomstig de artt. 57 en 58 der *Grondwet* [1]). De overeenkomst heeft dezen aanval overleefd, en sedert is, voor zooveel ons bekend is, hare verbindende kracht niet meer aangerand; zij bevat voorschriften, waarop wij nog nader zullen wijzen.

Bij den VIII^en Titel der Overeenkomst wordt de rechterlijke bevoegdheid en rechtspleging geregeld; deze voert tot opschrift: »Van de rechterlijke beslissingen der geschillen in zake van de Rijnvaart."

Art. 81 omschrijft vier gevallen, in welke de beslissing der gerezen geschillen wordt onderworpen aan ambtenaren der rechterlijke macht in iederen Oeverstaat voor zijn gebied aan te wijzen; deze geschillen hebben betrekking tot de overtredingen van de bepalingen van dit Reglement, de betaling en het bedrag der scheepvaart-rechten, kraan-, waag-, haven- en kaaigelden; alle hindernissen, door bijzondere personen, ten aanzien van het gebruik der lijnpaden veroorzaakt; de klachten ingebracht tegen eigenaren van trekpaarden, bij de opvaart der schepen gebruikt wordende, wegens veroorzaakte schade aan de eigendommen, en in het algemeen alle andere klachten wegens schade door de onachtzaamheid der bestuurders van schepen en vloten (houtvlotten) gedurende hunne reis of het aandoen der oevers te weeg gebracht.

---

[1]) Betrekkelijk dit vraagpunt kunnen worden vergeleken Wolterbeek a. w., bl. 99 volgg., Jhr. Mr. J. de Bosch Kemper, *Handleiding tot de kennis van het Ned. Staatsrecht*, verm. uitg. § 219, bl. 678, welke laatste evenzeer als Mr. A. Bakker in eene brochure *de Rechtsmacht der Rijnscheepvaart-Rechters* enz., Rotterdam 1843, de wettigheid der overeenkomst heeft betwist in *de Tijdgenoot*, I, bl. 246 en IV, bl. 321. Tijdens de Grondwet van 1815 heeft Jhr. Mr. de Bosch Kemper meermalen de onwettigheid beweerd van verdragen, waarbij wettelijke rechten werden geregeld; *Tijdgenoot*, behalve t. a. p. ook Dl. I, bl. 23, Dl. III, bl. 55 en 319. Dezelfde vraag, alsmede het gemeld arrest van den Hoogen Raad, is ook besproken door Mr. A. de Pinto, „De macht des Konings naar de Grondwet," *Themis*, Dl. V, bl. 11—17.

De geschillen, welke aan de beslissing van den rijnvaartrechter, met uitzondering van den gewonen rechter, worden onderworpen, zijn alzoo deels van publiek-rechtelijken deels van burgerrechtelijken aard. Art. 84 bepaalt den vorm van rechtspleging voor laatstgemelde, en art. 85 voegt er bij: »De vonnissen door de rechters der scheepvaartrechten uitgesproken, zullen geslagen worden in naam van den Souverein, welke hen benoemd heeft."

»Dezelve zullen echter zonder nieuwe instructie tenuitvoergelegd kunnen worden in al de Oeverstaten zonder onderscheid, zoodra zij de kracht van gewijsden zullen verkregen hebben, mits evenwel de in elken staat gebruikelijke wijze van rechtspleging worde in acht genomen."

Hier te lande alzoo zal een vonnis, door een der rechters der Oeverstaten gewezen, indien deze een buitenlandsche is, kunnen tenuitvoergelegd worden na het daartoe verkregen verlof van den Nederlandschen rechter, in art. 431 *R. V.* bedoeld.

Bij art. 86 van gemelde Overeenkomst is voorgeschreven, in welk geval en voor welken rechter partijen zich zullen kunnen voorzien in hooger beroep. De in het ongelijk gestelde partij zal hooger beroep kunnen instellen in zaken, ten onderwerp hebbende eene waarde van meer dan 50 franken: overeenkomstig art. 9 der Conventie op de Rijnvaart, den 24sten Maart 1815 te Weenen gesloten, zal zij de keus hebben van zich te dien einde te wenden tot de Centrale Commissie of tot de hoogste rechtbank van het land, alwaar het vonnis geslagen is, welke Centrale Commissie slechts eenmaal 's jaars vergadert.

Bij art. 87 is voorgeschreven, dat elke oeverstaat eens en voor altijd de rechtbank zal aanwijzen, waarvoor de appellen der vonnissen, ter eerste instantie door de rechters der scheepvaartrechten uitgesproken, zullen gebracht worden, terwijl bij art. 88 de wijze en de termijnen van rechtspleging in hooger beroep zijn bepaald.

Ten gevolge van de voorschriften van de bijzondere artikelen betrekkelijk de Rijnvaart en die van voormelde Over-

eenkomst zijn bij Koninklijk Besluit van 9 Juli 1831 (Stbl. n°. 22) de rechterlijke autoriteiten aangewezen, welke in zaken, de Rijnvaart betreffende, zullen rechtspreken. Art. 1 bepaalt: »Alle geschillen, voortvloeiende uit de uitvoering en de toepassing der conventie en van het Reglement op de Rijnvaart, op den 31sten Maart jl. te *Mentz* gesloten, en voorvallende binnen het ressort der Rijnvaartkantoren, welke te *Lobith*, *Vreeswijk*, *Krimpen*, *Tiel* en *Gorcum* zijn gevestigd, zullen, ter eerste instantie, worden beoordeeld door de rechtbanken van eersten aanleg, waaronder die gemeenten respectivelijk behooren.

In geval partijen, ten gevolge der bepaling van art. 86 der voorsz. Conventie, voor een Nederlandschen rechter, in hooger beroep verlangen te komen, zullen de gedingen worden gebracht bij zoodanige rechtbanken, of bij het Hoog Gerechtshof te 's Gravenhage, zooals ingevolge de bestaande verordeningen zal blijken te behooren."

In gemelde Overeenkomst vinden wij alzoo bepalingen, bij welke van de gewone rechterlijke bevoegdheid wordt afgeweken, niet slechts wat aangaat de grenzen van het bedrag der vordering, maar ook wat aangaat de rechtspleging in hooger beroep.

Is krachtens de aanwijzing bij gemeld Koninklijk Besluit gedaan, de kennisneming der geschillen, voorgevallen onder het ressort der aangewezen rijnvaart-kantoren, opgedragen aan de rechtbanken in eersten aanleg, onder welke de gemeenten respectievelijk behooren; zij waren daardoor aan de kennisneming der vrederechters onttrokken, en ook aan die van de kantonrechters, hoe gering het bedrag der vordering ook moge zijn, totdat dit voorschrift, zooals wij hierna zien zullen, gewijzigd is. Daarentegen in alle zaken, wier onderwerp de waarde van slechts 50 franken te boven gaat, wordt met afwijking van de gewone regelen het hooger beroep toegelaten.

Sedert de rechterlijke inrichting van 1838 waren de arrondissements-rechtbanken de bevoegde rechters in eersten aanleg; wie echter zal in Nederland de bevoegde rechter zijn

in hooger beroep? Volgens art. 86 der Overkomst is het de hoogste rechtbank van het land, waarin het vonnis geslagen is, zoo als de Fransche tekst luidt: »le tribunal supérieur du pays où le jugement aura été rendu." Dit is bepaald, in overeenstemming met het 9e der bijzondere artikelen betrekkelijk de Rijnvaart: »Les parties qui voudront se pourvoir en appel contre les sentences prononcées par les autorités judiciaires, spécifiées à l'article précédent, auront le choix de s'adresser pour cet effet à la commission centrale, dont il sera parlé ci-dessous, ou au *Tribunal supérieur du pays* dans lequel se trouve celui de première instance auprès duquel elles auront plaidé." Bij het Koninklijk Besluit van 9 Juli 1831 was bepaald, dat de gedingen in hooger beroep zouden worden gebracht bij zoodanige rechtbanken of bij het Hoog Gerechtshof te *'s Gravenhage*, zoo als in gevolge de bestaande verordeningen zou blijken te behooren.

Vóór de rechterlijke inrichting van 1838 behoorde alzoo de kennisneming van geschillen in zake de Rijnvaart ongetwijfeld bij het Hoog Gerechtshof te *'s Gravenhage;* sedert had geen nadere aanwijzing van de rechtbank in hooger beroep plaats; trouwens de Overeenkomst vereischte ook dat die aanwijzing voor iederen staat eens voor altijd zoude plaats hebben. De contracteerende Oeverstaten bedoelden met die woorden zeer zeker niet eene rechtspraak *in aeternum;* zij kwamen daarmede overeen dat die aanwijzing zoude stand houden, zoo lang de overeenkomst niet met onderling goedvinden te dezen opzichte zou zijn gewijzigd. Uit de woorden: de hoogste rechtbank van het land, »le tribunal supérieur du pays," zou zijn af te leiden, dat, sedert het Hoog Gerechtshof heeft opgehouden te bestaan, de Hooge Raad dit als rechtbank in hooger beroep met betrekking tot dit onderwerp heeft vervangen; de aanwijzing echter bij het Koninklijk Besluit geschied is in ruimeren zin geschreven; de regeering had daarbij de naderende nieuwe rechterlijke organisatie op het oog; het bepaalt: »bij *zoodanige rechtbanken*, als ingevolge *de bestaande verordeningen* zal blijken te behooren," met welke woorden zij mag geacht worden die verordeningen bedoeld

te hebben, welke de rechterlijke inrichting zouden regelen tijdens het hooger beroep wierd ingesteld. Na 1 October 1838 moest alzoo de kennisneming van het hooger beroep geacht worden te zijn opgedragen aan de Provinciale Gerechtshoven, onder welke respectievelijk de Arrondissements-Rechtbanken resorteerden, door welke in eersten aanleg het vonnis was gewezen. Deze uitlegging is niet in strijd met de Overeenkomst, noch ook met de Bijzondere Artikelen van 1815, maar daarmede overeenkomstig; Art. 87 der Overeenkomst bepaalt toch, dat elke Oeverstaat eens voor altijd de rechtbank zal aanwijzen, waarvoor de appellen zullen gebracht worden, en voegt er bij: »De zetel van deze rechtbank zal echter niet in eene te ver van den Rijnoever afgelegene stad mogen gevestigd worden." Dit is bepaald in overeenstemming met het 9e der Bijzondere Artikelen, hetwelk voorschrijft: »Chaque état riverain s'engage à établir un pareil tribunal de seconde instance, ou d'assigner un de ceux qui existent déjà, pour la décision des causes de cette nature. Ces tribunaux prêteront également serment d'observer le règlement de navigation; leur organisation et leur procédure fera partie du règlement, et ils ne pourront point siéger dans une ville trop éloignée du Rhin. Le règlement renfermera les dispositions précises à cet égard." De Regeering had éene speciale rechtbank kunnen instellen om in hooger beroep recht te spreken; dit ware wenschelijk geweest, zij had in dit geval meer aan den eisch van het reglement kunnen voldoen om de meest eenvoudige vormen van rechtspleging met gunstig gevolg er aan te verbinden. Zij heeft echter geen speciale rechtbank in het leven geroepen, maar aangewezen de rechtbanken, welke volgens de bestaande verordeningen de bevoegde rechters in appel zullen zijn; ook hiermede is o. i. voldaan aan de voorschriften der internationale regeling, al wordt daarbij gewag gemaakt van eene rechtbank voor het hooger beroep, welke in het Reglement *de Rechtbank* wordt genoemd; het enkelvoud is hier niet gebezigd in den zin dat het noodzakelijk het meervoud uitsluit; aan de bedoeling der contracteerende staten

is o. i. volkomen voldaan door de bepaling, dat de gedingen in hooger beroep zullen gebracht worden bij de rechtbanken, zooals volgens de bestaande verordening zal blijken te behooren. Gelijk wij zagen waren deze rechtbanken onder de vorige rechterlijke organisatie provinciale, de gerechtshoven, arrondissements-rechtbanken, en sedert de gewijzigde rechterlijke inrichting van 1877 de gerechtshoven, onder welke de van eersten aanleg respectievelijk ressorteeren.

Het reglement heeft eene geheel speciale rechtsmacht in het leven geroepen, zoo in eersten aanleg als in hooger beroep zonder dat daarbij van andere voorziening sprake is; niets betrekkelijk eene rechtspleging zoowel in eersten aanleg als in hooger beroep is er bij geregeld; niets betrekkelijk eene rechtspleging in cassatie. Hieruit reeds zou volgen dat het middel van voorziening in cassatie van vonnissen door de Rijnvaartrechters gewezen niet toelaatbaar is; de uitsluiting van dit middel tegen de vonnissen in hooger beroep is daarenboven bij eene stellige bepaling uitgesloten; zij is te vinden in het laatste gedeelte van het 9e der Bijzondere Artikelen, alwaar wij lezen: »Leurs sentences seront définitives et ne permettront point d'autre recours."

Deze artikelen alzoo, welke de grondwet zijn van de bij de Overeenkomst geregelde rechtspleging, verklaren de vonnissen der Rijnvaartrechters in hooger beroep gewezen onherroepelijk, sluiten alle verdere voorziening, en bij gevolg ook die in cassatie uit.

De jurisprudentie in zake dezer exceptioneele rechtspleging mag schaarsch worden geheeten, en slechts zelden worden de Rijnvaartrechtbanken hier te lande tot kennisneming van rechtsgedingen geroepen. Wij vinden art. 67 van het Reglement op de Rijnvaart toegepast bij een arrest van het voormalig Provinciaal Gerechtshof van Gelderland, in hooger beroep gewezen, van 14 Februari 1844 [1]). Een geschil over aanvaring van de stoombooten *de stad Keulen* en *de Komeet*,

---

[1]) *Rechtsgeleerd Bijblad*, Dl. VI, bl. 418 en 419.

welke op 19 Februari 1840 nabij Milligen had plaats gevonden, vinden wij in hooger beroep beslist door hetzelfde Hof, bij arrest van 26 Maart 1845; [1]) en, ofschoon het in de afdrukken der gemelde arresten niet met name is vermeld, heeft het gemelde Hof in beide zaken, en voorzeker in de laatstgenoemde, als Rijnvaartrechter in hooger beroep rechtgesproken. Aanvankelijk toch had de Nederlandsche Stoombootmaatschappij getracht de rechtspraak van den Rijnvaartrechter in deze zaak te ontwijken; zij stelde voor de Arrondissements-Rechtbank te Rotterdam als gewonen rechter eene vordering in tot schadevergoeding tegen de te Dusseldorp gevestigde Stoomboot-Maatschappij voor den Neder- en Middelrijn; de gedaagde maatschappij wierp daartegen op de exceptie van onbevoegdheid, gegrond op art. 81 der Overeenkomst en het Reglement tusschen de Rijnoeverstaten, waaruit zij afleidde, dat dit geschil behoorde tot de onderwerpen, waarover de cognitie aan bijzondere Rijnvaartrechters is opgedragen. De rechtbank te Rotterdam heeft bij vonnis van den 27 April 1840 de exceptie van onbevoegdheid verworpen; op het door de gedaagde maatschappij ingesteld appel is echter dit vonnis bij arrest van het voormalig Provinciaal Gerechtshof van Holland van 18 November 1840 te niet gedaan, en de in eersten aanleg voorgestelde exceptie van onbevoegdheid geadmitteerd. De tegen dit arrest ingestelde voorziening in cassatie is verworpen bij arrest van den Hoogen Raad van 25 Juni 1841. Reeds hierboven is door ons op dit rechtsgeding gewezen. Het was alzoo blijkbaar ten gevolge der onbevoegdverklaring van de Rechtbank te Rotterdam als gewone rechter, dat het geding voor de Rechtbank te Arnhem als Rijnvaartrechter is gevoerd en als zoodanig ook door het toenmalig hof van Gelderland bij voormeld arrest beslist.

Het onheil bij Milligen van 19 Februari 1840 had nog een ander rechtsgeding ten gevolge: de Nederlandsche Al-

---

[1]) Ibid Dl. VII, bl. 463 volgg.

gemeene Verzekeringsmaatschappij te Tiel stelde als vertegenwoordigende de inladers van twee door haar verzekerde partijen manufacturen, krachtens polissen van assurantie, opgevolgd in de rechten van de door haar voor het verlies dier goederen schadeloos gestelde verzekerden, voor de Arrondissements-Rechtbank te Tiel eene rechtsvordering in tegen de Stoomboot-Maatschappij van den Neder- en Middelrijn te Dusseldorp en de Nederlandsche Stoomboot-Maatschappij gevestigd te Rotterdam; beide gedaagden beweerden, niet voor den bevoegden rechter te zijn gedagvaard, en wel de eerste gedaagde, dat het geding voor den Rijnvaartrechter behoorde te worden gevoerd. De Rechtbank te Tiel verklaarde bij vonnis van 26 September 1845 zich *ratione materiae* onbevoegd; het voormalig Hof van Gelderland echter heeft bij arrest van 1 April 1846 [1]) dit vonnis te niet gedaan en den gewonen rechter bevoegd verklaard van de tegen de eerste gedaagde ingestelde vordering kennis te nemen, op grond dat onder klachten wegens schade door de onachtzaamheid van bestuurders van schepen en vlotten, gedurende hunne reis of bij het aandoen der oevers te weeg gebracht, in art. 81 van het Reglement vermeld, geene andere klachten zijn begrepen, dan die welke *ex delicto*, of *quasi ex delicto* zijn ontstaan, terwijl integendeel de vordering in deze rustte op eene gewone burgerlijke overeenkomst. Op het ingesteld beroep in cassatie heeft de Hooge Raad, bij arrest van 26 Maart 1847 [2]) het arrest van het Hof van Gelderland vernietigd en den gewonen rechter onbevoegd verklaard, op grond dat de actie kennelijk berustte op een delict of quasi-delict, door den Rijn-schipper gedurende de reize gepleegd, en dat dit onderwerp des geschils, ingevolge art. 81 van het *Reglement op de Rijnvaart*, is opgedragen aan de cognitie van den Rijnvaartrechter, en even daardoor aan die van den gewonen burgerlijken rechter onttrokken, zoodat door anders te be-

[1]) *Rechtsgeleerd Bijblad*, Dl. VIII, bl. 457 volgg.

[2]) *Rechtsgeleerd Bijblad*, Dl. IX, bl. 611—613, en van den Honert, *Gemengde Zaken*, Dl. VI, bl. 29 volgg.

slissen het Hof art. 81 van het *Reglement* geschonden had.

Merkten wij hierboven op, dat tegen de vonnissen der Rijnvaartrechters geene voorziening in cassatie toelaatbaar is te achten, toch zagen wij in de beide vermelde zaken door den Hoogen Raad eene beslissing met betrekking tot de toepassing van art. 81 van het *Reglement* gegeven; de Hooge Raad ging met deze beslissingen zijne bevoegdheid niet te buiten ; hij nam toch geen kennis van vonnissen van den Rijnvaartrechter, maar van uitspraken van den gewonen rechter, en verklaarde dezen onbevoegd, omdat de zaken niet tot zijne kennisneming, maar tot die van den Rijnvaartrechter behoorden.

Het is echter niet voor den Nederlandschen rechter alleen, dat de in eersten aanleg in het ongelijk gestelde partij zich in hooger beroep kan voorzien; gelijk wij reeds zagen, is bij art. 86 van het *Reglement* bepaald, dat, overeenkomstig art. 9 der *Conventie op de Rijnvaart*, den 24 Maart 1815 te Weenen gesloten, de in het ongelijk gestelde partij de keus zal hebben van zich te dien einde te wenden tot de Centrale Commissie, die vroeger te *Mainz* vergaderde en thans te *Mannheim* bijeenkomt, of tot de hoogste rechtbank van het land, alwaar het vonnis geslagen is. Deze Centrale Commissie is samengesteld uit commissarissen, door iederen Oeverstaat aangewezen. Bij art. 89 en volgg. van het *Reglement* vinden wij den werkkring en de plichten der centrale commissie omschreven. Volgens art. 90 zendt elke Oeverstaat jaarlijks eenen commissaris; de commissarissen zullen regelmatig den 1sten Juli van elk jaar bijeenkomen, en gehouden zijn de zaken, die hun zullen worden onderworpen, binnen den tijd als daarbij is omschreven af te doen. Zij zal, zooals blijkt uit het laatste lid van art. 93, ook in het laatste ressort uitspraak doen in de voor haar gebrachte voorzieningen in appel. Volgens art. 94 zal zij beslissen bij meerderheid van stemmen, en zijn hare besluiten voor de Oeverstaten niet verbindend dan voor zooverre deze door hunne commissarissen daarin hebben toegestemd; dit voorschrift is in overeenstemming met het 17e der Bijzondere artikelen; het is echter bij het aangehaalde laatste

lid van art. 93 niet toepasselijk gemaakt op de beslissingen der commissie als rechter in hooger beroep. Deze beslissingen zullen alzoo voor partijen verbindend zijn, zonder dat eenige voorziening daartegen toelaatbaar is. Hoewel de Bijzondere Artikelen van deze uitsluiting niet gewagen, tenzij men de slotbepaling van art. 9: »*Leurs sentences*" etc. ook op deze uitspraken toepasselijk rekene, moet zij geacht worden in het belang van partijen te zijn geschreven; 't zou toch tot onoverkomelijke zwarigheden aanleiding hebben gegeven, ingeval de al of niet verbindbaarheid van een vonnis van het goedvinden van een der commissarissen ware afhankelijk gebleven. Het voorschrift van art. 94 schijnt dan ook meer bepaald van toepassing in de gevallen, waarin de commissarissen beslissingen geven, die tot de belangen van een der Oeverstaten als zoodanig betrekking hebben, niet op de rechtspraak in geschillen van burgerrechtelijken aard. Bij een protocol van 21 September 1840, n°. XVII, is art. 90 van het *Reglement* gewijzigd, met bepaling dat de bijeenkomst der commissie voortaan op 1 September, in plaats van op 1 Juli jaarlijks te *Mainz*, zoude plaats hebben; dit artikel is opgenomen in het Koninklijk Besluit van 17 Februari 1842 (Stbl. n°. 6). Bij een additioneel artikel, vastgesteld door de regeeringen der Rijnoeverstaten te *Mainz*, den 3 April 1860, opgenomen in het Koninklijk Besluit van 12 September 1860 (Stbl. n°. 55) is de zetel der commissie naar *Mannheim* verplaatst geworden; het gemeld additioneel artikel bevat de onderteekening van de toenmalige commissarissen der verschillende Oeverstaten.

De bepaling, dat de in het ongelijk gestelde partij de keus zal hebben zich in hooger beroep te voorzien, hetzij bij de centrale commissie, hetzij voor de hoogste rechtbank van het land, waarin het vonnis geslagen is, mag inderdaad zonderling worden geheeten [1]); zij zal ten gevolge hebben, dat de ingezetenen van staten, die de minderheid in de com-

---

[1]) Men zie betrekkelijk deze keuze het aangehaalde Opstel, *Themis*, II, bl. 287.

missie uitmaken, zoo als die van Frankrijk en Nederland, er de voorkeur aan zullen geven, indien zij in het ongelijk gesteld zijn, in hooger beroep te komen bij den rijnvaartrechter van hun eigen land; daarentegen de ingezetenen, wier landgenooten de groote meerderheid in de commissie uitmaken, zullen in geval zij door een rijnvaartrechter in Frankrijk, of in Nederland in het ongelijk zijn gesteld, er de voorkeur aan geven het hooger beroep in te stellen bij de Centrale Commissie. De praktijk levert hier te lande daarvan een voorbeeld op.

Het aanvaren van het stoomschip *Urania* door het stoomschip *de stad Mainz*, in den nacht van 2/3 Juli 1856, nabij Vreeswijk, waardoor het eerstgemelde midden in de rivier de Lek was gezonken en schip en lading belangrijke schade bekomen hadden, gaf aanleiding tot een rechtsgeding voor de Arrondissements-Rechtbank te Utrecht, als rijnvaartrechter in eerste instantie. De schipper van het gezonken vaartuig had eene solidaire vordering tot schadeloosstelling ingesteld tegen den schipper van de stoomboot de stad Maintz en de Rijnstoomboot-Maatschappij te Keulen gevestigd. Bij vonnis der Rechtbank van 2 Juni 1858 (Bijlage II) was deze vordering, na gehouden getuigenverhoor, toegewezen. De in het ongelijk gestelde partijen voorzagen zich in hooger beroep, niet voor het Provinciaal Gerechtshof van Utrecht, maar voor de Centrale Commissie der Rijnvaart, destijds vergaderd te Mainz, welke op 24 September 1859 in hooger beroep het vonnis der Rechtbank te Utrecht heeft tenietgedaan en aan den oorspronkelijken eischer zijne vordering als ongegrond heeft ontzegd, met veroordeeling in al de kosten. Het vonnis der Centrale commissie wordt gevonden hiernevens Bijlage III.

Daargelaten welke der beide vonnissen op juiste gronden moet geacht worden te rusten, mag het zeer zeker als eene hoogst ongelijkmatige wijze van rechtspleging worden aangemerkt, dat de Nederlander aanvankelijk geding kan voeren voor den rechter van zijn eigen land, maar in hooger beroep zich moet onderwerpen aan het goedvinden zijner wederpartij,

wanneer deze er de voorkeur aan geeft dit voor de Centrale Commissie in te stellen. De Heer Wolterbeek [1]) merkt ten opzichte van deze keuze van den rechter in appèl het volgende aan: »Hierdoor heeft men het dubbele doel trachten te bereiken: dat namelijk de rechters onpartijdig en op de plaats zelve, waar de overtreding gepleegd is, aanwezig, en dat hunne vonnissen op de geheele lengte des Rijns uitvoerbaar zouden zijn." Was de bedoeling der hooge contracteerende partijen loffelijk, het doel, dat zij zouden getracht hebben te bereiken, is niet bereikt; in burgerlijke zaken rechtspraak op te dragen aan eene autoriteit, die daartoe slechts zelden geroepen wordt, is in het algemeen belang niet aan te bevelen, maar vooral dan niet, wanneer de zetel des rechters in hooger beroep niet op de plaats zelve, waar het feit is voorgevallen, aan zijne kennisneming onderworpen, is gevestigd, maar op verren afstand daarvan verwijderd. Zeer doelmatig is evenwel de bepaling dat de vonnissen in hooger beroep gewezen zoowel door de Centrale Commissie als door de overige in hooger beroep aangewezen rijnvaartrechters in al de Oeverstaten uitvoerbaar zijn. Het komt ons echter voor dat de vonnissen van de Centrale Commissie zoowel als die der buitenlandsche rijnvaartrechters, hier te lande geene kracht van executie hebben, dan na eene uitvoerbaar-verklaring overeenkomstig art. 431 *Wb. v. B. R. V.*

Al vinden ook de besproken bepalingen van het Reglement op de Rijnvaart haren oorsprong in het Weener tractaat en de daarbij geregelde vrije vaart op den Rijn voor al de Oeverstaten, al is ook het Reglement even als het tractaat zelf als wet verbindend, het kan niet ontkend worden dat voldoende waarborgen voor eene goede, en met de rechterlijke instellingen overeenkomstige rechtspleging, voor sommige Oeverstaten, bepaaldelijk voor Nederland, daarbij niet zijn in acht genomen.

Het aangegeven voorbeeld, het eenige tractaat, dat ten tijde

---

[1]) *Proefschrift* bl. 65.

van de Fransche wetgeving, betrekkelijk de rechtspleging met vreemde staten gesloten is, leert dat het sluiten van verdragen, bij welke wettelijke rechten der ingezetenen worden geregeld, behoort plaats te vinden met zorgvuldige inachtneming van waarborgen, welke de rechten der ingezetenen vereischen; het moge leeren, hoe wenschelijk het is, dat de wetgever de goedkeuring der tractaten, bij welke de uitvoerbaarheid van vonnissen met vreemde staten geregeld wordt, aan de Staten-Generaal voorbehoude.

De vonnissen, over welke in art. 1 van het *Ontwerp van een Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering* gehandeld wordt, zijn de zoodanige, welke eene veroordeeling inhouden, of gewezen zijn in een rechtsgeding tusschen partijen gevoerd. Er zijn er evenwel die niet kunnen geacht worden onder de voormelde te zijn begrepen, en over wier verbindende kracht hier te lande meermalen twijfel is gerezen. Bij art. 5 van het ontwerp wordt te dezen opzichte eene uitzondering van den bij art. 1 geschreven regel voorgedragen; het bepaalt: »Vreemde vonnissen die betrekking hebben tot den staat der personen, waarbij eene hoedanigheid is opgedragen of waarbij, buiten rechtsgeding, eene rechterlijke machtiging is verleend, gelden ook hier te lande tot bewijs van dien staat, de hoedanigheid of machtiging, wanneer zij door den bevoegden rechter zijn gewezen en in kracht van gewijsde gegaan." Is het voorschrift van art. 1 beperkt tot de *iurisdictio contentiosa*, dat van art. 5 is van toepassing op *de iurisdictio voluntaria;* het geldt hier geen vonnissen, welke hier te lande worden tenuitvoergelegd; het zijn beslissingen betrekkelijk den staat en de hoedanigheid van personen, of de machtiging tot eene rechtshandeling, welke daarbij is verleend. Het geldt hier alzoo niet zoo zeer de *executoire* als wel de *probatoire* kracht van het vonnis. De bepaling wordt voorgesteld om eene leemte aan te vullen, welke in dit opzicht, volgens veler oordeel, in onze wetgeving bestaat. Het is een voorschrift, dat de probatoire kracht van het vreemde vonnis bepaalt; als zoodanig behoort het tot de bewijsregelen, welke bij eene herziening van het Wetboek van Burgerlijke

Rechtsvordering, naar ons inzien, daarin behooren te worden overgebracht. In de Mem. v. T., bl. 161, vinden wij de redenen, die tot het ontwerpen van dit voorschrift geleid hebben. De ontwerper zelf geeft toe, dat de bepaling hier eigenlijk niet te huis behoort; maar zij is opgenomen om de richting tegen te gaan, in welke de jurisprudentie zich in den laatsten tijd schijnt te bewegen, om aan zoodanige vonnissen hier te lande rechtskracht te ontzeggen. Wordt zij tot wet verheven, zij zal ook hare bezwaren hebben, vooral met betrekking tot de vonnissen van failliet-verklaring, bezwaren, welke de ontwerper zelf niet gering acht. Stel b. v., een koopman heeft twee handels-inrichtingen, één te Amsterdam en één te Parijs; hij wordt bij vonnis van de Rechtbank der Seine failliet verklaard, zal dit vonnis nu ook van kracht zijn met betrekking tot zijne inrichting te Amsterdam, of behoort ook daar zijne failliet-verklaring te worden uitgesproken?

Naar ons voorkomt, ware het beter zoodanig uitdrukkelijk voorschrift niet in de wetgeving op te nemen; in elk geval, waar het de buitenlandsche rechtspraak geldt aangaande den staat en de bevoegdheid van personen, gaat men veilig te werk door in toepassing te brengen het beginsel dat deze worden geregeld door de wetten van het land, waartoe de personen behooren. Wordt bij art. 1957 van het *Burgerlijk Wetboek* het beginsel gehuldigd, dat vonnissen betrekkelijk den staat van personen, gewezen tegen dengene, die wettelijk bevoegd was den eisch tegen te spreken, van kracht zijn tegen elk en een iegelijk; het kan volgens art. 6 in verband met art. 9 en 10 der *Alg. Bep. der Wetgeving*, ook worden ingeroepen om de rechtskracht van buitenlandsche vonnissen, althans in dit opzicht, in Nederland te doen gelden.

Wordt het noodig geacht een voorschrift als dat van art. 5 uitdrukkelijk in de wet neder te leggen, het zal genoegzaam uitsluitend in het belang van den vreemdeling geschieden; bij art. 1 wordt in de Mem. v. T. aangemerkt, dat het beginsel van regeling bij tractaat wordt aangenomen, om gelijkheid van rechten tusschen de ingezetenen van onzen staat

en die van andere staten te bewaren. Is het werkelijk van zooveel gewicht aan de buitenlandsche vonnissen van *iurisdictio voluntaria* rechtskracht hier te lande toe te kennen, zonder vereischte van uitvoerbaar-verklaring, in geval zij door den bevoegden rechter gewezen zijn, dan ware het althans met het oog op het bij art. 1 van het ontwerp voorgestelde beginsel overeenkomstig, ook dit onderwerp aan de regeling bij tractaat over te laten, of wel te bepalen, dat deze erkenning van de rechtskracht van buitenlandsche gewijsden zal plaats vinden, ingeval de Nederlander de rechtskracht van soortgelijke vonnissen, hier te lande gewezen, in het buitenland kan doen gelden, in voege als bij art. 884 *B. W.* ten opzichte van het erfrecht was bepaald, hetwelk is ingetrokken bij de wet van 7 April 1856 (Stbl. n°. 56).

Ook de Internationale Commissie heeft in haar ontwerp in art. 12 eene bepaling opgenomen, waarbij het gezag der acten van vrijwillige rechtspleging wederkeerig wordt gewaarborgd [1]). Zij gaat zelfs nog een schrede verder en acht eene uitvoerbaar-verklaring noodig; naar o. i. zou een dergelijke uitdrukkelijke uitvoerbaar-verklaring nimmer een vereischte behooren te wezen, waar inderdaad geene uitvoering plaats vindt. De deugdelijkheid van het beroep op eenigen staat, hoedanigheid of machtiging, bij beslissing des buitenlandschen rechters verkregen, behoort, naar onze meening, te worden beoordeeld bij de uitwijzing der vordering of de uitspraak op het verzoek, welke uit kracht van den ingeroepen staat, hoedanigheid of bevoegdheid aan de beoordee-

---

[1]) Dit artikel luidt: „L'autorité des actes de juridiction volontaire est réciproquement admise sous les conditions suivantes:

1°. Qu'ils aient été faits ou reçus par un magistrat, officier public ou toute autre personne que la loi du lieu de la confection du même acte investit du pouvoir d'y procéder;

2°. Qu'ils soient revêtus des formalités préscrites par la même loi.

Ces conditions seront vérifiées par le tribunal de première instance du lieu de l'exécution qui déclarera ensuite l'acte exécutoire.

Cette décision sera susceptible d'appèl et de cassation."

ling des rechters is onderworpen. Is het de bedoeling van het ontwerp om elke acte, waarbij eenige hoedanigheid wordt verleend, aan de beoordeeling des rechters te doen onderwerpen, alvorens uit kracht daarvan gehandeld wordt, het zou, dunkt ons, de internationale betrekkingen niet gemakkelijker maken, in strijd met de zeer vrijgevige bedoeling, welke aan het ontwerp der commissie ten grondslag ligt.

Het was slechts in korte trekken dat wij op de voorgestelde bepalingen van het *Ontwerp van een Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering* hebben gewezen, en deze met de bestaande en de Fransche wetgeving hebben vergeleken; het spreekt van zelf dat menig belangrijk vraagstuk hierbij onaangeroerd is moeten blijven.

Sedert het bovenstaande in het jaar 1865 geschreven is zijn vele jaren voorbijgegaan; de acte omtrent de Rijnvaart is herzien bij overeenkomst op 17 October 1868 te *Mannheim* gesloten tusschen de wederzijdsche gevolmachtigden der Regeeringen van *Nederland*, *Baden*, *Beieren*, *Frankrijk*, *Hessen* en *Pruisen* volgens Kon. besluit van 3 Mei 1869 (Stbl. nº. 75), goedgekeurd bij de wet van 4 April 1869 (Stbl. nº. 37), *houdende goedkeuring van de herziene acte omtrent de Rijnvaart*, bij de artt. 33, 36—40 van welke acte de bestaande rechtspleging met kleine wijzigingen behouden is, terwijl de wet van 16 Juli 1869 (Stbl. nº. 139) is vastgesteld, *tot uitvoering der bepalingen van de artikelen* 33, 36, 37 en 38 *der herziene wet omtrent de Rijnvaart*. De voornaamste wijziging bestaat hierin, dat nu de kantonrechters zoowel als de arrondissements-rechtbanken zoowel in strafzaken als in burgerlijke zaken betrekkelijk geschillen in zake van Rijnvaart zullen kunnen rechtspreken; bij art. 1 toch der wet van 16 Juli 1869 (Stbl. nº. 139) is bepaald:

»De kantonrechters en de arrondissements-rechtbanken nemen, binnen de gewone grenzen hunner bevoegdheid, kennis:

1º. Van de binnen hun ressort gepleegde in art. 34 I der herziene Rijnvaartacte bedoelde overtredingen;

2º. Van de in art. 34 II dier acte bedoelde burgerlijke vorderingen, voor zooverre de betaling der verschuldigde

rechten binnen hun ressort moest geschied zijn, of de schade binnen hun ressort is toegebracht."

Art. 2. »In strafzaken wordt steeds hooger beroep toegelaten bij de rechterlijke colleges, die, volgens de bestaande Nederlandsche wetten, bevoegd zijn in hooger beroep kennis te nemen van de daarvoor vatbare, door de kantongerechten en de arrondissements-rechtbanken in eersten aanleg gewezen, vonnissen."

»In burgerlijke zaken kunnen partijen bij dezelfde rechterlijke colleges in hooger beroep komen tegen de vonnissen, die volgens art. 37 der herziene Rijnvaartacte niet in het hoogste ressort zijn gewezen."

Art. 3. »Zoowel in burgerlijke als in strafzaken gelden bij de door deze wet aangewezen rechters en rechterlijke colleges de gewone regelen van rechtspleging, onverminderd het bepaalde bij art. 36 der herziene Rijnvaartacte.

De burgerlijke zaken worden steeds summierlijk behandeld."

Art. 4. »De beteekening van het hooger beroep, volgens art. 37 der herziene Rijnvaartacte, aan den rechter van eersten aanleg, geschiedt ter griffie der rechtbank of van het kantongerecht.

De partij, die in hooger beroep is gekomen, legt binnen den bij die acte gestelden termijn van vier weken, met hare memorie van grieven, de processtukken en een afschrift van die memorie over ter griffie, het een en ander tegen bewijs van ontvangst.

De mededeeling van het afschrift der memorie aan de wederpartij geschiedt, tegen gedagteekend bewijs van ontvangst, door tusschenkomst van den griffier.

De wederpartij is gehouden haar antwoord binnen vier weken na de mededeeling der memorie van grieven over te leggen ter griffie, en kan daarbij voegen alle verdere stukken, waarvan zij de inzending aan de centrale commissie wenscht, het een en ander tegen bewijs van ontvangst.

De rechter van eersten aanleg verzendt de oorspronkelijke memoriën met de verdere door partijen ter griffie overgelegde processtukken, dadelijk na verloop van den in de voor-

gaande zinsnede bepaalden termijn aan de centrale commissie voor de Rijnvaart te *Mannheim*."

Art. 5. »De vordering tot voorloopige uitvoerbaar-verklaring van het in eersten aanleg gewezen vonnis, in het geval voorzien bij de laatste zinsnede van art. 37 der herziene Rijnvaart-acte, geschiedt bij verzoekschrift.

De rechter beveelt de oproeping van de wederpartij bij eenvoudig appointement op het verzoekschrift.

Het verzoekschrift en het daarop gestelde appointement worden gelijktijdig met het exploit van oproeping, minstens twee dagen vóór den bepaalden dag der verschijning, beteekend aan de wederpartij.

Geen eindbeslissing op het verzoekschrift wordt genomen dan na verhoor of behoorlijke oproeping der wederpartij."

Art. 6. »Deze wet treedt in werking den 1sten Juli 1869.

De op het tijdstip der uitvoering dezer wet aanhangige Rijnvaart-zaken worden verder behandeld en afgedaan door de gerechtshoven en arrondissements-rechtbanken, die daartoe tijdens de invoering dezer wet bevoegd waren."

Lasten en bevelen enz.

Over de herziene overeenkomst is merkwaardig het geschrift van Mr. T. M. C. Asser: *Over de Nieuwe Rijnvaart-conventie, de Rijnvaartrechter*, Amst. 1869.

BIJLAGE I.

Acte du Congrès de Vienne, signé le 9 Juin 1815, Art. LXV. Les anciennes Provinces—Unies des Pays-Bas et les ci-devant Provinces Belgiques les unes et les autres dans les limites fixées par l'article suivant formeront conjointement avec les Pays et territoires désignés dans le même article, sous la souveraineté de S. A. Royale le Prince d'Orange-Nassau, Prince Souverain des Provinces unies, le Royaume des Pays-Bas, héréditaire dans l'ordre de succession déjà établi par l'acte de constitution des dites Provinces-unies. Le titre et

les prérogatives de la dignité Royales sont reconnus par toutes les Puissances dans la Maison d'Orange-Nassau.

Art. LXVI. La ligne comprenant les territoires, qui composeront le Royaume des Pays-Bas est déterminée de la manière suivante. Elle part, etc.

Art. LXVIII. Le Grand-Duché de Luxembourg, etc.

Art. LXXIII. S. M. le Roi des Pays-Bas ayant reconnu et sanctionné, sous la date du vingt-un Juillet mil-huit-cent-quatorze, comme bases de la réunion des Provinces Belgiques avec les Provinces-unies, les huit articles renfermés dans la pièce annexée au présent Traité, les dits articles auront la même force et valeur comme s'ils étaient insérés de mot-à-mot dans la transaction actuelle.

Art. CVIII. Les Puissances, dont les états sont séparés ou traversés par une même rivière navigable, s'engagent à régler d'un commun accord tout ce qui a rapport à la navigation de cette rivière. Elles nommeront à cet effet des commissaires qui se réuniront au plus tard six mois après la fin du Congrès, et qui prendront pour bases de leurs travaux les principes établis dans les articles suivants.

Art. CIX. La navigation dans tout le cours des rivières indiquées dans l'article précédent, du point où chacune d'elles devient navigable jusqu'à son embouchure, sera entièrement libre, et ne pourra, sous le rapport du commerce, être interdite à personne, bien entendu, que l'on se conformera aux réglements relatifs à la police de cette navigation, lesquels seront conçus d'une manière uniforme pour tous, et aussi favorables que possible au commerce de toutes les nations.

Art. CX. Le système qui sera établi, tant pour la perception des droits que pour le maintien de la police, sera, autant que faire se pourra, le même pour tout le cours de la rivière, et s'étendra aussi, à moins que des circonstances particulières ne s'y opposent, sur ceux de ses embranchements et confluents qui dans leurs cours navigable séparent ou traversent différents états.

Art. CXI. Les droits sur la navigation, etc.

Art. CXVI. Tout ce qui est indiqué dans les articles pré-

cédents, sera déterminé par un règlement commun, qui refermera également tout ce qui aurait besoin d'être fixé ultérieurement. Le règlement une fois arrêté, ne pourra être changé que du consentement de tous les états riverains, et ils auront soin de pourvoir à son exécution d'une manière convenable et adaptée aux circonstances et aux localités.

Art. CXVII. Les règlements particuliers relatifs à la navigation du Rhin, du Neckar, du Mein, de la Moselle, de la Meuse, et de l'Escaut, tels qu'ils se trouvent joints au présent acte, *auront la même force et valeur que s'ils y avaient été textuellement insérés.*

Art. XVI. *Règlement pour la libre navigation des rivières. Articles concernant la navigation du Rhin.*

Art. VIII. Il sera établi auprès de chaque bureau de perception une autorité judiciaire pour examiner et décider, d'après le règlement, en première instance toutes les affaires contentieuses qui regardent les objets fixés par ce règlement. Ces autorités judiciaires seront entretenues aux frais de l'état riverain dans lequel elles se trouvent, et prononceront leurs sentences au nom de leurs souverains; mais les individus qui les composent prêteront serment d'observer strictement le règlement, et les juges ne pourront perdre leurs places que par un procès intenté dans toutes les formes, et par une condamnation passée contre eux. Leur procedure sera fixée par le règlement, et devra être uniforme pour tous le cours du Rhin, et aussi sommaire que possible.

Là où un bureau de perception appartiendra à plus d'un état, les individus chargés de ces fonctions judiciaires seront nommés par le souverain dans le territoire duquel se trouve le bureau en question, et les sentences seront prononcées en son nom; mais les frais seront fournis par tous ceux à qui la recette du bureau est commune, et dans la proportion de la part qui leur en revient.

Art. IX. Les parties qui voudront se pourvoir en appèl contre les sentences prononcées par les autorités judiciaires

spécifiées à l'article précédent, auront le choix de s'adresser pour cet effet à la commission centrale dont il sera parlé ci dessous, ou au Tribunal supérieur du pays dans lequel se trouve celui de première instance auprès duquel elles ont plaidé. Chaque état riverain s'engage à établir un pareil tribunal de seconde instance, ou d'asfigner un de ceux qui existent déjà, pour la décision des causes de cette nature. Ces tribunaux prêteront également serment d'observer le règlement de navigation; leur organisation et leur procédure fera partie du règlement; et ils ne pourront point siéger dans une ville trop éloignée de la rive du Rhin. Le règlement renfermera les dispositions précises à cet égard. Leurs sentences seront définitives et ne permettront point d'autre recours.

BIJLAGE II.

Arrondissements-Rechtbank te Utrecht. Rechtdoende als Rijnvaart-rechter. Terechtzitting van 2 Juni 1858. Voorzitter Jhr. Mr. J. O. De Jong van Beek en Donk.

Arnoldus Bauduin, Rijnschipper, voerende het schip *Urania*, wonende te 's Hertogenbosch, Eischer, Procureur Van Hengelaar,

en

Johan Heinrich Schmitz, Schipper, voerende de stoomboot genaamd *de Stad Mainz*, toebehoorende aan de Rijnsche Stoombootmaatschappij te Keulen,

benevens

de Rijnsche Stoombootmaatschappij, gevestigd en bureau houdende te Keulen, Gedaagden, Procureur Mr. Van Eeden.

Gehoord de conclusiën van partijen;

Gehoord de wederzijdsche gehoudene pleidooien;

Gezien het interlocutoire vonnis, door deze Rechtbank op 26 Juni 1857 gewezen, behoorlijk op het afschrift geregistreerd, alsmede de daarin aangehaalde stukken;

Gezien de proces-verbalen van getuigenverhoor op 11 en 18 September 1857 ten verzoeke van den eischer, en op 6 en 7 November van datzelfde jaar ter requisitie der gedaagde gehouden, behoorlijk geregistreerd;

Gezien het rapport van de door deze rechtbank benoemde deskundigen J. H. Trip, W. Maarschalkerweerd, P. H. B. Coenen, W. van der Kaaij en T. Hart de Ruijter, ter Griffie dezer rechtbank gedeponeerd bij akte van 30 October 1856 behoorlijk geregistreerd;

Ten aanzien der daadzaken:

Zich gedragende naar die, bij evengemeld interlocutoir vonnis opgenomen, — en voorts:

Overwegende, dat uit de verklaringen der getuigen ten getale van twaalf door den eischer opgeroepen, in haren onderlingen zamenhang beoordeeld, is gebleken, dat de eischer met zijn schip »de Urania," op reis zich bevindende van Rotterdam naar Mannheim op 2 Juli 1856 des avonds te circa 9 uren voor Vreeswijk is aangekomen, als wanneer de loods en bakenmeester J. H. Hoegee aan boord is gekomen en het schip heeft gestuurd voorbij de sluis naar den Noorderwal tot op de hoogte der tweede kribbe, alwaar het anker is geworpen, met het oogmerk om te overnachten, dat het schip zoodanig was geplaatst, dat de bakboordzijde nagenoeg evenwijdig liep met den Noorderwal; — dat met geene juistheid te bepalen is de afstand, waarop de Urania van den Noorderwal geankerd lag; — dat volgens de verklaringen van eenige getuigen die afstand op een scheepslengte (150 voeten), volgens anderen op anderhalve scheepsbreedte (50 voeten) kan berekend worden, maar dat uit de verklaringen van alle getuigen volgt, dat aan de zuidzijde van de Urania een ruim vaarwater overbleef, hetwelk volgens eene meting en peiling den volgenden dag door de getuigen Hoegee en Tukker gedaan, eene breedte had van plus minus 90 ellen (270 voeten) op de diepte van minstens 6 voeten 9 duimen Amsterdamsche maat; — dat op de hoogte, waar de Urania geankerd lag, meerdere schepen het anker hadden geworpen en aldaar overnacht hebben; dat het schip Ceres, kapitein Wilson,

voor de Urania dichter aan den Noorderwal lag, daarvóór een houtvlot, vervolgens eene sleepboot, kapitein Jan van Suilen, en daarnevens een klein schip van de Weduwe Hendriks; — dat door de ligging dier verschillende schepen de scheepvaart langs den Noorderwal op die hoogte gestremd was, en de vaart tusschen die schepen heen onmogelijk; — dat, volgens de verklaring van den bakenmeester Hoegee hij met zijn adsistent Tukker de schepen de Ceres, de Urania en de sleepboot op die hoogte der rivier had gebracht en doen ankeren, omdat hem dit de geschikste plaats voorkwam, dewijl het midden der rivier open bleef en aan de zuidzijde een ruim vaarwater voor andere schepen overig was; dat, volgens de verklaringen van de getuigen de Hoog en Eikelenstam, stuurlieden te Vreeswijk, op de hoogte der rivier waarvan sprake, gewoonlijk schepen geankerd liggen en daarvóór meestal houtvlotten gevonden worden; — dat tegen den avond van 2 Juli 1856 op de alzoo ten anker liggende schepen en op het houtvlot lichten ontstoken zijn; — dat bepaaldelijk, volgens de verklaringen der getuigen Muller, Brüggels en Spork omstreeks te 9 uren des avonds op de Urania een groote met olie gevulde lantaarn is aangestoken en opgehangen in den achtermast op een manslengte, vijf à zes voet boven de roef, terwijl het bazaanzeil een paar voeten boven die roef was opgerold;

dat bepaaldelijk de getuige J. van Suilen heeft verklaard te circa half tien uren in dien avond op de Urania aan de bazaansmast een helder licht aan stuurboordzijde, 8 à 10 voeten boven de roef gezien te hebben;

dat de getuigen Braur, welke aan den Noorderwal op de hoogte der schepen de wacht hield op het touwwerk van een hout, en te 10 uren des avonds langs dien wal, en alzoo vandaar de bakboordzijde van de Urania ziende, naar Vreeswijk is gegaan en vandaar te circa 11 uren is teruggekeerd, op beide tijdstippen een helder licht aan den achtermast heeft waargenomen, welk licht volgens hem hing circa 4 voet van het dek; dat de getuige Wilson te circa kwartier over 11 uren des avonds langs den Noorderwal naar zijn schip de Ceres gaande,

eveneens op de Urania den lantaarn brandende met een wit licht heeft gezien, hangende omstreeks een manslengte boven de roef; dat de getuigen Fijvelijn, de Hoog en Eikelenstam, denzelfden avond te circa half twaalf uren, terwijl zij, staande op den wal tusschen de beide sluizen van Vreeswijk, de stoomboot de stad Maintz afwachtten, verschillende lichten op de als voorzegd geankerde schepen en de houtvlotten hebben waargenomen; dat bepaaldelijk de get. de Hoog op het schip de Urania een brandende lantaarn heeft gezien; — dat op dien stond de stoomboot de Stad Maintz, komende van Rotterdam, omstreeks 120 voeten van den Noorderwal op de hoogte van den steiger heeft stilgehouden; dat de getuigen de Hoog en Eikelenstam zich derwaarts hebben begeven om den loods van Dillen naar de stoomboot te brengen en van daar passagiers af te halen; dat, toen van Dillen op de boot was gebracht, die getuigen met de passagiers naar Vreeswijk zijn gevaren, terwijl de stoomboot haren weg heeft vervolgd; — dat die beide getuigen al varende de opmerking hebben gemaakt, dat de stoomboot wat kort langs den wal (Noorderwal) stuurde, of wel wat kort bij de schepen heenvoer; — dat het dan ook niet lang duurde en terwijl zij nog varende waren, zij getuigen een gekraak en geroep hebben gehoord, veroorzaakt, zooals later bleek, doordien de stoomboot op de Urania was geloopen; — dat de getuige Fijvelijn op den wal staande bij zichzelven dezelfde opmerking als de getuigen de Hoog en Eikelenstam heeft gemaakt, te weten, dat, zooals de stoomboot koers hield, het niet missen kon, of zij moest op een of ander schip of de houtvlotten loopen; — dat dan ook de stoomboot de Stad Maintz, nadat de loods aan boord was gekomen en de passagiers voor Vreeswijk bestemd de boot hadden verlaten, hare reis voortzettende, koers heeft gehouden aan de noordzijde der rivier en korten tijd daarna de Urania aan bakboordzijde heeft aangevaren, met dat ongelukkig gevolg, dat het schip onmiddelijk een zwaar lek bekwam; — dat dadelijk na het ongeval beproefd is, om door het brengen van een tros naar de stoomboot, het schip op het droog te brengen, maar dat

die poging door het breken van de tros mislukt zijnde, het schip met den achtersteven is gezonken, met den voorsteven naar den Noorderwal gekeerd; dat uit de verklaringen van eenige dier getuigen is gebleken, dat de grootste diepte der rivier aan de zijde van den noorderwal, waar de Urania en de andere schepen in den bewusten nacht geankerd waren, gevonden wordt; — dat de getuige Eikelenstam heeft verklaard, dat een of twee dagen na het ongeluk, de loods van Dillen, welke als voorzegd op de stoomboot was gebracht, hem heeft verhaald, dat hij den stuurman dier boot gewaarschuwd had, dat er een sleepboot en schepen lagen, doch dat onmiddelijk daarop de aanvaring plaats had; — en eindelijk dat acht getuigen hebben verklaard, dat zij na het ongeluk de brandende lantaarn gezien hebben, hangende als voorzegd is, aan den achtermast; dat een hunner echter heeft opgemerkt dat die lantaarn destijds niet helder brandde, terwijl twee anderen hebben verklaard, dat de lantaarn tot aan den volgenden morgen, 7 à 8 uur, nog brandende was;

Overwegende, dat onder de getuigen, welke ten getale van twaalf op verzoek der gedaagden zijn gehoord, er drie voorkomen, te weten: Visser, Rütter en Martin, die in dienst van de Dusseldorpsche Stoombootmaatschappij gewoon zijn de Lek te bevaren; — dat uit hunne verklaringen volgt, dat zij de Lek op- en Vreeswijk voorbijvarende, gewoonlijk koers nemen langs den Noorderwal tot aan de tweede kribbe, alwaar aan den Noorderwal een baken staat, en vandaar naar het zuiden, alwaar aan den Zuiderwal weder een baken gevonden wordt; dat langs den Noorderwal de grootste diepte der rivier is, en zij die zijde der rivier als het gewoon vaarwater beschouwen dat de getuigen Rütter en Martin in den nacht, volgende op dien, waarin het ongeluk heeft plaats gehad, de rivier zijn opgevaren; — dat zij te Vreeswijk komende zijn gewaarschuwd en daarom den koers meer zuidwaarts hebben gehouden, en de gezonkene Urania aan die zijde zijn voorbijgevaren; — dat de getuige Visser eenige dagen later de Urania gezonken heeft zien liggen in het vaarwater, ongeveer 100

voeten van den Noorderwal, dat hij met zijn schip de Urania aan de zuidzijde is voorbijgevaren;

dat zes der gehoorde getuigen, te weten Michiels, Resdorff, Schmitz, Stemmel, Stoffel en Broehl, te weten de twee eersten als passagiers, de derde als stuurman, en de drie laatsten als schippersknechts zich bevonden op de stoomboot de Stad Maintz, toen als voorzegd het ongeluk plaats had;

dat deze getuigen daarin overeenstemmen, dat de Stad Maintz, Vreeswijk genaderd zijnde, passagiers heeft afgezet en dat met de boot, die de passagiers afhaalde, de loods van Dillen aan boord is gekomen;

dat, volgens de verklaringen van den stuurman en de knechts, zij aan de noordzijde der rivier één à twee minuten zijn voortgevaren, toen door twee hunner een schip ontwaard is, hetwelk zij later vernamen de Urania te zijn; — dat op hun geroep de stoomboot gestopt heeft, maar te laat, daar onmiddelijk daarop de Urania aan bakboordzijde is aangevaren; dat, volgens de verklaring van den getuige Michiels, de kapitein der stoomboot, nadat de passagiers waren afgezet, nog even in de rookkamer, welke op het verdek uitkomt, is geweest, en dat, volgens den getuige Resdorff het ongeluk bijna onmiddelijk plaats had, nadat de passagiers waren afgezet en de loods aan boord was gekomen, als reden van wetenschap gevende, dat hij slechts even tijd gehad had om zich naar het voorste gedeelte van de boot te begeven en aldaar te drinken, toen hij „stop! stop!" heeft hooren roepen;

dat tijdens het ongeluk de kapitein der stoomboot op het verdek was, echter niet op de raderkast gestaan heeft;

dat de stuurman heeft verklaard, toen hij de schipbrug doorvoer een licht te hebben gezien, hetwelk later bleek van de sleepboot te zijn, en dat de andere getuigen eveneens een helder licht daarop hebben waargenomen; — dat de stuurman Schmitz heeft erkend, dat de loods van Dillen aan boord komende, hem heeft medegedeeld dat naar boven de Mannheimer sleepboot en andere schepen geankerd lagen en hem opmerkzaam maakte, dat het donker was;

dat deze getuigen allen daarin overeenkomen, dat zij vóór

de aanvaring geen licht op de Urania hebben gezien, maar daarna een flauw brandende lantaarn in den achter- of bazaansmast hebben waargenomen, hetwelk de getuige Stemmel met een kool heeft vergeleken; dat twee dier getuigen verklaren, dat na het ongeluk, toen de kapitein der stoomboot aan den eischer opmerkte dat hij geen behoorlijk licht ontstoken had, deze zou hebben geantwoord: »ik kan den geheelen nacht niet bij de lantaarn staan," terwijl volgens de getuigenis van Rensdorff de eischer zou hebben beweerd, dat zijn licht goed brandde;

dat sommigen der getuigen, door de gedaagden opgeroepen, beweren dat de plaats, waar de Urania met de andere schepen geankerd lag, geene gewone ankerplaats was, hetgeen zij daaruit opmaken, omdat zij in het voorbijvaren dáár slechts zelden schepen ten anker zagen; — dat het opmerking verdient, dat die getuigen niet te Vreeswijk woonachtig zijn en alzoo buiten de gelegenheid de situatie dagelijks waar te nemen, terwijl de eenige te Vreeswijk woonachtige door de gedaagden opgeroepen getuige J. de Leur, particulier loods en stuurman heeft verklaard, dat op de plaats, waar de Urania geankerd lag, meermalen schepen overnachten, er bijvoegende, dat destijds het water zoo hoog was, dat aan de zuidzijde en alzoo tusschen de Urania en den Zuiderwal nog wel drie booten elkander konden wisselen;

dat de getuigen door de gedaagden opgeroepen, nagenoeg overeenstemmen met die, namens den eischer gehoord, met betrekking tot de vergeefsche poging om het aangevaren schip op het drooge te brengen, bewerende echter het scheepsvolk van de Stad Maintz, dat, na het aangeven van de tros, de machine op de stoomboot langzaam is aangezet, terwijl van de andere zijde wordt volgehouden, dat de stoomboot te snel voortging en dat ten gevolge daarvan de tros gebroken is;

dat uit de contra-enquête is gebleken, dat zoowel de stuurman als de knechts, welke op 2 Juli 1856 op de stoomboot de Stad Maintz dienden, op het laatst van het jaar 1857 uit de dienst der gedaagden zijn ontslagen en daarna

als getuigen in deze zaak zijn opgeroepen; — terwijl het eindelijk niet met stilzwijgen mag worden voorbijgegaan, dat de gedaagden niet als getuige hebben doen hooren den loods van Dillen die, zoo als gemeld, als zoodanig te Vreeswijk aan boord der Stad Maintz is gekomen;

overwegende, dat na afloop van het getuigenverhoor aan zijde des eischers is beweerd, dat daardoor de door hem ingestelde vordering in alle opzichten wordt gejustificeerd, en op grond daarvan door hem tot de adjudicatie van den eisch is geconcludeerd, met veroordeeling van de gedaagden in al de kosten van het rechtsgeding;

overwegende, dat de gedaagden daartegen bij conclusie van antwoord hebben beweerd, dat uit de enquête op de meest voldoende wijze is gebleken, dat alleen de onvoorzichtigheid aan de zijde des eischers ten aanzien zijner nachtelijke ligplaats en zijne verkeerde opvatting en veronachtzaming der reglementaire bepalingen als de oorzaak van het ongeval moet aangemerkt worden; — dat in allen gevalle geene overtreding of schuld aan de zijde van den eersten gedaagde rechtens bewezen is — dat de eischer daar te boven zelf door zijne assuradeurs geheel is schadeloos gesteld, en de tegenwoordige actie alléén strekt om de zeer aanzienlijke schade van de diverse assurantie-maatschappijen op de Rijnstoombootmaatschappij over te brengen, op grond waarvan de gedaagden hebben geconcludeerd, dat het der Rechtbank behage den eischer in zijne principale vordering te verklaren niet ontvankelijk, immers hem die te ontzeggen cum expensis;

overwegende, dat de Advocaat des eischers bij pleidooi pertinentelijk heeft tegengesproken, dat het schip Urania tegen schade was verzekerd, en beweerd, dat wel een gedeelte der lading verzekerd was, maar dat hetgeen dienaangaande door de partij met betrekking tot het schip zelve wordt aangevoerd, is bezijden de waarheid;

overwegende, dat door de gedaagden daarvan dan ook hoegenaamd geen bewijs is geleverd en dat de advocaat der gedaagden bij pleidooi daarop niet is wedergekomen, zoodat

deze omstandigheid geheel zonder invloed op de tegenwoordige procedure behoort te blijven;

ten opzichte van het recht:

overwegende, dat op elken schipper, den Rijn bevarende, de verplichting rust, om, varende of ten anker liggende, met nauwgezetheid voor eigene veiligheid te zorgen, en alzoo de vraag te onderzoeken valt, of de eischer aan dat voorschrift, vervat in art. 1 van het *Reglement van Politie op de scheepvaart op den Rijn van Bazel tot in zee*, afgekondigd bij besluit van 12 November 1851 (Stbl. n°. 144) heeft voldaan, toen hij tegen den avond van 2 Juli 1856 met zijn schip de Urania op de Lek nabij Vreeswijk het anker heeft uitgeworpen om aldaar te vernachten;

overwegende, dienaangaande, dat als eene onbetwiste daadzaak kan worden aangenomen, dat bij de aankomst te Vreeswijk aan boord der Urania is gekomen de te Vreeswijk gestationeerde loods en bakenmeester Hoegee en het schip heeft gestuurd voorbij Vreeswijk en, tusschen de eerste en tweede kribbe aan den Noorderwal aldaar, aan den eischer de plaats heeft aangewezen, alwaar het anker kon vallen, — en dat hetzelve dan ook aldaar geworpen is voor en aleer de loods het schip heeft verlaten;

overwegende, dat terzelfder tijd daar ter plaatse onderscheidene schepen geankerd zijn, terwijl een weinig hooger of voorbij de tweede kribbe houtvlotten in de rivier gevonden werden, waarom, volgens den voormelden bakenmeester, op die hoogte der rivier en wel aan den Noorderwal de veiligste ankerplaats wordt geacht te zijn, gelijk dan ook door de verklaringen van den bakenmeester en van onderscheidene andere getuigen, als bewezen kan worden aangenomen, dat aldaar meermalen schepen geankerd liggen en overnachten;

overwegende, dat uit de hinc et inde gehoudene enquête met geene zekerheid is op te maken, op welken afstand de Urania van den Noorderwal lag geankerd, welke volgens eenige getuigen op anderhalve scheepsbreedte (vijftig voeten), volgens scheepslengte (154 voeten) moet worden berekend; — dat echter met het oog op het verslag der deskundigen, welke

op 1 Augustus 1856 de Urania op eenen afstand van circa 20 ellen van den Noorderwal aantroffen, men niet ver van de waarheid zal afwijken, als men de ankerplaats van dat schip op 2 Juli bevorens stelt op plus minus 25 ellen, en alzoo op eenen met betrekking tot de breedte der rivier geringen afstand van den Noorderwal;

dat in allen gevalle het als eene onbetwistbare zaak kan worden aangenomen, dat de rivier aan de noordzijde door de aldaar geankerde schepen en houtvlotten was ingenomen, en de vaart tusschen die schepen en den Noorderwal onmogelijk, terwijl aan de zuidzijde voor stoombooten en andere vaartuigen een vaarwater van plus minus 90 ellen overbleef;

overwegende, dat uit de verklaringen van onderscheidene getuigen als bewezen kan worden aangenomen dat op de alzoo ten anker liggende Urania omstreeks te 9 uren des avonds een lantaarn is ontstoken en opgehangen aan de bazaansmast aan stuurboordzijde, in casu de zijde, waar het grootste vaarwater openbleef, omstreeks vijf voeten boven de roef; — dat behalve door het scheepsvolk der Urania die omstandigheid wordt bewezen door de verklaringen van geheel onzijdige getuigen, welke van af den noorderoever der rivier en van af Vreeswijk dat licht op de Urania hebben gezien, hetwelk volgens een hunner, die hetzelve tijdens de aankomst der stoomboot de Stad Maintz van uit Vreeswijk heeft gezien, helder scheen;

overwegende, dat alzoo, hetzij men de plaats der rivier, waar de Urania en andere schepen in den nacht van 2 op 3 Juli 1856 geankerd lagen, al dan niet als eene gewone ankerplaats beschouwe, men als bewezen kan aannemen dat op de Urania in den bewusten nacht een lantaarn was ontstoken, welke geplaatst was tegen den achtermast aan de zijde, waar het grootste vaarwater overbleef, althans dat die op een zichtbaar punt van het vaartuig was geplaatst, en dat de eischer alzoo voldaan heeft aan het voorschrift, vervat in art. 16 n°. 4 van even aangehaald Reglement;

overwegende, dat uit de verklaringen van meerdere getui-

gen daar te boven als bewezen kan worden aangenomen dat niet slechts op de Urania, maar ook op de sleepboot Ceres en de houtvlotten in dien avond lichten waren ontstoken, die van af den wal van Vreeswijk zichtbaar waren;

overwegende, dat hoezeer uit het getuigenverhoor voortvloeit, dat de Urania met de andere schepen geankerd lagen in een gedeelte der rivier, hetwelk als wegens zijne diepte door de Rijnschepen kan worden bevaren, het echter bij het Reglement nergens verboden is, in zoodanig gedeelte der rivier het anker te werpen of te vernachten; — dat integendeel uit het art. 16 van dat Reglement blijkt, dat daartoe elke plaats kan worden uitgekozen, mits inacht worden genomen de voorschriften bij dat artikel vastgesteld;

overwegende, dat in het Reglement niet wordt gezegd wat men door vaarwater hebbe te verstaan, waaruit als van zelfs voortvloeit, dat men aan dat woord geene andere beteekenis kan geven, dan dat gedeelte van den stroom, hetwelk door schepen kan worden bevaren;

overwegende, dat uit een en ander volgt, dat de eischer alzoo moet geacht worden genoegzaam voor eigene veiligheid te hebben gezorgd en geene reglementaire voorschriften te hebben overtreden;

overwegende, ten aanzien van de handelingen van den eersten gedaagde, dat uit de contra-enquête als bewezen voortvloeit, dat van de stoomboot de Stad Maintz reeds bij het doorvaren van de schipbrug te Vreeswijk een helder licht zichtbaar was, hetwelk later bleek te zijn dat van de sleepboot;

dat dat licht, gesteld dat geene meerdere lichten van af de andere in de nabijheid geankerde schepen gezien waren, al dadelijk de aandacht van den kapitein en het scheepvolk had behooren wakker te maken en te houden en meerdere waakzaamheid had behooren op te wekken; dat de plicht van den kapitein medebracht met dubbele voorzichtigheid te werk te gaan, toen hij, na op de hoogte van Vreeswijk passagiers te hebben afgezet en den loods aan boord te hebben opgenomen, zijne vaart voortzette, daar het licht der sleep-

boot op zichzelve reeds aantoonde, dat aan de noordzijde van de rivier een schip geankerd lag en de vaart onveilig was;

overwegende, dat, terwijl door de verklaringen van meerdere getuigen bewezen is, dat destijds verscheidene lichten van af de geankerde schepen en bepaaldelijk van af de Urania zichtbaar waren, het er voor moet worden gehouden, dat alleen achteloosheid en mindere waakzaamheid bij den eersten gedaagde en het scheepsvolk op de stoomboot de Stad Maintz kan hebben veroorzaakt, dat vandáár die lichten niet zijn opgemerkt;

overwegende, dat dit vooral in het oog valt, als men in aanmerking neemt, dat de bootsgezellen, die de passagiers van de stoomboot hebben afgehaald en den loods daar aan boord hebben gebracht, op hunnen terugtocht naar Vreeswijk en de schepen alzoo ziende in dezelfde richting, langs welke de stoomboot hare vaart voortzette, van uit hunne boot de lichten op de verschillende geankerde schepen hebben waargenomen, dat de getuige Fijvelijn van af den wal te Vreeswijk die lichten eveneens heeft gezien;

overwegende, dat uit die verklaringen, in verband met die van de getuigen Wilson en Brauer als wettig bewezen moet worden aangenomen dat de lichten op de verschillende schepen, bepaaldelijk op de Urania voor den oplettenden toeschouwer van alle zijden konden worden gezien, en het licht van den lantaarn ook aan bakboordzijde op de Urania zichtbaar was;

overwegende, dat de 1e gedaagde, volgens de verklaring van een der getuigen, nadat de stoomboot weder in beweging was, niet altijd op den uitkijk schijnt geweest te zijn, daar hij zich in de rookkamer heeft vertoond; dat het niet blijkt, dat die gedaagde zich met den loods van Dillen heeft onderhouden en hem over den te nemen koers heeft geraadpleegd; welk een en ander aan zijne zijde eene mindere waakzaamheid verraadt, die, zooals reeds is gezegd, door het licht op de sleepboot waargenomen, in nog meerdere mate dan gewoonlijk had moeten zijn opgewekt;

overwegende, dat aan die achteloosheid moet worden toe-

geschreven dat de stoomboot naar de noordzijde van de rivier werd gestuurd, terwijl de voorzichtigheid gebood meer naar de zuidzijde af te houden, waar als voorzegd een buitengewoon breed vaarwater overbleef;

overwegende, dat de aard der zaak medebrengt en als rechtbeginsel is aangenomen, dat de schippers die des nachts varen, meer dan gewone waakzaamheid behooren in acht te nemen en dat uit het vorenstaande genoegzaam volgt, dat, in stede daarvan, de 1e gedaagde zelfs de gewone waakzaamheid heeft uit het oog verloren;

overwegende, dat 't alzoo aan de achteloosheid van den eersten gedaagde en zijn scheepsvolk is te wijten, als de stoomboot »de Stad Maintz" het schip van den eischer aan bakboordzijde heeft aangevaren met de gevolgen, die daaruit zijn voortgevloeid en niet zijn weersproken;

overwegende, dat uit het betoogde genoegzaam voortvloeit, dat die aanvaring aan de mindere waakzaamheid en alzoo aan eene onrechtmatige handeling en aan de schuld van den 1en gedaagde als kapitein en gezagvoerder op de stoomboot „de Stad Maintz" of van zijn scheepsvolk moet worden toegeschreven, dat de daardoor veroorzaakte schade door dien kapitein behoort te worden vergoed en dat de 2e gedaagde daarvoor mede aansprakelijk is;

Gezien behalve de reeds aangehaalde artikelen van het reglement op de politie der scheepvaart op den Rijn, de artikelen 1401, 1402 en 1403 van het Burgerlijk Wetboek, 5 en 534 van het Wetboek van Koophandel en 315, 585 numero 8, 311 en 56 van dat van Burgerlijke Rechtsvordering, mitsgaders de artikelen 81 en 82 van het reglement op de Rijnvaart van 28 Juni 1831 (Staatsblad nº. 19);

de Rechtbank enz.,

Rechtdoende in zake van Rijnvaart, veroordeelt de gedaagden in solidum, mits de een betalende, de andere zal zijn gelibereerd, om aan den eischer te vergoeden alle kosten, schade en interessen door de voormelde aanvaring van des eischers schip »de Urania" reeds gehad en geleden of nog te hebben en te lijden, nader op te maken bij staat.

Verklaart hetzelve tevens uitvoerbaar bij voorraad, niettegenstaande appel, mits de eischer borg stelle, welke binnen 14 dagen na de beteekening van het hooger beroep zal worden aangeboden en binnen gelijken termijn zal moeten worden aangenomen of betwist en

veroordeelt de gedaagden in de kosten van het rechtsgeding.

Gewezen en uitgesproken ter openbare terechtzitting der rechtbank, door de heeren Jonkheer Mr. J. O. de Jong van Beek en Donk, president, Jonkheer van Rijckevorsel van Rijsenburg en van Nooten, rechters, in tegenwoordigheid van Mr. van Geuns, officier van justitie en van Eeden, griffier.

BIJLAGE III.

Die Central-Rheinschifffarts-Commission als angerufene Appel-Instanz in Sachen 1. des Johan Heinrich Schmitz, Schiffers aus Cöln, 2. der Rheinischen Dampfschifffahrts-Gesellschaft zu Cöln, beide Beklagten, jetzt Appellanten gegen Arnold Bauduin, Schiffer zu Herzogenbusch, Klägers, jetzt Appellaten, wegen Schadensersatzes, in welcher Sache das Königlich Niederländische Arrondissements-Gericht zu Utrecht durch Erkenntnis vom 2 Juni 1858 die Beklagten unter solidarischer Haftbarkeit zum Ersatz des durch Anfahren des von dem Erstverklagten geführten und der mitbeklagten Gesellschaft gehörigen Dampfboots »Stadt Mainz," gegen das Schiff des Klägers »Urania" für den Kläger entstandenen oder noch entstehenen Schadens, nebst Zinsen, vorbehaltlich näherer Liquidation, sowie in die Prozesskosten verurtheilt hat, nach angehörten Referat und Correferat aus den Akten, in Erwägung:

1) das die Competenz der Rheinschifffahrts-Central-Commission nach Art. 86 der Convention vom 31 März 1831 nicht zu bezweifeln ist, die Appellations-Summe vorhanden, sowie Formalien und Fatalien der Appellation gewahrt sind;

2) das, was die Sache selbst betrifft, das Erkenntniss erster Instanz davon ausgeht, dass der Erstverklagte J. H. S., indem er mit den Dampfboot »Stadt Mainz" in der Nacht vom 2/3 Juli 1856 das bei Vreeswyk vor Anker gegangene Schiff des Klägers von Backbordseite anfuhr, und sum Sinken brachte, den gewöhnlichen Grad schuldiger Aufmerksamkeit und Sorgfalt ausser Acht gelassen, sonach mit grober Fahrlässigkeit gehandelt habe, da die »Urania" eine nach Vorschrift des Art. 16 Pos. 4 des Strafpolizei-Reglements aufgehängte Laterne, welche auf eine angemessene Entfernung sichtbar gewesen, an der Seite, wo das Fahrwasser am breitesten war, geführt habe;

3) das indess sämmtliche Zeugen, welche über die Beschaffenheit dieses Lichts bestimmte Wissenschaft und dasselbe in gutem Stande gesehen haben, ihre Wahrnemungen nicht nur von einem andere Standpunkte als von dem Deck der »Stadt Mainz" aus, sondern auch, mit Ausnahme eines einzigen Zeugen, zu einer anderen als der in Rede stehenden Stunde gemacht haben, während es im Uebrigen gewirs ist, dass, nachdem die »Urania" angefahren worden war, dieselbe nur ein mattes Licht zeigte, wozu noch kommt, dass von keiner der zu der fraglichen Zeit auf dem Deck des Dampfboots befindlichen Personen vorher ein Licht auf dem Schiff des Klägers wahrgenommen worden war; und dass, wenn auch die zur Schiffsmannschaft des Beklagten gehörigen Personen nicht für volkommen classische Zeugen, angesehen werden sollten, ihre Uebereinstimmung unter sich und mit dem nicht zur Mannschaft gehörigen Zeugen doch jedenfalls Beobachtung verdient;

4) dass hiernach und da sonstige Beweismittel nicht vorliegen, eine volle richterliche Ueberzeugung von der Wahrheit der zum Beweis ausgesetzten Thatsachen durch die Zeugenaussagen nicht hat hervorgerufen werden können; dass die Frage, ob nicht der Beklagte J. H. S. durch Anwendung besonderer Vorsicht und Wachsamkeit den Unfall hätte vermeiden können, hier nicht weiter zu erörtern ist, da, wenn dies auch möglich gewesen sein sollte, in diesem Falle die

Geltendmachung eines Anspruchs auf Ersatz des durch blosse Nachlässigkeit des genannten Beklagten herbeigefuhrten Schadens nothwendig voraussetzen würde, dass dem Kläger seinerseits irgend eine Verschuldung bei dem Unfalle nicht zur Last gelegt werden könnte;

5) dass indess das Beweisverfahren ergeben hat, dass der Kläger nicht ausserhalb des Fahrwassers, sondern in denselben vor Anker gegangen ist, so zwar, dass auf beiden Seiten des Schiffes taugliches Fahrwasser, vorhanden war, wie einestheils aus den Aussagen der Zeugen hervorgeht, welche angegeben haben, dass da, wo die »Urania" gelegen und zwischen diesem Platze und dem Nordwall das tiefste Wasser bei Vreeswyk sei, anderntheils durch die Erklärungen der als sachverständige Zeugen vernommenen Capitäne und Steuerleute der Düsseldorfer Dampfschiffahrts-Gesellschaft bestätigt wird, woraus sich ergibt, dass die durch Baken angezeigte und regelmässig befolgte Fahrstrasse bei Vreeswyk aufwärts in der Richtung liegt, welche auch in jener nacht von der »Stadt Mainz" eingeschlagen wurde; dass der Artikel 16 Satz 4 des Strompolizei-Reglements als Regel voraussetzt, dass vor Anker gehende Schiffe eine hierzu geeignete Stelle ausserhalb des Fahrwassers aufsuchen; dass aber jedenfalls dann, wenn ein Schiffer in demjenigen Theil des Stromes, welcher befahren werden kann und regelmässig befahren wird, stil zu liegen genöthigt ist, so dass auf beiden Seiten des Schifls ein brauchbarer Fahrweg verbleibt, — die Vorschrift, wonach in der Nähe des Fahrwassers liegende Schiffe an der Seite des Fahrwassers zu beleuchten sind, für jenes Schiff die Verpflichtung mit sich bringt, an beiden Seiten, und nicht blos da, wo das Fahrwasser am breitesten ist, ein Licht zu zeigen, was, abgesehen von der Wortfassung des gedachten Artikels, auch aus der Natur des Sache mit Nothwendigkeit hervorgeht, da der Zweck der Beleuchtung an der Seite des Fahrwassers nicht sowohl darin besteht, den fahrenden Schiffen den weg zu zeigen, als vielmehr darin, um so gewisser die Möglichkeit auszuschliessen, dass ein aufgezogenes Licht nicht gesehen werde;

6) dass nun aber die »Urania" zu der fraglichen Zeit ganz unbestritten an Bakbordseite ein Licht nicht geführt, der Kläger es daher mit verschuldet hat, wenn die den gewöhnlichen Cours der Dampfboote verfolgende »Stadt Mainz" wider sein Schiff anfuhr; dass auch der Einwand des Klägers. dass die Beklagten mit ihren dessfallsigen aus dem Grunde nicht mehr gehört werden könnten, weil Ihnen in dieser Beziehung eine Beweisauflage nicht gemacht worden sei, und es Ihnen geeigneten Falls obgelegen hätte, sich gegen das Interlocut mit Appell zu versehen, unerheblich erscheint, es vielmehr den Beklagten frei stand, ihre, mit der Behauptung des Klägers, dass sein Schiff an der Seite des Fahrwassers beleuchtet gewesen sei, im Widerspruch stehende Angabe im Wege des directen Gegenbeweises darzuthun;

7) dass sich hiernach die Klage als nicht begründet darstellt und es einer weiteren Erörterung darüber nicht bedarf, welcher Werth den übrigen von den Beklägten in der ersten und in dieser Instanz vorgebrachten Einreden beizulegen sei,

erkennt hiermit für Recht:

dass, unter Aufhebung des Urtheils des Arrondissements-Gerichts zu Utrecht vom 2 Juni 1858, die angestellte Klage als unbegründet abzuweisen sei, mit Verfälligung des Klägers in sämmtliche Prozesskosten.

Von Rechts wegen.

Dessen zur Urkunde ist gegenwärtiges Urtheil ausgefertigt worden.

MAINZ, den 24 Sept. 1859.

(L. S.)

Auf dem Original sind unterzeichnet:

KÜHLENTHAL,
VON KLEINSCHROD,
GOEPP,
SCHMITT,
VIGELIUS,
TESTA,
DELBRÜCK.

Opmerkingen over de vraag: of in burgerlijke zaken rechtspraak kan worden toevertrouwd aan den alleen-rechtsprekenden rechter.

Onder de vraagstukken, welke bij het programma van de in September 1870 gehouden juristen-vereeniging ter behandeling waren aangewezen, behoorde de vraag: »of en zoo ja, binnen welke grenzen rechtspraak in burgerlijke en strafzaken kan worden toevertrouwd aan den alleen-rechtsprekenden rechter."

Over deze vraag, welke echter op de vergadering niet is behandeld, doch blijkens vermelding in de dagbladen voor een volgende vergadering op nieuw ter behandeling was voorgedragen, was het praeadvies uitgebracht door den heer Mr. M. J. Pijnappel; het advies van dezen rechtsgeleerde leidde tot het voorstellen van de navolgende conclusiën:

I. De rechtspraak van den alleen-rechtsprekenden rechter is voor civiele zaken in eerste instantie wenschelijk;

II. In strafzaken behoort de collegiale rechtspraak, behoudens den werkkring van den rechter van instructie, regel te zijn;

III. Ook bij collegiale rechtspraak verdient een getal van drie rechters boven een grooter de voorkeur.

Slechts kortelijk stel ik mij voor het gemelde vraagstuk te bespreken; het komt mij overbodig voor de drie conclusiën ieder in 't bijzonder te behandelen; mijne bedenkingen hebben geene betrekking op de tweede conclusie, waarbij in strafzaken de collegiale rechtspraak wordt voorgestaan; daar het advies zich te dezen opzichte aan het meer algemeene gevoelen aansluit, kan ik mij te meer bepalen tot de eerste en de laatste der voormelde conclusiën, betrekkelijk de rechtspraak in burgerlijke zaken.

Het komt mij voor dat deze beide conclusiën van den Heer P. niet aannemelijk zijn.

De vraag op zich zelve is niet nieuw; zij is echter meer uit een theoretisch dan uit een practisch oogpunt behandeld. In een academisch proefschrift van den heer Mr. W. van Heukelom wordt de alleen-rechtspraak aangeprezen; in een opstel van den heer Mr. C. H. B. Boot, *Themis*, jaargang 1870, N⁰. 2, bl. 271 volg., wordt zij bestreden. Eene bestrijding er van alsmede van het preadvies van den heer Pijnappel, is ook geleverd door Mr. A. F. de Savornin Lohman, in het *Tijdschrift voor het Nederl. Recht*, dl. III, bl. 177 volg.

De heer P. wijst in de eerste plaats aan het standpunt der vraag: »Er zijn er namelijk, die beweren, dat de waarborgen voor eene goede rechtspraak toenemen, naarmate het getal der rechters kleiner is, en dat de grootste waarborgen gevonden worden bij de alleen-rechtsprekende rechters. Deze meening is in lijnrechten strijd met een zeer verbreid gevoelen, hetwelk juist in een groot aantal rechters de meeste waarborgen meent te vinden;" vervolgens bespreekt hij eerst uit een algemeen oogpunt de vraag, »welken invloed het getal der rechters op de rechtspraak moet hebben, om daarna te onderzoeken welke toepassing daaruit voor onze eigen rechtsinstelliugen voortvloeit."

Om het eerste gedeelte toe te lichten, splitst Mr. P. de verdediging zijner stelling in vier onderdeelen, als:

a. *Invloed op de benoeming der rechters;*

b. *Invloed op de rechters zelven en het rechterlijk onderzoek;*

c. *Invloed op het vonnis en zijn motiveering;*

d. *Invloed op het publiek.*

I. *Invloed op de rechters zelven.*

De invloed op de benoeming zou zijn vierledig.

»Het is gemakkelijker weinige rechterstoelen op uitstekende wijze te bezetten dan vele."

»Er is gelegenheid om beter te bezoldigen."

»Er is sterker prikkel om een goede keus te doen, naar mate de keus, die men doet, er meer op aankomt."

»Bij de candidaten voor de betrekking mag een meerdere nauwgezetheid en schroom om zich aan te melden verwacht worden."

Het lijdt gewis geen tegenspraak, dat het gemakkelijker valt weinige rechterstoelen te bezetten dan vele, maar het is te betwijfelen, of het gemakkelijker valt ze op uitstekende wijze te bezetten. De heer P. verzuimt voorop te stellen, welk tal van gaven in eenen uitstekenden rechter, in den zin voorzeker, waarin hij het bedoelt, zal worden gevorderd. Wanneer toch ook zelfs alléén voor de eerste instantie de alleen-rechtspraak in beginsel wierd aangenomen, zou het moeten vaststaan: dat tot rechters geen andere personen wierden gekozen dan juristen, niet slechts van uitnemende bekwaamheid, maar mannen toegerust met een als aangeboren gevoel voor recht en billijkheid, door de kennis van het practische leven gevormd, van de striktste onpartijdigheid, onvatbaar voor iederen indruk van buiten, van eene boven alle bedenking verheven eerlijkheid en vastheid van karakter; al zij er ook gelegenheid om weinigen beter te bezoldigen, in de uitvoering zou het blijken, dat die weinigen niet zoo gemakkelijk kunnen gevonden worden. Al geschiedt ook de benoeming van iederen rechterlijken ambtenaar na het meest nauwkeurig onderzoek, altijd zullen er anderen moeten zijn om het doen der keuze te leiden; welk regeeringsambtenaar, welke autoriteit zal den geschiksten ambtenaar aanwijzen? het aantal candidaten, zelfs al mochten deze schroomvalliger zijn, zal bij het bestaan van zoo weinige, doch hoog bezoldigde ambten, toenemen, hetgeen de keus te moeielijker zal maken; daargelaten de parlementaire en andere invloeden, die zich veelmalen bij benoemingen doen gelden.

Zijn er kansen voor goede keuzen, even zoovele zullen er zijn, dat deze minder gelukkig uitvallen; het gevolg zal zijn groot nadeel voor de justiciabelen, die te meer gedrongen zullen worden om van de uitspraken des alleen-rechters in hooger beroep te komen, en daardoor aan meerdere kosten worden blootgesteld, welk laatste vooral te voorzien zal zijn, wanneer de wensch, door de Juristen-vereeniging uitgespro-

ken, mocht worden vervuld, dat namelijk in *alle* zaken hooger beroep zal worden toegelaten.

Wij bezitten in onze rechtspleging in zeker opzicht alleenrechtspraak; het is die van de kantonrechters en van de voorzitters der rechtbanken. Naardien de ondervinding geen ernstige bezwaren tegen deze rechtspraak heeft opgeleverd, dan dat een deel van de vonnissen der kantonrechters niet aan hoogere voorziening kan worden onderworpen, is, behoudens de noodzakelijkheid van eenige wijzigingen, er genoegzame aanleiding om deze alleen-rechtspraak uit te breiden, en mag bij het vast stellen van eene nieuwe rechterlijke inrichting de vraag wel worden overwogen, of zij niet voor aanmerkelijke uitbreiding vatbaar is in den zin der wet van 31 Mei 1861 (Staatsblad n⁰. 49), en van den Belgische wet van 25 Maart 1876, waarvan de keurige en korte redactie de navolging van den Nederlandschen wetgever alleszins waardig is; de wijzigingswetten van 9 April 1877 (Sb. n⁰. 72—80) leveren genoegzame waarborgen op voor de bekwaamheid van hen, aan welke deze alleen-rechtspraak, welke weinig kosten vereischt, wordt toevertrouwd.

II. *Invloed op de rechters zelven en het rechterlijk onderzoek.*

In de tweede plaats gaat Mr. P. na den invloed van de alleen-rechtspraak op de rechters zelven en het rechterlijk onderzoek.

De tweede helft van het vraagstuk is, zegt hij, de kans om van de rechters het beste werk te bekomen. Te dien aanzien nu hoort men dikwijls deze twee stellingen verkondigen: »Twee zien meer dan één," en »uit wrijving van denkbeelden zal de waarheid te voorschijn komen." Derhalve meent men, dat, hoe meer rechters (binnen zekere grenzen) aan hetzelfde onderzoek deelnemen, des te minder aan hun oogen ontsnappen, en des te doorwrochter resultaat uit hun debat voortkomen zal.

Deze beide stellingen nader beschouwende, voert hij daartegen aan bl. 31—32:

»Wanneer hetgeen men ziet van het toeval afhankelijk is, dan is het waar, dat twee meer zien dan één; want het toeval kan ieders blik naar iets anders heenleiden. Zoo ook, wanneer ieder zich op een ander standpunt plaatst, of eene andere zaak of eene andere zijde derzelfde zaak beziet, dan zien twee meer dan een. Maar waar van een opzettelijk onderzoek, zonder verdeeling van arbeid, sprake is, daar vermeerdert hetgeen men ziet, niet met het getal van hen, die zien, doch hangt af van de scherpte waarmeê gezien wordt. En men ziet scherper naarmate men minder in aantal is, en het allerscherpst, wanneer men er alleen voorstaat. Alle krachten en vermogens van den mensch nemen toe, naarmate zijne persoonlijkheid meer in werking komt, en de verantwoordelijkheid voor iedere daad meer onverdeeld en onverzwakt op hem rust. Wanneer men daarentegen met anderen werkzaam is, dan is niets natuurlijker dan dat men op elkander steunt. Maar die steun is bedriegelijk. Indien men den indruk, dien men zelf ontvangen heeft en die misschien slechts op een oppervlakkige kennisneming berust, bij zijn collega weêrvindt, meent men zich daarbij des te geruster te kunnen neêrleggen; indien men zelf iets niet nauwkeurig nagaat, troost men zich met de gedachte, dat de collega er oòk nog is; maar bij dat alles vergeet men, dat de collega in ieder opzicht even zoo kan denken, en dat de oppervlakkigheid van twee nog geen grondigheid is. Daaraan is het dan ook toe te schrijven, dat de ergste fouten dikwijls begaan worden door de talrijkste collegiën."

Om bij de voorstelling van Mr. P. te blijven, moet reeds dadelijk worden opgemerkt, dat één persoon niet in staat is van hetzelfde standpunt een geheel beeld te zien en te overzien; er zullen altijd gedeelten overblijven, welke hij zonder zich te verplaatsen niet waarnemen kan; maar een rechtsgeding is geen voorwerp, dat met een volkomen afgewerkt beeld te vergelijken is; het heeft wel is waar lichtzijden zoowel als schaduwzijden, veelmalen echter gebeurt het, dat licht- en schaduwzijden moeielijk zijn te onderkennen, en dat de lichtzijden moeten worden opgespoord om

zoo mogelijk tot juiste kennis van de duistere omtrekken te geraken [1]); wederkeerige bijstand om goed te zien en goed waar te nemen is dus hier niet slechts nuttig, maar dikwijls noodzakelijk. Daarenboven Mr. P. vergeet, dat, in zijn stelsel, één persoon veel, zeer veel te zien zal hebben, en wellicht al te veel van zijn waarnemingsvermogen zal gevergd worden; hij zal dikwijls een aantal zeer gewichtige zaken te zien, te doorzien en te doorworstelen hebben; de practische bezigheden van zijn werkkring gaan altijd haren gang, hij is alleen belast met het houden der terechtzittingen, het hooren van partijen, het hooren van pleidooien, het hooren van getuigen, van deskundigen, het houden van plaatselijk onderzoek, en wat niet al. Bij dat alles moet hij niet slechts waarnemen, nauwkeurig waarnemen, maar ook het geschil uit ieder standpunt beschouwen, ten einde zooveel mogelijk een juiste beslissing te geven.

Waarlijk dit alles is te veel voor één persoon, hoe vlug, hoe vaardig, hoe practisch geoefend hij moge wezen; het is te voorzien, dat hij door zijne vlugheid voorbij zal zien hetgeen noodzakelijk moet worden waargenomen.

Wanneer de zaak door of voor de partijen is toegelicht, dan eerst vangt het voorname van het werk des rechters aan; meermalen heeft hij een aantal stukken nauwkeurig te lezen en te onderzoeken, duistere bedingen van overeenkomsten na te sporen, uit duisterheid, zoo mogelijk, tot de kennis der waarheid te geraken en zijn oordeel te bepalen. Men bewere niet: ook bij meerdere rechters blijft dit ieders taak; ongetwijfeld berust bij meerderen op ieder gelijke verplichting, maar verschillende zienswijzen worden ontwikkeld, het verschillend standpunt, waaruit de zaak kan worden bezien, wordt grondiger overwogen en beoordeeld, en de weg

---

[1]) Men vergelijke de opmerking van Mr. G. A. Fokker, *Themis* 1870, p. 654; „In het civiel proces wordt de beslissing beheerscht èn door de feiten, zooals partijen die aan den rechter hebben voorgelegd, — niet altijd even duidelijk, soms wel met opzet in een half duister gehuld, — èn door het recht, 't welk geheel van de gestelde en te bewijzen feiten afhankelijk is."

is althans gebaand om nader tot de kennis der waarheid te komen. Daarenboven de kennisneming van de zaak door een grooter getal leden, die alle aan het onderzoek, zooals het hooren van partijen, van getuigen van deskundigen deelnemen, zelve, des vereischt, een plaatselijk onderzoek instellen, vermeerdert bij den rechter de kennis der feiten en levert den grondslag voor een juiste en nauwkeurige overweging van de te beslissen rechtspunten. Aan rechterscommissarissen moet zoo weinig mogelijk worden toevertrouwd; ieder rechter leert de feiten en omstandigheden het best kennen door eigen en zelfstandige waarneming.

Dit wordt gestaafd door het gevoelen van een zeer ervaren rechtsgeleerde, die, na tal van jaren op uitnemende wijze de rechtspraktijk te hebben uitgeoefend, de laatste jaren van zijn werkzaam leven in den Hoogen Raad heeft zitting gehad, wijlen Mr. J. Crans; deze zegt: *Opmerkingen omtrent het wetsontwerp betreffende de nieuw in te voeren Rechterlijke Organisatie*, 's Gravenhage 1873 ten aanzien van het destijds bij de Staten-Generaal ingediend wetsontwerp bl. 4. »In ons vaderland zouden er niet veel sommiteiten zijn, die zich met dit ambt zouden willen belasten, vooral daar het vooruitzicht, dat het voor de Engelschen opent, hier niet bestaat.

Behalve dat men hier voor ieder kantongerecht de sommiteiten niet zoude kunnen vinden, zoo is het ook een eenig rechter hoe bekwaam ook, vooral bij de niet zelden onvolledige voordracht der zaak door de partijen, moeielijk om altijd met juistheid uit te maken, welke de *cardo quaestionis* is, die eene goede beslissing moet voorbereiden.

Wanneer meer rechters een geschil in overweging nemen, opent ieder hunner niet zelden andere en nieuwe gezichtspunten, waaruit kan volgen, dat de *unicus iudex*, zoo hij daarop oplettend was gemaakt, eene andere en betere beslissing zou gegeven hebben."

Een ander bezwaar van Mr. P. is: bij één persoon is de verantwoordelijkheid sterker, bij meerderen steunt men op elkander, maar die steun is bedriegelijk en lijdt tot oppervlakkigheid.

Integendeel meenen wij te mogen volhouden, dat het gevoel van verantwoordelijkheid bij meerdere personen sterker is, althans behoort te zijn. Waar één persoon handelt, daar is het zijn persoonlijk onderzoek, zijn eigen zelfstandig oordeel, waarbij hij zich te geruster nederlegt, omdat geene tegenwerping door iemand wordt gemaakt, en hij geene tegenbedenkingen, dan bij de voordracht van partijen heeft gehoord; het gevoel van verantwoordelijkheid werkt zelfs minder sterk, omdat het vele, wat dagelijks te doen valt, den gedachtengang telkens op andere onderwerpen overbrengt. Bij meerdere personen werkt juist het gevoel van verantwoordelijkheid het meest in twijfelachtige aangelegenheden; wanneer toch bij rechtspraak van meerdere personen de juiste meerderheid de beslissing wijst, gevoelt ieder te sterker, dat het zijne stem is, die de beslissing in dezen of genen zin heeft doen vallen. Wel verre dus dat de eene op den andere zoude steunen, of, anders gezegd, het op den andere zou laten aankomen, steunt de eene den andere door zijne medewerking; wat den eene ontgaat, wordt door den andere opgemerkt; ieder die eenigszins met collegialen arbeid bekend is, leert dit door ondervinding; terwijl de eene uitmunt door scherpte van juridischen blik, bezit de andere begaafdheden, die hem niet minder een belangrijk aandeel in den gemeenschappelijken arbeid doen leveren, als een uitnemende gave niet slechts om de feiten op te merken, maar niet minder een gelukkig geheugen, eigenschappen zoozeer noodig om de rechtskundige beslissing met de feitelijke in verband te brengen en daarvan te doen afhangen: iedere beslissing toch in iure hangt geheel van eene voorafgaande zuivere opvatting en waardeering der feiten af. Bij collegiale rechtspraak is alzoo de oppervlakkigheid, welke Mr. P. zich er van voorstelt, in geenen deele te vreezen.

Maar Mr. P. ziet gevaar in de gedachtenwisseling tusschen de rechters onderling, welke hij *debat* noemt; — in de raadkamer wordt echter geen debat gevoerd, zooals hij dit verstaat; dáár is geen debat, wáár ieder der leden zijn gevoelen motiveert en verdedigt, zonder eenig persoonlijk belang bij

de beslissing te hebben; wààr slechts naar waarheid en recht gezocht wordt, dààr heerscht geen strijd, maar slechts de vraag of bij verschil van gevoelen een der leden door het grondiger oordeel van anderen tot eene andere overtuiging gebracht wordt.

Het gevaar van dwaling en partijdigheid zou volgens Mr. P. bij eene college grooter zijn dan bij den alleen-rechter: dit voorzeker is wel de grootste dwaling in het advies van Mr. P.; de alleen-rechter is uit den aard van zijn ambt veel meer voor partijen toegankelijk dan de collegiale; hierdoor ontstaat althans de mogelijkheid, dat hij, zelfs geheel te goeder trouw, op een dwaalspoor zal kunnen worden gebracht; de collegiale is veel minder voor partijen toegankelijk, de afstand van het college tot partijen is grooter als die van den man, die als 't ware een burger onder zijne medeburgers is.

De alleen-rechter zou volgens Mr. P. beter in staat zijn om de zaak grondiger te onderzoeken, omdat hij, zooals de kantonrechters dit bij ons ook wel doen, partijen interpelleeren kan; het argument heeft weinig waarde, want ook in onze rechtspleging is het aan colleges niet verboden aan partijen bij de pleidooien nadere toelichting te vragen, ook in onze rechtspleging kan de rechter een persoonlijke verschijning van partijen bevelen: het verhoor zelve, ambtshalve of op verzoek van partijen te houden, eischt betere en doelmatiger regeling.

Slechts dit eene is de gunstige zijde van de alleen-rechtspraak, door Mr. P. niet vermeld, dat de rechter onmiddelijk, na partijen gehoord te hebben, eene schikking van het geschil beproeven kan, waartoe de collegiale in onze rechtspleging slechts eene verschijning van partijen voor het college of voor een of meer commissarissen kan bevelen; maar er staat tegenover het bezwaar, dat de alleen-rechter het vrij wat gemakkelijker kan vinden de zaak in der minne bij te leggen, dan in eene moeilijke aangelegenheid vonnis te wijzen. Daarenboven de vormen van rechtspleging zijn, bij eene herziening der wet, voor een college ook in dit opzicht voor

vereenvoudiging vatbaar. Bij het helpen ten einde brengen van het geschil, moet de rechter zeker althans eerst en vooraf de zaak, in den stand waarin zij zich voordoet, grondig kennen, zoodat hij in staat is een voorbereidend of een eindvonnis te wijzen, ten einde zorg te dragen, dat ook de minnelijke regeling zelve de eischen van recht en billijkheid niet of althans zoo min mogelijk overschrijde.

Bij het beweerde gevaar van zwakheid voor de rechtspraak door een college verlieze men vooral niet uit het oog, dat de alleen-rechter ook geheel alléén staat, en daardoor, indien hij niet verblind is door eigenwaan, zelf meermalen zijne zwakheid gevoelen zal; hoe dikwijls zal hij gaarne eens anderen gevoelen vernemen, wanneer hij in onzekerheid verkeert in welken zin hij zijne beslissing wijzen zal; maar het middel tot gedachtenwisseling, die tot klaarheid kan leiden, ontbreekt hem, en hij zal meermalen een vonnis wijzen, dat hij, na overweging met anderen, in anderen zin zou hebben uitgesproken. Voorzeker samenwerking is bij de rechtspraak niet minder nuttig dan bij andere aangelegenheden; zij is het zelfs meer; de jongeren leeren door de ondervinding en meerdere kennis der ouderen, de ouderen leeren door den omvang van wetenschappelijke rechts-kennis, welken de jongeren medebrengen; de eene leert als door den andere, en door onderlinge samenwerking wordt ieder lid meer en meer voor zijn ambt bekwaam gemaakt; in een college brengt afwisseling van personeel nieuwe zienswijzen en nieuw leven aan, terwijl de alleen-rechter gevaar loopt in een hem eigen geworden sleur te vervallen.

III. *Invloed op het vonnis en zijn motiveering.*

Niet minder werkt, volgens Mr. P., de alleen-rechtspraak gunstig op het vonnis en zijn motiveering: »ieder vonnis, door één rechter alleen opgemaakt, kan de zuivere uitdrukking zijn van een consequente overtuiging, en al de vonnissen van denzelfden rechter kunnen eene consequente jurisprudentie vormen. Anders is het met de vonnissen van een

college, die bij meerderheid van stemmen worden opgemaakt. Slechts in twee gevallen kan men van een college een vonnis verwachten, dat een consequent, goed uitgewerkt geheel is. Vooreerst, als het vonnis niet het resultaat van de samenwerking van velen, maar het werk van één is. En in de tweede plaats, als de meerderheid op ieder punt door dezelfde personen gevormd en dezelfde motieven geleid wordt."

Wat het eerste voordeel van de alleen-rechtspraak betreft, Mr. P. erkent zelf, dat, als dit niet verkregen wordt, het ligt aan den persoon; hieruit blijkt reeds, dat hij zelf ook in dit opzicht het bezwaar gevoelt, dat bij het eerste gedeelte van zijn betoog reeds is ontwikkeld geworden. Het kan zijn, dat de door hem aangewezen resultaten worden verkregen, maar men verlieze niet uit het oog, dat de alleen-rechter ook alleen de beoordeelaar blijft van zijn eigen werk, en dat hem niemand ter zijde staat om de gebreken, welke in de motiveering van zijn vonnis kunnen voorkomen, aan te wijzen dan de griffier, indien hij dezen vooraf in kennis stelt met het vonnis, dat hij wijzen zal, of indien hij het door dezen laat opstellen, na hem met de gronden zijner beslissing te hebben bekend gemaakt. Of zijne vonnissen alleen eene jurisprudentie kunnen vormen mag worden betwijfeld, tenzij deze in overeenstemming zijn met die van andere alleenrechters, of van den rechter in hooger beroep; anders loopen zij gevaar van in hooger beroep met goed gevolg bestreden te worden. — Dat bij een college in de twee aangewezen gevallen een goed vonnis kan verkregen worden is aannemelijk, maar er volgt niet uit, dat slechts in deze twee gevallen een goed vonnis te verkrijgen is. In den regel is de redactie van het vonnis het werk van den voorzitter of dengene der rechters, met wiens gevoelen de beslissing het meest overeenkomt, zooals de voorzitter bepaalt; het kan ook aan den griffier worden overgelaten, zooals plaats heeft bij de meeste beschikkingen op verzoekschriften; bij de voormalige rechtspleging werden alle vonnissen door de griffiers opgesteld, maar toen waren zij ook niet gemotiveerd en hielden slechts de beweringen van partijen en het *dictum* in

Het werk kan een goed geheel opleveren, indien de redactie aan één persoon is toevertrouwd, maar niets verhindert, dat het door voorgestelde wijzigingen van anderen worde verbeterd. Het is evenwel volstrekt niet aan te nemen, dat, wanneer een vonnis uit onderscheidene punten van beslissing bestaat, het werk minder in overeenstemming zal worden tot stand gebracht, als b. v. twee leden, met wier gevoelen de beslissing overeenkomt, de bewerking van het vonnis onderling verdeelen en met eenstemmige zienswijze over de daadzaken en de rechtspunten het geheel samenstellen.

Maar ook het tweede argument van den heer P. is niet in alle opzichten waar; om goed te zijn, zou volgens hem de beslissing slechts dan een goed uitgewerkt geheel kunnen zijn, als de meerderheid op ieder punt door *dezelfde* personen gevormd en *dezelfde* motieven geleid wordt. Wij geven toe, dat dit laatste dikwijls niet te verkrijgen is, maar hieruit volgt niet, dat de motiveering van het vonnis niet zuiver zal wezen. Het voorschrift van art. 27 van de wet op de Rechterlijke Organisatie, dat Mr. P. in vele gevallen onvoldoende acht, betreft niet de motiveering, maar het wijzen van het vonnis. Een goed voorschrift zou hieromtrent niet zijn te geven, omdat de fout zou liggen aan het systeem, dat uit verschillende overtuigingen ééne beslissing laat voorkomen. Reeds de omstandigheid, dat Mr. P. zelf geen beter voorschrift weet te geven, bewijst, dat het bestaande nog zoo slecht niet is. Het bedoeld art. 27 bepaalt: »Wanneer er meer dan twee verschillende gevoelens zijn uitgebracht, zal het besluit worden opgemaakt, op de wijze, die het meest overeenkomt met het gevoelen der meerderheid." Mr. van Boneval Faure, *het Nederlandsche Procesrecht* dl. II bl. 456 en 457 toont aan dat dit voorschrift de voorkeur verdient boven de omslachtige wijze van beslissing, waartoe die van de artt. 117 en 118 van de Code den Procédure civile aanleiding heeft gegeven; vgl. mijn geschrift: *Wet op de Rechterlijke Organisatie* Schoonhoven 1878, bl. 211 op dit artikel, alsmede *Supplmeent aux Lois de la Procédure civile* de G. L. J. Carré par Chauveau Adolphe, Bruxelles, 1867 op artt. 116—118, bl. 88—93.

Het systeem laat volgens Mr. P. uit verschillende overtuigingen ééne beslissing voortkomen; tot staving hiervan noemt hij het navolgende voorbeeld: »Wanneer de eene rechter meent, dat het contract, waaruit geageerd wordt, nietig is, een tweede, dat het bestaan daarvan niet bewezen is, een derde, dat de gedaagde er niet voor aansprakelijk is, terwijl ieder dezer stellingen door de beide andere rechters verworpen wordt, dan zal men òf bij afzonderlijke stemming over ieder punt tot veroordeeling van den gedaagde komen in strijd met de overtuiging van alle drie de rechters, òf men zal, bij stemming over de conclusie, tot afwijzing van den eisch besluiten, maar zonder mogelijkheid om die te motiveeren." Wij geven gereedelijk aan Mr. P. toe, dat, indien art. 27 in laatstgemelden zin wordt opgevat, er aan geen motiveeren te denken valt; art. 156 der Grondwet echter eischt, dat alle vonnissen de gronden moeten vermelden, waarop zij rusten; eene uitspraak, die slechts verschillende motieven zonder samenhang zou bevatten, zou daarmede ten eenen male in strijd zijn. De zin der woorden van art. 27 brengt dan ook duidelijk mede, dat ieder punt, waarop de beslissing rust, afzonderlijk in raadkamer moet worden beslist; het volgt daarenboven uit art. 59, n⁰. 3 van het Wetb. van Burg. Rechtsv., houdende, dat het vonnis moet behelzen »de gronden der uitspraak, zoo wat de daadzaken als het rechtspunt, ieder afzonderlijk betreft en de beslissing." Er wordt dus bij een geschil, uit overeenkomst voortvloeiende, niet in de eerste plaats gevraagd of deze nietig is, maar of het bewezen is, dat zij is aangegaan, in de tweede plaats, in geval hare nietigheid of onbestaanbaarheid is beweerd, of dit middel behoort te worden aangenomen, en, zoo nog ten derde de niet-aansprakelijkheid van den gedaagde beweerd is, of deze verdediging behoort te worden toegewezen; bij eene goede en geregelde behandeling in raadkamer, overeenkomstig de wet, behoort een besluit te vallen, maar voorzeker een besluit over ieder onderdeel in het bijzonder; overeenkomstig de besluiten over ieder onderdeel moet de beslissing worden gewezen. Over het motiveeren van een

vonnis en de juiste beslissing zoowel *in facto* als *in iure* zal steeds hoogst belangrijk blijven het opstel van Mr. A. de Pinto, *Themis*, 1845, p. 396 volgg. De meeste vonnissen toch zijn te omslachtig, leveren eerst noodeloos de beweeringen van partijen in hare conclusiën, en geven bij de rechtskundige beslissing die ten opzichte van het bewijs der daadzaken, welke de wet door de beslissing ten opzichte van de daadzaken verstaat, waarop die ten aanzien van het recht, d. i., de rechtskundige beslissing van het geschil moet volgen. Op gelijke wijze geschiedt de beslissing in strafzaken, overeenkomstig het gemelde artikel der grondwet en art. 206, in verband met art. 211 van het Wetboek van Strafvordering; eerst de beslissing over het bewijs der daadzaken, vervolgens over hare qualificatie en het bewijs der schuld van den beklaagde en eindelijk over de toepassing der straf. — Geschiedde in burgerlijke zaken de beslissing in den laatstgemelden zin door Mr. P. aangegeven, zij zou zijn in kennelijken strijd met de voorschriften der wet; het is niet de vraag wie van partijen de zaak winnen moet, maar er moet worden beslist wat waar en wat recht is, en de gronden der beslissing over ieder onderdeel moeten tot de eindbeslissing leiden. Wordt het voorschrift van art. 27 *R. O.*, in dezen gezonden zin opgevat en gevolgd, al zijn er verschillende zienswijzen ontwikkeld, het besluit zal overeenkomstig het gevoelen der meerderheid kunnen worden opgemaakt, omdat dit het gevoelen der meerderheid op ieder punt zal uitdrukken en alzoo de zuivere uitspraak der waarheid zijn. In dezen zin opgemaakt, zal er geen tegenspraak tusschen de onderscheidene deelen van het vonnis zijn, maar de motiveering van hetgeen waar is betrekkelijk de feiten, zal leiden tot de zuivere ontwikkeling van de gronden, waarop naar recht de beslissing steunen zal.

IV. *Invloed op het publiek.*

Mr. P. herinnert, dat de heer Boot in zijn artikel in *Themis* bijzonder veel nadruk legt op het argument, dat col-

legiale rechtspraak het aanzien en het vertrouwen bij het publiek verhoogt. Hij wederlegt eigenlijk het argument niet, stelt er tegenover een gezegde van Bentham, die het »un préjugé populaire" noemt; maar geeft toe, dat de wetgever op de algemeene stemming van zijn volk te letten heeft, ook al berust die op een vooroordeel.

Hij vraagt evenwel: »Is echter het feit waar, dat bij het publiek geen vertrouwen bestaat op den alleen-rechtsprekenden rechter? Daarop komt alles aan. En nu is het zeer moeielijk om over de stemming van een volk omtrent de eene of andere zaak te oordeelen, wanneer die zaak bij het volk niet bestaat." Men kan aan Mr. P. toegeven, dat de rechtspraak der kantonrechters, zooals die hier te lande bestaat, niet als voorbeeld dienen kan, omdat zij door den wetgever zelven met wantrouwen is behandeld. Maar de uitspraak des wetgevers, die aan de collegiale de voorkeur heeft gegeven, was toch als 't ware de stem van het publiek; bovendien de wetgever heeft in vele gevallen aan partijen de vrijheid gelaten om hare eigene rechters te kiezen, en de wet geeft haar de bevoegdheid om binnen het arrondissement (welks rechtbank bevoegd is van het geschil kennis te nemen) in alle geschillen, die voor dading of compromis vatbaar zijn, zich voor eenen kantonrechter te harer keuze aan te melden en zijne beslissing in te roepen; deze zal dan van het geschil moeten kennis nemen, welke ook de aard van het geschil en de waarde van het betwiste voorwerp zij (art. 43 der wet op de Recht. Org.); voorzeker zal er moeilijk een voorbeeld zijn aan te wijzen, dat van deze bevoegdheid gebruik is gemaakt.

Daarenboven niets belet partijen om de geschillen, waarover eene dading kan gesloten worden, aan de beslissing van één persoon als deskundige te onderwerpen; in de praktijk gebeurt dit echter zelden of nooit. Voorzeker een gevolg van eene gevestigde overtuiging, dat het oordeel van één persoon meer kansen van feilbaarheid heeft dan dat van meer personen als scheidslieden of deskundigen. Op gelijke wijze ziet men in moeilijke gevallen het veelmalen gebeuren, dat eene der partijen, alvorens een rechtsgeding aan te van-

gen, de voorlichting van meer dan één rechtsgeleerde, hetzij te zamen, hetzij van ieder in 't bijzonder, inroept.

Bij art. 37 der wet van 9 April 1877 (Stbl. n°. 73) is de wetgever minder wantrouwend ten opzichte van de kantonrechters geweest door hun even als aan de leden van den Hoogen Raad, de gerechtshoven en arrondissements-rechtbanken is geschied, de aanstelling voor het leven te verzekeren, waardoor zij op een onafhankelijk standpunt zijn geplaatst.

De laatste stelling van den heer P. is: »ook bij collegiale rechtspraak verdient een getal van drie rechters boven een grooter de voorkeur."

Voor de eerste instantie kunnen wij dit gereedelijk toegeven; het is het stelsel, dat bij ons te lande bestaat, en niet ongunstig gewerkt heeft; alles komt evenwel aan op de keus van een bekwaam personeel; bij een college, uit drie personen bestaande, verkrijgt één persoon, die in kennis boven de anderen uitmunt, en als zoodanig door zijne ambtgenooten gewaardeerd wordt, lichtelijk een grooter overwicht. Dit gevaar bestaat minder, wanneer het college uit meer dan drie personen is samengesteld; hoe meer capaciteiten vereenigd over een bepaald onderwerp van gedachten wisselen en eindelijk de slotsom van het gevoelen der meerderheid bepalen, des te zuiverder kan de beslissing worden geacht; maar te groote uitbreiding kan ook nadeelig werken, vooral de duur der gedingen wordt verlengd, doordien ieder in het bijzonder van de dingtalen en processtukken moet kennis nemen en zijn gevoelen bepalen; dit zou leiden tot een minder geregelde afdoening van zaken, welke toch ook in het belang der rechtzoekenden is. Bovendien een talrijk personeel te bezoldigen, zal meerdere lasten aan den staat opleggen. In stede alzoo van een college van drie personen voor de hoogere instantie, zoöals Mr. P. meent, zouden wij aan rechtspraak door vijf personen in burgerlijke zaken in hooger beroep de voorkeur geven; moge vermindering van rechterlijke colleges met goed gevolg zijn tot stand te brengen; aan de wijze, waarop de rechtspraak wordt uitgeoefend, mag niet lichtvaardig de hand worden geslagen. Zoo ergens, is het nemen

van proeven in dit opzicht gevaarlijk, omdat de ondervinding van bijna veertig jaren bewezen heeft, hoe moeilijk het is veranderingen in de rechterlijke instellingen tot stand te brengen.

Bij de Wet op de Rechterlijke Organisatie en het beleid der Justitie, gedeeltelijk herzien bij de wetten van 4 Juli 1874 (Stbl. nº. 90), gewijzigd bij de wet van 9 November 1875 (Stbl. Nº. 200), 10 November 1875 (Staatsbladen nº. 203 en 204) en van 9 April 1877 (Staatsbladen nº. 72—80), is de rechtsmacht der kantonrechters niet uitgebreid; de rechtspraak door drie rechters bij de arrondissements-rechtbanken, en door vijf raadsheeren bij de gerechtshoven in burgerlijke zaken behouden, een stelsel, dat duurzaamheid kan hebben, indien de overige voorschriften dezer wet door uitbreiding van de rechterlijke bevoegdheid in eerste instantie, overeenkomstig de behandeling der gedingen, zooals deze zal moeten plaats hebben, wanneer de onderscheiding tusschen gevangenisstraf en hechtenis, bij het ontwerp van het Wetboek van Strafrecht voorgedragen, door den wetgever zullen zijn bekrachtigd, en ook in burgerlijke gedingen de rechterlijke bevoegheid zal zijn uitgebreid in den zin, zooals hierboven is aangeduid, alsmede het wetboek van Burg. Rechtsv. zal zijn herzien door de omslachtigheid der vormen van Rechtspleging te verminderen, en door opheffing van den dubbelen rechtsbijstand, ook bij den Hoogen Raad in eerste instantie, in revisie en in hooger beroep de rechtspleging minder kostbaar te maken dan zij thans is volgens de voorschriften van dat wetboek, zelfs na de wijzigingswetten van 26 Juni 1876 (Stbl. nº. 124) en 23 April 1879 (Stbl. nº. 75) noodzakelijk om éénheid te brengen in de vertegenwoordiging van partijen voor de onderscheidene rechterlijke colleges, met het gevolg dat de advocaten, zoowel bij den Hoogen Raad als bij de gerechtshoven en de arrondissements-rechtbanken toelating als procureurs kunnen verkrijgen, en de procureurs bij de rechterlijke colleges behouden blijven, zonder dat de dubbele rechtsbijstand verplichtend is, welke blijft opgeheven.

De Raad van Appel van den Schive.

Vóór dat het oude Hof van de Provincie Utrecht is opgericht, heeft Bisschop DAVID van Bourgondië een Raad van tien personen aangesteld, nadat hij alvorens daartoe op 3 October 1473 van den keizer FREDERIK brieven van Octrooi verkregen had, aan welken de kennis van alle zaken in het Boven- of Oppersticht (nu Overijssel) en in het Nedersticht (nu Utrecht) gewezen, bij appel komen zouden, breeder volgens den brief van Bisschop DAVID van 17 Januari 1474. Deze Raad van Appel is naar de gedaante van de tafel, waaraan de rechters zaten, genaamd *het recht van den Schive*, en heeft binnen de stad *Utrecht* vaste zitting gehad. Mr. J. VAN DE WATER *Groot Utrechtsch Plakkaatboek* dl. II fol. 947. »De gemelde Keyser is geweest Keyser FREDERIK die bij zijnen Latijnschen brief van dato 3 October 1473 [1]) zegt dat Bisschop DAVID van Utrecht, Prince des Heylgen Roomschen rijks hem had te kennen gegeven, dat in de landen van de kerke van Utrecht alle zaken voor de militaire dienstmannen *coram ministerialibus militaribus* wierden gedecideerd, en dat het appelleeren aan den Raad van den Bisschop aldaar niet in 't gebruik was gebracht, tot groot nadeel van de partijen; dat aldaar ook de questien over leenzaken niet anders wierden beschikt als voor en in 't bijwesen van alle de vasalle der kerke van Utrecht tot kosten van den Bisschop vergaderende, alsmede tot nadeel van de kerke ende partijen; ende dat den zelven Bisschop aan zijn Majesteit had verzocht met Keyserlijke ordonnantie daar in te willen voorzien. Waaromme de Keyser, de voorschrevene misbruyken van niet te appelleeren aan den Raad van den Bisschop, waar inne ook

---

[1]) Zie dezen brief bij MATTH. *de iure gladii* pag. 493.

Rechtsgeleerde zullen moeten wesen, ende dat denzelven Raad hare sententien ter executie zal stellen ten zij daarvan aan den Keyser geappelleerd mogte zijn."

»Item dat tien Leenmannen ofte Vasallen genoeg sullen wesen om over leenzaken te oordeelen tusschen den Bisschop als Leenheer ende zijne Leenmannen, als mede tusschen twee ofte meer Leenmannen; behoudens in dit leste geval den Bisschop als Leenheer het recht van te presideeren.

»Alhier staat te bemerken dat in desen brief niet en wordt gesproken van vonnisse van Schepenen, ofte andere Rechters der Stad Utrecht nochte ook van andere steden; ende men zeyt ook dat de stad Utrecht byde tyden der Bisschoppen altijd bij arrest ook in civile zaken heeft gewezen. Ziet Rodenburg, *de iure coniugum tract-praeliminaris*, pag. 9, N°. 13, alwaar hij stelt dat Bisschop David zoude ingevoert hebben een Raad waaraan men van de vonnissen der stad Utrecht mogte appelleeren; maar hij voegt daarbij dat met het overlijden van den zelven Bisschop het volk ofte de Stad haar recht heeft wederom gekregen," welke laatste vermelding van Rodenburg abusief is, zooals hierna zal worden aangetoond. Het bovenstaande wordt vermeld in het Tijdschrift van N. van der Monde voor *Geschied- en Oudheidkunde* Dl. V, St. II, bl. 324—325, en hetwelk wordt gezegd ontleend te zijn (» *Uit de verzamelinge van verscheyden staten, extracten, ende aanteekeningen rakende de regeeringe van de Provincie ende de Stad Utrecht. Mss.*)

Door den Raad van Appel schijnt evenwel het oude, of door Bisschop David verbeterde Landrecht niet te zijn te niet gedaan, als voor zoo verre de vonnissen van het voorz. Landrecht bij dengene, die daarbij bezwaard was, voor deze hooge rechtbank konden getrokken worden.

»In welken sin gedult kan worden 't seggen van den Heer Matthaeus *de Jure Glad.* cap. XXX, dat door dit regt van der Schive het oude Landregt weggenomen is. Aangezien Bisschop David uitdrukkelijk zegt, dat hy tegen de voorverhaalde *onderdrukkingen een opperste remedium van rechten* gevonden heeft, waar bij over de billijkheid of onbil-

lijkheid der vonnissen van het voorz. Landregt geweseu, zoude geoordeelt worden;" *van de Water* Ib.

»Dog hier komt in bedenking," zoo vervolgt VAN DE WATER, »of men van civiele vonnissen by de Schepenen der Stad Utrecht, en andere Steden dezer Provincie geweesen, aan dezen Raad van Appel ook heeft konnen appeleeren? Het is zeker, dat de ongeregelde manier van regtspleging bij 't Landregt gebruykelijk (want over de Regtbanken in de steden verneemt men te deser tijd soodanige klagten niet) aanleyding tot het instellen van dezen Raad gegeven heeft, en als de eenige reden in den bovenaangehaalden brief van Keyser FREDERIK aangehaalt word; waarom hooggem. Keyser ook duydelijk wil, dat, zoo wanneer iemand bij een vonnis van Dienstmannen van den Bisschop beswaart is, aan dezen Raad sal mogen appelleeren. Hetgeen onmogelijk op de Schepenbanken der steden slaan kan. Maar Bisschop DAVID, die geene gelegenheyd liet voorby slippen, om de palen van zijn magt, zooveel mogelyk, uyt te breyden, en de voorregten, voornaamlijk van de stad Utrecht te besnoeyen, heeft het voorschreven Octroy van Keyser FREDERIK wyder uytgestreckt, als het waarlyck lag, ende getrokken *tot alle saken en alle beswaaringen*, zoowel bij de Steden, als de Dienstmannen van den Bisschop uytgewesen. Want schoongenomen de Brief van den Bisschop in algemeene woorden legt, en van de vonnissen der Steden, juist niet uytdrukkelijk vermeldt, zoo schijnt hij 't echter in deser voegen begrepen te hebben; dewijl sedert het instellen van desen Raad van Appel, van vonnissen bij de steden van 't Opperstigt, als Campen, Deventer, Swol, geweesen, aan dit Collegie geappelleert is, zelfs met goedvinden van den Bisschop."

»De gevallen zijn aangeteekend bij JACOBUS REVIUS in *Daventria illustrat.* lib. 2 pag. 124, et seqq. et ANTON MATTHAEUS *de Jure Glad.* cap. XXX, p. 482. Desgelijks vindt men omtrent dezen tijd in zeker Request ofte klachte van de Staten aan den Bisschop gedaan, dat de Raad der stad van Utrecht het zeer euvel opgenomen heeft, dat 't regt van der Schive, haare Jurisdictie tegen de meyninge van Keyser

FREDERIK sich uitbreydende, sich aangematigt heeft, om bij appél te oordeelen over saken, door Schepenen, Raad en Oudermans, bij arrest, gelijk sij van oude herkomen gewoon waren, geweesen. De woorden bij MATTHAEUS d. I. p. 483, et Tom. VI ANALECTAORUM ad art. XX van *het oude Overijsselsch Landrecht* p. 546 opgegeven (want dewijl wij het geheele instrument niet hebben, moeten wij ons met dit stuk vergenoegen) zijn te aenmerkelijk om ze hier geen plaats te gunnen. Item hebben die selve Rayde der stad van Utrecht boven haren rechten, privilegien, ende oude herkomen die mijn Genadige Heere van Utrecht belooft heeft te onderhoeden, beschedigt, hinder, verdriet ende groot afterdeel daar inne gedaan, overmits dat zij luiden hoere jurisdicty van der Schive verbreydende, hen onderwonden hebben kennisse te dragen en te wijsen op al sulke beroepinge, als geschieden van den Schepenen, of van den Raiden, ende Oudermans t' samen, en inhibitie den Schepenen, Raden, ende Oudermans voorsz. daarop laten doen, en executeeren, 't welk nooit gesien noch gehoort is. Men voege hierbij Heda in vit. David. Episcop. p. 294 lit. ll, ubi v. Buchel, Rodenburg de Jure coniug. in tract. praeliminari, num XIII."

„Dog dit recht van der Schive of dese Raad van Appél, is van zeer korten duur geweest, want Bisschop DAVID dese en meer andere Privilegiën van de Stad van Utrecht vertreden hebbende, en daar uyt zeer sware oneenigheden, twist, haat, ja een geheele opstant zijnde ontstaan, heeft men de gemeente niet eer tot stilstand kunnen brengen, voor en aleer de voorsz. Bisschop onder anderen ook beloofde, den Raad van Appél te sullen vernietigen, gelijk hij dien op den 28 Juli 1477 heeft afgeschaft en het oude gewoonlijke Landrecht weder herstelt. Dus getuygt de Bisschop self in zijnen brief ten voorsz. dage daar van gegeven, die wij den leser in desen Tytel geheel sullen mededeelen, maar daar MATTHAEUS d. I, p. 483 et Tom, VI *Analector.* p. 549, alleenlijk de navolgende weinige regels van meldt: Item, ook mede, alsoo wij in tijden voorleden een recht gestelt hadden binnen onser stad van Utrecht, geheten die Schive, zoo hebben wij dat

voorsz. recht van der Schive voor ons en onse nakomelingen geheel al ten eeuwigen dage opgestelt. Deze gezegelde brief wordt ook aangetroffen in zeeker *Antwoord op de Doleantien van de Staten*, van den 26 Nov. 1536 art. VIII mede in desen Tytel gebracht. Wil ijmand voorbeelden zien bij het voorsz. Landregt, nadat de Raad van Appél afgeschaft was, geweesen, hij kan ze vinden bij ANTH. MATTHAEUS *de Jure Glad.* cap. XI, p. 132 et cap. XXX, p. 481. Invoegen dat de stad van Utrecht haar overig recht van bij arrest te wijzen, alsdoe weder gekregen heeft en niet, gelijk RODENBURG op de aangetoogen plaatse wil, bij het overlijden van Bisschop DAVID, die in den jare 1496 eerst gestorven is. Want KAREL VAN BOURGONDIË, gebijnaamt de Stoute, Grave van Holland, in den slag bij Nancy in Januari des jaars 1477 gesneuvelt, en dus Bisschop DAVIDS voornaamste hulp en steun ontvallen zijnde, verviel ook te Utrecht zijn groot gezag, gelijk in het voorbijgaan door HEDA d. I. wordt aangeroert."

»Alhoewel nu na het verdwijnen van den Raad van Appel het oude gewoonlijke Landrecht weder herstelt is, zoo is 't echter ook waar, dat de manier van regtspleging aldaar gebruykelijk, in zeer vele deelen van groote misbruiken en slordige gebreken gesuyvert is. En hier aan schijnt gen. Bisschop DAVID van Bourgonje, na hem zijn opvolger FREDERIK van Baden, en wijders PHILIPS van Bourgonje de hand geleend te hebben. Want gen. PHILIPS van Bourgonje heeft zeekere Ordonnantie, of Instructie voor 't Landregt of Hof van den Bisschop, bestaande uyt zijne Ridderen, Knapen en Dienstmannen, doen instellen, en daar in (gelijk hij selfs in de voorreden getuygt) nagevolgt, 't geen zijne gen. voorzaten ten dezen opzigte loffelijk hadden aangesteld, hebbende men na vereisch van tijdsomstandigheyd sommige dingen verbetert, andere bij- en afgedaan. Jammer is het, dat de heer ANT. MATTHAEUS, die dese Instructie geheel schijnt gehad te hebben, in Tom. I, *Analector*, p. 311 deselve maar stuksgewijse heeft in 't ligt gegeven. Wij willen ze nogtans uyt hem, omdat van deselve eenige flaauwe en duystere voet-

stappen in de eerste Instructie voor het Hof van Utrecht, door Keyser Karel naderhand opgerecht, na te sporen zijn, den leser mededeelen."

Dit meergen. Landregt is, wanneer Bisschop HENDRIK van Beyeren in den jare 1528 aan Keyser KAREL de wereldlijke magt over deze provincie heeft overgedragen, op sterk aanhouden voornaamlijk van de stad van Wijk, omdat hetselve een geruymen tijd herwaarts aldaar gehouden was, nog in wezen gebleven, echter door Keyser KAREL op eenen anderen voet gebragt, en merkelijk verbetert, gelijk te zien is uyt het XLI en XLII art. van de eerste Instructie voor 't Hof van Utrecht van den 23 Maart 1529 afgedrukt bij VAN DE WATER II, bl. 954—959. Doe hierbij ANT. MATTHAEUS *de Jure Glad.* cap. XXX, p. 486 en 491. Maar dewijl 't Landrecht volgens 't voorsz. XLI artyk., door den Stadhouder en Raden 's Hoofs van Utrecht, en eenige andere Commissarissen, viermaal des jaars moest gehouden worden, heeft men ook al aanstonds ondervonden, dat die kosten onnut en 't houden van zoodanig een Landrecht moeijelijk en van weynig dienst was: nadien de dingpligtige partijen vrij gevoegelijker voor 't Provinciale Hof door Keyser KAREL in veel beter ordre opgeregt, haar regt konden vervorderen, als dat de Raden uyt het Hof na Wijk trokken. Zulks dat niet lang daarna dit Landrecht van selfs vervallen en verdwenen is; doch in wat jaar is mij niet gebleken."

De Brief van den Keyser FREDERIK, *waarbij hij aan Bisschop* DAVID *van Bourgondië octroy geeft, om een raad van Appel te mogen oprechten* van den 3den October 1473 is afgedrukt bij VAN DE WATER, d. II, fol. 949—950; de gedeeltelijke Instructie voor dezen Raad op bl. 951—954.

De geschiedenis van de instelling en de opheffing van den Raad van den Schive is op gelijke wijze vermeld door ANT. MATTHAEUS *de Jure Gladii* Cap. XXX, nº. 17 en 18, bl. 481 volgg. en *de Nobilitate* lib. 2, bl. 679. De tegenkanting, voornamelijk van de stad Utrecht, wier Schepenen gewoon waren bij arrest, d. i. bij vonnis, waartegen geen verdere voorziening openstaat, recht te spreken, schijnt tot de opheffing van

dezen Raad aanleiding gegeven te hebben; MATTHAEUS zegt toch *de Jure Gladii* bl. 483:

»Exempla etiam Ultraiecti, ut ipsi Ordines testantur, cum tribunal institutum adversus vetera privilegia, Assessorum inuirias, et proterviam ostendunt: Item, inquiunt, hebben die selve Rayde der Stadt van Utrecht boven horen regten, privilegien, ende oude heercomen, die mijn Genadige Heer van Utrecht enz. »Nec ab armis prius quam sublatis belli causis, quae offendebant rescissis sublato appellationis et veteri Provinciali restituto iudicio.

De rechtspraak van den Bisschop was dus weder hersteld; dit blijkt uit hetgeen MATTHAEUS Ib. bl. 486 zegt: »Caeterum postquam restitutum mansit deinceps immotum *Provinciale id iudicium*. Nec ad Prinicipem appellatum nisi certis in causis et prout moris recepti. In causis eccessiasticis Etiam in secularibus a Scabinis, qui ruri, qui Montfurti etc. *Non ab his qui Ultraiecti, qui Amisfurti, qui Rheni, qui Daventriae, Campis, Zwollae. Nec Provinciale id iudicium nisi sensim extinctum.* Zij verviel door de instelling van het Hof van Utrecht, welke hij bl. 491 ten deele vermeldt als volgt:

»Ex Caroli V edicto, quod Curiae Provinciali observandum praescripsit Mechliniae primum condito ann. 1529 autem 23 Martii, Traiecti autem in Comitiis lecto et promulgato Ann. 1530, 2 April etc., vermeldende het 41ste artikel, dat op de regtspraak van den stedehouder bij den Bisschop en de gecommitteerde Raden te Wijk bij Duurstede betrekking heeft.

De poging van Bisschop DAVID om door de instelling van den Raad van den Schive verbetering in de rechtspleging te brengen, door het verleenen van hooger beroep op dezen Raad, verdiende niet die tegenkanting, welke zij vooral van de zijde der stad Utrecht heeft ondervonden; de verbetering van de gebrekkige regtspleging hier te lande hebben wij te danken aan het Bourgondische Huis. »Vooral de Bourgondische Hertogen lieten zich . . . . aan de regtspraak gelegen liggen. In ieder gewest, dat zij aan hun kroon hechtten, wordt de bevoegdheid van het Hof, zoo het reeds bestaat, beter omschreven en verzekerd, en waar de naar zelfstandigheid

strevende edelen en steden de instelling van zulk een college tot dusver verhinderd hadden, wordt onverwijld tot de oprichting daarvan overgegaan . . . Aan een telg van denzelfden edelen Vorstenstam, den Bisschop DAVID van Bourgondië, komt de eer toe, dat hij de eerste was, die ook voor *Utrecht* eene diergelijke instelling poogde in het leven te roepen. Getuige het de oprigting van het Hof van *Utrecht* in 1529; enz. MR. J. A. FRUIN *het regt en de regtsbedeeling onder de Republiek der Vereenigde Nederlanden* bl. 53. Blijkbaar heeft de hooggeachte Rechtsgeleerde hierbij mede het oog gehad op de mislukte poging van Bisschop DAVID van Bourgondië om de rechtspraak te verbeteren door de instelling van den *Raad van den Schive*, aan welken slechts een driejarig kwijnend leven is te beurt gevallen.

Verkoop van Goederen van Personae Miserabiles.

I.

Moet, opdat de onderhandsche verkoop in het belang zij der minderjarigen, de koopprijs hooger zijn dan de getaxeerde waarde?

Wij vinden bovenstaande vraag toestemmend beantwoord door de Arrond. Rechtbank te Groningen op 18 Juli 1872, R. B. 1876 A: 47. De rechter besliste dat, hoewel twee stukken onroerend goed respectivelijk door de deskundigen waren gewaardeerd op de daarvoor geboden som, en ook de bloedverwanten deze goederen ieder op zich zelve daarmede voldoende betaald zouden rekenen, deze som echter niet zoo hoog was, als zou worden vereischt, om den verzochten verkoop, met het oog op den minderjarige, als gejustificeerd te

kunnen beschouwen, en dat, volgens art. 451, in verband met art. 454 B. W., de machtiging tot onderhandschen verkoop alleen kan plaats hebben, wanneer het belang der minderjarigen dit vordert; op dien grond weigerde zij het verzoek, zooals het was liggende, en verleende dan alleen machtiging, indien de kooper 10% boven de getaxeerde waarde voor de gelibelleerde perceelen betaalde.

Toegegeven dat het aan het oordeel des rechters is verbleven het verzoek toe te staan, of te weigeren, naarmate het belang van den minderjarige in een buitengewoon geval, volgens art. 454, dit vordert, toch schijnt echter de rechtsleer, dat de prijs hooger moet wezen dan de door de deskundigen getaxeerde waarde, minder juist te zijn. Ook mag het vreemd geacht worden, dat de geboden som niet gejustificeerd wordt beschouwd en niet hoog genoeg geacht, indien de bloedverwanten zich met de taxatie der deskundigen hebben vereenigd, en ook de toeziende voogd, van wiens verhoor mede melding wordt gemaakt, zich niet tegen het verzoek verklaard heeft; er was alzoo eenparig goedvinden in den zin van art. 454, en de prijs was niet lager dan de schatting van de drie benoemde deskundigen. Wij zien dus dat de wet slechts spreekt van eenen *niet lageren* prijs, maar niet bepaalt, dat deze hooger moet zijn; integendeel deze mag, zooals in de oorspronkelijke redactie stond, *in geen geval lager* zijn dan de getaxeerde waarde. In de vermelde beschikking ontbreken alzoo s. r. de gronden, waarop het verzoek als ongejustificeerd werd beschouwd, en ging de rechter *ultra petita* door de machtiging alleen te verleenen, indien de kooper 10% boven de getaxeerde waarde betalen zou [1]).

---

[1]) De bij art. 454 B. W. bedoelde bevoegdheid der arrondissements-rechtbank is op den kantonrechter overgegaan bij art. 1 der Wet van 18 April 1874 (*Stbl.* n°. 68); in zake van onteigening ten algemeene nutte is zij bij de arrondissements-rechtbank verbleven; verg. de opmerkingen in het *Weekblad van het Regt.*

II.

Moet, indien de openbare verkoop wordt gevraagd van onroerende goederen, die toebehooren aan meerderjarigen, gezamenlijk met een persoon, die voorloopig in een geneeskundig gesticht voor krankzinnigen is opgenomen, het voorschrift van art. 28 *der Wet* 29 *Mei* 1841 *worden opgevolgd?*

Kan de bewindvoerder, in dat art. bedoeld, tot den verkoop medewerken?

Moeten, in zoodanig geval, de vier naaste bloedverwanten en de echtgenoot van den verpleegde worden gehoord?

Bij vonnis der Arrondissements-Rechtbank te Goes van 29 September 1875 [1]) zijn vorenstaande vragen toestemmend beantwoord.

Deze beslissing is in strijd met de conclusie van den Officier van Justitie, die den bewindvoerder niet bevoegd achtte tot den verkoop mede te werken, op grond dat onder het verrichten van daden van zuiver beheer niet kan begrepen zijn het verkoopen, als zijnde dit niet eenvoudig beheeren, maar beschikken. De rechtbank daarentegen was van gevoelen, dat de bewindvoerder geene daden, dan die van zuiver beheer, kan verrichten, tenzij met toestemming en machtiging der Arrondissements-Rechtbank, en dat deze niet kan worden verleend, dan na verhoor der vier naaste bloedverwanten en van den echtgenoot. De Rechtbank was dus m. i. zeer juist van gevoelen, dat de bewindvoerder niet slechts daden van beheer mag verrichten, maar dat hij verder kan gaan en daden van beschikking kan doen, zooals verkoop, mits hij door de rechtbank daartoe gemachtigd zij; dat dit door de woorden »tenzij" enz. wordt uitgedrukt, als uitzondering op den vooropgestelden regel [2]).

---

[1]) Rechtsg. Bijblad 1876. Afd. A. p. 48—50.

[2]) Volgens art. 1 der Wet van 18 April 1874 (*Stbl.* n°. 68) is de machtiging der rechtbank in dit geval *niet* door die van den kantonrechter vervangen.

Ofschoon het gevoelen der Rechtbank, dat de bewindvoerder met machtiging der Rechtbank, tot den verkoop der goederen kan medewerken, mij juist voorkomt, geloof ik echter, dat het verhoor van de vier naaste bloedverwanten en van den echtgenoot niet behoeft plaats te hebben, indien de goederen aan meerderjarigen gezamenlijk met den verpleegde toebehooren.

Uit het eerste gedeelte van art. 28 voormeld volgt toch, dat de bewindvoerder door de Rechtbank wordt benoemd, indien er noodzakelijkheid bestaat om, geheel of ten deele, te voorzien in het beheer der goederen, of in de waarneming der belangen van iemand, die voorloopig in een gesticht is opgenomen. Geschiedt nu ten gevolge der Wet van 18 April 1874 (Stbl. n°. 68) deze benoeming door den Kantonrechter, dezelfde regelen blijven hier gelden betrekkelijk de vervreemding van vaste goederen als van die van minderjarigen. Hieruit volgt alzoo dat deze bewindvoerder is de wettige vertegenwoordiger van den verpleegde, met de waarneming van zijne belangen belast. De verpleegde, onder dit bewind gesteld, behoort onder de personen, die het vrije beheer over hunne goederen niet bezitten, bedoeld bij art. 1117 B. W.

Wanneer nu de goederen aan den verpleegde te zamen met meerderjarigen toebehooren, kan de Rechtbank, krachtens art. 1122 B. W., den openbaren verkoop bevelen, na verhoor der andere belanghebbenden, of deze behoorlijk opgeroepen. De bewindvoerder is mitsdien bevoegd te zamen met de meerderjarigen het bevel tot den verkoop te vragen. Weigert hij zulks, de Rechtbank zal zijn verhoor of oproeping bevelen.

Het verhoor of de oproeping van de vier naaste bloedverwanten en van den echtgenoot van den verpleegde zal slechts dan te pas komen, wanneer het goed aan den verpleegde alleen toebehoort, en de machtiging tot verkoop door den bewindvoerder gevraagd wordt. Het doet ook niets ter zake of de vaste goederen behooren tot eene nalatenschap, waartoe de verpleegde met meerderjarigen gezamenlijk gerechtigd is, dan wel of zij eenvoudig hun gemeen eigendom uitmaken.

Volgens art. 628 B. W. toch geschiedt de verdeeling van eene zaak, welke aan meer dan een persoon toebehoort, overeenkomstig de regelen, ten opzichte van de scheiding en verdeeling van nalatenschappen voorgeschreven.

In het geval van boedelscheiding, gevraagd om tot eene behoorlijke scheiding en verdeeling der nalatenschap te kunnen geraken, werd door de Arrondissements-Rechtbank te Utrecht op 10 Oct. 1855, in strijd met de conclusie van den Officier van Justitie, die tot verhoor van de vier naaste bloedverwanten van den verpleegde strekte, dit verhoor onnoodig geoordeeld in eene beschikking op request, in zake der nalatenschap W. J. d. J. op de volgende motieven:

O. dat, hoezeer onder de erfgenamen er zich ééne bevindt, die in een krankzinnigengesticht wordt verpleegd, echter hieruit niet volgt, dat de verkoop van *hare* goederen wordt gevraagd, zoodat de laatste alinea van art. 28 Wet van 29 Mei 1841 (Stbl. n°. 20) in deze toepasselijk zoude zijn, doch dat deze, evenals de minderjarigen en de afwezende, moet gerangschikt worden onder de personen, welke het vrije beheer hunner goederen niet bezitten, waarvan in het laatste gedeelte van art. 1117 B. W. wordt gehandeld, en alzoo art. 1122 B. W. ook in deze toepasselijk is;

O. dat er, volgens de overgelegde boedelbeschrijving en ten gevolge van den afstand der gemeenschap, geene andere belanghebbenden zijn bij de nalatenschap in het verzoekschrift vermeld, dan de meerderjarigen, benevens eene in het krankzinnigengesticht verpleegd wordende, en eene afwezige, wier voogdesse, toeziende voogd en bewindvoerders het verzoek hebben gedaan, en dat de door hen aangevoerde grond voor het verzoek tot verkoop, hiervoren gemeld, alleszins aannemelijk voorkomt:

Beveelt, dat tot den openbaren verkoop van de onroerende goederen, in het verzoekschrift breeder omschreven, zal worden overgegaan, enz.

III.

Heeft de curator van eene onbeheerde nalatenschap machtiging noodig tot den openbaren verkoop van de onroerende goederen, daartoe behoorende?

Het eerste gedeelte van art. 1174 B. W. bepaalt in algemeene termen o. a. dat de curator is verplicht om de nalatenschap te beheeren en tot effenheid te brengen; terwijl bij het derde gedeelte van hetzelfde artikel o. a. nog is voorgeschreven, dat hij de opbrengst der verkochte roerende en onroerende goederen in de kas der gerechtelijke consignatiën [1]) zal storten, ten einde te strekken tot behoud der rechten van de partijen en daarvan, aan wien zulks zal behooren, rekening te doen.

Bij dit voorschrift is niet bepaald, dat hij tot den openbaren verkoop der onroerende goederen gerechtelijke machtiging behoeft; evenmin is zulks geschied bij art. 1176, waarbij eenige andere wetsbepalingen op hem toepasselijk zijn ver-

---

[1]) De voorschriften betrekkelijk de consignatiekas worden gevonden in de Wet van 26 Mei 1841, (St. n°. 14), en het Kon. Besluit van 1 Februari 1876, (St. n°. 36), ter uitvoering van art. 1 dezer wet, hetwelk bepaalt: „De bewaring der effecten aan toonder, welke naar de voorschriften van de artikelen 391 en 506 van het Burgerlijk Wetboek, kunnen worden geconsigneerd, wordt in de provinciën *Zeeland*, *Utrecht*, *Overijssel*, *Groningen*, *Drenthe* en *Limburg* voor ieder arrondissement opgedragen aan den in de hoofdplaats van het arrondissement gevestigden bewaarder der hypotheken gezamenlijk met den griffier der Arrondissements-Rechtbank;" in de plaatsen, waar gerechtshoven gevestigd zijn, is dit de griffier bij het gerechtshof; zie op dit Besluit mijne aanteekening in het geschrift Wet op de Rechterlijke organisatie enz. bl. 316.

Deze voorschriften zijn niet toepasselijk op de gerechtelijke inbewaargeving bij art. 1440 en volgg. B. W. voorgeschreven, waarop, volgens Kon. Besl. van 1 Nov. 1818 (Stbl. n°. 36), de Fransche wet van 28 Nivôse jaar XIII (Rondonneaut I, 584, VI, 405, Fortuijn II, 330) van toepassing is gebleven; volgens welke deze moet plaats hebben bij de ontvangers van de gerechtelijke acten in de hoofdplaatsen van de arrondissementen.

klaard; art. 520, vóor den bewindvoerder van goederen van eenen afwezige geschreven, is hier niet bijgevoegd. Zijn beheer wijkt geheel af van dat van den voogd; hij is bevoegd zelfs rechtsgedingen te voeren zonder rechtelijke machtiging [1]).

Hieruit volgt reeds dat de curator de bedoelde machtiging niet behoeft; wel houdt art. 702 Rv. de bepaling in, dat hij gehouden is de formaliteiten na te komen ten aanzien van den verkoop van goederen, aan minderjarigen toebehoorende, bij art. 684, 685 en 690 aldaar voorgeschreven; doch dit betreft alleen den vorm van den verkoop; art. 685 veroorlooft, dat de Kantonrechter voor de roerende goederen eenen anderen dan openbaren verkoop toelate [2]).

Hij behoeft die machtiging evenmin als de erfgenaam, die eene nalatenschap onder voorrecht van boedelbeschrijving heeft aanvaard, en heeft, zooals blijkt uit art. 1176, vele verplichtingen te volgen, die op dezen van toepassing zijn. Hij is dus, wat den vorm aangaat, gehouden de verplichtingen na te komen voor den openbaren verkoop van onroerende goederen, aan voogden voorgeschreven, en niet bevoegd tot den onderhandschen verkoop. Hij is verantwoordelijk jegens den erfgenaam, zoo deze opkomt, of jegens den Staat, (art. 1175); heeft hij niet naar behooren zijne verplichtingen vervuld, hij zal deswegens tot schadevergoeding gehouden zijn.

In gelijken zin, behalve Marcadé, ad art. 814 T. III: 190, acht ook Diephuis (l. c. p. 477 en 478) den curator voor alle zijne handelingen aansprakelijk. Daar art. 522 op hem is toepasselijk verklaard en hij tot loon gerechtigd is, is hij wegens ieder verzuim in zijn beheer aansprakelijk.

---

[1]) Voorduin, Dl. IV, p. 326.

[2]) Diephuis, Dl. V, p. 476; Oudeman, Dl. III, p. 114.

Kan de bewindvoerder, bij art. 1066 B. W. bedoeld, ofschoon den last aangenomen hebbende, op zijn verzoek door den Rechter worden ontslagen met benoeming van een ander in zijne plaats, indien hij zich tot de verdere waarneming van zijn beheer buiten staat gevoelt?

Is in de wet geen stellig voorschrift hiertoe betrekkelijk te vinden; de twijfel wordt vermeerderd door de bepaling van art. 1068, 1ste lid houdende: »dat de bewindvoerder, hoewel, even als de uitvoerder eener uiterste wilsbeschikking, ongehouden dien last aan te nemen, dezen aanvaard hebbende, gehouden is dien ook te voleindigen." Is hij nu rechtens verplicht zijn bewind voort te zetten, voorzeker in het nadeel van belanghebbenden, dat hij gehouden zal zijn te vergoeden? Mij dunkt de wetgever kan dit niet hebben gewild; het komt mij voor dat art. 1069 het beginsel in zich bevat, waarmede de zwarigheid kan worden opgelost; wij vinden daarin toch eene gelijkstelling van den bewindvoerder en van den uitvoerder eener uiterste wilsbeschikking met den voogd; hij kan om dezelfde redenen als deze worden afgezet.

Hieruit schijnt te volgen, dat hij geene vordering tot afzetting behoeft af te wachten, indien hij door eene behoorlijk bewezen ziekelijkheid, na zijne benoeming ontstaan, gekweld is, die hem verhindert zijn bewind voort te zetten. Die gelijkstelling van den bewindvoerder met den voogd wordt in nog andere wettelijke bepalingen gevonden; wij vinden haar in art. 520, waarin het hoofdbeginsel der verplichtingen van eenen bewindvoerder is geschreven, in artt. 836, 838, 1025 en 1030 B. W. In overeenstemming met art. 1026 is ook bij art. 1067 voorgeschreven, dat, indien de erflater geene personen heeft aangewezen, welke in de plaats van de ontbrekende bewindvoerders zullen optreden, daarin door de Arr.-Rechtbank, op verhoor van het openbaar mini-

sterie, wordt voorzien. Het woord »ontbrekende", in beide wetsartikelen gebezigd, is algemeen en bedoelt alzoo niet slechts de overledenen, maar ook hen, die daartoe om de eene of andere reden buiten staat zijn geworden; hij behoeft alzoo geene rechtsvordering tot ontzetting af te wachten; hij kan zelf, onder overlegging van het bewijs zijner ziekelijkheid, het ontslag aan den rechter vragen: Art. 1067 zegt toch niet, wie de benoeming van de ontbrekende bewindvoerders vragen moet; dit kan dus zoowel door den bewindvoerder zelven, als door de belanghebbenden worden gedaan.

Het spreekt van zelf dat gemelde bepaling niet, evenals die van art. 1069, op uitvoerders van uiterste wilsbeschikkingen betrekking heeft; deze worden er niet genoemd; in geval zij ontbreken, wordt hunne taak die van de belanghebbenden, welke zelve in het beheer moeten voorzien. Daar de wet niets meer bepaalt omtrent de rechten en verplichtingen van bewindvoerders, zal men, zooals Diephuis [1]) zegt, deze van elders moeten afleiden. Mr. Coninck Liefstink [2]) leidt uit art. 1068 af, dat de bewindvoerder zich in geen geval van het bewind kan ontslaan, en veel tegen het nut dezer bepaling zou zijn aan te voeren: er zou hier geen spraak kunnen zijn, om de bewindvoering, even als de voogdij, als een publiek belang te beschouwen, waarmede evenwel niet geheel overeenstemt hetgeen hij verder [3]) opmerkt op art. 1069, dat het voorschrift betrekkelijk de ontzetting der bewindvoerders, evenals die van voogden, steunt, als maatregel van publieke orde (Jus Publicum), op de wet.

Hier ziet de geachte schrijver dus ook een voorschrift, dat op de openbare orde rust; waarom zou het dan niet op de openbare orde rusten, dat de bewindvoerder zelf het ontslag vraagt, indien hij zich tot de voortzetting van het bewind buiten staat gevoelt?

---

[1]) Dl. 5, p. 52. [2]) Themis, 1872, p. 291 en 292. [3]) P. 294.

Verzet.

In geval bij gedaan verzet tegen een bij verstek gewezen vonnis de oorspronkelijke eischer niet verschijnt, behoort er alsdan tegen hem verstek of ontslag van de instantie verleend te worden?

Hoezeer de oorspronkelijke eischer, in het geval van verzet, gedaagde zou kunnen genoemd worden, is hij het toch niet met het gevolg, dat, bij zijne niet-verschijning op het verzet van den oorspronkelijken gedaagde, tegen het door den oorspronkelijken eischer tegen hem verkregen vonnis, volgens art. 76 Rv., verstek moet worden verleend; evenmin zal hij, uit kracht van art. 75 Rv., van de instantie moeten worden ontslagen; de verhouding toch van partijen is dezelfde gebleven, de geopposeerde is eischer, de opposant is gedaagde; het verzet is geen nieuwe rechtsvordering; het is slechts het middel, waardoor de gedaagde, die niet verschenen was, in de gelegenheid gesteld wordt, alsnog zijne verdediging te doen gelden. In burgerlijke zaken toch wordt niet, evenals in strafzaken, het vonnis door het verzet te niet gedaan; het blijft bestaan, maar wordt op nieuw aan 's rechters oordeel onderworpen, of, naar aanleiding van de verweering van den opposant, er aanleiding bestaat om het vonnis al dan niet te handhaven. De wet behelst te dezen opzichte geen stellig voorschrift; art. 87 bepaalt slechts dat de opposant, die zich voor de tweede maal bij verstek laat vonnissen, niet meer zal worden ontvangen tot het doen van een nieuw verzet; betrekkelijk den oorspronkelijken eischer is niets bepaald; hij is echter de eenmaal deugdelijk verschenen aanlegger van het geding; verschijnt hij ten dage dienende niet op het verzet, alsdan zal slechts acte van zijne niet-verschijning moeten worden verleend, doch geen verstek, noch ontslag van de instantie.

In het *Ontwerp van een W. v. B. Rv.*, uitgegeven door Mr. A. A. de Pinto, p. 52 en 30, vinden wij eene voorzie-

ning, hiertoe betrekkelijk; in Titel I van Boek III is bij art. 9, 2e zinsnede voor het geval van verzet tegen een bij verstek gewezen vonnis bepaald, dat, bij niet-verschijning van den oorspronkelijken eischer, geldt het bepaalde bij art. 26 van Titel I Boek II, n. l. dat er wordt voortgeprocedeerd zonder verleening van verstek. Is de eischer of de verweerder eenmaal verschenen, dan komt, bij niet-verschijning op eene volgende terechtzitting, het verleenen van verstek niet meer te pas: de bestaande wet schijnt geen andere uitlegging toe te laten dan die, welke bij voormeld ontwerp als regel wordt voorgesteld.

Kracht van het Beding van art. 1230 B. W. na verkoop door den hypothecairen crediteur.

Is Art. 529 *Rv. toepasselijk in geval van verkoop van onroerend goed uit kracht van het beding, bij onherroepelijke volmacht gemaakt?*

Kan het beding betrekkelijk het verhuren, uit kracht van art. 1230 *B. W., door den kooper tegen den huurder worden ingeroepen?*

Eene hypothecaire schuldverbintenis is aangegaan, waarbij beide bedingen, door art. 1223 en 1230 B. W. toegelaten, zijn gemaakt en op de openbare registers ingeschreven; de hypothecaire schuldenaar, zelf het verbonden vast goed bewonende, blijft in gebreke aan zijne verbintenis te voldoen; het goed wordt nu door den hypothecairen schuldeischer, uit kracht van de onherroepelijke volmacht in het openbaar verkocht, aan den kooper toegewezen, en door inschrijving van de acte in de openbare registers geleverd; nu rijst de vraag: hoe moet de kooper handelen, indien de schuldenaar in gebreke blijft het vaste goed te ontruimen? Hij heeft tegen

den verkooper, uit kracht van de onherroepelijke volmacht, daartoe geene vordering; want deze is niet tot feitelijke inbezitstelling gehouden, zooals meermalen, ook door den Hoogen Raad, is beslist. Het voorschrift van art. 529 Rv. is evenmin toepasselijk; het bepaalt dat de geëxecuteerde tot de ontruiming van het gekochte (in de officiëele editie staat abusievelijk: »gehuurde") kan worden genoodzaakt, op de wijze, bij art. 124 van dat Wetboek bepaald; dit voorschrift heeft echter betrekking tot de ontruiming, in geval van executie; verkoop en levering uit kracht van de onherroepelijke volmacht is bij geene wetsbepaling hiermede gelijk gesteld. Er schiet alzoo voor den kooper geen ander middel over dan tegen den nalatige eene rechtsvordering tot ontruiming in te stellen voor de rechtbank, onder welke het goed gelegen is; hij kan die niet aanbrengen bij den kantonrechter, omdat zij niet tot diens bevoegdheid behoort. De kooper vertegenwoordigt de rechten van den hypothecairen schuldenaar, en, daar deze op hem zijn overgegaan, moet eerstgenoemde het goed verlaten, en kan daartoe door rechterlijk vonnis worden genoodzaakt.

Dan wat zal moeten gebeuren, in geval het verkochte in het bezit van eenen huurder is? Zeker is het dat de kooper de bestaande wettig aangegane huur zal moeten eerbiedigen; maar, gesteld dat deze is aangegaan in strijd met het beding, bij art. 1230 B. W. veroorloofd, hetzij door vooruitbetaling der huurpenningen, hetzij betrekkelijk den tijd en de wijze van verhuring, zal deze huur dan van rechtswege nietig zijn met het gevolg, dat de kooper den huurder als onwettigen houder van het goed voor de Rechtbank, onder welker rechtsgebied deze woont en het goed gelegen is, tot ontruiming kan vervolgen, als deze niet bewijst, dat hij tot het aangaan der huur de schriftelijke toestemming van den hypothecairen schuldeischer verkregen heeft? Deze vraag werd door de Rechtbank te Utrecht, bij vonnis van 12 Maart 1856 [1]), toestemmend beantwoord, op grond: »dat het recht des schuldeischers, om

[1]) Rechtsgeleerd Bijbl. 1856, pag. 354.

zich tegen zoodanige, in strijd met de overeenkomst aangegane huur te verzetten, zonder eenigen twijfel overgaat op dengene, aan wien de schuldeischer, krachtens de aan hem verleende onherroepelijke volmacht.... de bezwaarde goederen heeft verkocht, en het daarvoor moet worden gehouden, dat de gedaagde, *ten opzichte* van den eischer, de goederen, waarover de kwestie, zonder titel bewoont en gebruikt." Zij wees dientengevolge aan den eischer zijne vordering toe, met veroordeeling van den gedaagde tot ontruiming en vergoeding van kosten. Een gelijksoortig geval heeft zich voorgedaan bij de Rechtbank te Winschoten; deze stond bij vonnis van 25 Mei 1859 den huurder toe, door alle middelen rechtens het bewijs te leveren, dat hij met toestemming van den schuldeischer het goed gehuurd had; bij eindvonnis van 8 Juni 1859 verklaarde de Rechtbank, dat voormeld bewijs niet geleverd was en wees de vordering tot ontruiming toe, met uitvoerbaar-verklaring bij voorraad, niettegenstaande hooger beroep en cassatie; tegen dit vonnis, in hooger beroep bevestigd door het voormalig Prov. Gerechtshof van Groningen van 13 September 1859, heeft de verweerder zich in cassatie voorzien, met het gevolg, dat de Hooge Raad, in overeenstemming met de conclusie van den toenmaligen Advocaat-Generaal Gregory, met vernietiging van gemeld arrest en vonnis, aan den verweerder in cassatie zijne vordering heeft ontzegd, bij arrest van 12 April 1860 [1]). De Raad besliste dit op grond, dat de bepaling: dat het beding bij art. 1230, 1e lid, toegelaten, wel door den schuldeischer, die het op de openbare registers heeft doen aanteekenen, tegen den huurder kan worden ingeroepen; »dat echter deze laatste geheel exceptioneele bepaling uit haren aard eene strikte uitlegging vereischt; dat derhalve, hoewèl onder de uitdrukking *schuldeischer*, zijn begrepen *zijne rechtverkrijgenden*, niettemin de kooper van het verbonden goed (als zijn rechthebbende ontleent, niet van den hypothecairen schuldeischer, maar van den schuldenaar) door dien koop alleen is getreden in de rechten van zijn auteur, den schul-

[1]) V. d. Honert, B. R., Dl. XXIV, pag. 117.

denaar, en niet in die van den schuldeischer tegen den huurder, en dat alzoo zoodanig beding tegen den kooper niet kan worden ingeroepen;"

»dat het geen verschil maakt, nu in deze bestaat het beding van art. 1223, 2°. B. W., en dat de hoofdgrond der beslissing van het beklaagde arrest (dat de kooper het goed heeft gekocht, niet van den vorigen eigenaar of diens lasthebber, maar van den hypothecairen schuldeischer) is in strijd met dat artikel;

»dat het beding van art. 1223 B. W., wel verre van den aard der wederzijdsche betrekkingen te veranderen, alleen strekt tot vereenvoudiging en vermijding van formaliteiten; dat voorts, hoewel dit beding niet is eene gewone volmacht, dit echter vaststaat, dat hij, die krachtens de daarbij ingeroepen machtiging, een verbonden goed verkoopt, dit doet als gemachtigde van den eigenaar (den schuldenaar) en als dien vertegenwoordigende, dewijl anderszins de eigendom door hem niet zoude kunnen worden overgedragen aan den kooper."

Gereedelijk is toe te geven, dat de rechten van den eigenaar van het goed op den kooper overgaan en dat deze in diens rechten getreden is; dan het beding wordt krachteloos, indien de kooper het niet zou kunnen inroepen: wel is de huur door den vorigen eigenaar gesloten, maar deze was beperkt door het beding met het gevolg, dat zij zich niet verder kon uitstrekken dan dit beding toeliet; het doel daarvan is toch het onderpand niet in waarde te doen verminderen; het was van de zijde des verhuurders eene ongeoorloofde overeenkomst, welke dientengevolge van rechtswege nietig was; zij was zonder oorzaak aangegaan en mitsdien krachteloos, art. 1371 B. W. Het is overeenkomstig den aard der handeling, dat het beding niet zonder gevolg behoort te blijven; waartoe zou het anders dienen, indien de schuldenaar in strijd daarmede met goed gevolg handelen kon? Wel vertegenwoordigt de schuldeischer den schuldenaar en draagt hij diens rechten en verplichtingen op den kooper over, maar op geen andere voor den kooper meer bezwarende lasten, dan onder welke

hij het recht van hypotheek heeft bezeten. Heeft hij geene vordering ingesteld tot vernietiging der huur, het was overbodig, omdat zij, wat hem aanging, van rechtswege nietig was. Uit het niet gebruik maken van zijn recht, om daartegen op te komen, vloeit niet voort, dat dit voor den kooper is te niet gegaan. Deze zal dus rechtens tegen dengene, die onwettig het goed bezit, de ontruiming kunnen vorderen, zonder dat deze zich op eene huur kan beroepen, door den vorigen eigenaar zonder schriftelijke toestemming van den hypothecairen schuldeischer, in strijd met het beding, dat de bevoegdheid tot verhuring beperkt, aangegaan.

Het is te minder aannemelijk, dat de kooper het beding betrekkelijk de beperking der huur, niet tegen den huurder zou kunnen inroepen, omdat hij door de betaling der hypotheek en haar roiement van rechtswege wordt gesubrogeerd in de rechten des schuldeischers, zooals volgt uit art. 1438 n°. 2, in verband met art. 1436 B. W. Hierdoor gaat wel niet het recht van hypotheek, als hetwelk door de betaling en het roiement heeft opgehouden, op den kooper over, doch wel diens rechten, en alzoo dat van tegen den huurder vernietiging te kunnen vorderen van de huurovereenkomst, in strijd met het beperkend beding, door den vorigen eigenaar aangegaan.

De Rechtbank te Rotterdam besliste het tegendeel, bij vonnis van 18 Februari 1859 [1]), hoofdzakelijk op grond: dat aan alle subrogatie ten grondslag ligt het feit van gedane betaling, ten behoeve van eenen derden schuldeischer; dat aan de toepassing van art. 1438 n°. 2 alleen zou te denken zijn, als er eene betaling door den kooper geschied ware, ter afdoening der hypotheek aan den hypothecairen schuldeischer; dat dit artikel klaarblijkelijk van toepassing is in een gewoon geval, waar rechtstreeks van den eigenaar gekocht is, en niet voor het exceptioneele geval, waarin de hypothecaire schuldeischer als verkooper optreedt, en de kooper zich jegens dezen tot betaling van den koopprijs verbindt en niet tot

[1]) Rechtsgeleerd Bijblad, 1860, pag. 366.

betaling der hypotheek aan den hypothecairen schuldeischer als zoodanig, waaruit de verkooper zich zelven betaalt en voor het overige aan den vorigen eigenaar rekenplichtig wordt.

Reeds dadelijk valt in het oog dat de Rechtbank eene onderscheiding maakt, die in de wet niet te lezen is, nl. dat de betaling zou geschied zijn aan een derden schuldeischer, in het geval, dat de kooper van den eigenaar zelven gekocht heeft. Het voorschrift van art. 1438 n°. 2 is algemeen; daarin is die onderscheiding niet te vinden; door de betaling aan den schuldeischer als verkooper, lost de kooper tevens de op het goed gevestigde hypotheek af, zoodat deze betaling daartoe mede strekt. Dient deze voor den kooper om zich van eenen last te bevrijden en onbezwaard te zijn, dat hij geen rechtsvervolging betrekkelijk het door hem gekochte te vreezen heeft, daardoor treedt hij niet slechts in de rechten des schuldeischers, dan voor zooveel de hypotheek is te niet gegaan; maar tot diens rechten, welke van rechtswege de zijne worden, behoort dan ook dat van tegen den huurder het beperkend beding der huur te kunnen inroepen. Had de kooper rechtstreeks van den eigenaar gekocht, op welk geval art. 1438 n°. 2, volgens de Rechtbank, zou betrekking hebben, dan gewis zou de kooper ten eenenmale onbevoegd zijn om tegen de door den verkooper aangegane huurovereenkomst op te komen, omdat diens rechten en verplichtingen op hem zijn overgegaan, en hij mitsdien gehouden is de huurovereenkomst na te leven.

Eene vraag naar aanleiding van Art. 1186 en 1188 B. W.

Deze wetsbepaling doet de vraag ontstaan: of het daarbij toegekende voorrecht ook kan worden uitgeoefend door den verhuurder van een huis of een gedeelte daarvan, dat hij zelf

van meubelen heeft voorzien, op zoodanige roerende goederen of huisraad, die de huurder daarenboven in het gehuurde gebracht heeft.

Het komt mij voor, dat deze vraag ontkennend behoort te worden beantwoord. Bij art. 1617 is aan den huurder de verplichting opgelegd, om het gehuurde van genoegzaam huisraad te voorzien, bij gebreke waarvan hij tot de ontruiming daarvan kan worden genoodzaakt, tenzij hij voldoende zekerheid geve voor de betaling der huurpenningen. In het gegeven geval bestaat de verplichting, om het huis van genoegzaam huisraad te voorzien, aan de zijde des huurders niet; hij behoeft alzoo, als hij zelf geen huisraad aanbrengt, geen zekerheid te stellen voor de richtige betaling der huurpenningen; bij art. 1622, alwaar gehandeld wordt over de huur van gestoffeerde kamers, is dan ook niet van de verplichting des huurders tot stoffeering gewaagd, noch ook het voorschrift van art. 1617 toepasselijk verklaard. Trouwens dit zou ook ongerijmd wezen, omdat de verhuurder in beide gevallen zelf verplicht is het gehuurde van huisraad te voorzien.

In gelijken zin zegt Diephuis: [1]) »Art. 1617 B. W. luidt algemeen. Wel kan het niet worden toegepast, waar een gemeubeld huis verhuurd is, omdat hier geen voorzien van huisraad van den kant des huurders te pas kan komen; [2]) en de verhuurder moet dus in zoodanig geval, zoo hij bij de verhuring geene zekerheid bedongen heeft, geacht worden den huurder genoegzaam vertrouwen te hebben geschonken, zonder op grond van art. 1617 ontruiming, of ook voldoende zekerheid te kunnen vorderen; omdat deze laatste daar alleen vermeld wordt, als komende in de plaats van het voorzien van huisraad, waarvan hier geen sprake kan zijn."

De bepalingen van het Wetboek van Burgel. Rechtsv. betrekkelijk het pandbeslag, hoe algemeen ook, schijnen hier alle toepassing te moeten missen, al heeft zelfs de huurder

[1]) Dl. VII, pag. 331.
[2]) Troplong, n°. 535.

tot meerdere versiering ook zijnerzijds huisraad aangebracht; art. 758 van dat Wetboek laat toch dat beslag alleen toe »op de goederen, welke bij art. 1186 en 1188 van het Burgerlijk Wetboek voor de huurpenningen verbonden zijn verklaard."

Rechterlijke beslissingen betrekkelijk de gestelde vraag worden schaars aangetroffen; ééne is er van de Rechtbank te Brussel van 10 December 1866, waarvan mededeeling gedaan wordt in de *Belgique Judiciaire* van 1867, pag. 380 onder het opschrift: „*Celui qui donne en location un appartement garni, n'a pas le privilége du bailleur sur un meuble introduit et appartenant à un tiers;*" deze uitspraak was gegrond op de motieven: »Qu'en effet ce privilége ne peut exister que vis-à-vis du locataire, qui, conformément à l'art. 1752 du Code Civil, est obligé de garnir les lieux loués de meubles, suffisants pour répondre des loyers; que le privilége dérive alors de l'intention des parties, qui veulent l'une comme l'autre que le bailleur trouve sa garantie dans les meubles introduits par le locataire; que cette intention ne peut se supposer dans la location d'un appartement garni, puis qu'il est de l'essence de ce contrat que le locataire n'apporte aucun meuble et que le bailleur se repose pour la perception des loyers sur la responsabilité personnelle de son débiteur."

Artikel 1958 burgerlijk wetboek.

Art. 1958 B. W. bepaalt: »Een wettelijk vermoeden ontslaat dengenen, in wiens voordeel hetzelve bestaat, van alle verdere bewijzen."

»Geen bewijs wordt tegen een wettelijk vermoeden toegelaten, in geval de wet, op grond van dit vermoeden, zekere bepaalde handelingen nietig verklaart, of den rechtsingang

weigert; tenzij de wet zelve het tegenbewijs mocht hebben vrijgelaten, en onverminderd hetgeen omtrent de gerechtelijke bekentenis vastgesteld is."

De vraag is: hoe moet dit wettelijk voorschrift worden begrepen en drukt zijne redactie de ware bedoeling van den wetgever uit?

Dit meen ik te mogen betwijfelen.

Volgens het eerste lid toch ontslaat een wettelijk vermoeden dengene, in wiens voordeel het bestaat, van alle verdere bewijzen, in overeenstemming met art. 1953 B. W.

Bestaat een dergelijk wettelijk vermoeden, dan is geen tegenbewijs toegelaten, volgens art. 1958 al. 2, »in geval de wet, op grond van dit vermoeden, zekere bepaalde handelingen nietig verklaart, of den rechtingang weigert;" voorbeeld vermeld door Mr. J. A. Fruin, *de Nederlandsche Wetboeken*, op art. 1953, 1° aant. d.: »Art. 231 lid *b*, B. W. »Alle giften, onder eenen verdichten titel, of aan tusschen beide komende personen gedaan, zijn nietig. Zie ook artt. 239, 958 en 1718. Verg. nog de artt. 773 en volgg. K. H." In dezen zin zegt de L. 29 D. de leg. I, 3: »Contra legem facit qui id facit quod lex prohibet: in fraudem vero, qui salvis verbis legis sententiam eius circumvenit," en de L. 5 Cod. de leg. I, 14: »Non dubium est, in legem committere eum qui verba legis amplexus contra legis nititur voluntatem. Necp oenas insertas legibus evitabit, qui se contra iuris sententiam saeva praerogativa verborum fraudulenter excusat."

In deze gevallen dus kan van geen tegenbewijs sprake zijn; het bewijs toch heeft alleen betrekking op feiten, niet op rechtsgeschillen. Het is bij gevolg eene minder juiste redactie van art. 1958, al. 2, als de wetgever, na te hebben vooropgezet: dat tegen een wettelijk vermoeden geen tegenbewijs wordt toegelaten, laat volgen: »tenzij de wet zelve het tegenbewijs mocht hebben vrijgelaten, en onverminderd hetgeen omtrent den gerechtelijken eed en de gerechtelijke bekentenis vastgesteld is." Het spreekt van zelf dat deze toevoeging aan het tweede lid van dit artikel is eene contradictio in terminis; omdat volgens de wet zelve geen tegenbewijs is toegelaten; hoe kan dus in dit geval hiervan sprake zijn?

Dat in dit geval de gerechtelijke eed niet kan worden opgelegd, volgt ook uit art. 1968 B. W. bepalende: »Die eed kan alleen worden opgedragen omtrent eene daadzaak, welke persoonlijk zoude zijn verricht, door dengenen, aan wiens eed de beslissing wordt overgelaten." Hieruit blijkt almede dat deze eed alleen kan worden opgelegd omtrent het bestaan eener daadzaak en dus geenszins ten opzichte van een rechtspunt. Het geval dus, waarin, volgens het laatste gedeelte van het tweede lid van art. 1958, tegenbewijs zou zijn vrijgelaten, of de gerechtelijke eed zou kunnen worden opgelegd, is rechtens onbestaanbaar. Hoe toch zou, wanneer bewezen is, dat door de echtgenooten, onder een verdichten titel of aan tusschen beide komende personen giften gedaan zijn, welke volgens het tweede lid van art. 238 B. W. nietig zijn, tegenbewijs kunnen worden toegelaten, daar de wet zelve in art. 239 bepaalt, welke giften als zoodanig moeten worden aangemerkt? hoe zal tegenbewijs kunnen worden toegelaten, indien de zaak is beslist bij een vonnis, in kracht van gewijsde gegaan, of door dading tusschen partijen geregeld?

Het laatste gedeelte van het tweede lid van art. 1958 B. W. is dus m. i. zonder zin of beteekenis en voorziet in een geval, dat in werkelijkheid nimmer kan voorkomen, of een casus non dabilis. De woorden: »tenzij de wet zelve" enz., dáár geschreven, zijn bij gevolg overbodig, en zouden op hunne plaats zijn in art. 1959, waar gehandeld wordt over het bewijs door vermoedens, welke niet op de wet zelve gegrond zijn; worden deze door eene der partijen aangevoerd, als welke zijn feiten en omstandigheden, dan spreekt het van zelf dat tegenbewijs is en moet zijn vrijgelaten; en toch wordt in dit artikel deze aldaar noodzakelijke toevoeging van het laatste gedeelte van het tweede lid van art. 1958 B. W. niet aangetroffen.

Het Openbaar Ministerie in burgerlijke zaken.

»Bij de discussiën over het wetsontwerp tot opheffing van den verplichten dubbelen rechtsbijstand, hebben de heeren Van der Linden en Godefroi herinnerd, dat bij de Rechterlijke Organisatie van 1860" (lees 1861) »de conclusiën van het openbaar ministerie in burgerlijke zaken, behalve in cassatie, werden afgeschaft, en op die geheele afschaffing thans op nieuw aangedrongen. De heer Godefroi zeide: »ik hoop dat de Minister, bij de eerste gelegenheid eener herziening van de rechterlijke organisatie, afschaffing der conclusiën, zoo al niet in cassatie, althans in andere gedingen zal voorstellen; want zij zijn inderdaad eene overbodigheid, die tijd, geld en meer personeel kost." W. v. h. R. n°. 4347.

De geachte Redactie van het W. v. h. R., zich met deze zienswijze vereenigende, staaft haar gevoelen met beroep op de woorden, welke ten aanzien van dit onderwerp in het 69e deel der *Bibliothèque Universelle* worden aangetroffen, luidende: »...L'intervention du ministère public dans les procès civils est, je crois, particulière à la France. Non seulement on y est habitué dans ce pays, mais on admet que le procureur-général ou ses adjoints prennent fait et cause pour l'une des parties, et prononcent en réalité de nouvelles plaidoiries. Pour un étranger, celà a quelque chose d'extrêmement choquant. Que le réprésentant de l'État auprès des tribunaux résumât," lees résume, »impartialement les débats, pésant les raisons de l'une ou de l'autre partie, montrant les points forts," lees décisives, »des arguments présentés de chaque côté, et rappelant les lois qui régissent la matière, comme le font souvent les présidents des cours de justice en Angleterre, surtout quand ils ont devant eux un jury, on le comprendrait. Mais qu'il prenne parti versant tout d'un côté, et qu'il se fasse l'avocat de l'un des plaideurs, épousant ses idées,

peut-être ses passions, et prononçant des paroles comme quelques-unes de celles qu'on a pu lire dans le discours, qui precède, voilà ce qui est difficile à admettre. *Une institution pareille peut se comprendre sous un gouvernement despotique qui tient à intervenir dans toutes les affaires de ses administrés,* parcequ'il y trouve un moyen très-efficace de peser sur eux et de leur imposer la soumission; mais dans ce pays libre où l'on veut faire de l'égalité devant la loi une vérité, elle cesse à mon sens d'être admissible. Je ne veux pas insister; il me suffit d'avoir tenté, au moins, d'attirer l'attention sur ce qui me paraît dans l'administration de la justice de France, un abus qu'on *accepte comme inévitable,* parcequ'on l'a toujours vu, mais qui n'en est pas moins senti, peut-être, et qui diminue parfois à un très-haut dégré les garanties que doit présenter tout tribunal digne de ce nom."

De Redactie voegt hieraan toe: »Voor Frankrijk bestemd, mogen deze regelen ook voor Nederland gelden."

De voormelde woorden zijn blijkbaar geschreven door een Engelschman; de schrijver, verwijzende op het overzicht van de debatten, welke de presidenten van de gerechtshoven in Engeland aan den jury leveren, heeft er niet eens aan gedacht, dat dit ook in Frankrijk plaats vindt.

Volgt nu hieruit, dat hetzelfde ook voor Nederland moet gelden, dat »deze conclusiën", zooals de heer Godefroi zeide, »inderdaad eene overbodigheid zijn, die tijd, geld en meer personeel kost?" Ik betwijfel het; wij ontleenen onze rechterlijke instellingen niet aan de Duitsche, veel minder aan de Engelsche, maar aan de Fransche; in Frankrijk wordt de afschaffing dezer conclusiën niet verlangd. Haar behoud is verdedigd door Edouard Perier, destijds procureur-generaal bij het Keizerlijk Gerechtshof te Agen (Lot et Garonne), waarvan verslag gegeven is door Reverchon *Revue Critique de Législation et de Jurisprudence,* T XXVIII, bl. 494, suite T XXVII, bl. 494, suite T XXVIII, bl. 89. Deze zegt bl. 67: »Il faut," dit Boncenne »à la justice un guide, à la faiblesse un appui, à la société tout-entière une sorte de représentant et surtout, aux lois d'un intérêt général un organe, une sauve-

garde contre les prétentions toujours renaîssantes de l'intérêt particulier; mieux valait prévenir les infractions à ces lois, que d'attendre qu'elles eussent été commises pour casser les jugements;" voorts bl. 65: »Ordre public. Le Ministère public doit être entendu dans toutes les causes, dans lesquelles l'ordre public est intéressé, c'est á dire toutes celles dans lesquelles une violation de la loi apporterait un trouble quelconque à l'ordre social; il est difficile de donner de l'ordre public une définition plus claire: »*C'est un grand mot" a dit* Royer Collard, »*mais ce mot est bien vague, il peut avoir dans la langue commune et il a dans nos lois des acceptions très-diverses,*" en bl. 64: »Communication au ministère public. Loi du 24 Août 1790 sur l'organisation judiciaire art. 1 et 2: »L'origine de cette formalité est très-ancienne à partir du XVIme siècle; l'arrêt du Parlement de Paris du 3 Septembre 1767 leur permit de prendre la parole quand ils le jugeraient convenable;" en Reverchon voegt er bij in zijn verslag t. a. pl.: »Si le rôle du ministère public à l'audience de la cour d'assises a quelquefois plus de rétentissement, son intervention dans les débats civils ne concourt pas moins efficacement à la bonne administration de la justice et donne souvent une plus sérieuse mesure à la valeur des magistrats auxquels il est confié."

De instelling van het openbaar ministerie, zooals wij zagen aan de Fransche wetgeving ontleend, is bij de wet op de Rechterlijke Organisatie en het beleid der justitie behouden.

Art. 3 dezer wet, gewijzigd bij de wetten van 4 Juli 1874 (Stbl. n°. 90), 10 November 1875 (Stbl. n°. 200 en 203—204) en 9 April 1877 (Stbl. n°. 72—80), bepaalt: »Het openbaar ministerie wordt uitgeoefend door den Procureur-Generaal bij den Hoogen Raad, door de Procureurs-Generaal bij de Gerechtshoven, door de Officieren van Justitie bij de Arrondissements-Rechtbanken en door de Ambtenaren van het Openbaar Ministerie bij de Kantongerechten; de hoofdverplichting van het openbaar Ministerie is omschreven bij art. 4 dezer wet, luidende: »Het openbaar ministerie is bijzonderlijk belast met de handhaving der wetten met de vervolging van alle misdrijven en het doen uitvoeren van alle strafvonnissen.

Hetzelve moet worden gehoord in al de gevallen bij de wet voorzien."

De taak van het O. M. is bijgevolg tweeledig: in strafzaken is het belast zoowel met de vervolging der misdrijven als met de tenuitvoerlegging der strafvonnissen, in burgerlijke zaken treedt het in enkele gevallen als eischer op, in andere wordt het als gevoegde partij gehoord en licht het den rechter voor in de gevallen bij de wet voorzien. [1])

In de op 31 Mei 1861 (Stbl. n⁰. 49) vastgestelde, sedert bij herhaling uitgestelde, doch nimmer uitdrukkelijk ingetrokken wet, *houdende eene nieuwe rechterlijke inrichting*, is een geheel ander beginsel geschreven; wel wordt het O. M. uitgeoefend door de ambtenaren, bij art. 4 dezer wet vermeld, bij art. 5 belast met de handhaving der wetten, de vervolging van alle misdrijven en het doen uitvoeren van alle strafvonnissen; maar in burgerlijke zaken wordt het alleen bij een beroep in cassatie in zijne conclusiën gehoord, en is het ter terechtzitting slechts tegenwoordig, wanneer de wet of het belang der justitie dit vordert." Dit was eene beperking van de ambtsbetrekking van het O. M.; terwijl het in het algemeen werd belast met de *handhaving der wetten*, werd aan de ambtenaren van het O. M., met uitzondering van die bij den Hoogen Raad, het vermogen ontnomen om door eene grondige en onpartijdige voorlichting in de gevallen, waarin de openbare orde en het openbaar belang meer in 't bijzonder betrokken schijnen, de handhaving, d. i. de toepassing der wet, overeenkomstig haren geest en strekking, te bevorderen. De ambtenaren van het O. M. zouden belast zijn met de handhaving der wetten, maar vreemd worden aan de levende beoefening en toepassing van de burgerlijke wetgeving. Zij werden zelfs verschoond van het bijwonen der terechtzitting, om er slechts

---

[1]) De gevallen, in welke de ambtsverrichtingen van het O. M, in burgerlijke zaken te pas komen, zijn vermeld door Mr. S. J. Hingst, *Studien over rechterlijke organisatie en strafproces*, Nieuwe Bijdr. voor Rechtsg. en Wetg., dl. XX (1870) bl. 78, bepaaldelijk bl. 75 en volgg.

te zijn wanneer de wet, of, in onbestemde termen uitgedrukt, het belang der Justitie dit vordert.

Waren dan de conclusiën van het O. M. voor de handhaving der wetten zoo onvruchtbaar? Zijn de voorschriften van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering, van het Burgerlijk Wetboek, van het Wetboek van Koophandel en van zoo vele bijzondere wetten, welke bij hare toepassing het verhoor of de conclusiën van het O. M. vereischen, zóó overbodig bevonden, dat zij bij de wet op de rechterlijke inrichting moesten worden terzijdegesteld als tijd- en geldroovend, als nutteloos en doelloos?

Nog rust die reeds meer dan achttienjarige wet, in afwachting van de herziening van onderscheidene wetten, die met en nevens haar de vrijheid en het recht der Nederlanders zullen beschermen, onuitwischbaar in het Staatsblad, wachtende op hare inwerkingstelling; nog mag het geen vergeefsche taak worden geacht, te onderzoeken, of de redenen, welke den toenmaligen wetgever bewogen hebben den belangrijken werkkring van het O. M. bij de gerechtshoven en de arrondissements-rechtbanken in burgerlijke zaken op te heffen, den toets van een grondig onderzoek kunnen doorstaan, en of het niet beter ware de bepaling der bestaande wet op de rechterlijke organisatie en het beleid der justitie te behouden, dan met deze vele andere wettelijke voorschriften aan desorganisatie prijs te geven?

Hoe menige belangrijke conclusie is in burgerlijke rechtsgedingen geleverd door Mr. H. M. Godefroi, Substituut-Officier van Justitie, die in 1861 als Minister van Justitie en in 1879 als lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal deze als tijd- en geldroovend, en als doelloos wil zien ter zijde gesteld!

In mijn geschrift: *Wet op de Rechterlijke Organisatie en het Beleid der Justitie*, Schoonhoven, S. E. Van Nooten & Zoon, 1878, bl. 192, heb ik aangeteekend op art. 4, en ik neem er geen woord van terug: »Het behoud dier conclusiën, waarvan het nut door velen betwijfeld wordt, omdat zij den loop der burgerlijke gedingen vertragen en kosten veroorzaken, terwijl de rechter, als hij de bij de wet vereischte be-

kwaamheid bezit, die voorlichting niet behoeft, mag wenschelijk worden geacht; het oponthoud is niet zoo groot, indien door den rechter, in overleg met den ambtenaar van het openbaar ministerie, de dag bepaald wordt, op welken hij zijne conclusie zal voordragen; de vermeerdering van kosten is van weinig beteekenis, daar slechts het slot er·van in het vonnis wordt vermeld; de voorlichting van een onpartijdig ambtenaar is ook voor den rechter wenschelijk, daar hij, volgens art. 48 van het Wetb. van B. Rv., ambtshalve gehouden is de rechtsgronden aan te vullen, welke door partijen niet zijn aangevoerd."

Het tijdroovende mag geen naam hebben; veel meer tijd wordt geroofd door het voorlezen van de nuttelooze rapporten, in sommige gevallen in burgerlijke zaken voorgeschreven, vervelend door de advocaten en procureurs, die niet in de zaak betrokken zijn, slaapverwekkend en geestverdoovend voor de rechters, die verplicht zijn deze aan te hooren, en die bijgevolg op den dag, op welke dergelijke rapporten worden voorgedragen, minder geschikt zijn voor de waarneming van de overige werkzaamheden, die hen wachten.

Is toch de zaak van eenvoudigen aard, dan kan een bekwaam ambtenaar van het O. M. *dadelijk* na het hooren van de pleidooien, of na het nemen van de conclusiën, in geval de zaak niet wordt bepleit, zijne conclusie voordragen; in de overige gevallen is in den regel een termijn van acht dagen voldoende om de stukken van de zaak te onderzoeken en de conclusie op te maken.

In de Rechtsgeleerde Tijdschriften en Weekbladen is zoo menige conclusie te vinden, welke bijdraagt om de feiten en de rechtspunten in het licht te stellen.

Deze verplichting van O. M. is het aangenaamste deel van dezen belangrijken werkkring; ofschoon ik nimmer deze ambtsbetrekking heb bekleed, maar wel, bij ontstentenis van den Officier van Justitie bij de Arrondissements-Rechtbank of van den Procureur-Generaal bij het voormalig Provinciaal Gerechtshof te Utrecht, diens functiën tijdelijk heb waargenomen, was het juist mijn grootste genoegen, als ik in bur-

gerlijke rechtsgedingen conclusie had te nemen. Naar mij voorkomt, zal, indien deze ambtenaren van dit deel van hunnen werkkring worden ontheven, aan de bevordering eener goede rechtspleging ook in strafzaken worden te kort gedaan; want, hoezeer een van die in burgerlijke zaken afgescheiden deel der rechtspraak, is eene grondige kennis en voortdurende beoefening van het burgerlijke recht en de burgerlijke rechtspleging onmisbaar voor de ambtenaren die met de uitoefening van het Openbaar Ministerie in strafzaken zijn belast. Zij zullen de gelegenheid missen om deze te volgen, indien zij van ambtsverrichtingen in burgerlijke zaken voor een groot gedeelte worden ontheven, en zich slechts tot het instellen van rechtsvervolgingen en het nemen van requisitoiren in deze zaken te bepalen hebben, in de gevallen, waarin dit bij de wetten is voorgeschreven. Bovendien er zijn gevallen, in welke de beslissing van het strafgeding afhangt van die van een burgerlijk geding, of die van een burgerlijk geding van een strafgeding, de ambtenaren van het O. M. dienen op rechtsgronden te kunnen beoordeelen of soortgelijke gevallen aanwezig zijn.

De minderjarigen, de onder-curateele-gestelden, de Staat, de provinciën, de gemeenten, de waterschappen en alle partijen, in wier belang in burgerlijke zaken het O. M. moet worden gehoord, worden met deze conclusiën meer bevoordeeld dan benadeeld; zijn deze toch in hun voordeel geweest, en de beslissing des rechters daarentegen in hun nadeel, dan wordt in de grondige conclusie van het O. M. gereede aanleiding gevonden om zich tegen de beslissing des rechters in hooger beroep of in cassatie te voorzien in de gevallen, in welke deze rechtsmiddelen zijn toegelaten.

Het behoud der conclusiën van het O. M. is in het belang eener goede rechtsbedeeling: want zij werken mede tot ontwikkeling en bevordering van de rechtskennis van de daarmede belaste ambtenaren; deze kunnen tot rechterlijke betrekkingen worden geroepen, zooals meermalen gebeurt, waarvoor hunne conclusiën hun tot aanbeveling dienen. Terecht zeide Reverchon t. a. p.: »Son intervention dans les

débats civils ne concourt pas moins efficacement à la bonne administration de la justice et donne souvent *une plus sérieuse mesure à la valeur des magistrats auquels il est confié.*

En wat is er nu van het *geldroovende?* de kosten bestaan alleen in de honoraria van de procureurs, die ze aanhooren, en van de advocaten, die er de mededeeling van ontvangen, welke nog minder zullen bedragen, nu sedert 1 Augustus 1879 de verplichte dubbele rechtsbijstand is opgeheven, ten gevolge van de wet van 23 April 1879 (Stbl. n°. 75), welke als toen in werking is gekomen.

Hoe kunnen dan deze conclusiën gezegd worden doelloos te wezen?

Hoe vele belangrijke rechtszaken, welker beslissingen in de rechtsgeleerde geschriften zijn vermeld, zijn juist daardoor tot klaarheid gebracht, indien eene grondige, onpartijdige uiteenzetting van de feiten, en van de rechtspunten door het O. M. geleverd voorafgaat.

De heer Godefroi wil deze conclusiën, zooals blijkt uit de onder zijne ministerie vastgestelde wet, welke met betrekking tot de rechterlijke bevoegdheid zoovele verbeteringen van de wet op de R. O. bevat, alleen behouden zien in cassatie, en wel in alle zaken. Ook in dit opzicht meen ik met dien geachten rechtsgeleerde in gevoelen te moeten verschillen; in cassatie zijn zij wel het minst noodig: 1°. omdat de Hooge Raad geacht moet worden te zijn samengesteld uit rechtsgeleerden, die, door eene langdurige rechterlijke loopbaan met de noodige kennis toegerust, geacht kunnen worden deze voorlichting niet te behoeven, en de ambtsverrichtingen van den Procureur-Generaal bij dit rechterlijk college alléén dan te pas komen, wanneer de cassatie door dezen in het belang der wet wordt gevorderd, volgens art. 99 R. O., of wanneer hij in burgerlijke zaken als eischer optreedt; 2°. omdat voor minderjarigen, enz. in zaken van vrijwillige rechtspraak tegen de uitspraken van den Hoogen Raad in cassatie geene verdere voorziening is, en het middel van revisie alleen is toegelaten in zaken, welke volgens de wet op de R. O. tegen den Staat worden ingesteld.

De heer Godefroi schijnt thans tot het gevoelen over te hellen, dat deze conclusiën ook in cassatie overbodig zijn, daar hij nu op de afschaffing er van heeft aangedrongen met te zeggen: »*zoo al niet in cassatie*, althans in andere gedingen."

Mocht er weder eene herziening van de wet op de R. O. plaats hebben, dan zou het, naar mij voorkomt, wenschelijk zijn dat de regelen ten opzichte van de rechterlijke bevoegdheid, geschreven in de met zooveel zorg vastgestelde wet van 31 Mei 1861 op de rechterlijke inrichting, wierden gevolgd, doch de conclusiën van het O. M. in burgerlijke zaken, zoo al niet in cassatie, dan toch bij de rechtspleging voor de rechtbanken, voor de gerechtshoven, en voor den Hoogen Raad, in de zaken, welke door den Hoogen Raad moeten worden beslist, behouden.

Men late zich niet misleiden door het denkbeeld dat deze conclusiën, in de zestiende eeuw in Frankrijk bij de parlementen in werking gekomen, berusten op den toenmaligen regeeringsvorm, en de onafhankelijkheid van het O. M. destijds veel te wenschen overliet; zij zijn toch onder de staatsregelingen, die elkander in dat Rijk zijn opgevolgd, behouden, zelfs onder den tegenwoordigen republikeinschen regeeringsvorm, tenzij de Minister van Justitie, die aldaar eene herziening der wet op de Rechterlijke Organisatie zal voorstellen, een ander beginsel mocht zijn toegedaan. Bij ons toch is invloed van Regeeringswege in dit opzicht niet te vreezen. Het Openbaar Ministerie is inzonderheid belast met de handhaving der wetten, d. i., het toezicht dat deze door de rechterlijke colleges worden nageleefd en met juistheid toegepast. Hunne verplichting tot het nemen van conclusie, in de bij de wetten voorziene gevallen, geeft hun de gelegenheid om hiertoe werkdadig behulpzaam te zijn. Om te kunnen voldoen aan art. 82 van het Reglement op de inwendige dienst, goedgekeurd bij Kon. besluit van 14 September 1838 (Stbl. n°. 36), gewijzigd bij dat van 17 December 1876 (Stbl. n°. 244), 29 April 1877 (Stbl. n°. 90) en 11 Augustus 1879 (Stbl. n°. 150), dienen zij grondig vertrouwd te zijn met de kennis van de burgerlijke, zoowel als van de straf-

wetgeving, ten einde aan den Procureur-generaal bij den Hoogen Raad in tijds eenvoudige afschriften te doen toekomen van alle vonnissen en arresten, welke zij zouden vermeenen voor cassatie in het belang der wet vatbaar te zijn; welke afschriften zij met hunne bedenkingen laten vergezeld gaan.

De ambtenaren van het Openbaar Ministerie bij de Kantongerechten zijn, zooals het laatste lid van dit artikel bepaalt, *in strafzaken* tot hetzelfde verplicht. In burgerlijke zaken toch kent de wet op de Rechterlijke Organisatie geene ambtenaren van het Openbaar Ministerie, ook niet na de wijzigingen, welke deze wet in de jaren 1874, 1875 en 1877 heeft ondergaan, zooals in de volgende bijdrage nader worden aangetoond.

Geen Openbaar Ministerie in burgerlijke zaken bij de Kantongerechten.

Bl. 193 van mijn geschrift over de wet op de Rechterlijke Organisatie en het Beleid der Justitie, Schoonhoven, 1878, heb ik gezegd: »Bij de Kantongerechten zal het Openbaar Ministerie echter niet kunnen worden gehoord in burgerlijke zaken, omdat de wet dienaangaande geen voorschrift heeft gegeven."

Deze vraag heeft zich, zooals mij van bevriende en hooggeachte zijde is medegedeeld, reeds voorgedaan. Een der Kantonrechters heeft gemeend, dat *na* de nieuwe wet, het O. M. moet gehoord worden. Het is echter niet tot eene beslissing gekomen. Dit gevoelen was gegrond op art. 3 al. 1 R. O., bepalende: »Het O. M. wordt uitgeoefend door de Procureurs-Generaal bij de Gerechtshoven, door de Officieren van Justitie bij de Arrondissements-Rechtbanken en door de Ambtenaren van het Openbaar Ministerie bij de Kantongerechten;" en art. 324 Rv., waarbij de gevallen zijn vermeld,

in welke het O. M. conclusie moet nemen. Mijn gevoelen, dat het O. M. bij de kantongerechten in burgerlijke zaken niet kan worden gehoord, steunt 1°. op het ongewijzigd artikel 31 der Wet op de R. O.; hier toch worden de ambtenaren van het O. M. niet opgenoemd onder de personen, uit welke het Kantongerecht is samengesteld; 2°. op de artt. 38—43 dezer wet, mede ongewijzigd, in welke de bevoegdheid der Kantonrechters tot rechtspraak in burgerlijke zaken geregeld is, alwaar mede van hen geen melding is gemaakt; 3°. op het ingetrokken art. 45 dezer wet, waarin zij waren vermeld, nadat de bevoegdheid der Kantonrechters tot rechtspraak in strafzaken bij art. 44 geregeld was; 4°. op art. 26 van het Wetb. van B. Rv., waar geschreven is: »het openbaar ministerie, *dáár waar hetzelve bestaat*, in deszelfs conclusiën gehoord zijnde, en 5°. op het laatste lid van art. 82 van het Reglement op de inwendige dienst, vastgesteld bij Kon. besluit van 14 Sept. 1838, Stbl. n°. 36, hetwelk alleen in strafzaken aan de ambtenaren van het O. M. bij de Kantongerechten de daarbij vermelde verplichting oplegt.

Uit een en ander volgt, dat vóór het in werking komen van de wijzigingswetten van 1877 op 15 Mei van dat jaar, het vaststond, dat in burgerlijke zaken geen O. M. bij de Kantongerechten bestond, dus ook niet kon worden gehoord, en, voor zooveel mij bekend is, ook nimmer is gehoord. Trouwens de artt. 324 en volgg. Rv. hebben alleen betrekking op de behandeling van zaken voor de Rechtbanken, voor de Hoven en voor den Hoogen Raad, zooals ook volgt uit de woorden: »in zaken van gewone behandeling," voorkomende in art. 327 Rv.

De wijzigingswetten hebben hierin geen verandering gebracht. Het voorschrift van het gewijzigde art. 3, R. O. is wel algemeen, doch hieruit volgt niet, dat de ambtsbezigheden dezer ambtenaren zich ook tot de kennisneming van burgerlijke zaken uitstrekken. Dit wordt bevestigd 1°. door de voorschriften der wet van 18 April 1874 (*Stbl. n°.* 68), houdende overbrenging van enkele bevoegdheden der Arrondissements-Rechtbanken bij de Kantonrechters, bij welke evenmin

van een verhoor van het O. M. wordt melding gemaakt, hoezeer ook bij deze wet onderscheidene bevoegdheden der Rechtbanken in zaken, welke minderjarigen, onder-curateele-gestelden en getrouwde vrouwen betreffen, bij de Kantonrechters zijn overgebracht, terwijl het laatste lid van art. 1 dezer wet bepaalt: »Het laatste lid van art. 466 van het Burgerlijk Wetboek wordt ingetrokken," welk voorschrift betrekking heeft op de ambtsverrichtingen van het O. M., waaruit almede volgt, dat de wetgever begrepen heeft, dat in burgerlijke zaken bij de Kantonrechters geen verhoor of requisitoir van het O. M. kan plaats vinden; 2°. door de Wet van 4 Juli 1874 (*Stbl. n°.* 91), *tot wijziging der bepalingen van het Burgerlijk Wetboek, over de beperkte handlichting*, waarin niet van het O. M. bij de Kantongerechten is melding gemaakt.

Nu is wel niet uitdrukkelijk bepaald, dat de laatste woorden van art. 451 B. W.: mitsgaders op de conclusiën van het O. M.", of »na verhoor van het O. M." in het laatste lid van art. 28 der Wet van 29 Mei 1841 (*Stbl. n°.* 20), en waar deze meer in de wetten voorkomen, bij de voorziening in aangelegenheden, waarin de bevoegdheden der Rechtbanken op de Kantonrechters zijn overgegaan, zijn ingetrokken, doch deze intrekking moet geacht worden stilzwijgend te hebben plaats gehad.

Van hetzelfde gevoelen is Mr. J. A. Fruin, *de Ned. Wetboeken*, die op art. 451 B. W., aanteekent: »De bevoegdheid hier aan den Kantonrechter toegekend, is op dezen van de Arr.-Rechtbank overgebracht door art. 1 der wet van den 18 April 1874 (*Stbl. n°.* 68). Door datzelfde artikel zijn de woorden: mitsgaders op de conclusiën van het O. M., aan het slot van het oorspronkelijke art. 451 voorkomende, vervallen."

Hieruit volgt dat de Kantonrechter, recht doende in burgerlijke zaken, alvorens zijne beslissing te geven, de stukken niet in handen van het O. M. kan stellen tot het nemen van conclusie; dit doende zou hij overschrijding van rechtsmacht begaan, en het vonnis op vordering van eene der partijen in hooger beroep of in cassatie op requisitoir van den Proc.-

Gen. bij den Hoogen Raad, volgens art. 99 R. O., in het belang der wet kunnen worden te niet gedaan.

Procureurstelling in summiere zaken op den dienenden dag.

Is de verweerder in summiere zaken verplicht procureur te stellen vóór den dienenden dag?

Bij het in werking komen van de Ned. Wetgeving is deze vraag in verschillenden zin beslist; de Rechtbank te Arnhem was 9 December 1839, W. n°. 58, van oordeel, dat de procureurstelling niet nietig en van onwaarde is, wanneer zij ten dage dienende vóór de terechtzitting door den verweerder is beteekend; in tegengestelden zin besliste Haarlem, 23 Maart 1841, N. R. VII § 41; dit was in overeenstemming met het gevoelen van Mr. Oudeman, I, bl. 176. Zooals in het R. B.; A. 1879, bl. 18 is aangeteekend, verklaarde de Rechtbank te Amsterdam, 2e Kamer, Nov. 1878, bij eenvoudig *dictum*, eene procureurstelling gedurende het houden van de rol ongeldig.

Naar mij voorkomt, is deze beslissing niet overeenkomstig de Wet; art. 135 Rv. toch bepaalt in al. 1: »De verweerder is verplicht binnen het tijdsverloop tusschen de dagvaarding en den dag, op welken hij verschijnen moet, procureur te stellen. Dit geschiedt bij eenvoudige acte van wege den gestelden procureur aan dien des eischers beteekend;" het derde lid van het artikel voegt hierbij: »Tegen den verweerder, die verzuimd heeft procureur te stellen, of wiens gestelde procureur ten dage dienende niet verschijnt, wordt verstek verleend en verder gehandeld, zooals in de zesde afdeeling van den eersten titel is bepaald." De wet zegt dus niet dat de procureurstelling moet geschieden vóór, maar tusschen de dagvaarding en den dag, op welken hij verschijnen moet, welke volgens de wet is de dienende dag. Is dus procureur

gesteld vóór dat de zaak van de rol wordt afgeroepen, dan is aan den eisch der wet voldaan, de aanlegger, die in den regel belang heeft bij eene spoedige beslissing der zaak, is hiermede in geenen deele benadeeld.

Dat deze de zin der woorden is, wordt bevestigd door art. 142 Rv. bepalende: »In zaken van gewone behandeling kan de verweerder volstaan met door zijnen procureur op de oproeping der zaak ten dienenden dage, te doen aankondigen, dat laatstgemelde zich procureur gesteld heeft." Deze aankondiging is alsdan voldoende. De Rechtbank kan geene inzage der acte van procureurstelling vorderen, indien de aanlegger zich niet beklaagt dat hem geene acte van procureurstelling beteekend is. Dit wordt ook bevestigd door art. 137 Rv., welks eerste lid bepaalt: »indien de eisch overeenkomstig het tweede lid van art. 7 van dit Wetboek is ingesteld op korten termijn, volstaat de verweerder met ten dienenden dage zijnen procureur ter audientie te stellen." Hier is dus in zoo verre eene uitzondering op de procesvoering in summiere zaken en die van gewone behandeling, dat in deze geene beteekening eener acte van procureurstelling wordt vereischt, maar de verweerder volstaat door zijnen procureur op de audiëntie te doen aankondigen, dat hij zich voor den verweerder procureur heeft gesteld, waarvan op het audientieblad door den Griffier aanteekening wordt gehouden.

Eenvoudige lieden voor een rechterlijk college gedagvaard, verkeeren meermalen in de meening dat zij persoonlijk moeten verschijnen; indien dit gebeurt, handelt de Voorzitter plichtmatig met aan deze te kennen te geven, dat eene procureurstelling behoort vooraf te gaan, en hun daartoe alsnog de gelegenheid te geven, alsvorens de eischer tot het nemen van conclusie wordt toegelaten, ten einde overbodige kosten van eene procesvoering bij verstek te voorkomen.

Hooger Beroep van Wraking van Getuigen.

De beslissingen der rechtbanken over wraking van getuigen zijn niet vatbaar voor hooger beroep bij de gerechtshoven.
Beslissingen van eenen rechter-commissaris zijn niet vatbaar voor hooger beroep; daartegen is alleen voorziening bij den rechter, die hem benoemd heeft.

In een geschrift van Mr. C. L. Kniphorst, Themis 1872, bl. 1 volgg. wordt, in strijd met de algemeen aangenomen leer, beweerd dat vonnissen der rechtbanken over de redenen van wraking van getuigen voor hooger beroep bij de toenmalige provinciale hoven vatbaar waren. Naar mij voorkomt, behoeft het schier geen betoog dat dit niet geschieden kan; hooger beroep toch wordt niet ingesteld tegen de *motieven* der beslissing, maar alleen tegen het *dictum;* dit is meermalen beslist door den Hoogen Raad o. a. bij de arresten van 7 Maart 1856 en 14 November 1861, v. d. Honert B. R. dl. 20 bl. 247 en dl. 26 bl. 42; vgl. de conclusie van den toenmaligen Adv.-Gen. Mr. Gregory dl. 26 bl. 249, in November 1848, ib., dl. 10 bl. 95.

Volgens art. 108 Rv. doet de kantonrechter uitspraak over de wraking van getuigen zonder hooger beroep; art. 200 Rv. bepaalt, dat in zaken van summiere behandeling het getuigen-verhoor wordt bevolen en belegd overeenkomstig de bepalingen, voorgeschreven bij den tweeden titel van het eerste Boek van dit Wetboek, met uitzondering van het bepaalde bij art. 119 en 121. Daar nu art. 108 niet tot de uitzonderingen behoort, is dit artikel op beslissingen der rechtbanken over wraking van getuigen mede toepasselijk.

Hetzelfde geldt betrekkelijk de beslissingen over wraking van getuigen in zaken van gewone behandeling; in deze toch wordt, volgens art. 294 Rv., door den rechter bevolen,

dat het getuigen-verhoor zal plaats hebben op de terechtzitting, en moeten de regelen, voorgeschreven in summiere zaken, worden in acht genomen. Niet anders kan het gelegen zijn met beslissingen over wraking van getuigen, in geval het verhoor voor eenen rechter-commissaris bevolen is; want deze moet, volgens het eerste lid van art. 214 Rv., partijen zonder nadere dagvaarding of sommatie naar eene door hem te bepalen terechtzitting verwijzen, alwaar over de wraking summierlijk zal worden beslist; hieruit volgt dus alweder, dat de beslissingen over wrakingen van getuigen ook in dit geval niet aan hooger beroep onderhevig zijn, omdat zij als summiere zaken worden behandeld, al zij ook de zaak zelve van gewone behandeling.

Dat zij voor hooger beroep vatbaar zouden zijn, is ook niet af te leiden uit het laatste lid van art. 214 Rv., bepalende: »indien echter partijen, zonder voorbehoud van hooger beroep, zich aan de uitspraak van den rechter-commissaris onderwerpen, zal deze over de wraking onmiddelijk zelve kunnen beslissen." Hij kan mitsdien over de voorgestelde wraking van getuigen beslissen, indien beide partijen zich aan zijne uitspraak onderwerpen; houden zij het hooger beroep vol, dan is hij daartoe onbevoegd, moet hij het geschil naar de rechtbank verwijzen en deze hierover beslissen; maar hieruit volgt al weder, dat de beslissing der rechtbank niet voor hooger beroep vatbaar zal zijn, omdat het geschil over de wraking als summiere zaak moet worden behandeld. De woorden »zonder voorbehoud van hooger beroep" zijn overbodig; want van de beslissingen van eenen rechter-commissaris kan geen hooger beroep worden ingesteld; de rechtbank moet beslissen over de geschillen, bij het verhoor voor eenen rechter-commissaris ontstaan, als welke niet aan dezen door de wet zijn overgelaten. Van den Honert, Handboek voor de Burg. Rechtsv. op dit art. bl. 313 dwaalt, waar hij uit de geschiedenis van de vaststelling dezer bepaling afleidt, dat in zaken van gewone behandeling, in welke het verhoor plaats heeft voor eenen rechter-commissaris, de beslissingen over wraking van getuigen *aan hooger beroep onderworpen*

zijn; »want," zegt hij, »*waar het hooger beroep niet is uitgesloten, is hetzelve geoorloofd.*"

Zijne opvatting is onjuist, omdat, zooals de regeering er bijvoegde: »Ten einde eene mogelijke reden van twijfel weg te nemen, heeft men uit art. 67 van *het eerste ontwerp* de overtollige bepaling doen wegvallen, *dat de wrakingen van deskundigen aan hooger beroep zijn onderworpen;* dit wordt bevestigd door het voorschrift van het laatste lid van art. 225 Rv. bepalende dat over de wraking van deskundigen, welke, volgens het eerste lid, van ambtswege benoemd, om dezelfde redenen kunnen gewraakt worden als de getuigen, summierlijk zal beslist worden, en *het vonnis daarover niet vatbaar zal zijn voor hooger beroep.*

Bij arresten van den Hoogen Raad van 17 October 1856, v. d. Honert B. R. dl. 21, bl. 1 en 7, is dan ook implicite beslist, dat vonnissen over wraking van getuigen in summiere zaken niet voor hooger beroep, maar voor cassatie vatbaar zijn: hierbij toch zijn drie vonnissen der rechtbank te 's Gravenhage van 11 April 1856 in raadkamer gewezen, waarbij was beslist over wraking van getuigen, vernietigd, op grond dat deze, in strijd met art. 156 der grondwet, art. 24 der wet op de Recht. Org. en art. 59 n°. 2 en 3 Rv., de gronden niet inhielden, op welke zij zijn gewezen; vgl. mijn geschrift: Wet op de Rechterlijke Org. Schoonhoven bij S. E. van Nooten & Zoon 1878, aant. g. op art. 20, bl. 203.

Dat tegen de beslissing van eenen rechter- of raadsheer-commissaris alleen beklag valt bij de rechtbank of bij het Hof dat hem benoemd heeft, is ook beslist door den Hoogen Raad bij arrest van 31 Mei 1861, v. d. Honert B. R., dl. 25, bl. 274, waarbij is verstaan: »Eene voorziening gericht tegen eene beslissing van een raadsheer-commissaris (benoemd tot het hooren op de door de eischers gestelde vraagpunten, waarbij een protest tegen het hooren van eenen door de gecommitteerden der verweerderesse benoemden gemachtigde ten deze is toegelaten) is niet-ontvankelijk, terwijl toch voor de eischers de weg openstaat, om tegen deze beslissing hunne bezwaren te doen gelden bij het Hof, dat den raadsheer-

commissaris benoemd heeft." Vgl. mijn aang. werk op art. 103 aant. *a* bl. 294. Dat van beslissingen van den rechter-commissaris geen hooger beroep valt, maar alleen voorziening bij den rechter, die hem benoemd heeft, blijkt uit onderscheidene bepalingen der wet, als art. 486 Rv. betrekkelijk de verdeeling van de opbrengst van de executie van roerende en art. 558 Rv. betrekkelijk die van onroerende goederen, art. 581 Rv. betrekkelijk die van verkochte schepen van meer dan tien lasten, art. 826 K. H. betrekkelijk de verificatie van schuldvorderingen, art. 849, 868 K. H. en 897 Rv. in zake van faillissement en van kennelijk onvermogen. De wet heeft aan den rechter-commissaris in burgerlijke zaken geene bevoegdheid verleend om uitspraak te doen in geschillen voor hem gerezen; hij moet in die gevallen altijd partijen naar eene door hem te bepalen terechtzitting der rechtbank verwijzen.

Bijdrage tot de Staats- en Rechtsgeschiedenis van het Land van Lek en IJssel (Lake et Isla).

Een vruchtbare en welvarende streek van Nederland is gelegen in *Zuid-Holland* en *Utrecht*, begrensd aan de eene zijde door de rivier *de Lek*, aan de andere door *den Hollandschen IJssel;* zij ontleent haren vruchtbaren bodem aan de omvloeiing van deze beide rivieren; heide is hier onbekend; zij is schoon vooral, door de grasrijke velden, die, bij den opgang der zomerzon, in de bovenwaarts zwevende dauwdruppels, de schoonste tinten vertoonen, welke voor die van het bergland niet achterstaan, waar het vee in groot aantal voedsel vindt, waar de welige groei van geboomte en van planten, de vele nette bouwhoeven met hare rieten daken, de bloeiende en vruchtrijke boomgaarden, bijdragen tot de lan-

delijke schoonheid en getuigen van de welvaart der bewoners. De zijtak van den *Rhijn*, *de Lek* genaamd, heeft voorzeker in den voortijd, toen er nog geen dijken waren, om deze landstreek tegen het water te beveiligen, tot het vormen van dezen, sedert meer dan tien eeuwen bebouwden vruchtbaren kleibodem bijgedragen, in vruchtbaarheid niet achterstaande bij de *Delta*, in het vruchtbare *Nijldal*, door *den Nijl* gevormd.

Voor zoo veel mij bekend is, wordt het eerst van deze landstreek melding gemaakt in een charter, afgedrukt bij F. van Mieris, *Groot Charterboek van Holland en Zeeland* I, bl. 42, luidende:

»Ottonis Primi de solo Lake et Isla."

»Koning Otto geeft op verzoek zijns broeders, en deszelfs leermeester Baldrik, Bisschop van *Utrecht*, alles, hetgeen Walgerus en deszelfs zoon Radbaldus van hem in beneficie in het Graafschap *Lake et Isla* (*Lek* en *Isel*) bezeten hadden aan de kerken van *S. Maarten* en *Ste. Maria* te Utrecht."

»Den 17 July 944."

»1122 VII, Kal. Iunii (26 Mey) Henricus Imperator confirmat omne, quod in pago Isla et Lake, regali munificentia donatum erat, duobus Monasteriis *S. Martini* et *S. Mariae* in *Traiecto*," mede afgedrukt bij van Mieris Ibid., bl. 85 en 86.

Een *vidimus* van den laatstgenoemden giftbrief berust in het *Oud-Archief* der gemeente *Utrecht*; zie *Verslag over het voorgevallene in de Gemeente-Verzamelingen in* 1878, *aan Burgemeester en Wethouders* aangeboden door de vaste Raadscommissie van bijstand in het toezicht op het oud-archief, Bijlage I van het *Verslag van den toestand der Gemeente Utrecht* over 1878, bl. 17.

Deze gift ontleent haren oorsprong aan de verdeeling zijner landen door den Keizer Karel den Grooten vóór zijn overlijden onder zijne drie zonen; vgl. de *Charta divisionis regni Francici* bij Baluzius *Capitularia Regum Francorum* I, bl. 439; Pepin en Karel stierven kort daarna; Karel nam in 813 zijn zoon Lodewijk tot mederegent aan. Over Karel den Grooten zie Hegewisch *Histoire de Charlemagne.*

Reeds in vroeger jaren had Pepin Radboud, den Koning der Friezen, cijnsbaar gemaakt; zie *Vita Pepini Ducis* bij Duchesne I, bl. 594. Pepin leefde van 638—714, *Annales Metenses* A. 692.

Utrecht heeft destijds mede tot dit rijksgebied behoord; Pepin gaf aan Willebrordus *Utrecht* tot zijn zetel als Bisschop; zie Beka *Historia Ecclesiastica* V, II, bl. 125. Karel Martel, die leefde van 715—741, heeft zich geheel *Friesland* onderworpen in het jaar 725; zie Fredegardus bl. 108 en 109, *Annales Metenses* t. a. p., *Chron. brev.* A. 725 sqq., Duchesne III, bl. 127.

Karel de Groote sloot een duurzamen vrede met de Saxen en Friezen in het jaar 803; Eginhardus *Vita Caroli Magni* bl. 96, Saxo *poëta* op het jaar 803, Moeser *Osnabrüchische Geschichte*, bl. 212, Schaten *Historia Westphaliae* bl. 495.

Over den oorsprong van het leenstelsel, uit deze rijksverdeeling voortgevloeid, is belangrijk Sigebertus Gemblac *Chronicon* A°. 1024, op Pistorius *Scriptores rerum Germanicarum* I, bl. 830, ook op het jaar 662.

Van voormelden giftbrief wordt ook melding gemaakt door Mr. B. J. L. Baron de Geer: *Enkele hoofdstukken uit eene schets eener Nederlandsche Rechtsgeschiedenis*, *Nieuwe Bijdragen voor Rechtsgeleerdheid en Wetgeving*, Nieuwe Reeks, IV (1878). bl. 610 volgg., waar deze bl. 621 zegt: »Althans Koning Otto schonk in 944 aan de Utrechtschtsche Kerk wat Walger en Radboud in beneficium gehad hadden in den *pagus* Lake et Isla, Heda p. 83, *Oorkondenb.* n°. 29, p. 21."

Deze vruchtbare landstreek bestaat uit de districten, de *Lopiker-* en *Krimpener-waarden* genaamd.

De *Lopiker-waard* [1]) vangt aan bij *Vreeswijk* aan den *IJs-*

---

[1]) *Waarden* worden genoemd de vruchtbare gronden, welke, buitendijks aan de zijde der rivieren, gelegen, bij hoogen waterstand worden overstroomd, en weder door kaden zijn beveiligd om het water te keeren; hieruit schijnt te volgen, dat de Noorder-Lekdijk, die de Lopiker- en Krimpener-waarden tegen het rivierwater beschermt, in vroeger tijden een zomerkade is geweest, ter beveiliging dezer zich tot den IJssel uitstrekkende landstreek.

seldam, waar de rivier *de Lek* door een sluis gemeenschap heeft met den *Engen IJssel*, die ter rechterzijde samenvloeit met een tak van *den Hollandschen IJssel* aan den zoogenaamden *Doorslag* nabij *het Gein* onder *Jutphaas*, en ter linkerzijde voortstroomt langs *Lopiker-Kapel*, op de scheiding van welk gedeelte der gemeente *Lopik* een sluis is om het water te keeren, vervolgens onder den naam van *Lopiker Voorwetering* voortstroomt door *Lopik* tot *Schoonhoven*, alwaar zij door eene sluis weder gemeenschap heeft met de rivier de Lek; aan de eene zijde begrensd door deze rivier, en aan de andere zijde door den Hollandschen IJssel, strekt de *Lopiker-waard* zich uit tot Schoonhoven, waar de *Krimpenerwaard* aanvangt, van welken eerstgenoemde is afgescheiden door den weg langs den watergang *de Vlist* in de gemeente *Vlist* tot *Haastrecht*. De *Krimpener-waard*, hier aanvangende, mede begrensd aan de eene zijde door de rivier *de Lek*, aan de andere zijde door den *Hollandschen IJssel*, strekt zich uit tot *IJsselmonde*, waar *de IJssel* zijn water in *de Lek* uitstort.

De grenzen van den *Lopiker-waard* zijn omschreven in art. 1 van het *Reglement op het Bestuur en beheer van het hoogheemraadschap van den Lekdijk benedendams en van den IJsseldam*, vastgesteld door de Staten der Provincie *Utrecht* in hunne vergadering van 18 Maart 1857, goedgekeurd door den Koning bij besluit van 8 April 1857, afgekondigd bij besluit van Gedeputeerde Staten dezer Provincie van 16 April 1857 (Prov. Blad nº. 40), luidende:

»Het hoogheemraadschap van den Lekdijk benedendams en van den IJsseldam is bepaald tusschen de navolgende grenzen:"

»Aan de zuidzijde: den Hoogen dijk van de steenen scheidspalen, of tusschen dit hoogheemraadschap en dat van den Lekdijk bovendams in eene zuidelijke richting tot aan de oevers van de rivier de Lek voortloopende, deze oevers verder westwaarts volgende tot aan de grensscheiding tusschen de gemeente Willige Langerak en Schoonhoven."

»Aan de westzijde: van het evengemelde punt af, noord-

waarts op, langs de westzijde van de gemeenten Willige Langerak, Zevender, Zuid-Polsbroek, Noord-Polsbroek, Hoenkoop, tot aan de grensscheiding tusschen de gemeenten Hoenkoop en Haastrecht; van daar oostwaarts op, langs de noordzijde der gemeente Hoenkoop, en vervolgens noordwaarts op, langs de westzijde dier gemeente, tot den binnenkruin van den Zuid-IJsseldijk."

»Aan de noordzijde: van het laatstgenoemde punt af, oostwaarts op, dien dijk vervolgende, door de stad Montfoort heen, van de Willeskopperpoort af, de straat langs de Lieve-Vrouwegracht, het heilige Leven, de Hoogstraat, de Keizerstraat, tot aan de Heeswijkerpoort, en verder tot aan het begin van de Nederoudlandschen dijk onder IJsselstein."

»Aan de oostzijde: van het begin van den Nederoudlandschen dijk af, zoo even genoemd, dien dijk vervolgende, zuidwaarts op langs de oostzijde der stad IJsselstein, en van daar, langs den Hoogenweg, over de Looijebrug, tot aan het reeds genoemde punt op den Hoogen dijk."

Deze landstreek is ook beschreven door Jhr. J. J. de Geer *Bijdragen tot de Geschiedenis en Oudheden der Provincie Utrecht*, Utrecht 1860 bl. 48 en volgg. en bl. 84 en volgg., alwaar deze mede de omschrijving der grenzen van den Lopikerwaard aanwijst, en den vroegeren loop van de rivier *de Lek*, en opmerkt dat Lopik, langs een tak van den *Engen-IJssel* gelegen, die onder den naam van *Lopiker-Voorwetering* tot Schoonhoven vloeit en in de Lek aldaar uitstroomt, eertijds *Lobeke* heette, met aanhaling van Kluit *Hist. Crit.* in *Cod. Dipl.* p. 166, en dat in den Lopiker-polder oude boomstammen worden gevonden, alle vermoedelijk door een geweldigen stormvloed in dezelfde richting nedergeworpen; uit welken ouden loop der *Lek*, die, volgens zijn vermoeden, voormaals langs *Lopik* zou geweest zijn, het te verklaren is, dat ook *Jaarsveld* eertijds, even als *Honswijk* en *Tull* en *'t Waal*, onder *Hagestein* heeft behoord, en dat Cabauw en Zevender nog later tot Holland werden gerekend.

Hetgeen deze zegt dat in den polder of het waterschap *Lopik* in groote menigte oude boomstammen, zoogenaamde

grondboomen, worden aangetroffen, alle in dezelfde richting van het noordwesten naar het zuidoosten, is volkomen juist; op gelijke wijze worden deze gevonden in de waterschappen *Vogelsang* en *Wiel* onder *Jaarsveld;* doch diens vermoeden dat *de Lek* voortijds langs *Lopik* zijn loop zou gehad hebben, steunt op geen enkelen grond; ware dit het geval geweest, dan zou ongetwijfeld de ligging der landerijen onder *Lopik*, vooral in het gedeelte van het dorp tot *Zevender aan de noordzijde* en in het waterschap van *Zevender aan de noordzijde*, verre beneden den waterspiegel van de Voorwetering, hooger moeten zijn geweest, ten gevolge van zand en slib, dat de rivier zou hebben aangevoerd; de kleibodem in die streken is, naar mij voorkomt, gevormd door de overblijvende slib, na hoogen rivierstand achter gebleven, toen deze landstreek nog onbewoond was en er nog geene dijken waren aangelegd, om de landerijen tegen overstrooming te beveiligen.

Voorts wordt deze landstreek ook beschreven in de *Tegenwoordige Staat der Vereenigde Nederlanden* Dl. XXXII *Utrecht*, bl. 170 en volgg., met verwijzing op de *Historie van 't Utrechtsche Bisdom* Dl. II, bl. 468, en het *Groot Utrechtsch Placaatboek* van Mr. Johan van de Water Dl. II, bl. 1198.

Reeds in 1530 zou aan die van *Willige Langerak* door Keizer Karel V, ten verzoeke van de Ambachtsvrouwe vergund zijn om, in plaats van het Buurrecht, het *schepenrecht* te gebruiken, te houden door schout en schepenen, die, van wege de Vrouwe aangesteld, en jaarlijks vernieuwd zouden worden.

Aan *Willige Langerak* grenst ten noorden tusschen *IJsselstein* en *Schoonhoven* de gemeente *Lopik*, ter lengte van ongeveer drie uren gaans; deze gemeente was vroeger als heerlijkheid *Lopik*, in het *Nedersticht* gelegen, leenroerig aan den Deken en het *Kapittel* van *St. Maria* te Utrecht; ruim een uur afstands van daar ligt *Lopiker-Kapel* en *Zevenhoven*, met Lopik ééne gemeente uitmakende; nabij Lopiker-Kapel staat het *Huis te Vliet*, dat reeds in 1398 aan het *Sticht* leenroerig was; in 1538 werd het door de Staten van Utrecht

als eene Ridder-Hofstad erkend [1]); het hier aangrenzende *Zevenhoven* was eene ambachtsheerlijkheid, leenroerig aan het Huis van Vianen, en mitsdien aan dat van Brederode; *het Gein* ook wel *Oud-Gein* genaamd, eene Ambachtsheerlijkheid en Ridder-Hofstad, ligt een weinig ten Westen van den Vaartschen Rhijn, of den weg, die van Utrecht naar Vreeswijk leidt; het had eertijds den naam van *Geina* of *Gana* en *Ganum*, eene plaats in de geschiedenis bekend [2]); in 1294 door Jan II, Bisschop van Utrecht tot eene stad verheven, als hoedanig deze eenige jaren gebloeid heeft, doch verschillende lotwisselingen ondergaan, zoodat thans niet meer dan de naam van dit gedeelte der gemeente Jutphaas overig is, alsmede het kasteel *Oude-Gein*, waarvan de tegenwoordige bezitter en bewoner Jhr. J. J. de Geer *van Oude-Gein* eene belangrijke beschrijving heeft geleverd in zijn aangehaald werk, bl. 183 en volgg.

Het Kapittel van St. Maria te Utrecht had voormaals in deze landstreek uitgestrekte bezittingen, alle afkomstig van giften van vroegere landsheeren, zooals blijkt uit het Char-

---

[1]) Utr. Placaatboek I, bl. 280. De eigenaar van het *Huis te Vliet* heeft bij gevolg ook het recht van riddermatige jacht binnen den cirkel, gevormd op den afstand van 200 rhijnlandsche roeden van dit riddermatig landhuis, volgens art. LII der Ordonnantie van de Staten 's Lands van Utrecht, *op het stuck van de Jacht; ende conservatie van de Wildbane in den selven Lande, gearresteert den* 25 *Maart* 1680 *gecorrigeert en geamplieert den* 5 *Septemb.* 1683 *en* 17 *August.* 1698, luidende:

„Ende sullen diegene, die acte van permissie, invoegen voorsz. verkregen hebben, *alsmede de gequalificeerden, niet vermogen ontrent een Ridder-hofstede van een gequalificeerde tot de jacht, nader te komen jagen als op* 200 *roeden op poene van veertig gulden en zal het de bezitters van de Ridder-hofsteden vrijstaan de* 200 *roeden met palen te doen afzetten, opdat daardoor veele disputen weggenomen mogen worden, gelijk mede Riddermatige personen, met hare hofsteden, dichter als* 200 *roeden bij den anderen gelegen, malkanderen in alle vriendschap sullen moeten verdragen.* Van de Water, *Groot Utrechtsch Placaatboek*, II, bl. 408.

[2]) In de Teg. Staat van Utrecht wordt dit vermeld met aanhaling van Alting, *Not. Germ.* Infer, p. 66.

ter van 17 Juli 944, bevestigd op 1 Juni (26 Mei) 1122, hierboven bl. 194 vermeld.

Op gelijke wijze heeft de graaf van Holland over zijn geheele grondgebied de novale tienden van Johan van Nassau, Bisschop van *Utrecht*, in leen ontvangen; »Johannes Nassavius, Episcopus Traiectensis, concedit decimas novalium terrae suae (sc. Comitis Holl.) in feudum 22° Augusti a[i]. 1281;" van Mieris t. a. p., bl. 417, Matthaeus *Analecta Medii Aevi* V, bl. 552.

In de *Teg. Staat der Ver. Ned.* Dl. VIII, *Holland*, bl. 569—571 wordt vermeld, dat in den *Lopiker-waard* mede zijn gelegen de vrije Heerlijkheden van *Jaarsveld*, *Zevender* en *Cabauw; Jaarsveld*, vroeger eene vrije en hooge Heerlijkheid, ligt ten oosten van *Lopik* en strekt zich ten zuiden uit tot de rivier de Lek, tegenover *Leksmond* en *Vianen* tot aan den *IJssel* over het grondgebied van *Vreeswijk* of de *Vaart*.

Zevender, vroeger een vrije Heerlijkheid, ten westen grenzende aan het Baljuwschap van *Belois* en aan *Bonrepas*.

Cabauw, vroeger mede een vrije heerlijkheid grenst ten noorden aan *Lopik* en ten zuiden aan *Willige Langerak*.

In de *Teg. Staat der Ver. Ned.* wordt van *Lopik* o. a. gezegd:

»Voorts strekt dezelve zich uit van nabij *IJsselstein* tot de nabuurschap van *Schoonhoven*, ter lengte van omtrent drie uren gaans. In deze geheele lengte ziet men hier en daar, aan eenen langen weg, huizen, hofsteden en plantagiën, waarvan de naam *Lopik* oorspronkelijk schijnt." De naamsafleiding van *Lopik*, hier gegeven, acht ik onwaarschijnlijk; naar mij voorkomt moet deze landstreek reeds ten tijde der Romeinen bekend zijn geweest, en is deze plaatsnaam eene samenvoeging van de Latijnsche woorden *locus* en *aqua; locus* beteekent *plaats* en *aqua water* of *beek;* in vele plaatsnamen wordt het woord *lo* of *loo* aangetroffen, hetzij in den aanvang, hetzij aan het einde, hetzij alleen, zooals de naam van het Koninklijk verblijf: *het Loo;* zoo vindt men: *Lobith*, *Lochem*, *Loosdrecht*, *Loosduinen*, *Dinxperlo*, *Hoenderlo*, *Markelo*, *Ruurlo*, het kasteel *Hummelo*, *Noordeloos* en andere. Zoo ligt nabij

IJsselstein Loslote, de grenssloot van den *Lopolder* boven IJsselstein [1]); de uitgang *ik*, afkomstig van het Latijnsche *aqua*, wordt als uitgang van onderscheidene plaatsnamen alsmede van die van rivieren en beken aangetroffen, zooals *Bunnik*, *Varik*, *Loerik*, *Zierikzee*, het *Zederik-kanaal* tusschen Vianen en Meerkerk, ter verbinding van *de Lek* met *de Linge*, de *Zierik*, een kleine stroom nabij *Ameide*.

In oude stukken vindt men dan ook den naam van *Lobeke* als die van *Lopik*, reden te meer, waaruit volgt, dat deze landstreek haren naam ontleent aan den in de geheele lengte daarlangs vloeienden tak van den *IJssel*; te minder is de beweerde afleiding van *loopen* de ware, omdat de weg, die er langs leidt, tot in het begin dezer eeuw een kleiweg is geweest, zoodat voor het verkeer veelal werd gebruik gemaakt van den watergang door middel van vaartuigen.

In gelijken zin zegt dan ook Jhr. J. J. de Geer *t. a. p.* bl. 85: »Onder de oudste of meest aanzienlijk villa's in die gouw gelegen zijn *Crimpene*, nu *Krimpen*, en *Lobeke* of *Lopik*, ofschoon eerst in 1064 en 1155 vermeld (Heda p. 130, Kluit in *Cod. Dipl.* p. 166), met veel waarschijnlijkheid te rekenen, aangezien deze beide plaatsen hare benamingen aan de geheele landstreek" (of dijkdistrict) »hebben gegeven, *Krimpen* aan den *Krimpener*- en *Lopik* aan den *Lopiker-waard*".

Met betrekking tot de uitwatering van het waterschap *Lopik* is belangrijk de op 5 Juni 1293 door den Graaf van *Holland* gedane bevestiging van den brief, door welken Heer Herbern, Heer van Haastrecht, bekent aangenomen te hebben het water van *Lopik* door zijn land tot de *Vlist*, en voorts ter halver IJssel te geleiden; van Mieris t. a. p., bl. 552. Dit is nog de uitwatering, welke het waterschap van *Lopik*, *Lopiker-Kapel* en *Zevenhoven* heeft op den zoogenaamden *Hoogen Boezem* achter *Haastrecht* en van daar door windwatermolens en door een stoomgemaal op den Hollandschen *IJssel;* op welken Boezem mede uitwatering heb-

---

[1]) Jhr. J. J. de Geer t. a. p., bl. 48.

ben de waterschappen van *Cabauw*, van *Zuid-* en *Noord-Zevender*, van *Willige Langerak* met het waterschap van *Vijfhoeven* onder *Jaarsveld*, van *de Vlist*, van *Bonrepas* en van *Achterpoort*.

Na het in werking komen van de Provinciale Wet van 6 Juni 1850 (*Staatsblad n*°. 37) is door de Staten van de Provincie *Zuid-Holland* in hunne vergadering van 7 November 1860 en in die van *Utrecht* van 14 November 1860, ingevolge machtiging des Konings bij Besluit van 16 April 1857 n°. 62, gemeenschappelijk vastgesteld *het Reglement voor het waterschap, den Hoogen Boezem, Achter Haastrecht*, afgekondigd door de Gedeputeerde Staten der Provincie *Utrecht* bij besluit van 21 Maart 1861 n°. 46 (Prov. Blad n°. 28), gewijzigd bij besluit van de Staten der Provincie *Zuid-Holland* in hunne vergadering van 4 November 1868 en in die van *Utrecht* van 7 November 1868, gemeenschappelijk vastgesteld, afgekondigd bij Besluit van Ged. Staten van *Utrecht* van 30 December 1868, n°. 1. (Prov. Blad van 1869 n°. 2), ingevolge machtiging des Konings bij Besluit van 2 November 1867 n°. 56, afgekondigd door Ged. Staten van *Utrecht* en *Zuid-Holland*, bij Besluiten van 2/9 Maart 1869 (Prov. Blad van *Utrecht* van 1869 n°. 34); van welke wijziging het in werking treden is bepaald op 1 October 1869, bij Besluit der Ged. Staten van *Zuid-Holland* van 28 September, en van die van *Utrecht* van 16 November 1869 (Prov. Blad van *Utrecht* van 1869 n°. 102).

Was gedurende eene reeks van jaren gebleken, dat deze wijze van waterlossing niet toereikend was, om de lage landerijen in de gemelde waterschappen tijdig te bevrijden van het overtollige water, aangevoerd door wellen bij hoogen stand van de rivier de Lek en meer dan gewonen aanvoer van water door het weder; dit gaf aan eenige landeigenaren in voormelde waterschappen aanleiding pogingen aan te wenden om in dezen toestand verandering te brengen; zij besloten door eene commissie uit hun midden, bestaande uit de heeren W. G. Story van Blokland, S. van Nooten, Sz., (mijnen onvergetelijken Vader), H. L. van Buma

en A. M. Montijn, een adres [1]) in te dienen aan Z. M. den Koning, ten einde een rijkssubsidie te verkrijgen tot verbetering van den *Hollandschen IJssel;* deze Commissie verkreeg tot de aanbieding van dit adres gehoor bij Z. M. Koning Willem I in den zomer van 1840, aan Wien zij met overhandiging van het adres hare wenschen kenbaar maakte; de Koning, voorstander van alles, wat de volkswelvaart kan bevorderen; getuige o. a. zijne krachtdadige geldelijke medewerking tot den aanleg van den Rhijnspoorweg, hoorde de Commissie met de Hem eigene welwillendheid aan, en sprak hare leden, toegerust als Hij was met een geheugen schier zonder wedergade, met Zijn gewone minzaamheid toe; het verlangen van ingelanden had echter nog niet dadelijk het gewenschte gevolg; de geldmiddelen des Rijks lieten destijds geene buitengewone uitgaven voor bijzondere ondernemingen toe; zoodat dit in het belang dezer waterschappen zoo noodzakelijke werk nog eenige jaren bleef rusten.

Eindelijk is door bijdragen van de Provinciën *Zuid-Holland* en *Utrecht* de verbetering van den *Hollandschen IJssel* tot stand gekomen, en tusschen *Haastrecht* en *Gouda* eene sluis aangelegd om bij hoogen rivierstand het water in den *IJssel* te keeren. Door de Provincie *Zuid-Holland* is hier voor gedurende vijf jaren, aangevangen met het jaar 1854, eene jaarlijksche bijdrage verleend van *f* 18,000 en door de Provincie *Utrecht* gedurende elf jaren, mede aangevangen met het jaar 1854, eene jaarlijksche bijdrage van *f* 10,000; zoodat voor de dienst van 1864 voor het laatst deze som op de provinciale huishoudelijke begrooting van *Utrecht* is uitgetrokken, hetgeen in *Zuid-Holland* in 1858 het laatst had plaats gehad; zoodat dit werk in 1864 was voltooid door aanleg van eene keersluis nabij *Gouda*, en uitdieping der rivier.

Het bleek evenwel, dat ook na deze verbetering van de

---

[1]) Een afschrift van dit adres berust op het Oud-Archief der Gemeente *Utrecht*, aan welke dit in 1879 door mij is afgestaan.

waterlossing op den *Hollandschen IJssel*, de bedoelde waterschappen niet tijdig genoeg van het overtollige water konden worden bevrijd; dit had ten gevolge, dat wijlen mijn geliefde Broeder S. I. van Nooten, voorzitter van het Waterschap *de Hooge Boezem*, met een meer dan gewone volharding, en niet dan, na het overwinnen van veel tegenwerking van de zijde van hen, die meenden dat het nut van zoodanig kunstwerk niet zoude worden vergoed door het tijdig van water bevrijden der landerijen, welke de waterlossing hebben op *den Hoogen Boezem*, er in is geslaagd, dat door het waterschap *Lopik*, *Lopiker-Capel* en *Zevenhoven*, gesteund door geldelijke bijdragen van de medebelanghebbende waterschappen, werd besloten nabij *Haastrecht* een stoomgemaal te doen bouwen, ten einde den afvoer van het water in den *IJssel* te bevorderen. Dit kunstwerk is tot stand gekomen in het begin van 1873, als wanneer de belanghebbende waterschapbesturen besloten hebben daaraan den naam te geven van den ontwerper, door wiens onvermoeide zorgen het was tot stand gekomen, en dien in hardsteen daarop te doen stellen.

Dit werk heeft ten volle aan de verwachting beantwoord; de meerdere lasten, welke hierdoor tijdelijk op de in deze waterschappen gelegen landerijen zijn gelegd, worden ruimschoots vergoed door de vermeerdering van de opbrengst, nu zij tijdig van het water zijn bevrijd.

Hieruit blijkt, hoeveel een ernstige wil, om een eenmaal opgevat voornemen ten uitvoer te brengen, vermag en hoe zelfs, al waren deze kosten niet door de waterschappen zelve, maar door het Rijk gedragen, zij niet vruchteloos zouden zijn geweest; omdat de vermeerderde waarde der landerijen bij iederen eigendomsovergang, hetzij door verkoop of door ruiling, door schenking of door wettelijke en testamentaire erfopvolging, aanmerkelijk bijdraagt tot vermeerdering der inkomsten van den Staat. Tot bevordering van den landbouw, vermeerdering van de nationale welvaart, is verbetering der middelen van verkeer, zoo te land als te water, een voornaam vereischte. De meeste welvaart heerscht in de Provin-

ciën van *Nederland*, waar dit het best door de Staten is begrepen, zonder er tegen op te zien, of hierdoor het bedrag der provinciale opcenten op de grondbelasting vermeerderd wordt. Het behoeft hier niet te worden herinnerd dat in de provinciën *Groningen*, *Friesland* en *Zeeland*, waar door de Staten dezer Provinciën de meeste belangstelling in den bloei van den landbouw is en wordt aan den dag gelegd, en niet tegen eene vermeerdering van geldelijken last wordt opgezien, de landbouw het meest is bevorderd en tot den bloei en de welvaart dezer gewesten voortdurend bijgedragen; terwijl men, om een voorbeeld te noemen, in de Provincie Utrecht er tegen op schijnt te zien de opcenten op het personeel en op de grondbelasting boven het normale cijfer van zes ten honderd te verhoogen, tot vruchtbaarmaking van zoo uitgestrekte heidegronden de noodzakelijke medewerking te verleenen, en daartoe de goede plannen der Hooge Regeering om eene afleiding van het water der rivier *de Lek* door die heidevelden naar de *Zuiderzee* te bevorderen, waardoor de bloei en de welvaart van deze belangrijke Provincie, in het midden des lands gelegen, het centraalpunt der ijzere banen, in zoo hooge mate zou kunnen worden bevorderd.

Indien een afleiding van de rivier *de Lek* door de Geldersche vallei wierd aangelegd, dienende om met het slibrijke en vruchtbare water in den wintertijd een goed deel van deze uitgestrekte en zanderige heide te besproeien, en niet eenvoudig een kanaal voor de scheepvaart, zooals door de Regeering in dit jaar was voorgedragen, maar door de Tweede Kamer der Staten-Generaal te recht verworpen, dan zou niet slechts de scheepvaart door de vruchtbaarmaking van een zoo uitgestrekt gedeelte dezer Provincie, en de handel met *Duitschland*, maar vooral de landbouw en de nationale welvaart worden bevorderd, en een verhooging en verzwaring, van den *Lekdijk Bovendams*, waartoe Gedeputeerde Staten van de Provincie Utrecht, volgens art. 7 der wet van 11 Juli 1855 (*Staatsblad* n°. 102), de verplichting aan het college van den *Lekdijk Bovendams* hebben opgelegd, tegen welk besluit eene voorziening van dat waterschap bij den Koning aan-

hangig en reeds bij den Raad van State behandeld is, overbodig zijn.

Het belang om minder vruchtbare gronden langs dezen weg te verbeteren, reeds vroeger, zoowel door het toenmalig lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal Mr. H. J. A. M. van Asch van Wijck en later door den toenmaligen Hoogleeraar en lid der Staten van Utrecht Mr. J. Ackersdijck voorgestaan, is of schijnt tot dus verre niet te zijn begrepen.

De instelling van het *Heemraadschap* van den *Lopikerwaard* is van zeer oude dagteekening.

In de *Tegenwoordige Staat der Vereenigde Nederlanden*, Utrecht I, bl. 291—293 wordt hiervan gezegd:

»Het *Heemraadschap* van den *Lopiker-waard* of *Lekkendijk benedendams*, waaronder zoo mij bericht wordt, 11448, en niet, volgens een anderen lijst [1]), 11466 morgen Lands gelegen zijn, bestaat thans uit een Dijkgraaf en zeven Hooge Heemraden, welker kollegie waargenomen wordt door een Kameraar, zijnde een der Heemraden bij beurte, en een Secretaris, en bediend door een Exploicteur, die te gelijk Dijkbode is. Het vergadert in de Revisie-Kamer: doch op eenen onbepaalden tijd. Men vindt dat Floris V, Graaf van Holland, reeds in het jaar 1287, van Hendrik de Rover, die naderhand met het Burggraafschap van Montfoort beleend werdt, en aan de Heemraden der *Lopiker-waart* de schouwe over die waard heeft bevolen [2]). Bisschop Jan van Diest stelde, in 't jaar 1328, nader orde op het onderhouden en schouwen van den dijk van Haastrechter weer langs den *IJssel* tot aan den *IJsseldam*, en van daar benedenwaarts, langs *de Lek*, tot aan *Schoonhoven* [3]). Ook droeg Bisschop Frederik van *Blankenheim* het Dijkgraafschap over deese dijkaadje, in den jaare 1405, aan Zweeder, Burggraave van Montfoort, tot een erfleen op; den ingelanden, naar 't schijnt, het recht laatende

[1]) „In 't *Utrechtsch Placaatboek*, II Deel, bl. 121."

[2]) Zie *Utrechtsch Placaatboek*, I Deel, bl. 291.

[3]) „*Utrechtsch Placaatboek*, II Deel, bl. 106."

om Heemraden aan te stellen [1]). Doch 't zij dat de ingelanden dit geheellijk verzuimden, of niet naar behooren deeden; Bisschop Rudolf van Diephout, den ouden Schouwbrief, reeds in 't jaar 1434, verbreed hebbende [2]), vondt in 't jaar 1454, geraaden, het Heemraadschap te brengen op den tegenwoordigen voet, vaststellende dat van de zeven Heemraden twee zouden gesteld worden door den Bisschop, een door de stad Utrecht, die allen drie ten minste een hoeve, dat is zestien morgen Lands op eene mijl na binnen de schouwe bezitten moesten; een door 't Kapittel van S. Maria, zijnde Kanonnik Capitulair, zo 't geregt van *Lopik* aan dat kapittel behoorde; een door den Heere van IJsselstein; en de twee overigen zouden de Heeren van *Langerak* en *Jaarsveld* zelven zijn, zoo zij binnen de schouw woonden; zo niet, dan mogten zij iemandt in hunne plaats stellen, bij 's Bisschops goeddunken [3]). De schiering zou alle jaaren 's daags na Maydag geschieden, de eerste schouw 's Dingsdag na S. Jansdag, die op den 24 Juny, de tweede 's Dingsdag vóór S. Jakob, die op den 25 July, de derde 's Dingsdag na S. Bartholomeus, die op den 24 Augustus valt, en de *tuin* of *ruwer schouw*, die voornamelyk op de Schoondijken ziet, veertien dagen na S. Victor of na den 10 October [4]), 't welk nu op den 14 October gesteld is. Tot het schouwen van den *IJsseldijk*, werdt in 't jaar 1676, door 's Lands Staaten, een nieuwe Schouwbrief gemaakt, en de aanstelling der Heemraden, die zes in getal zijn, geregeld. Hunne Ed. Mog. hebben, sedert Dijkgraaf en Heemraden aangesteld [5]). Het

---

1) „*Utrechtsch Placaatboek*, II Deel, bl. 107 en *Matth. de Nobil.*, p. 886."

2) *Utrechtsch Placaatboek*, II Deel, bl. 108.

3) Deze bevoegdheid is na de opheffing van het wereldlijk gezag der Bisschoppen door Keizer Karel V, in 1528 overgegaan op de Staten 's Lands van Utrecht, later op den Koning, en, ten gevolge der Grondwet van 1848, en het bovengemelde Reglement op het bestuur en beheer van dit waterschap, evenals die der Hoog-Heemraden, mede aan den Koning verbleven.

4) *Utrechtsch Plakaatboek*, II Deel, bl. 109.

5) Id. ibid. 123.

schouwen van de Rivier *de IJssel* was, reeds in 't jaar 1652, bij een nieuwen Schouwbrief geregeld."

»Het Dijkgraafschap van de *Lopikkerwaard* of *Lekkendijk benedendams* is, door de Burggraaven van *Montfoort*, bekleed of begeven geweest, totdat 's Lands Staaten, in 't jaar 1648, den eigendom van dit Burggraafschap door aankoop verkregen. Van dien tijd af hebben hunne Edele Mogendheden, als Burggraaf van *Montfoort*, den Dijkgraaf aangesteld. Ook stellen zij de twee Bisschops Heemraden. De overigen vijf worden nog, gelijk van ouds, door de stad *Utrecht*, door 't Kapittel van S. Maria, als Ambagtsheer van *Lopik*, door of van wege de Baronye van IJsselstein, den Ambagtsheer van *Langerak*, en den Heer van *Jaarsveld* aangesteld. De Gedeputeerde Staaten hadden, in 't jaar 1623, reeds verstaan, dat de Heemraad, die van wege de stad werd aangesteld, niet behoefde gegoed te zijn, volgens den Dijkbrief; doch in 't jaar 1714, verklaarden de Staaten zelven, dat de Heemraaden, die voortaan wegens een der drie Leden [1]) zouden worden aangesteld, ontheeven zouden zijn van de verplichting van zestien morgen Lands onder de Schouwe te moeten bezitten [2]).

Van dit Heemraadschap is melding gemaakt door Mr. J. R. Thorbecke: *Brief aan een Lid der Staten van Gelderland over de Magt der Provinciale Staten uit art.* 220 *der Grondwet*, Leyden 1843, bl. 51, waar deze zegt: »De oudste Bisschoppelijke Dijkbrief van den Lopiker-waard van 1318 [3]) beveelt alle daar gelanden »mergen mergens gelijk te dijken [4]). *Mergen mergens gelijk*, dat is, gelief hier in 't voorbijgaan een blik

[1]) *Drie Leden:* dit beteekent de adel, de vijf Kapittelen, en de steden, welke vóór 1795 de Staten 's Lands van Utrecht verkozen, welke de Souvereine macht over de Provincie in handen hadden; uitgezonderd de steden, die krachtens privilegiën haar eigen regeering en wetgeving hadden; van daar dat steden, met name *Utrecht*, zich niet wilden onderwerpen aan de rechtspraak van den Raad van Appel van den Schive, noch aan die van het Hof van *Utrecht*.

[2]) Id. ibid., bl. 120, 121.

[3]) *Utrechtsch Placaatboek* II, p. 106 sq.

[4]) Vergelijk den uitleg van den brief door bisschop Rudolph v. 1434, ibid., p. 108; v. 1440, t. a. p. 109.

op te werpen, het oude gemeenrechtelijke beginsel van verdeeling, reeds in den oudsten landbrief van Maas en Waal [1]), en in dien van 1320 [2]) alom aangenomen." Zoo dat art. 52 van uw polderreglement, dit beginsel handhavende de berisping, die het wedervoer [3]) geenszins schijnt te verdienen. Indien men, zegt dat de dijkbrief van den Lopikerwaard van bisschop Rudolph van 1454, geen land vindt van bijzondere personen, dorpen of kerspelen, daar de dijklast op kan worden verhaald, zal ten laatste het gemeene land, dat is, zullen alle ingezetenen gezamenlijk, de kosten dragen [4])."

»De Heer van IJsselstein beweerde ongehouden te zijn. Maar hij wordt met zijne onderzaten, bij de eigen ordonnantie, mede in den Lopikerwaard beschreven, om daarin te doen en te gelden »overmits dattet Land van IJsselstein mede bevloyt in den inbreeken van den Lekkendijk [5])," voorts zegt Mr. Thorbecke bl. 57:

»Den grond drukt reeds de oudste dijkbrief van den Lekkendijk benedendams v. 1328 uit: »waar iemand die dit wederstonde en zijnen dijk niet aan en nam, nogte en maakt als voorsz. is, dien zouden wij houden aan zijnen lijve en zijnen goede, *gelijk aan dengenen die ons ende onsen Landen bederven wouden* [6])."

Dit, even als zoovele andere voorbeelden van de regeling der dijkplichtigheid, bewijst, zooals Thorbecke hier terecht opmerkt, dat de graaflijkheid, van hare eerste opkomst als staatsmacht af, verre was van den waterstaat aan privaatrechtelijke beschikking over te laten.

Na het in werking komen van de Provinciale Wet van 6 Juli 1850 (*Staatsblad n°.* 39) is, zooals hierboven bl. 193 is vermeld, door de Staten van de Provincie Utrecht in hunne vergadering

---

[1]) „Boven bl. 47 aangehaald."

[2]) „Zie boven l. c."

[3]) „Zie Brouwer, l. c., p. 57 sq."

[4]) „Art. 16sqq. *Utrechtsch Placaatboek* l. c., p. 111; art. 24 p. 112; art. 29, p. 113."

[5]) „Ibid. art. 25 sqq. p. 112 sq."

[6]) „*Utrechtsch Placaatboek* II p. 107."

van 18 Maart 1857 vastgesteld het *Reglement op het Bestuur en beheer van het Hoogheemraadschap van den Lekdijk benedendams en van den IJsseldam*, afgekondigd bij Besluit van Ged. Staten dezer Provincie van 16 April 1857 n°. 1 (Prov. Blad n°. 40), ter vervanging van het Reglement op gemeld beheer, goedgekeurd bij Zr. Ms. Besluit van 17 Augustus 1831, n°. 16. Bij art. 1 van dit Reglement zijn de grenzen van het Hoogheemraadschap omschreven; bij de artt. 2—5 is de samenstelling van het bestuur geregeld; bij de artt. 6—11 de vereischten om lid van het bestuur te zijn; bij de artt. 12—14 de tijd van zitting en de rooster van aftreding; bij de artt. 15 en 16 de bezoldiging; bij de artt. 17—63, van de Hoofdingelanden en hoofdingelanden-plaatsvervangers; bij de artt. 64 en 65 van den tijd van zitting en van den rooster van aftreding; bij de artt. 67 en 68 de presentiegelden; bij de artt. 69—78, de bevoegdheid en de verplichtingen van den dijkgraaf; bij de artt. 79—99, van den secretaris, kameraar, penningmeester en verdere beambten en bedienden; bij de artt. 96—99 van de noodheemraden; bij de artt. 100—133, de vergaderingen, schouwen en visitatien; bij de artt. 134—155 het beheer; bij de artt. 156—180 de begrooting der inkomsten en uitgaven en de omslag, bij de artt. 181—190 de rekening en verantwoording; bij de artt. 191—199 de keuren of verordeningen van politie, bekendmakingen en verdere stukken; art. 200 behelst eene slotbepaling, en de artt. 201—208 overgangsbepalingen.

In de *Tegenwoordige Staat der Vereenigde Nederlanden* Dl. VII, Holland, bl. 451 volgg. wordt de volgende beschrijving aangetroffen van den Krimpener-waard:

»De *Krimpener-waard* is het Noordelijkste gedeelte der Landen, waar in het Baljuwschap of de Hooge Vierschaar van Zuid-Holland Hoog Regtsgebied heeft, aan het welke nogtans alle de Ambagten in dien waard niet onderworpen zijn. Door den Krimpenerwaard verstaat men gemeenlijk alles, wat door de wateren van de Lek, een gedeelte van de Maaze, den IJssel en de Vlist omringd wordt. Ten noorden legt aldus deeze landstreek aan den IJssel over het

land van der Goude, ten Noord-Oosten bij Schoonhoven langs de Vlist tot aan de Voorne-brugge toe; verders met de landen onder het Baljuwschap van Belois tegenover Lopik, Polsbroek, Honkoop en Vuilbuurt: ten Zuiden of Zuid-Oosten van de Lek over de Baronny van Liesveld en den Alblasserwaard; ten Zuid-Westen met Stormspolder aan de Maaze en eindelijk ten Noord-Westen aan den Yssel over Schieland."

»De bedijking van dezen waard wordt op 14000 Morgen Lands begroot, dog in den omslag van de Gemeene Waards-Lasten betaalt zij niet meer dan voor 10586 Morgen Lands."
»Deeze zijn alle laage Landen, waarvan de grond broekagtig is, maar die egter voor een taamlijke vruchtbaarheid den In- en Opgezetenen in 't gemeen, buiten ongewoone rampen doen welvaaren. Zij bestaan gedeeltelijk in goede Wei- en Hooilanden; gedeeltelijk in Hennip en Hoeplanden. In den Naamsoorsprong, dien het aan het Dorp of Ambacht Krimpen heeft, vindt men dat de Landstreek al in den jaare 1064 bekend geweest is, 't welk blijkt uit den meer aangehaalden Brief van Keizer Hendrik IV, die tevens te kennen geeft dat Krimpen zig over de Lek tot aan Alblas moet uitgestrekt hebben [1]); en men vindt duidelijk genoeg in eene Handvest van Graave Floris den Vetten, gegeeven in den jaare 1097, dat de Krimpenerwaard toen reeds moet bedijkt geweest zijn, dewijl er eenige bestellinge van den Dijk in gemaakt wordt [2]), maar de tijd der bedijking is geheel onbekend."

»Veel later evenwel is de Handvest van den Krimpenerwaard, welke tot een grondslag in 't Bestier van het Dijkgraaff- en Hoogheemraadschap dient. In den jaare 1422, hadt Hertog Jan van Beieren eenige orde gesteld op de Beheering van den Krimpenerwaard, doch deeze Handvest was alleen gegeven om de gedurende vijf jaaren stand te houden [3]). Maar op 13 Mey des jaars 1430, verkreeg de Waard een

---

1) „*Boxhorn Theatr. Holl.* p. 97."

2) „*Oudenhoven Zuidh.* bl. 370, 371."

3) „*Zie Oktrooi aan de stad Gouda om twee Heemraaden te kiezen.*"

Nieuwe Handvest, gegeven door Filips van Bourgonje en Jakoba van Beieren. Filips, die hier eigenlijk de wetgever was, bevestigde den toen aanwezenden Dijkgraaf in zijn Ampt; na zijn overlijden zou zijn Opvolger, die tot Driehonderd Wilhelmus Schilden in den waard moest gegoed zijn [1]), door den Hertog of zijne Nakomelingen verkooren worden, ten ware dit binnen een Maand niet geschiedde; wanneer het de gemeene steden en met de meesten volge van de Lande in de Schouwe gelegen, vrij zou staan een anderen Dijkgraave te kiezen. Uit kragte van deze vaststelling geschiedt de Verkiezing tegenwoordig door de Staaten van Holland en Westvriesland. De Waardigheid van Dijkgraaf wordt tegenwoordig bekleed door den Heere Mr. Tieleman van Zeebergh, Raad en Burgemeester der stad Gouda, enz. Volgens de gemelde Handvest van Filips van Bourgonje moesten zeven Heemraden van den Krimpenerwaard gekozen worden, die binnen de Schouwe van denzelven *woonagtig*, *geërfd* of *gegoed* zouden zijn; waarvan de Steden Dordrecht, Schoonhoven en Gouda ieder twee zouden kiezen en zetten, en de Dijkgraaf zou den zevenden Heemraad kiezen. Deeze moesten tot Honderd Wilhelmus Hollandsche Schilden toe of daarenboven in den Waard gegoed zijn. Dit laatste is, bij nieuwe schikkinge van den 2 Juny des jaars 1675, tusschen het kollegie van Dijkgraaf en Hoogheemraden en de Ingezetenen van den Waard, veranderd in de waarde van Drieduizend Guldens; zij voeren nu den titel van Hoogdijkheemraden, en moeten volgens de Handvest, jaarlijks worden verkooren; dog blijven menigmaal in aanhoudende Bediening. Weleer is er eenig geschil geweest, of het aan de steden Dordrecht en Gouda, die wel zeer nabij, maar eigenlijk niet in den Krimpener-

---

1) „In den jaare 1738, is door de Kavelen van den Krimpenerwaard aan de Staaten van Holland en Westvriesland een Request ingeleverd, ten einde mogt vastgesteld worden, dat de Dijkgraaf negen duizend Guldens in den Waard moest bezitten, volgens de evenredigheid van 't geene Hoogheemraden in denzelven moeten gegoed zijn; maar hierop is nog niets besloten."

waard leggen, vrijstondt Hoogheemraaden aan te stellen, die in dezelve steden en aldus niet binnen de schouwe van den waard woonachtig waren, gelijk dit bij die van de stad Dordrecht, voor den jaare 1600, wel geschied is; doch waarvan zij naderhand zig hebben onthouden; en wanneer in den aanvang der tegenwoordige Eeuw, door dergelijk geval moeielijkheden tusschen het Kollegie en de Kavelen of Ingelanden waren gereezen, is er in den jaare 1708, onder willige Condemnatie van den Hoogen Raade, een Overeenkomst getroffen, waarbij de Regeering der stad Dordrecht beloofde geen Hoogdijkheemraad in 't vervolg aan te stellen, dan die weezenlijk in de Krimpenerwaard zijn vaste woonplaats zou houden;" en hetgeen daar verder ten opzichte van het Bestuur van dit waterschap gezegd wordt, al welke voorschriften sedert zijn gewijzigd, laatstelijk bij het Reglement van den Krimpenerwaard van 21 Augustus 1855; de ambachten aldaar zijn opgeheven 14 Juli 1858 [1]).

»De Krimpenerwaard staat," zooals bl. 456 volgg. gezegd wordt, »door dezelfs Gelegenheid aan de Rivier de Lek, ongemeen bloot voor hooge Watervloeden en Overstroomingen. Omtrent den jaare 1572, is de waard doorgebroken en bleef wel zeven volle jaren gemeens Waters met de Rivier. Dikwijls stondt deeze Landstreek naderhand in gevaar, dog is menigmaal door de Rampen van den naburigen Alblasserwaard, en andere Doorbraken gered. In den jaare 1726, onderging de Krimpenerwaard een zwaren watervloed door het opzwellen van de Rivier de Lek, die, bij de Hemstoep, daar voor deese het klooster Hem geweest is, met een IJsdam bezet raakte, die geen doortogt liet aan het Bovenwater, 't welk door den zwaaren regen in den voorgaanden Herfst merkelijk boven 't peil was gereezen. Op den 21 January des Avonds ten zeven Uuren brak de Lekdijk beneden Schoonhoven met een gat van 25 Roeden lang en omtrent 30 of 40 voet diep, waardoor de Krimpener- en Lopikerwaarden onderliepen en de ingezetenen

---

[1]) Mr. C. C. E. d'Engelbronner, *Bijv. tot het Staatsblad*, 6de Serie, bl. 142 en 616, Mr. B. van Dorp, *Bijv. Staatsblad* 1856, bl. 239, 1863, bl. 9.

een deerniswaardige elende overkwam, die door de strenge Vorst niet weinig verzwaarde. Het Land stondt van 8 tot 10 voeten onder water en de Lek was te Jaarsveld 55 Duim boven het klokslag [1]). Om de ongelukkigen te redden en in het leven te behouden, werden alle middelen in 't werk gesteld. De Regeering van Gouda liet, op den 3 February, door kragt van Volk, het Ys breeken, en verscheiden vaartuigen vervoeren, die door zekere werktuigen uit den IJssel in den Waard werden overgehaald, om de noodlijdenden uit de dorpen, Stolwijk, Berkoude en anderen af te halen. Dit ongeluk dreigde nog met een zwaarder gevolg de Landen te Noorden van den IJssel, door het openraaken van de Stolwijker Sluis, waardoor het Water uit den Krimpenerwaard met zulk een geweld in den IJssel, die laager was, nederstortte, dat de Dijk tusschen Gouda en de Haastrechtsche Brugge, scheen te schudden. Dewijl dit openen zekerlijk dienen kon om den Waard van menigvuldig Water te ontladen, viel er groot vermoeden, dat eenige Huislieden, met hunne landen hier omtrent Gelegen, dit moedwillens hadden uitgevoerd; maar dewijl de gemeene Welstand van den Lande deeze hulpe voor eenige bijzonderen niet toeliet, werden 'er door de Regeering van Gouda alle vlijt en middelen aangewend om de Sluis weder digt te krijgen en men geraakte gelukkig dit Gevaar te boven. Om dier gelijke onheilen te verhoeden, gaven ook de Staten van Holland en West-Vriesland een Plakaat uit, waar in het doorbreken van Dyken, Kaden of andere werken, zonder last of vergunning van de Heeren of Kollegiën, hiertoe bevoegd, door te steken of te

---

[1]) „Nadat de Aanteekening op Bl. 336 was afgedrukt bekomen wij Berigt, dat het Water in de Lek, op den 24 December des jaars 1740, gestaan heeft 63 Duimen; in den jaare 1747 omtrent 70 Duimen, en in February deezes jaars 1749, 69 Duimen, alle boven het klokslag." Het *klokslag* beteekent het komen van de manschappen in het dijkleger, in tijd van gevaar, te leveren door elk, die in vier oude morgen lands of het vierde deel eener hoeve in den waard bezit; hetgeen voorheen werd aangekondigd door het luiden der klokken in de gemeenten, binnen den waard gelegen, op last van het dijkbestuur.

bederven, op straffe des doods, en verbeurte van alle Goederen, verbooden werdt. Het duurde tot diep in de Maand Maart eer de Rivier geheel van het Ys bevrijd en men in staat raakte om de Gaten digt te krijgen en, tot redding van den Krimpenerwaard, de Sluizen te openen: ook was dit in den beginne niet van de gewenschte vrugt, en men zag tot in 't midden van den Zomer de laage Landen blank leggen. Door den tijd echter werd deeze aangenaame Landsdouw weder door uitmaalen in staat gebragt en heeft sedert geene rampen van overstroomingen geleeden."

»De Heerlijkheden, Ambagten en Dorpen in den Krimpenerwaard, behooren onder verscheidenerlei Hoog Regtsgebied. Eenigen derzelven staan in 't Crimineel te Regt voor den Hove en de Hooge Vierschaar van Zuid-Holland, als Krimpen op de Lek, Krimpen op den IJssel, Ouderkerk op den IJssel, Berkoude met Achterbroek, en een gedeelte van Stolwijk, alsmede Stormspolder, welke alle, als Ambagtsheerlijkheden, door derzelver Heeren bezeten worden. Anderen zijn Hooge Heerlijkheden als Heeraartsberg met Berg-Ambagt en Klein-Ammers of Ammerstol, Lekkerkerk met Zuidbroek. Het Hoog Regtsgebied van Haastrecht en Vlist met Bonrepas behoort onder het Baljuwschap van de Landen van Belois, of liever derzelver Baljuw voert den titel van Baljuw van Schoonhoven, Haastrecht en de Landen van Belois. Gouderak behoort ten aanzien van 't Hoog Regtsgebied onder het Baljuwschap van Gouda. In den Krimpenerwaard behooren alle de Dorpen, ten aanzien van het Kerkelijke onder de klassis van Gouda en Schoonhoven."

De gemeenten onder den »Krimpenerwaard gelegen zijn, behalve Schoonhoven, Krimpen op den Lek, Krimpen op den IJssel, Stormspolder, voortijds *Kralingen* geheeten, Berkoude, Berkwoud of Berkenwoude met Achterbroek, Stolwijk, Berg-Ambagt, 's Heer-Aartsberg en Klein-Ammers of Ammerstol, Lekkerkerk en Zuidbroek, Haastrecht, dat vroeger den naam van stede en Lande van Haastrecht heeft gevoerd, Vlist en Bonrepas en Gouderak."

Ten opzichte van Lekkerkerk worden in *de Tegenwoordige*

Staat Ib., bl. 473 volgg., eenige meer belangrijke bijzonderheden vermeld:

»In de Herberg is eene Schilderij, de Afbeelding van zekeren Gerrit Bastiaans, een man van ongemeene Langte, zoodat zelfs lieden van kloeke Gestalte onder zijne armen konden doorgaan. Hij was 99 Duimen = 2 meter, 40 centimeter, lang en zoo sterk als twee andere menschen; maar volgens de getuigenissen van dien tijd, was hij zeer zagtzinnig van inborst. Hij geneerde zich met de zalmvisscherij, waardoor Lekkerkerk als het vermaardste dorp aan de Lek beroemd is. Men bewaart hier ook nog twee van zijne Schenkelen, een van zijn Been en een van zijn Dij met een zijner Muilen."

»De eerste Heer van de Lek zou een jonger zoon geweest zijn van den eersten Heer van Brederode en aldus een jonger Broeder van Diedrik den tweeden, Heer van Brederode, die omstreeks 1063 overleden is. Vervolgens kwam de Heerlijkheid door huwelijk, in het Huis van Teilingen en op gelijke wijze in dat van Polanen; tot dat Engelbregt, Graaf van Nassau, in den jare 1404, trouwde aan Jeane van Polanen van der Lekke, die ze aan hem, onder andere Heerlijkheden, ten huwelijk bracht [1]). Door opvolging is deze Heerlijkheid gekomen aan Prins Maurits van Oranje, die haar gelegateerd heeft aan zijnen natuurlijken Zoon, Jonkheer Willem van Nassau; met den last van Fideicommis op zijne wettige Kinderen en Nakomelingen, en, bij hun ontstentenis, aan Jonkheer Lodewijk van Nassau, mede natuurlijken Zoon van zijne Doorluchtigheid. Ten gevolge van dat Fideicommis is de Heerlijkheid laatst bezeten door zijne Excellentie Maurits Lodewijk, Graave van Nassau, in zijn Leven Luitenant-Generaal van de Ruiterij en Gouverneur van Meenen, na wiens Overlijden in den jaare 1741, de Heerlijkheid, mitsgaders de Visscherijen, Zanden, Platen en Aanwassen zijn gekomen op zijne nagelatene Kinderen, de Graven en

[1]) „*Goudhoeven*, bl. 125 en 140, *Joann. de Leydis de orig. D. D. de Brederode op Matth. in Analectis Medii Aevi.* T. I., pl. 614."

Gravinnen van Nassau van de Lek. Volgens oude Overleveringen zijn de Heeren van de Lek ook bezitters geweest van het oud en grootadelijk Huis Schoonenburg, 't welk gestaan heeft in het Ambacht van Nieuw-Lekkerland; zie *Tegenwoordige Staat Holland*, bl. 421. Dit Ambacht behoorde oudtijds aan de Heeren van de Lek en men meent dat dit Huis of Kasteel hun Stamhuis was. Ook wordt er van gemeld in de Achterleenen van de Heeren van de Lek [1]) en worden de aanzienlijkste Achterleenen gezegd te verheffen van den Huize van de Lek of van de Hofstede te Lekke."

»Het Ambacht Ouderkerk heeft de oudste Handvest, die er van eenigen der Graven van Holland bekend is, n. l. die van het jaar 1097 van Floris den IIen, bijgenaamd den Vetten; ook de kerk te Ouderkerk is van hooge oudheid; dit blijkt uit een jaartal in den buitenmuur der Consistorie waarop gevonden worden de letteren:

anno. r. d. (*)

c. m. i. r.

hetwelk het jaar der Verlossing des Heeren 909 beduidt; waaruit wordt afgeleid dat deze Consistorie in dit jaar gebouwd is, en daar uit het aanzien van dit Vertrek blijkbaar is, dat het later is aangelegd dan het Koor, hetwelk niet zoo vroeg als de Kerk schijnt gesticht te zijn, zou men aan deze en dus ook aan het Dorp een hooge oudheid moeten toekennen [2])."

»In het Koor is de Grafplaats van het Geslacht der Graven van Nassau van de Lek, waarvan hier de Wapens hangen. Hier is de Veldmaarschalk der Vereenigde Nederlanden, Graaf Hendrik van Nassau van Ouderkerk, op 18 October 1708 in het Leger te Rousselain overleden, begraven. De Ambachtsheerlijkheid, die eenige jaren vervreemd is geweest, kwam in 1849 weder aan het Huis der Graven van Nassau, bij

[1]) „Oudenhoven *Zuid-Holland*, bl. 310 en 311."

[2]) „*Tegenwoordige Staat, Holland* VII, bl. 461 en 462."

(*) *Redemtionis domini.*

aankoop door Graaf Willem Maurits van Nassau, Generaal-Veldmaarschalk en Gouverneur van Sluis in Vlaanderen en onderhoorige Sterktens [1])."

Bestond in de Provincie Utrecht mede, na de rijksverdeeling van Karel den Grooten, een universeel tiendrecht op alle landerijen; dit recht bestond eveneens in Holland en Zeeland; bij Placaat van Keizer Karel V van 1529, houdende »Interpretatie van zijn Placaat van 1520," zie van der Schelling, *Hollands Tiendregt*, Dl. II, bl. 15 en 29, is beslist: dat in Holland *Tiend* kan geheven worden van landerijen, die sedert menschen geheugenis niet met tiendbare vruchten zijn bezaaid geweest.

Bij het Placaat van 1520, Ibid. bl. 41, was verboden in Holland en Zeeland *nieuwe* tienden te vorderen, die men vóór 40 jaren niet gewoon was te heffen. Men verstond hierdoor: dat hoegenaamd geen tienden meer zouden kunnen worden geheven, die gedurende 40 jaren niet geheven waren, blijkens vonnissen van den Hove van Holland van 1524 en 1525, ibid., bl. 60 en 64: doch ten onrechte, gelijk uit 's Keizers, bij Placaat van 1529 aangeduide, bedoeling blijkt.

Zelfs de tiendheffing van *novalia*, d. i., van landen, erven of *weiden*, nieuwelings in bebouwing gebracht, is daarbij niet verboden; zoo als blijkt uit de uitlegging van gemeld Placaat gegeven door Keizer Karel op 10 Januari 1528, v. d. Schelling, Ibid., bl. 81 sqq.

Belangrijk is te dezen opzichte een arrest van het voormalig Hof van Zeeland van 30 November 1875, *Rechtsgeleerd Bijblad* 1876, Afd. A., bl. 37, en een arrest van den Hoogen Raad van 15 December 1876; waarbij de voorziening in cassatie, daartegen ingesteld, is verworpen, van den Honert, Burg. Regt dl. XLII, bl. 481; bij dit arrest is beslist: »De door het Hof in Zeeland aangehaalde placaten of publicatiën zijn niet geschonden door te beslissen, dat de eischer zich op de door hem ingeroepen Charters niet kan beroepen om

[1]) „Ibid., bl. 363 en 364."

vrijdom van tiend voor suikerpeëen te beweren. Het placaat van 1 October 1520 tot 15 September 1530 kan niet verstaan worden als eene uitspraak van den Souverein, bedoelende, om, met eerbiediging van gewoonten, zoowel tegen ontduiking van recht als tegen knevelarij te waken; de publicatiën der Staten-Generaal van 14 September 1769, 6 Jan., 20 Jan., 7 Febr. en 4 Juni 1755 doen uitkomen, dat de in al die verordeningen, volgens het hof, te vinden onderscheiding daarin is in acht genomen, met eerbiediging van het »uit den aard der zaak plaatselijk gewoonte-recht."

Suikerpeëen zijn niet *per se* tiendplichtig, maar op grond van de gewoonte van de vertiening van dit gewas in Zuid-Beveland, die het hof over het tijdvák van 1812—1872 ten processe bewezen heeft verklaard.

Een ander bezwaar in zaken van tiendrecht is de vraag: wie tot voldoening moeten worden aangesproken, de eigenaars of de bruikers van het tiendplichtige land? De Hooge Raad heeft bij arrest van 23 Juni 1848, in zake F. Stapel c[a]. W. van Beers c. s., verworpen de voorziening in cassatie, ingesteld tegen een arrest van het voormalig Hof in Noord-Holland van 2 September 1847, waarbij was beslist, dat eene tiendvordering niet kan worden ingesteld tegen den eigenaar, indien de huurder op het door hem van dezen gehuurde land tiendbare vruchten heeft gebouwd. Er was beweerd schending van art. 564, j[o]. art. 612 en 1996 B. W. en art. 126 R. V., van art. 612 en 1996, 1272 en 1594 B. W., art. 2 en 53 R. O. en art. 11 A. B., omdat, al ware de beslissing van gemeld hof ook erroneus, genoemde wetsbepalingen niet zijn geschonden; W. v. h. R. van 11 September 1848, n⁰. 946. De vraag zelve is dus bij dit arrest *onbeslist* gelaten.

Reeds in het Oude Recht is zij voorgekomen; het vonnis van het Hof in Holland van ult. Juli 1537, v. d. Schelling II, bl. 91 sqq.. is tegen *bruikers* gewezen; op bl. 94 wordt van *eigenaren* gesproken. Het vonnis van hetzelfde Hof van 23 Juni 1539, Ibid., bl. 98, is gewezen tusschen W. van Zuilen als tiendheer en de gezworens van Berkouw en den Achterbroek, voor hen zelven en in den naam van de ge-

meene buren aldaar, als gedaagden. Het vonnis van ult. Juli 1540, Ibid., bl. 102, is gewezen tusschen eenen tiendheffer en de gemeene Ingelanden van Oud- en Nieuwe Ridderwaart, gedaagden en de Heemraden van dien met hunlieder gevoegden aan de andere zijde.

Het vonnis van den Grooten Raad van Mechelen, aangaande de henniptienden in Slingeland, den 13den Juli 1560 gewezen, op request-civiel tegen een vonnis van het Hof van Holland, is gewezen tusschen die buiren, en de gemeene ingelanden en geërfden van Slingeland, zoo voor hen zelve, als *interveniëerende voor henluider Pachters*, Impetranten etc.; v. d. Schelling, Ibid., bl. 122 sqq.: in een ander geding, vermeld Ibid., bl. 279, komen eigenaren ook voor als *derde geinteresseerden;* zoo ziet men ook in dit geding, voor het Hof van Holland voorgekomen, Ibid., bl. 249 sqq. de eigenaren voor de *pachters interveniëeren.*

De quaestie: of de bruiker aansprakelijk is, was ook destijds reeds aan de orde, en ongetwijfeld begrepen de rechterlijke colleges, dat zoowel de huurders en bruikers als de eigenaren aansprakelijk waren, en dat de laatstgenoemden, in geval zij hunne rechten wilden doen gelden, in het geding moesten interveniëeren, of verzet door derden instellen, in geval de huurders of bruikers hen niet in het geding hadden geroepen. De beslissing van den Hoogen Raad, dat de aangehaalde wetsartikelen niet konden geacht worden te zijn geschonden, was dus volkomen juist, en het arrest is een van de vele voorbeelden, dat het cassatie-stelsel, zooals het in ons wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering is omschreven, onvolkomen is, en behoort te worden afgeschaft, of uitgebreid, omdat het in deze geen feitelijke, maar eene rechtskundige beslissing geldt, aan welke beslissing, bij een doelmatige regeling van het cassatie-stelsel, de Hooge Raad, als hof van cassatie, zich niet zou kunnen onttrekken.

Met betrekking tot Schoonhoven en nabij gelegen dorpen is merkwaardig hetgeen gezegd wordt door S. van Leeuwen *Batavia Illustrata*, bl. 1304; »'t slot te Schoonhoven:"

»Na 1303 is het slot of Casteel bekomen door Jan *van Henegouwen*, broeder van den goeden Graaf Willem *van Holland*. Deze heeft de plaats op nieuw doen vertimmeren en met muren en poorten omcingelen."

»Deze plaats is weder aan de Domeynen van Holland gekomen a°. 1397, en hebben de Graven hier altijd een Casteleyn gesteld."

»Heer Lodewijk aan Praat van Moerkerke is Casteleyn geweest en alhier gestorven a°. 1526; zie aldaar bl. 198."

»Onder de stad Schoonhoven behooren *Cabau*, Zevender, Polsbroek, Berg-ambagt, Ammerstol, Stolwijk, Bonrepas, Bercou, Vlist, Jaarsveld, Crimpen, Lekkerkerk en Ouwerkerk."

Bij de lijst der dorpen onder *Zuid-Holland*, bl. 213, wordt *Sevender* vermeld, als mede onder Schoonhoven behoorende.

Op bl. 1187 is vermeld het geslachtsregister van *Zevender;* aldaar is te lezen o. a.:

»Simon van *Zevender*, Ridder, afkomstig uit den huize van *Arkel*, wiens vader mede bezat de goederen van Zevender bij Schoonhoven, syn moeder was N. van der Goude; hy hadde te wyve N. N. en liet eene erfdochter na, met namen Machtild van *Zevender*, overleden anno 1401, hebbende te man gehad Sweder van Zuylen by Utrecht, en van dien tyd af hebben hun nakomelingen de goederen van Zevender altijd bezeten;" enz.

Bl. 1188: »Het Wapen van Zevender is gelijk Arkel, het velt van Gout en de baren van Sabel."

Bl. 148: »Hymen, dewelke was verdienst van Keyzer Otto den Grooten, vlugt naar Holland, werd van Graaf Diderik den II wel ontvangen en begiftigd met de landen van *Arkel*, die Koning *Dagobert* sijn voorvader gegeven had; bleef aldaar wonen en stierf in 't jaar 980 of 990 of 966."

»Koning Dagobert zoude zijnen voorouder Jan lang voor de komst der Graven van Holland begiftigd hebben met een groote streek lands, gelegen tusschen de rivieren de Lek en Waal, aan de rivier de *Linge*." Deze landstreek is genaamd *Maas en Waal*.

Dit kan evenwel, wat *Zevender* aangaat, alleen betrekking hebben op *Zevender aan de Zuidzijde;* de vroegere gemeente *Zevender*, thans, volgens de wet van 13 Juni 1857 (*Staatsblad n°.* 78), vereenigd met de gemeenten *Cabauw* en *Willige Langerak*, onder den naam van *Willige Langerak*, bestond uit twee afdeelingen, de eene gelegen aan de zuid-, de andere gelegen aan de noordzijde van den watergang, welke, aanvangende van den *IJsseldam*, gelegen op de grens van den *Lekdijk Bovendams* en *Benedendams*, aan het *Gein* is vereenigd met den Vaartschen Rhijn, ter plaatse, waar de tak van den *IJssel*, de *Enge IJssel* genaamd, vloeit naar en langs *Lopiker Kapel* tot eene sluis, alwaar de scheiding is van dit gedeelte van de gemeente *Lopik*, van waar deze verder, onder den naam van *Lopiker-voorwetering*, vloeit door *Lopik* in zijn geheele lengte, tot Schoonhoven. Het gedeelte van *Zevender*, aan de noordzijde van dezen watergang gelegen, was niet afkomstig uit het huis van *Arkel*, maar van het Kapittel van *St. Marie* te Utrecht, aan hetwelk deze heerlijkheid (evenals Zevender aan de *Zuidzijde* en Jaarsveld, in de Grafelijkheid van Holland gelegen), leenroerig was. Dit blijkt o. a. uit eene overeenkomst, den 10den April 1715 voor Ferdinand Fabrie, Openbaar Notaris bij den Hove van Holland geadmitteerd, te 's Gravenhage resideerende, gesloten, waarbij Mr. Simon van Limborgh, Advocaat voor den gemelden Hove, als executeur van het testament van wijlen Alexander Zoete de Laeken van Villers, Arnold Joost Baron van Keppel, Graaf van Albermarle [1]), volgens procuratie bij dezen Graaf voor Leen-

---

[1]) Deze was destijds Gezant van de Republiek der Nederlanden bij het Hof van Engeland.

Ten tijde van Philips II in het jaar 1559 werd het Stadhouderschap van *Utrecht*, zoowel als van de twee andere gewesten, *Holland* en *Zeeland*, opgedragen aan Willem van Nassau, Prins van Oranje; toen er sprake was bij de Staten dezer Provincie om, even als in *Holland* en *Zeeland* de Grafelijkheid aan den Prins van Oranje op te dragen, kwam deze op 10 Juli 1584 om het leven, zonder ooit hooger dan tot Stadhouder van *Utrecht* erkend te zijn geweest. De Staten verkozen tot zijn opvolger in de Stadhouderlijke waardigheid, Joost de Zoete, Heer van Villers, toen Veldmaarschalk over het krijgsvolk van den Staat beoosten de

mannen van dit Hooge Adelijke Huis, vertegenwoordigd door Mr. Wolpherd Nobbelingh, Advocaat Fiscaal en Procureur-Generaal van *Holland* en *West-Friesland*, en Marcus de Vrint, Solliciteur-Militair te *'s Gravenhage*, de beide gemelde Heerlijkheden verkocht heeft, daarbij aldus omschreven: »de Heerlijkheid van *Zevender* aan de Zuyt-Zeyde van de *Lopiker Wateringe*, met alle thiende, thynsen en gerechten van de goederen van Cabau als van hondert mergen lands, ende meer, en dan de theyns, thiende en gerechtigheit van vijff mergen Lands, gelegen in de Gheer, Leenroerigh van de Eedele Groot Mogende Heeren Staten van Hollant ende West-Vriesland; -- Item de Heerlijkheit *Zevender* aen de Noordzeyde Hoog ende Laeg mitsgaders de kennipp en crijtthiende onder denselven Geregte, behorende, ontrent hondert en vijftig mergen lands groot, strekkende van *Lopik* tot *Boenrepas*, daar boven de Heerlijkheit van *Lopik* en bebeneden de Graaflijkheid van Hollandt, genaemt het hoflland naest gelegen zijn, mitsgaders de Coren en Raepthiende, vallende uyt de Korte en Langelantsche Blocken, geleegen in de jurisdictie van *Zevender* aen de *Noortzijde* in de Graaflijkheit van *Holland*, Leenroerigh aan Deken en Capittele van St. Mariekerke 't Uytregt."

De woorden in gemelde overeenkomst, evenals in de verleibrieven, waarmede sedert de vroegste tijden de opvolgende

---

Maaze. Bij zijne Instructie van 11 September van dat jaar was hem gelast „de zaaken van de Regeeringe te beleiden met de Staaten, derzelver Gedeputeerden en de Wethouders der Stad en Steden; en de regtszaaken, bij raade van President en Raad van den Hove van *Utrecht*. Voorts moest hij 's Lands privilegiën handhaven en voorstaan."

De Heer van Villers, voorzaat van Arnold Joost Baron van Keppel, Graaf van Albermarle, had het Stadhouderschap van *Utrecht* nog geen jaar bekleed, toen hij in Juli 1585, in een gevecht bij Amerongen, werd gewond en gevangen genomen; als wanneer in September de Staten besloten Adolf, Graaf van Nieuwenaar en Meurs, en Stadhouder van *Gelderland*, genoegzaam op dezelfde Instructie, bij voorraad tot Stadhouder van *Utrecht* aan te stellen. *Tegenwoordige Staat van Utrecht*, I, bl. 224 volgg.

eigenaren van de heerlijkheid van *Zevender* aan *de Zuidzijde*, met deze door de Graaflijkheid van *Holland* en *West-Friesland* zijn beleend geworden, hebben aanleiding gegeven tot een rechtsgeding, gevoerd voor de arrondissements-rechtbank te *Utrecht*, met betrekking tot de vraag: of door den eigenaar dezer heerlijkheid het tiendrecht kan worden uitgeoefend op de landerijen, daaronder gelegen, beslist bij vonnis van de arrondissements-rechtbank te *Utrecht* van 7 Mei 1852.

Er werd n.l. door den tiendplichtigen eigenaar der landerijen, onder deze heerlijkheid gelegen, beweerd, dat de woorden: »hondert mergen lands ende meer," betrekking hebben op het tiendrecht, klevende op de gronden onder Cabauw, niet op die onder Zevender aan de Zuidzijde; door de wederpartij was die verdediging bestreden op grond dat die woorden betrekking hebben tot het tiendrecht, rustende op de landerijen onder *Zevender* aan de Zuidzijde gelegen, 1⁰ omdat de woorden »met alle thiende, thyns en gerechten van de goederen van Cabauw" aanduiden, dat de goederen van Zevender aan de Zuidzijde aan denzelfden eigenaar sedert onheugelijken tijd hebben toebehoord even als die van Cabauw;

2⁰. omdat »hondert mergen lands ende meer," overeenkomt met de werkelijke uitgestrektheid van Zevender aan de Zuidzijde; en

3⁰. omdat, volgens de koop- en verlei-brieven van de heerlijkheid van *Cabauw*, daartoe behoorde het tiendrecht van al de landerijen, onder *Cabauw* gelegen, en deze hier dus niet konden zijn bedoeld, maar *alleen die onder Zevender;* daar anders gelijktijdig een dubbele overdracht van hetzelfde tiendrecht aan denzelfden persoon zou hebben plaats gehad, zoo dikwijls deze heerlijkheden van eigenaar zijn verwisseld.

De rechtbank besliste evenwel als volgt:

»*Met betrekking tot de daadzaken:*"

»Overwegende, dat de eischer bij exploit van dagvaarding van den deurwaarder G. L. Kuppers de dato 24 November 1851 en opgevolgde conclusie heeft geposeerd: dat hij eischer is eigenaar van de grove, smalle en krijtende tienden, gaande

uit alle landerijen, gelegen onder de gemeente *Zevender* — dat de gedaagde eigendunkelijk heeft weggevoerd de tienden zijner vruchten, bestaande in hennip en aardappelen, door hem in de jaren 1848, 1849, 1850 en 1851 geteeld op zijne bouwakkers aan de oostzijde zijner woning, gelegen in *Zuid-Zevender*, strekkende van de kade der Lopiksche Wetering zuidwaarts op, alsmede op zijnen bouwakker in dezelfde gemeente gelegen, alles breeder bij bovengemeld exploit van dagvaarding omschreven, en dat de gedaagde bovendien aan den eischer geweigerd heeft de krijtende tienden van de biggen eener zog, op de door hem bewoonde hofstede onder *Zuid-Zevender* geteeld, over de vier gezegde jaren aan den eischer verschuldigd, ter somma van *f* 2.50 in het jaar; en dat de eischer op grond daarvan van den gedaagde vordert vergoeding der kosten, schaden en interesten, door zijne voorzeide onwettige handelwijze veroorzaakt, te zamen begroot op eene som van *f* 22.80, en des noods nader bij staat te begrooten, met de renten volgens de wet sedert den dag der dagvaarding en de kosten van dit regtsgeding:

O. dat de gedaagde, zonder tegen te spreken het wegvoeren der pretense tiendpligtige vruchten de vordering des eischers heeft betwist, op grond dat hem geen tiendregt op de goederen des gedaagden toekomt;

O. dat de eischer eindelijk in eene procureursacte, waarbij hij nader eenige stukken ter mededeeling aan den gedaagde heeft aangeboden, tevens heeft verklaard: dat niemand in de heerlijkheid *Zevender aan de Zuidzijde* bezit, noch immer of ooit eenig tiendregt heeft uitgeoefend dan de eigenaar dier heerlijkheid;"

»*Met betrekking tot het regt:*"

„O. dat de eischer tot staving van zijn regt onder anderen heeft overgelegd vijf verleibrieven, aan zijne auteurs verleend door de Staten van Holland en West-Vriesland, waarbij, luidens den oudsten brief van 1690, aan Jonkheer Alexander de Soete van Laecke, Heere van *Villers de heerlijkheid van Zevender aan de Zuidzijde van de Lopiker Wetering met alle*

tienden, thyns en geregtigheid van vijf mergen lands gelegen in de Geer, wordt verleid en verleend, terwijl in de overige brieven de datis 10 September 1715, 5 Januarij 1720, 25 Augustus 1744 en 17 November 1846 deze heerlijkheid met dezelfde omschrijving successievelijk in leen is uitgegeven;

O. dat, blijkens deze duidelijke bewoordingen, de tienden, waarvan in deze brieven sprake is, in geenen deele betreffen de Heerlijkheid *Zevender* aan de Zuidzijde van de *Lopiker Wetering*, door den eischer *Zuid-Zevender* genoemd, maar betrekking hebben op de goederen van *Cabauw;*

O. dat door den eischer verder zijn overgelegd twee verzoekschriften met de daarop verleende beschikkingen en eene acte van bekentenis, inhoudende overeenkomst van afkoop van de henniptienden;

O. dat, daargelaten dat slechts in laatstgemelde akte, gedagteekend October 1709, ook de Burgemeesters van *Zuid-Zevender* in naam der *gemeene ingelanden* optreden, deze overeenkomsten slechts voor een bepaald getal jaren zijn gesloten; zooals laatstgemelde akte slechts voor den tijd van zes achtereenvolgende jaren van kracht zoude zijn, ingegaan S. Petri ad Cathedrain 1709;

O. dat dit eveneens van toepassing is op de arbitrale uitspraak de dato 20 Juli 1509, tusschen Steven van Zuylen Heer van *Zevender* ter eenre en de gemeene buren en ingezetenen van *Zevender* (zonder aanwijzing van *Zuid-* of *Noord-Zevender*) ter andere zijde, gewezen, welke uitspraak echter slechts gedurende acht jaren verbindende zoude zijn;

O. dat, zonder te onderzoeken, welke wijzigingen er in de koopcontracten van latere dagen en bepaaldelijk in die van den 1sten Januari 1818 en van den 24 Maart 1848 opgemaakt, zijn in de omschrijving van het tiendrecht, dat met de Heerlijkheid *Zevender* aan de *Zuidzijde* der *Lopiker-Wetering* op den eischer of zijne auteurs is overgegaan, daaruit niet kan worden bewezen, dat aan laatstgemelden meer zoude zijn overgedragen dan zijne auteurs bezaten, terwijl overigens in eerstgemelde akte zelfs bepaaldelijk naar de oude verleibrieven verwezen wordt;

O., dat de eischer niet heeft bewezen dat hij is eigenaar van de gemelde tienden, en dat mitsdien de door den gedaagde gepleegde handelwijze is onregtmatig; weshalve hem zijne vordering behoort te worden ontzegd. Gezien art. 1902 B. W. en art. 56 B. R. V. De Regtbank Ontzegt aan den eischer zijn eisch en conclusie en veroordeelt hem in de kosten van het regtsgeding."

Dat de rechtbank door te beslissen dat het tiendrecht door den eischer niet bewezen was, zich vergist heeft, blijkt uit de arbitrale uitspraak van 30 Juli 1509; dit merkwaardige stuk luidt:

»Opten dach van huyden dat is van desen soo hebben wy Jhr. Lodewyk van Moerkerke Ridder. Gherrit Dircxsz. van Liesvelt. Ghysbert van Loon Lourenz. ende Goossen Goossensz. als arbyters en dadinxluyden mits geblyff van beyde partyen tuss. heer Steven van Zuylen heer van *Zevender* te eene zyde ende die gemeen bueren en ingeseten der lande van *Zevender* ter andere zyde hebben wy arbyters voorn. een drachtelick wtgesproken en verclaert wtspreken en verclaren: Als dat de gemeen luiden en ingesetenen van *Zevender* zullen geven en betalen Steven van Zuylen heer van *Zevender* jaerlicx van elcke hont lants voor haver roche kennipthiend [1]) drie braspenninck Hollants payement acht jaer langduerende, daer off dat eerste jaer ingegaen is Meyedach lestleden van het jaer vyftienhondert ende negen the betalen jaerlix sinte Pieter ad Cathedram: Ende also voort van jaer tot jaer tot de voorsz. acht jaren omgecomen zullen zijn allerding zonder arch off list. In kennisse der waerheyt hebben wy Steven van Zulen heer van *Zevender* ende wy gemeen bueren en ingesetenen van *Zevender* gebeden den voorsz. arbyters en dadinxluyden dit an ons the willen bezegelen om welc wy door beide van hunluyden elcx bysonder onze zegelle hier beneden aan desen open brieff hebben gehangen op ten twyn-

---

[1]) Uit deze oirkonde, die goed geschreven is, blijkt, dat verkeerdelijk wordt geschreven: *Hennip* in plaats van *Kennip*, als afkomstig van het latijnsche *cannabis*, in het fransch *Chanvre*, in het duitsch *Hanf*.

tichsten dach in Julio int jaer ons heren dusent vijfhondert en negen."

Buiten op dit document staat in het midden van boven:

»Qui ne me vent
Paye le vent."

en daaronder mede in oud schrift:

»Contract Der thiende van der Zevender.
n°. 21.
XV⁵IX."

ter rechterzijde:

»Line die getrou
Martha von Lou.
R."

en ter linkerzijde:

»Was Gott versegt."

Uit dit stuk blijkt dus, dat het bestaan van het tiendrecht op de landerijen onder *Zevender* door de gemeene buren en ingezetenen [1]) erkend werd, en daarover geen twijfel was; het compromis had slechts de strekking om het bedrag te bepalen; in zooverre zou dit vergelijk gedurende acht jaren stand houden; maar hieruit volgt niet, zooals de rechter er uit schijnt af te leiden, dat na verloop van die acht jaren, ook het tiendrecht zelf zou ophouden. Werd later toch niet bij vergelijk of bij compromis het bedrag geregeld, dan moest, of vóór de invoering van het schependoms-

---

[1]) Uit de woorden „gemeene bueren en ingesetenen," in de arbitrale beslissing voorkomende, blijkt dat de landerijen onder *Zevender* destijds nog niet verdeeld waren, maar *in het gemeen* werden bezeten door de buren en ingezetenen, even als er in sommige streken van ons land nog onverdeelde gronden, onder den naam van *marken* of *marktgenootschappen*, bestaan; het woord *gemeente* ontleent zijn oorsprong aan dien vroegeren gemeenschappelijken eigendom. De later gevolgde verdeeling der gronden heeft tot betere bebouwing en de welvaart der bewoners krachtdadig bijgedragen.

recht, door azingen en geburen, of na die invoering door Schout en schepenen, of, na later ingevoerde rechterlijke instellingen, dit jaarlijks bedrag of de jaarlijks verschuldigde tiend door den rechter bepaald worden.

In eenen anderen zin besliste dezelfde rechtbank een geschil over het tiendrecht in *Noord-Zevender* tusschen G. L. v. O. S., als eischer en C. S. als gedaagde, bij vonnis van 3 Juli 1854, luidende:

Post alia. »O. dat in deze eenig en alleen de beslissing van het geding afhangt van de vraag: of aan den eischer op de gronden, gelegen in *Noord-Zevender* met betrekking tot de hennip- en krijtende tienden de tiendgeregtigdheid toekomt;

O. dat de gedaagde dit door den eischer beweerde regt eenig en alleen bestrijdt door te ontkennen, dat er een algemeen tiendregt hier te lande en gevolgelijk ook ten opzigte van *Zevender* zoude hebben bestaan, alsmede dat het bestaan van zoodanig regt en het competeren daarvan aan den eischer uit de door hem overgelegde stukken zoude blijken, zonder echter in eenig opzicht de deugdelijkheid dier titels en bescheiden te betwisten;

O. dat echter, naar de thans gevestigde jurisprudentie, als eene vaste stelling mag worden aangenomen dat hier te lande, bepaaldelijk ook in *Holland* en *Utrecht*, van ouds alle gronden geacht werden tiendpligtig te zijn aan den heer of Souverein van den lande, als zoodanig, tot op het bewijs van speciale tiendvrijheid, en dat dit tiendregt als een der *regalia minora* [1]), en als uitgeoefend wordende op algemeenheden

[1]). Regalia sunt arimandiae (armandiae vel arimanniae), viae publicae, flumina navigabilia et ex quibus fiunt navigabilia, portus, ripatica, vectigalia, „quae vulgo dicuntur telonia, moneta, mulctarum poenarumque compendia, bona vacantia, et quae, ut ab indignis, legibus auferuntur, nisi quae specialiter quibusdum conceduntur, et bona contrahentium incestas nuptias, et damnatorum et proscriptorum, secundum quod in novis constitutionibus cavetur, angarariarum parangarariumque, et plaustrorum, et navium praestationes, et extraordinaria collatia ad felicissimam regalis numinis expeditionem, potestas constituendorum magistratuum ad iustitiam expediendam, argentariae et palatia in civitatibus consuetis, piscationum reditus et salinarum, et bona committentium crimen laesae maiestatis, et dimidium thesauri

van gronden, aangeduid door zoogenaamde tiendblokken, door de benaming van polders, van gerechten of anderszins reeds in overoude tijden door de successive souvereinen voornamelijk bij giften of ook wel *titulo oneroso* aan vermogende Heeren, Bisschoppen, Geestelijke Collegiën of anderen is afgestaan, tengevolge waarvan deze zulks als hun eigendom weder op hunne erfgenamen overdroegen, of daarover hetzij naar burgerlijk regt *titulo oneroso* of *gratuito*, hetzij, na invoering van het Leenstelsel, bij wege van leen-uitgifte beschikten; en eindelijk dat dit tiendregt, in wiens handen het zich ook bevinden mogt, hier te lande niet is afgeschaft en ieder, die zich te dien opzichte op deugdelijken titel of bezit beroepen kan, in dat regt moet worden gehandhaafd [1];

---

in loco Caesaris inventi non data opera, vel loco religioso; si data opera, totum ad eum pertineat;" Libri Feudorum, lib. II, Tit. LVI, *quae sunt Regalia*. Imperator Fridericus.

[1]) Op welke wijze de eigendoms-overgang van in het gemeen bezeten of verdeeld land en ander onroerend goed (praedia rustica en praedia urbana) plaats had, blijkt uit Tit. XIII, van de Libri Feudorum Appendices, *Alia Constitutio Friderici de iure protimisios*, luidende: „Sancimus, a modo in omni provincia et omni civitate, si quis ex parentela habeat communem agrum, domum vel vineam, vel rem immobilem divisam vel indivisam aut ex communi emptione, vel aliquo huiusmodi titulo, vel alio modo aliquo coniunctim, et voluerit alienare supra dictas res per venditionem vel emphyteusin, vel locationem, non aute liceat ei alienare, quam denunciaverit illis, quos vocamus, per ordinem in ius προτιμήσεως. In primis vocentur parentes, qui sunt coniuncti, post hos socii, post hos illi, qui sunt coniuncti ex aliqua parte Sin autem plures sint in iure προτιμήσεως, omnibus denuntietur, ut intra triginta dies solvendo iustum pretium sine mora, aut quantum quivis emptor sine fraude dederit, unus quisque portionem suam accipiat. Verum si intra statutum terminum iustum pretium non solverit, de cetero non habebit ius προτιμήσεως, nisi quis eorum erat in captivitate, vel deportatus, vel in exsilium missus, vel absens reipublicae causa, aut ex propria sua causa, vel minor viginti quinque annis; et licet isti fuerint absentes ex iusta causa, tamen tutores eorum, vel curatores, vel procuratores, vel defensores intra quatuor menses debent venire et solvere iustum pretium cum legitimis usuris et expensis necessariis, et accipere ius προτιμήσεως, et extraneos emtores omni modo expellere, et si neglexerint hoc facere, sarcient de propriis suis, quidquid incommodi illi habuerint. Licet autem supra diximus, omnes vocari ad ius προτιμήσεως,

O. nu, dat uit de overgelegde en hiervoren omschreven stukken ten deze is bewezen, dat de eischer op 24 Maart 1848 van de erfgenamen en regtverkrijgenden van Mr. C. F. Brand onder anderen met betrekking tot de heerlijkheid en de tienden van *Noord-Zevender* of *Zevender* aan de *Noordzijde* op den 12den Januari 1818, bij koop in openbare veiling heeft verkregen van de erfgenamen en regtverkrijgenden van Jan Braet, die als erfgenaam en leenvolger van zijn vader Jacob Braet door den Deken en het Capittel van Sint Marie Kerke te *Utrecht*, blijkens overgelegden verleybrief van 18 November 1746, evenals zijne voorgangers, was verlijd en beleend met de Heerlijkheid van *Zevender* aan de *Noordzijde*, hooge en lage, mitsgaders de hennip en krijtende tienden, onder derselver geregte behoorende, omtrent 150 morgen groot, alsmede de koorn- en raaptienden, vallende uit de korte-en lange-landsche blokken, gelegen in de jurisdictie van *Sevender* aan de *Noordzijde*;

O. dat alzoo de vraag is: of de verlijbrief, waarop des

---

tamen si probatum fuerit, quod atroces iniurias vel manus impias venditori vel eius familiae intulerint, vel ipsius substantiae gravem iacturam moliti sint, vel contra eius vitam nisi sint, omnes isti nullo modo sine voluntate venditoris ad ius προτιμήσεως veniunt. Ex causa tamen dotis, vel donationis propter nuptias, vel simplicis donationis, vel donationis causa mortis, vel ex testamento, permutatione, transactione et parentes et extranei omnes possunt alienare, nisi quis vendendo vel locando ei, qui non habuit ius προτιμήσεως, simulate donaverit vel legatum dederit. Ideoque illi, qui habent ius προτιμήσεως, possunt exigere iuramentum a venditore et emtore, et post iuramentum si probatum fuerit hoc eos fecisse, venditio erit irrita et venditor cogetur invitus vendere illis, qui habent ius προτιμήσεως. § 1. Prohibemus autem Potentiores personas aliquid accipere praetextu adoptionis, vel donationis simplicis, aut causa mortis ex testamento, vel ex usucapione, aut sub praetextu defensionis, nisi forte parentes fuerint. Potentiores autem dicimus, qui non tantum per se, sed etiam propinquos possint inferre timorem alienatoribus, aut promissionem beneficii. Quodsi aliquis ex Potentioribus hoc praesumpserit facere, sit alienus ab illa re et aestimationem istius rei praestet fisco. Transcurso tamen decennio sine denuntiatione, nulla de cetero movetur controversia illis, qui possident ex aliquo contractu, vel ex donatione, vel ex testamento, ab illis, qui habent ius προτιμήσεως, vel etiam fisco."

eischers genoemde auteur de gemelde Heerlijkheid en tienden van het Kapittel van Sint Marie in leen bezat, een deugdelijke titel daarstelde, waarop deze zich tot uitoefening van het hem daarin toegekende tiendregt op de landen onder *Noord-Zevender* beroepen kan?

O. dat gezegd Kapittel van Sint Marie kerke te *Utrecht*, in het begin der 12de eeuw gesticht, behoorde tot een der vijf veelvermogende collegiën van Kanoniken te *Utrecht*, Kapittelen of Godshuizen genoemd, die, zoo bij hunne stichting, als door latere begiftiging van de Bisschoppen en Vorsten [1]) het bezit verkregen hebben van aanzienlijke privilegiën, goederen en geregtigheden, zoo in het Sticht van *Utrecht* als elders, en die niet alleen in het geestelijke, maar ook in het wereldlijke tot zoodanig aanzien en magt gekomen zijn, dat zij o. a. den eersten staat uitmaakten van de drie Staten van den Lande van *Utrecht*, den Bisschop, tevens wereldlijk Vorst, verkozen, bij ontstentenis diens gezag uitoefenden, en die, ofschoon na de hervorming en veranderden regeringsvorm van hunnen invloed verloren hebbende, niettemin als openbaar erkende, tot in 1795 in 's lands regering invloed hebbende, corporatiën zijn blijven bestaan, en onder alle regeringsvormen tot op het Keizerlijk Decreet van 27 Februari 1811 in het bezit hunner goederen zijn gehandhaafd;

O. dat niet alleen de Kapittelen, en bepaaldelijk het Kapittel van St. Marie, van oudsher, zoowel in het Sticht van *Utrecht*, als ook elders hier te lande, niet alleen in het erkend bezit waren van vele tienden; maar dat zij ook in dat bezit, zelfs na de hervorming in Godsdienst- en Regeringsvorm, door het openbaar gezag beschermd en bevoordeeld werden; zooals o. a. blijkt uit de Publikatie van de Staten 's Lands van Utrecht d.d. 27 Februarij 1598, en uit de Resolutie van de Gedeputeerde Staten 's Lands van *Utrecht* d.d. 25 Julij 1688;

[1]) Uit den giftbrief van 17 Juli 944, boven bl. 194 vermeld, blijkt, dat deze gift niet van de Bisschoppen, maar van Koning Otto afkomstig was. De bedoelde macht der Bisschoppen hadden deze dus niet uit zich zelven, maar alleen uit krachte van giften van den landsheer en opperleenheer.

O. dat deze Kapittelen en bepaaldelijk ook het kapittel van Sint Marie, blijkens de bij onderscheidene auteuren voorkomende Charters en den inhoud der in deze overgelegde verlijbrieven en bepaaldelijk die van 1616, hunne goederen niet als leenmannen van den landsheer, maar even als 's lands overheid zelve, in eerste leen uitgaven, zonder dat blijkt dat dit regt hun immer is betwist;

O. dat uit dit een en ander veilig mag worden aangenomen dat, zooals onder de oude orde van zaken zeer zeker nimmer betwijfeld is, de verlijbrieven van die Kapittelen en alzoo die in deze van het Kapittel van Sint Marie voor derzelver leenmannen, in deze de Heeren van *Zevender*, auteuren van den eischer, niet alleen van hunne Heerlijkheid, maar ook van de in die verlijen uitdrukkelijk toegekende tiendgeregtigdheid, reeds op zich zelve als deugdelijk, en door ieder te erkennen, titels waren aan te merken;

O. daarenboven dat uit de door den eischer overgelegde verleybrieven blijkt, dat het genoemde Kapittel reeds in 1521 met het gemelde gerecht van *Zevender* aan de *Noord-zijde*, benevens de hennip en de krijtende tienden heeft beleend en verlijd »Steven van Zuylen na dode van zijn vader Dirk van Zuylen om zulks te houden zoo Heer Dirk van Zuylen zijn heer vader en ook zijn olde vader die van hetzelve Kapittel te gebruiken plegen," en dat gezegd Kapittel alzoo reeds minstens door twee verlijdingen vóór 1631, en sedert tot en met 1746, door telkens bij overgang door leenvolger of verkrijger te verlijden en beleenen, zich gedurende ongeveer twee en een halve eeuw voortdurend en zonder tegenzegging van den Heer van den Lande, als Leenheer en alzoo als directe eigenaar van gemeld geregt en tienden heeft gedragen, zonder dat gebleken is of zelfs door den gedaagde beweerd, dat ooit of immer hetzij aan het Kapittel, hetzij aan derzelver leenmannen de gemelde Heerlijkheid en de tiendgeregtigheid in *Noord-Zevender* door iemand is betwist, noch ook dat immer iemand anders dan de leenmannen of rechthebbenden van het kapittel eenig tiendregt in gemelde Heerlijkheid heeft uitgeoefend of daarover beschikt, waaruit

veilig mag worden afgeleid, dat het Kapittel in vroegere tijden, toen *Sevender* vermoedelijk nog onder het Sticht van *Utrecht* behoorde, hetzij middelijk of onmiddelijk van den Heer van den Lande den eigendom had verkregen niet alleen van het Schout-ambacht of geregt van *Sevender* aan de *Noordzijde*, hetgeen trouwens nimmer is betwist, maar ook van de tiendgeregtigheid op de daaronder gelegene landen;

O. dat het vroeger eigendomsregt van gemeld Kapittel van het geregte en de tienden van *Sevender* nog bevestigd wordt door de aanteekeningen in het Oude Dagboek, in de Archieven van gezegd Kapittel aanwezig, onder den naam van het *Liber Pilosus* en door uitgave in druk van algemeene bekendheid geworden; waarin o. a. voorkomt, dat in 1320 op Sint Gregoriedag gemeld Kapittel het Geregt van *Lopik* en 't Geregte van *Zevender* met de tienden en tinsen aan JAN VAN HENEGOUWEN VAN BEAUMONT voor zijn leven in pacht hebben uitgegeven om 300 ponden 's jaars, onder borgtogt en lasting van de steden Schoonhoven en Gouda; zijnde deze JAN VAN HENEGOUWEN blijkbaar dezelfde, die, ook wel JAN VAN BEAUMONT genaamd, in de geschiedenis bekend is als broeder van den GRAAF VAN HOLLAND WILLEM DEN DERDEN, of DEN GOEDEN, en als Heer van Schoonhoven en Gouda, welke eerste stad hem in 1309 door zijnen genoemden broeder was geschonken; voorts dat gezegd Kapittel in 1380 op Sint Johannes avond het Geregt van *Lopik* en het Geregt van *Zevender* met de tienden en tinsen aan JAN VAN CHASTEL (CHÂTILLON), GRAVE VAN BLOYS, HEER VAN AVENNES en zoo voorts, in pacht heeft gegeven voor den tijd van twintig jaren, elk jaar om 410 oude Schilden; *sub pacto obstagiali* van zijn broeder, alsmede van de steden *Schoonhoven* en *Gouda*, — en eindelijk dat in 1409 op Sint Bartholomeus-avond een verdrag of overeenkomst is gesloten tusschen het Kapittel en de stad Schoonhoven: dat de burgers aldaar voor ieder morgen lands, gelegen in de Kapitteltienden onder *Zevender*, hetgeen met hoppe beteeld wordt, tot tienden jaarlijks zullen betalen een vierde van een oud schild;

O. dat dit Dagboek van het Kapittel naar het oude regt

zeer zeker volkomen bewijskracht had, en o. a. de verpachting der tienden van den 23sten Junij 1380 volkomen bevestigd wordt door een brief van 1 Julij 1380 door den pachter JAN VAN CHÂTILLON, GRAVE VAN BLOYS gegeven, in druk uitgegeven door Henricus van Berkum in zijne *Beschrijving der stad Schoonhoven* bl. 47; bij welken brief hij, benevens zijn broeder GUIDO VAN CHÂTILLON, HEER VAN BEAUMONT en van CHIMAY, aan Burgemeesteren en Schepenen van hunne gemeene stad *Schoonhoven*, ter zake hunner borgtocht bij de verpachting van het Kapittel van Sint Marie, van de Gerechten, tienden en tinsen van *Lopik* en *Zevender*, schadelooshouding beloven;

O. dat hieruit blijkt, dat meergemeld Kapittel, reeds vóór de uitgifte in leen aan de van Zuylens, — hetgeen vermoedelijk in het midden der 15de eeuw plaats had, — meer dan honderd jaren in het bezit van het Geregt van *Zevender* en de tienden was geweest, en het gebrek aan titel van aankomst van dat Gerecht en de tienden reeds destijds door onheugelijk bezit was gesuppleerd;

O. dat uit dit alles duidelijk volgt; dat, hoezeer van de acquisitie door het Kapittel, zoo van het Gerecht als van de tienden van *Sevender*, als zich in de vroegste oudheid verliezende, [1]) geen titel meer kan worden geproduceerd; niettemin het regt van gezegd Kapittel, zoo met betrekking tot het Gerecht of de Heerlijkheid, als ten opzichte der tiendgerechtigheid in *Zevender* aan de *Noordzijde* aan geen redelijken twijfel kan onderhevig zijn; dat mitsdien ook uit dien hoofde de verlijbrieven voor de auteurs van den eischer deugdelijke titels tot bewijs van hun regt daarstelden, en dat, vermits het regt van den laatst daarmede verlijde, in voege hiervoren gemeld, blijkens de mede door den gedaagde niet

---

[1]) Hieruit blijkt, dat de rechter den giftbrief van Koning Otto van 17 Juli 944, vermeld hierboven bl. 194, niet gekend heeft, evenmin als ik, die voor den eischer de leiding van het rechtsgeding heb bestuurd, den *vidimus* van dezen giftbrief in later tijd terug heb gevonden onder charters, aan mij zelven toebehoorende; welk stuk nu berust op het Archief van de gemeente Utrecht; uit dit document blijkt ten duidelijkste dat deze gift van Koning Otto afkomstig is.

betwiste titels, op den eischer is overgegaan, ook diens tiendgeregtigdheid deugdelijk is bewezen;

O. daarenboven, dat het bestaan van gezegd regt, immers wat den henniptiend betreft, in handen van de vroegere Heeren van *Zevender* nog bevestigd wordt door de overgelegde uitspraak van Arbyters d.d. 20 Julij 1509; waarbij de vier aldaar opgenoemde edellieden, die het stuk met hunne zegels hebben voorzien, als Arbyters en dadingsluiden tusschen Steven van Zuylen, Heer van der Zevender, ter eene en de *gemeene bueren* ende *ingezetenen* des lands van *Zevender*, ter andere zijde, hebben uitgesproken en verklaard: dat laatstgenoemden aan eerstgemelden zullen geven en betalen jaarlijks van elk hond lands *voor haren rechten henniptienden* drie braspenninck, hollands payement acht jaren lang durende, ingegaan Meidag toen jongstleden, te betalen jaarlijks Sint Pieter ad Cathedram; — welke uitspraak *het bestaan van het regt* van Steven van Zuylen op den henniptiend, of m. a. w. de tiendplichtigheid van hennip der landen van de gemeene bueren en ingezetenen van *Zevender* klaarblijkelijk ten grondslag had, en slechts ten doel had om de geldelijke praestatie bij afkoop gedurende het daar gemelde tijdvak voor de anders *in natura* verschuldigde henniptienden te regelen;

O. dat dit almede nog bevestigd wordt door de vijf overgelegde en door den gedaagde insgelijks niet betwiste stukken, sub n⁰. 19 tot en met 23, bij des eischers conclusie van repliek vermeld; waaruit blijkt: dat in 1709 de Burgemeesteren van *Zuid-* en *Noord-Zevender*, zoo voor zich zelven, als in den naam van de gemeene ingelanden aldaar, van den toenmaligen Heer Alaxander de Soete van Lake van Villers de praestatie der henniptienden, vallende in *Sevender* hebben geredimeerd voor den tijd van zes jaren tegen betaling van 28 stuivers voor ijder hond, (d. i. honderd oude roeden), jaarlijks te betalen; dat in 1720 de Schout en Burgemeesteren van de Heerlijkheid Sevender uit den naam en van wege de gemeene ingelanden aldaar aan de Gravinne van Albemarle, (die destijds als Douairière van Arnold Joost Baron van Keppel, Graaf van Albemarle, vrouwe van gezegde Heer-

lijkheid was), te kennen geven: dat de vorige Heeren en Vrouwen hebben geliefd van tijd tot tijd aan de supplianten gunstelijk toe te staan, dat de ingelanden in de voorzeide Heerlijkheid *Zevender*, in plaatse van de henniptienden te laten volgen, gelijk zij daartoe regt zijn hebbende, 't zelve te laten redimeren tot een gulden acht stuivers per hond, waarvan de laatste acte geteekend was bij den Heer Mr. Simon van Limborch *qualitate qua* den 24sten Julij 1714 voor den tijd van zes jaren, het laatste te expireren met 1720, weshalve zij acte verzoeken van continuatie voor den tijd van zes jaren, in te gaan met 1721 en eindigende met 1726, zonder praejudicie van het regt derzelve vrouwe tot de henniptienden, — en dat dit verzoek op den 22 Mei 1720 is ingewilligd — dat wijders gelijke verzoeken door gezegde Schout en Burgemeesteren, in den naam en van wege de gemeene ingelanden eenerzijds, zijn gedaan en door genoemde vrouwe ter andere zijde zijn toegestaan over 1727 tot en met 1732, over 1734 tot en met 1739 en van 1740 tot en met 1745; — welke overeenkomsten dan ook in de koopacte van 7 September 1715, onder den naam van *pacht cedulle*, en in die van 18 July 1754 onder den naam van *uitgiften der henniptienden in admodiatie* worden vermeld; ten einde den kooper over den loopenden tijd daaraan te verbinden;

O. dat uit dit alles volgt: dat des eischers regt op de henniptienden en krijtende tienden op de algemeenheid van gronden in de gemeente *Noord-Zevender* voldoende, immers tot bewijs van het tegendeel, bewezen is, en dat mitsdien de gronden, waarvan de tiend in deze gevorderd wordt, en welker ligging onder de gemelde gemeente of Heerlijkheid van *Zevender* aan de *Noordzijde* de Gedaagde niet heeft ontkend, aan gezegd tiendregt onderworpen zijn, zoolang hij zijnerzijds geene speciale tiendvrijheid van opgemelde gronden, hetzij door titels, hetzij door verjaring verkregen, bewijzen kan; welk bewijs hij in deze noch heeft geleverd, noch zelfs aangeboden;

O. dat mitsdien des eischers vordering tot schadeloosstelling, wegens wanpraestatie aan zijde van den gedaagde der ten

processe gemelde tienden, in voege die vordering nader is gewijzigd, volkomen is gegrond;

Gezien art. 1286 van het Burg. Wetb. en art. 56 van het Wetb. van Burg. Regtsv.; de Regtbank veroordeelt den Gedaagde: om aan den eischer te betalen de som van *f* 13.09, wegens het door den gedaagde eigendunkelijk weghalen van aan den eischer verschuldigde henniptienden, en wel op perceel, bekend bij het Kadaster der Gemeente *Zevender*, Sectie A, N⁰. 369, in den jare 1851, en op perceel, Kadaster Sectie A, N⁰. 357, twee malen in den loop der jaren 1850 tot en met 1852, alsmede wegens het weigeren der krijtende tiend van de biggen eener zog, door den gedaagde over de jaren 1849 tot en met 1852 verschuldigd, en zulks met de renten volgens de wet sedert de dagvaarding, en veroordeelt den gedaagde in de kosten van het regtsgeding."

Nadat, ten gevolge van het Keizerlijk Decreet van 27 Februari 1811, aangehaald in voormeld vonnis, zie bl. 232 hierboven, de eigendommen van de vijf Kapittelen te *Utrecht*, en dus ook van dat van St. Marie aan het Domein van den Staat waren overgegaan, zijn ook de Heerlijkheden, en het tiendrecht, welke door het Kapittel als zijne overige landerijen en goederen in eigendom waren behouden, overgegaan aan het Domein van den Staat.

In de *Lopiker-* en *Krimpenerwaarden* zijn bij verloop van jaren, vooral in deze eeuw, tal van goede landwegen, kanalen en vaarten aangelegd, alle op kosten van waterschappen en gemeenten, zeldzaam met rijks- of provinciale bijdragen. Men heeft begrepen, dat het belang van landbouw en veeteelt niet beter bevorderd wordt dan door gemakkelijke middelen van verkeer.

De oorspronkelijke aanleg van wegen, kanalen en vaarten, heeft in ieder gewest eenen eigenaardigen oorsprong en ontwikkeling; zoo worden in *Utrecht* de wegen onderhouden, hetzij door het Rijk, hetzij door de provincie, hetzij door de gemeenten, hetzij door de waterschappen, hetzij door de aangrenzende eigenaren van landerijen, hetzij door verhoefslaagden.

Deze verscheidenheden hebben hare eigenaardige rechtsgevolgen ten opzichte van het plaatsen der verschillende soorten van wegen op de leggers. Deze *leggers* zijn eene vinding van lateren tijd; hare vaststelling, bij provinciale verordeningen bevolen, dagteekent in de onderscheidene provinciën, sedert het in werking komen van de provinciale wet; deze nieuwe rechtstoestand heeft tot een aantal rechtsvragen aanleiding gegeven, welke meerendeels in de jurisprudentie zijn beslist: het mag althans als een uitgemaakte zaak beschouwd worden, dat de beslissing der vraag: wie onderhoudsplichtig is, niet behoort tot de bevoegdheid van de Gedeputeerde Staten der provinciën, maar uitsluitend tot die van den burgerlijken rechter; terwijl daarentegen aan de voorschriften betreffende het opmaken, ter inzage leggen en goedkeuren van de leggers geen andere strekking mag worden toegekend dan die eener administratieve regeling; zooals met juistheid is beslist bij arrest van den Hoogen Raad van 23 December 1864; van den Honert B. R., dl. XXXIX, bl. 154; waarmede kan worden vergeleken een arrest van den Hoogen Raad van 5 Mei 1851, Ib. G. Z. dl. VII, bl. 125.

Eveneens behoort tot de kennisneming van de rechterlijke macht, en meer bepaald van den burgerlijken en niet van den administratieven rechter, de beslissing der vraag: of op den eigendom van den grond al of niet drukt de publiekrechtelijke last van openbaren weg; en is deze, op daartoe gedane vordering, tevens bevoegd te beslissen dat van zijne beslissing aanteekening worde gehouden op de leggers van de openbare wegen en voetpaden; en de rechtbank, die anders besliste, heeft hierdoor de artt. 148, 190 en 193 der Gr. W., en 137, 140, 152 en 153 der Prov. Wet geschonden en verkeerd toegepast; zooals beslist is door den Hoogen Raad bij arrest van 16 Maart 1877, van den Honert B. R. dl. XLII, bl. 152.

Bedenkingen over dit onderwerp, in verband met dit arrest, worden aangetroffen in het W. v. h. R. n°. 4325, met den wensch, dat dit geregeld worde bij eene wet, volgens art. 146 der Gr. W. Naar mij voorkomt, kan de wet *niet* bepalen,

welke *zijn* openbare wegen, voetpaden en waterleidingen, en welke *niet;* maar is deze vraag aan de beslissing der rechterlijke macht verbleven; evenals die: *wie onderhoudsplichtig* is, als afhankelijk van daadzaken en omstandigheden, aan het oordeel in den *iudex facti* overgelaten, waarin de wetgever machteloos is verandering te brengen; de administratieve macht beslist alleen over de plaatsing op de leggers en den aanslag in de door de onderhoudsplichtigen verschuldigde lasten.

Over de verplichting van bijzondere personen tot het onderhoud van openbare wegen, en over de grenzen van de bevoegdheid van het administratief gezag en van de regterlijke magt te dien aanzien handelt een geschrift van Mr. S. M. S. de Ranitz, Themis 1859 bl. 583, en *Nog iets over onderhoudspligtigheid* door denzelfden, Themis 1866, bl. 55.

Het is een onderwerp, dat op verre na nog niet in staat van wijzen is gebracht; zoodat het Provinciaal Utrechtsch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen in zijne Algemeene Vergadering van 24 Juni 1879 besloten heeft hierover eene prijsvraag uit te schrijven van den navolgenden inhoud:

»*De rechtstoestand der wegen, vaarten en weteringen, ten openbaren gebruike bestemd of aangewezen, volgens het Nederlandsche recht, ook geschiedkundig toegelicht.* Eene vraag, welker beantwoording op verre na niet gemakkelijk is; omdat de rechtstoestand te dezen opzichte schier in ieder gewest van Nederland verschillend is [1]).

Bl. 193 hierboven is opgemerkt, dat heidegrond in deze landstreek onbekend is; de meeste gronden zijn weiland, andere zijn bouwland, andere zijn beplant met boschen van wilgen-, deels zoogenaamd *penhout*, dat na verloop van een jaar wordt afgesneden en tot het vervaardigen van fijn mandenwerk gebezigd; deels

---

[1]) Welke de bedoeling dezer vraag is, kan blijken uit het Verslag van het verhandelde in de Sectie voor Rechtsgeleerdheid en Staatswetenschappen des Genootschaps, gehouden op 23 Juni 1879; hetwelk eerlang zal worden afgedrukt, en waarover, zoolang dit nog niet is verkrijgbaar gesteld, inlichtingen verkrijgbaar zijn bij den heer Secretaris van dit Genootschap.

drie of *vierjarig* zoogenaamd *waardenhout*, dienende tot kribwerken en waterkeeringen langs de rivieren en watergangen, of tot zinkstukken bij den aanleg van wegen en kunstwerken; deels elsgewas, dienende tot brand- en kruithout. Veengrond ligt hier eenigszins dieper in den bodem; in de vorige eeuw was onder *Stolwijk* in den *Krimpenerwaard*, waar de grond meer veenachtig is, eene veenderij aangevangen; doch deze heeft weinig resultaat opgeleverd. In het algemeen heeft men hier nog niet zooveel zorg om de wei- en bouwlanden van onkruid te zuiveren, als in andere gewesten, hoewel in dit opzicht allengs verbetering wordt waargenomen; het zomervagen van de bouwgronden wordt nog door velen als een noodzakelijkheid aangemerkt; wanneer de zaaibeurten zijn afgeloopen, geeft men aan de akkers een jaar rust; zij worden gedurende dit jaar ten minste twee malen omgeploegd en van onkruid gezuiverd; men acht dit voor de bebouwing van de zware kleigronden noodzakelijk, daar, bijaldien dit niet plaats vindt, de bodem te hard wordt, of, zooals men zegt, toeslaat; hetgeen nadeelig is voor de ontwikkeling der gewassen,— en ten andere om de akkers van onkruid te bevrijden, welks loof, in *humus*, of *teelgrond*, overgaande, bijdraagt tot vruchtbaarmaking van den bodem, die, zooals men meent, na een jaar gerust te hebben, een dubbel gewas levert. Het bezaaien van den braak liggenden grond met lupinen is hier evenwel niet gebruikelijk. Ook de Romeinen achtten het zomervagen van de kleigronden langs de rivieren noodzakelijk; dit is hetgeen HORATIUS bedoelt in zijne voortreffelijke *Ode Ad Torquatum*, *Carminum* Lib. IV, *Carmen* VII regel 3, waar hij zegt: »*mutat terra vices*" [1]). Dat dit

[1]) Uitleggers, onbekend met den landbouw, zooals DOERING Q. Horatii *Flacci Opera Omnia*. T. I, Ed. IV. Lipsiae MDCCCXXIX, bl. 305, hebben deze woorden, welke op het zomervagen doelen, niet begrepen; deze zegt: *mutat terra vices*, pro vulgari: terra mutatur anni vicissitudine; h. e.: terra, dum ver pro anni vicissitudine redit, formam hiemalem cum verna mutat; als zou de dichter hiermede de vervanging van den winter door de lente bedoeld hebben. In een anderen zin zegt de dichter Lib. I, Carm. IV. *ad Sextium* regel 1: „Solvitur acris hiems grata vice veris et Favoni;" dit bedoelt dat de winter door de lente vervangen wordt.

de zin der woorden is, blijkt uit den samenhang; de gemelde regels toch luiden:

»Diffugere nives: redeunt iam gramina campis,
Arboribusque comae:
Mutat terra vices: et decrescentia ripas.
Flumina praetereunt."

Juist de laatste woorden bewijzen dat het gezegde des dichters doelt op de bebouwing der akkers langs de oevers der rivieren.

De weilanden leveren voedsel voor de veefokkerij, bestaande uit koeien, paarden, schapen, geiten en varkens, alsmede tot het vervaardigen van de zoogenaamde *Stolwijksche kaas* en *boter*, zoowel uit gekarnde melk als uit gekarnde wei; de bouwlanden leveren koren, zoowel tarwe als spelt, rogge, een weinig boekweit, een weinig hop en spurrie, koolzaad, hennip, een weinig vlas, erwten, boonen, gerst, haver en klaver; hier en daar boomgaarden, vooral nabij de huiserven; zij leveren kersen, pruimen, appelen en peren; de perziken en abrikozen worden, evenals de druiven, alleen langs de muren en heiningen aangetroffen; eenden en kippen zijn er in overvloed, zeldzaam pauwen, kalkoenen en zwanen; in het wild worden faisanten aangetroffen en velerlei soorten van watervogels; in het stille gedeelte van de weilanden vindt men hier en daar eendenkooien, door wilgenboschjes omgeven. — De wateren van de lagere weilanden zijn vischrijk, ofschoon minder dan voorheen; ten gevolge, zoo van het overmatige visschen, als van de *elodea canadensis*, welke, ten gevolge van gebrek aan grondstof, voor de voeding dezer waterplant vereischt, in de laatste jaren langzamerhand verdwijnt.

De hennipakkers vindt men meerendeels nabij de bouwhoeven; de geur van het rooten is niet altijd even aangenaam [1]).

Boter en kaas, vooral de laatstgemelde, zijn in deze land-

[1]) De hennip, beter gezegd *kennip*, als afgeleid van het latijnsche *cannabis*, is onderscheiden in twee soorten; nl. de *geeling* en de zaailing; de geeling is de mannelijke plant, het stuifmeel van welker bloesem de bloem der andere soort, zijnde de *zaailing*, bevrucht; de eerstgenoemde wordt het eerst ingeoogst.

streek de belangrijkste voortbrengselen van landbouw; jammer dat velen bij het bereiden daarvan bijna uitsluitend volgen de wijze van bereiding, die zij van hunne ouders geleerd hebben, zonder genoegzaam te rade te gaan met de vorderingen, welke de landbouw elders, ten gevolge van den voortgang van de kennis van natuur- en scheikunde heeft ondergaan; in plaats van de melk bij het bereiden der kaas langs kunstmatigen weg te verwarmen, wordt zij verwarmd door het bijgieten van warm water; in het bijvoegen van stremsel wordt de gewone handelwijze gevolgd; het persen geschiedt in den regel met de hand, zeldzaam met behulp van kunstwerktuigen; het water, waarin de kaas aanvankelijk in bakken wordt nedergelegd, is wel zuiver en frisch pomp- of welwater, doch het wordt niet bevorens gefiltreerd; daarna wordt het zout er, naar de bestaande gewoonte, bijgevoegd, en de kazen worden te drogen gelegd, na enkele dagen in de bakken gelegen te hebben; een vertrek, voorzien van rieten dak, wordt voor het drogen en bewaren der kaas het doelmatigst geacht, omdat dit op een zooveel mogelijk gelijkmatige temperatuur kan worden gehouden; hiervoor is het goed dat schaduwrijk geboomte de zonnewarmte keert.

Ook de boter wordt door karnen op de gewone wijze bereid; slechts in grootere boerderijen wordt van karnmolens gebruik gemaakt.

Het hooi en stroo wordt meestal in hooibergen verzameld; in vochtige jaren wordt de bijvoeging van een weinig zout bij het bergen van het hooi wenschelijk geacht, ten einde in de stelen van het hooi de gevaarlijke broeiing te voorkomen, welke ontstaat door de waterstofgas, die zich ten gevolge van de vochtigheid ontwikkelt, vooral, wanneer gedurende den hooitijd, veel regen gevallen is.

Het vee wordt in den zomer niet opgestald bij warm weder, maar in de weiden gehouden, terwijl het zich onder geboomte kan beveiligen. Het wordt naar de weide gezonden zoodra het land van het winterwater is ontdaan, en er genoegzaam voedsel te vinden is, waaraan somtijds de toediening van lijnkoeken wordt toegevoegd, hetgeen, vooral bij

de melkkoeien, het melkgeven bevordert; wanneer in het najaar het voedsel te gering en het land te waterachtig of te koud wordt, plaatst men het vee in de stallen, waar het met hooi, met beetwortelen en lijnkoeken gevoederd wordt.

Niets is in den winter aangenamer in eene bouwmanswoning dan een nette welbezette stal met vee; aan de eene zijde de koeien, aan de andere de paarden, met de koppen voorwaarts geplaatst; de meeste dezer tamme dieren zijn zoo vreedzaam, zoo goedaardig en zoo vriendelijk; zij hebben zoo gaarne dat men ze toespreekt en met wortelen, met koek, of met suiker vergast.

In de goede dagen mijner jeugd bezocht ik in den winter dagelijks een welbezetten stal; ik ontwaarde dat deze dieren ieder een bijzonder karakter hadden; niet alle waren even goedaardig: er waren er, voor welke men zich wachten moest; andere daarentegen waren zoo vriendelijk en vreedzaam, verheugd als zij waren, zoo dikwijls ik ze bezocht; al ontvingen zij niet altijd koek of lekkernij, staken zij toch vriendelijk de koppen toe en werden zoo gaarne met de hand gestreeld. Onze kennis van het karakter der dieren is nog zoo gebrekkig. Hoe goed kennen de koeien, evenals de paarden en schapen, hunne meesters, en allen, die gewoon zijn met hen om te gaan. Wat is de lucht in de stallen aangenaam, ook in koude dagen, ten gevolge van de natuurlijke warmte van het vee.

In de voormelde bladen heb ik getracht de schets eener *Staats-* en *Rechtsgeschiedenis* van voormelde landstreek te geven; moge de welwillende Lezer, die er van kennis neemt, het mij ten goede houden, indien er nog een en ander aan mocht ontbreken. Zij droeg in vroeger tijden den naam van het *Land van Lek en IJssel*, zooals de giftbrief van Koning Otto bewijst; mocht het mij te beurt zijn gevallen haar naam, welken men niet meer hoort noemen, zooals die van *Maas* en *Waal* en andere landstreken, welke aan de omvloeiing van rivieren haren naam ontleenen, uit de vergetelheid te hebben opgedolven!

Ontzuurd met Bookkeeper juli 1999